Eduard Männik

Inimesed vaekausil

Eduard Männik

Inimesed vaekausil

E. MÄNNIK

*

INIMESED VAEKAUSIL

E. MÄNNIK

Inimesed vaekausil

Jutustused

1 9 5 9

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN

1.

Vihmast märgade roobaste kohal vilkusid värvilised tuled. Roopaseadjate laternad helkisid mitmel pool punaste ja roheliste täpikestena. Eemalt paistis semafori punane silm, kuid kustus kohe ning muutus silmapilgu pärast roheliseks. Ümberringi huikasid vedurid ja mõni pikk, tuhmi varju heitev kaubarong nihutas end aeglaselt tagavarateedele. Halli paekivist depoo ees põles laia valgusega suur elektrilamp, ujutades piimjasse helendusse ühe auru pahviva veduri. Kaugemal kostis kütteainete laadimise platvormil vagonettide kõlin.

See kõik oli Hannes Konsenile nii tuttav igaõhtune pilt. Ta ruttas pikkade sammudega üle roobaste, vastas hüüatustega vastutulijate tervitustele ja seisatas paar silmapilku nagu kõheldes perroonil. Siin oli veidi hämune, nagu enamasti ikka õhtutundidel pärast rongide tulekut ja minekut. Piki katusealust sahisev tuul jahutas ta õhetavat nägu. Ja ühes selle jahedusega tundis ta, kuidas temas hakkas kõik võiduröömsalt hõiskama.

Nüüd oli ta vaba, tema ešelon oli kohal, ning jälle tabas Hannes endal kaaslaste imetlevaid

pilke. Paluoja raudteesõlme parimaid vedurijuhiabisid! See tunne kõditas meeldiva ärevusega kõiki tema mõtteid. Selle eest oli ta valmis pingutama ning taluma raskusi, mis muidu oleksid talle tundunud tüütavatena. Ligi kakskümmend tundi tulist katlasuud, kurku tükkivat söetolmu, pimeduses vilksatavaid lõpmatuid soid, heinamaid, raudtee-äärse maastiku igavust, ärevaid vastutulevate rongide ootamisi väikestes jaamades — see kõik oli nüüd möödas ja ununemas. Seda mõteldes kõigutas ta end rahuloleva heameelega tugevatel jalgadel. Teda ootas ees vaba, piiramatute võimalustega nelikümmend kaheksa tundi, terve igavik kahekümne kahe aastasele noormehele.

Jaamakorraldaja aknast möödudes nägi ta korraga ülevalpool mattklaasi isa punase põhjaga mütsi. Ta oli endamisi alati naernud selle mütsi üle. See istus nii täpselt peas, nagu ei suuda panna inimese käed, vaid mingi väga täpne aparaat. Piklik puhas nägu ilusate valgeks vananenud vurrude, veidi pundunult külmade silmade, uhke kaelaliigutuse, sirge selja ja valgete käte väga rahulikkude ning mõõdukate liigutustega — see oli tema isa, kes oli seisnud enam kui kolmkümmend aastat oma kaasteenijate ja ülemuste silmis suures lugupidamises. Näis, nagu oleks ta elav osake sellest jaamast. Tema mustal või tumesinisel kuuel polnud iialgi ainustki tolmulaiku. Tema punane mütsipõhi helkis, nagu oleks see signaal rongidele, inimestele, jah, isegi vihmale. Sest ka vihm hakkas alles siis sadama, kui jaamakorraldaja Konsen oma kortsumatu vormiriietuse ning uhke punase mütsiga oli jõud-

nud juba enda järel sulgeda ametiruumi valge ukse.

Ja niisugusena oli ta seisnud siin kõikidel aegadel, kõikumatu ning soliidne nagu hästi poleeritud graniidipank. Kodanlik võim, fašistide okupatsioon, nõukogude kord — see kõik oli temast väliselt justkui vihm üle voolanud. Tema ise oli nagu riik, väike, pisitilluke riik, kus varjudena liikusid ta naine, lapsed ja vana õde. Kõik muu oli töö, kohustus, range käskude täitmine ja veel rangem järelevalvamine käskude täitmise üle.

Nüüd naeratas Hannes seda kõike mõteldes. Haa, kuidas küll lähevad segamini kõik vedrud selles elavas mehhanismis, kui ta täna-homme tema loost teada saab! Tõepoolest, see on alles lugu! Too koolist ärajäämine viimasel semestril viis aastat tagasi on selle kõrval lihtne poisikesetemp. Ja kuidas toogi vanameest vapustas! Ta jäi lihtsalt haigeks sellepärast, et kujutles, nagu vaataksid kõik kaasteenijad ning ülemused talle etteheitvate pilkudega. Ligi kaks nädalat ei lahkunud ta kodunt, jäi kõhnaks ja murelikuks ning oigas öösiti unes, nagu rõhuks teda talumatu raskus. Võib-olla kannatas ta veel praegugi, kellelegi rääkimata ja ka enese ees salates, selle löögi all. Talle näis, et mingi räpane tolmulaik on igavesti ära määrinud ta ülipuhta ametnikumundri.

Hannes keerutas end ühel jalal, nagu valmistaks see kõik talle ütlematult lõbu. Ta pöördus ringi ja sattus otse vastamisi Bogdanoviga, raudteesõlme komsomolisekretäriga.

«Hannes!» hüüdis see «Kas oled juba vor-

mistanud oma dokumentatsiooni? Ootame, reedel on büroo.»

Hannes võttis naeratades sekretäri kõhetute õlgade ümbert kinni. Ta armastas end mõningate inimeste ees näidata südamlikuna.

«Kulla inimene, näed, just praegu tulin sõidust. Ja nagu ikka, ületas Hannes Konsen jälle oma kohustused.» Ta oli seda öeldes isegi veidi tähtis ja ülespuhutud. «Miks siis sina, Poka, minuga alati põrgid?»

«Meil on kiire.»

«Täpselt nagu minulgi!» naeris Hannes.

Kuigi ta püüdis olla veidi üleolev ja hoolimatu, meeldis talle siiski ettepanek astuda kommunistlikuks nooreks. See võiks teda viia jälle kõrgemale, teistest ette. Ka vanamees ajaks sel puhul kindlasti oma valged vurrud puhevile. Aga sealsamas oli Hannesel teisi küsimusi, päratu hulk kõhklusi. Kas ta saab siis nagu lind oma tahtmise järgi kasutada vaba aega? Ta ei taha ometi muutuda niisuguseks nagu Bogdanov, Paul Rooma ja mõned teised, kes aina kihutavad mööda koosolekuid ja nõupidamisi, sahistavad raamatute ja ettekannetega, justkui polekski vedurijuhid, vaid mingisugused paberikoid. Kuhu jääb siis noorus, mis ei tule iial tagasi? Ja siis veel need meeldivad klubiõhtud, tantsud, mõni hea pudel veini, lõbusad sõbrad ning toredad tütarlapsed?

«Jäid mõttesse?» küsis Bogdanov.

Samal hetkel silmas Hannes teises perrooniotsas puusõrestiku all lähenemas Riinat. Ühe silmapilgu vaatles ta kaugusest lähenevat naist. Ta hingas kõigi pooridega kogu olemusega selle

lähedalolu. See pani ta oimukohad palavikuliselt tukslema nagu klaas vana veini. Siis rebis ta end peaaegu vägivaldselt sellest uimast lahti ning vaatas Bogdanovi otsa.

«Jah, jäin mõttesse,» kordas ta vastust otsides selle sõnu. «See küsimus ei olegi nii lihtne. Ootame veel, ärme kiirustame, kaalume järele. Ma ei ole vastu, aga . . .»

Bogdanovi tume nägu tusanes.

«Kas sa arvad, et tahame sind lõõgapidi komsomoli vedada?»

See ootamatu vastus kohutas Hannest. Ta oli ikka Bogdanovit pidanud veidi kohtlaseks ja kuidagi eluvõõraks inimeseks. Kuid nüüd oli see teda läbi näinud.

«Ei, ei, seda mitte!» katsus Hannes end kimbatusest päästa. «Ma räägin printsipiaalselt. Mul on tarvis veel näidata uusi saavutusi, alles siis võime rääkida komsomoli astumisest. Eks ole mul õigus, Poka?»

«Hästi, ootame siis.»

Näis, nagu oleksid Hannese otsekohestena tunduvad sõnad Bogdanovit lepitanud. Ta naeratas jälle endiselt ning ulatas jumalagajätuks käe. Selle tugevast pigistusest tundis Hannes, kuidas ta vabanes nagu mingist nägematust raskusest. Otsekohe hakkas ta Riinale pikkade sammudega vastu ruttama. Nad kohtusid perrooni lõpus kerges hämaruses, kus sõrestiku all oli vist üks elektrilamp kustunud. Hannes haaras Riina külmniisked sõrmed pihku ja surus need vastu huuli. Ta isegi ei teadnud, kust oli omandanud niisuguse kombe, ent see meeldis talle.

Riina tegi tõrjuva liigutuse, viskus talle rinnaga lähemale ning sosistas:

«Hannes . . . ära tee nii . . .»

Kuid Hannes oli muutunud jällegi uljaks.

«Kas sa häbened . . . kas sa ei taha, et ma suudlen su käsi pärast pikka kahtkümmend nelja tundi? Ei, pärast miljonit aastat!»

Riina naeratas nõrgalt. Ta kitsad huuled värisesid pisut. Selles värinas peitusid üheaegselt andeksand, hellitus ja mingi piinav valu. Kuid ta hääl oli lepitav, kui ütles:

«Ei . . . sa ju tead, see pole minu pärast. Aga mis mõtlevad sinu kaasteenijad ja isa . . .»

«Olen nendega juba lõpu teinud!» hüüatas Hannes käega kaart lüües. «Ma olen vaba inimene, mul pole kellegi vastu kohustusi. Just praegu rääkisin Bogdanoviga, meie komsomolisekretäriga. Tegin ka seal lõpu, sest mulle pole tarvis kammitsaid jalgu. Aga minu ja mu isa vahel on terve sugupõlv. Jah, terve sugupõlv moraalset ja eetilist risu. Ma ei talu, et mind veetakse lõa otsas nagu mõnd eeslit.»

«Kas sa rääkisid isaga?» surus Riina nagu vastu tahtmist temale nii hella, nagu iga silmapilk puruneda ähvardava küsimuse.

«Milleks see!» heitis Hannes uuesti veel suuremalt ning laiemalt käega. «Minu otsus on siin . . . siin südames, ja see on kõige tähtsam. Miski muu mulle enam ei loe. Aga ta siiski aimab midagi. Temal on haruldane nina . . . näeb justkui läbi klaasi, kui mingi hädaoht tema tsitadelli ähvardab. Riina, miks sa jäid korraga niisuguseks?»

«Missuguseks?» küsis Riina, kuid ta häälel polnud täit kõla.
«Noh nii . . . nagu oleks vari su näole langenud.»
«Ma isegi ei tea,» langetas Riina pea.
Hannes haaras nagu midagi heaks teha tahtes käsivarre ja nad sammusid mööda hämarat perrooni edasi. Otsekui bravuuritades viis ta Riina just jaamakorraldaja aknast mööda, mille tagant paistis punane müts. Jah, tal on julgust seda pidi nägema ka Riina! Kumbki ei lausunud sõnagi, kuid nende sammude takt, käte pigistused, naeratused ja silmade varjatud hiilgus tõendasid, et nad ei hoolinud nüüd kõigest sellest, mida neist mõeldakse. Mõned Hannese kaasteenijad ja sõbrad vaatasid neile järele. Hannes naeratas vastu, lehvitas käega ja nad läksid uhke hoiakuga ikka edasi, nagu oleksid kaks ainukest inimest maailmas.
Jaamaesisel sundis Hannes Riinat eesrindlaste roheliseks värvitud vitriini juures seisatama.
«Kas oled näinud?» torkas ta uhkelt sõrme oma uljalt ühele küljele lükatud nokatsmütsi ja julgete silmadega vaatavale päevapildile.
Riina pigistas ta käsivart ja sosistas:
«Muidugi olen. Sind oodates seisin siin vähemalt pool tundi.»
Hannes suudles teda kiiresti palenukile.
«Oota, see on alles algus,» rääkis ta edasi astudes õhinal. «Ma tunnen, et mul on veidi enam kui kõikidel teistel taipu veduritest. Ainult isa on mind natuke ära pigistanud. Sa ei või

aimatagi, missugune võimumees ta püüab kodus olla. Tema tahtele peab alluma isegi tädi hallitriibuline kass.»

«Kas ta on kuri?» küsis Riina pilku tõstes.

«Ei, seda ei saa öelda. Ma pole vist kunagi kuulnud ta käratsemist. Aga tal on munder, vormimüts, kittel ja plekknööbid. Lihtsalt — ta on elavalt raamatust väljaastunud unter Prišibejev. Kas sa tead, kes on Prišibejev?»

Riina raputas pead.

«Rumaluke oled!» heitis Hannes naljatades, aga Riina ei olnud sellest hoopiski solvunud. Ta surus pea hellitades vastu Hannese käsivart ja nõnda astusid nad edasi jaamahoone poole.

Jaamaplatsi betoonsillutisele langesid esimesed rasked vihmapiisad. Vana pärnaallee kohale tõusnud tumm pilkane pimedus kuulutas tugevat vihmahoogu. Omnibuss oli läinud ja Riina ning Hannes seisatasid kaheldes, teineteise vastu surudes kõrge sammaskatuse all. Siis otsustas Hannes mingi ülemeelikusega:

«Täna sõidame autoga!»

Ta sai korraga rõõmsaks oma otsuse üle. See võimaldas tal peaaegu pool tundi istuda üsna pimedas autos külg külje kõrval, käsi käes, naise lõhnavad juuksekiharad just suu ees. See oli jälle üks neid seiklusi, tema nooruse ettekujutus täismehe elust, mille järele ta nii janunes. Ta viipas autole ning aitas Riina niisuguse žestiga sisse, nagu sõidaks iga päev autoga. Kohe nende järel lõi väljakul ladisema äge vihmavaling.

Nad sõitsid mööda märga asfalti, mis läikis autotulede ees nagu lai helendav pael. Mitu

minutit ei lausunud kumbki sõnagi. Ka nõnda oli hea sõita, vaikides ja hällides, tundes teineteise tasast hingust. Tee kulges vanade pärnade ja kastanite alt läbi, vilksatas mööda mäenõlvakute ja puude taha varjatud majadest. Mõned teravad vanamoeliste majade katusesarikad vaatasid mäekülgedelt alla. Siis tõusis tihe kuuskede sein vastu taevast. Kuskil läigatas terve valgustatud majakülg väikeste rõdude ning paljuruuduliste akendega. Mõne silmapilguga olid ka need selja taga. Algasid munakivid, aguli lamedad majad, pimedasse kaugusse küündivad vaesed aiad.

Alles siin sai Riina julgust end Hannese poole kallutada ning tasakesi sosistada:

«Ma leidsin selle . . .»

«Mis?» ei mõistnud Hannes teda silmapilkselt.

«Korteri . . .»

«Ah! Leidsid?» ühtaegu rõõmustas ning üllatus mees.

Nüüd oli nagu millegi lõpp või algus.

Veel praegugi ei teadnud Hannes täie selgusega, kas tema jutt Riinale korteri otsimisest oli olnud täiesti siiras. Jah, see meelitas teda, see pakkus uusi, seniaimamatuid võimalusi, kuid ometi tundis ta südame põhjas, nagu oleks teda jälle millegi ülearusega seotud. Ja alles kümme minutit tagasi oli ta sellest Riinale rääkinud. Ah, need naised, nad ei saa kunagi aru, et just nemad ongi mehele kõige suuremad lõa kaelapanijad! Tõepoolest, see võis olla millegi lõpp või algus. Kuid ta ei lasknud Riinal midagi enda kahevahel-olekust aimata, vaid küsis uudishimuga:

«No räägi siis, missugune see tuvikong on.»

Ja Riina hakkas õhinal rääkima:

«Sul ongi, Hannes, õigus, see on üsna väike korter justkui tuvikong. Mu tuttavad sõitsid ära, kaks-kolm kuud on meie päralt. Arvan, et seal on ka midagi vanamoelist, niisugust, nagu sa oled rääkinud oma kodust. Mulle meeldib see ruum . . . see justkui varjaks meid võõraste pilkude eest. Seal on ka suur ning raske vasklamp ja seintel mõned naljakad pildid. Kui tahad, lähme homme vaatama.»

«Miks siis homme?» küsis Hannes, haarates Riina käsivarrest kinni.

Riina ei vastanud. Ta oli järsku jäänud vaikseks, justkui ootas midagi. Hannes kummardus tema kõrva lähedale ning sosistas:

«Tead . . . siis koli juba täna, otsekohe. Lahku sellest jõledast kohast. Kas teed nii?»

Kuigi Riina oli endamisi igatsenud kuulda niisuguseid sõnu, jäi tal nüüd neid kuuldes hing kinni. Täna! Ta sulges silmad, see kõik näis liiga ilus ja ebatavaline, et olla tõsi. Täna! Teda läbis kummaline nõrkusetunne, nõnda et oleks tahtnud nutma puhkeda. Miski vana, ammumöödunu sulas temas raskelt nagu tina katsekolvis. Kuid sealsamas ärkasid jälle tuhat kahtlust, kõigi nende päevade ja ööde piinad, mil ta oli üksi ja pidi tagasi mõtlema oma minevikule.

Kas see ei olnud eksitus Hannesest, ainult lühike, kiiresti kustuv tundepuhang? Kuigi see ei olnud uus mõte, Riina otse kohkus sellest ning viskus huuli kõvasti kokku pigistades vetruval istmel ettepoole. Aga samal ajal end nagu kuskilt kõrvalt vaadeldes ei leidnud ta enesel mingit

suurt süüd, mustust, mis oleks teda rüvetanud. Tema minevik näis nagu ebatavaline uni, millest ta püüdis virguda. See muserdas ja peksis teda, ent ta ajas end ikka ja jälle sirgu inimese õigusega, kes tunneb, et see kõik oli juhtunud nagu iseenesest, väljaspool teda.

Juba esimestest tutvunemispäevadest alates torkis Riinat veel üks valus okas: ta oli Hannesest enam kui kuus aastat vanem. Kas see keelas temal õigust elule, armastusele ja õnnele? Ta tahtis hüüda: ei! Kuid sealsamas haarasid teda jälle kahklused ning meeleheide. Mitu korda oli ta püüdnud sellest Hannesele rääkida, aga see katkestas ikka tema jutu. Hannes näis teadvat kõik, ent justkui püüdis selle eest siiski põgeneda.

Riina najatus uuesti Hannese kõrvale vastu polstrit, püüdes hämaras autos argselt tabada mehe ilmet. Ent Hannes nähtavasti ei mõtelnudki kõigile neile piinavaile küsimustele ja vastustele, mis sel otsustaval silmapilgul painasid Riinat. Ta otsis üles Riina käe ning pigistas seda nagu mingi sõnatu lepingu kinnitamiseks. Siis hakkas tasasel häälel Riinale kõrva sisse jutustama nende mõlema tulevikust:

«Tead, kallis, kui ma tulen sõidust, siis armastan olla veidi laisk ja loid. Ma ei ole hellitatud, ei, seda mitte. See on väsitavast tööst, pingutusest, sellest kahekümne neljast põrgutunnist, mis mõnikord kõik kondid puruks rudib. Ma lesin diivanil ... aa, kas seal ongi diivanit?»

Riina noogutas vaikides ja kuulatas edasi. Ta tahtis kõigest-kõigest teada, mis Hannesele

meeldib, mis on muutunud talle harjumuseks. Ent ometi tundus Hannes talle sel silmapilgul veidi puhevile aetud käsutajana ning peremehena, nagu oli ta isagi.

«Siis on tore!» rõõmustas Hannes. «Jah . . . mina lesin diivanil, võib-olla loen, võib-olla mõtisklen niisama. Sina aga askeldad vaikselt, katad meile kahele teelaua, tead, niisuguste väikeste valgete portselantassikeste ja pitssalvrätikutega, nagu on meil kodus. Ah, muidugi sa ei tea seda, aga olgu pealegi! Siis joome teed. Ma armastan väga pärast pikka tööpäeva teed, head lõhnavat kuldkollast teed, mis muudab kogu ihu päris rammestunuks. Pärast pikki sõite on meil enamasti iga kord nelikümmend kaheksa tundi vaba aega. Kallis, kas sa kuuled — nelikümmend kaheksa tundi!»

Vastust ootamata kallutas ta end poisikeseliku vallatusega Riina lähedale, suudles selle valendavat kõrvalesta ning rääkis edasi:

«Ja mõnikord pühapäeviti läheme linnast välja, hulgume mööda metsi või põlde. Tõsi, praegu on küll sügis — huu! —, aga meile saabub ka kevad ja suvi. Kuuled sa, Riina, tingimata saabub! Siis sõidame purjekal mööda jõge üles või alla, võib-olla läheme koguni merele. Küllap näed, ma oskan ka purjekat juhtida, kuus-seitse palli tublit tuulevihinat ei pane mind veel kohkuma. Ahoi! See on tore. Pidupäevil on kõik paadid ehitud värviliste lipukestega, mõnelt kostab laul ja muusika. Kuskil tingimata ka tantsitakse ja meiegi teeme mõne valsi või tuiskava polka. Pärast sõitu aga sööme kuskil mändide all, just mändide all, mitte aga

mõnes igavas restoranis. Tead, meil on selleks kohvrike kaasas, kuhu sina oled pannud head ja paremat. Ja viimaks, juba õhtul või ilusa suveöö algul, võime pikkamisi, hoopis jala tulla tagasi linna. Kas on nii, kallis?»

Riina kuulas seda kõike vaikides poolsuletud silmil nagu muinasjuttu. Ta ainult naeratas pisut oma kitsaste, külmadena tunduvate huultega. Kuid tema hing värises jälle uutes lootustes ja kahklustes, nagu ei mahuks sinna nõnda palju ilusate kujutelmade õnne. Mitmed aastad oli ta end tundnud tühja kestana, kes aga siiski ootas ja igatses. Nüüd näis see kõik nii imelähedal. Ta hoidis oma paremas pihus Hannese tugevat päevitanud kätt, paitades seda vasakuga. Iga Hannese öeldud sõna tahtis ta hellitusega tagasi tasuda. Temas justkui hõiskas ja laulis miski.

Järsu nõksakuga peatus auto.

«Kohal!» hüüdis Hannes ja ütles autojuhile: «Oodake veerand tundi, tuleme kohe tagasi. Aga taksomeeter keerake kinni, see läheb liiga kalliks.»

See oli madal ja ilmetu agulimaja, mille teisel korral hahetas tume aknaauk. Kitsas värav viis õuele, kus oli nii pime, et ei näinud mitte sammugi ette. Riina võttis Hannese käest kinni ja nõnda astusid nad kõrvuti maja välisseina külge ehitatud treppi mööda üles. Kuigi trepp oli nii kitsas, et nad vaevu suutsid teineteise kõrval käia, näis see Hannesele ometi kena ja uudne. Niisugust taevaredelit mööda polnud ta kunagi roninud. Ta püüdis parema käega Riina puusade ümbert kinni haarata, ent see kiljatas:

«Taevas hoidku, me lendame mõlemad uperkuuti!»

Kuid Hannes ei hoolinud sellest, vaid vastas:

«Las lennata, mina tõmban sind kaasa.»

Riina seisatas hingeldades järgmisel trepiastmel. Hannese sõnades oli ühtaegu midagi meelitavat ja ka torkivat. Ta ütles:

«Mina sind küll ei tõmbaks.»

«Miks?» surus Hannes uudishimulikult huuled Riina pale lähedale.

«Ei raatsi!»

«Ei raatsi?»

«Jah, sa oled mulle . . .»

Ta ei lõpetanud, vaid avas kiiresti kägiseva ukse, mille tagant lõi vastu väikese ruumi lämbunud õhku. Nad astusid otsekui karpi, milles oli isegi raske hingata.

Hannes läitis tiku, otsides laualt lampi.

«Tee nüüd ruttu,» hakkas ta Riinat kiirustama, nagu kardaks midagi. «Paki asjad enne kokku, kui too kõrtsist koju jõuab. Muidu võib mul veel kisklemist tulla.»

Ta näis ärev ja rahutu, nõnda et Riina peaaegu tahtmatult küsis:

«Kas sa kardad teda?»

«Mina?! Ma ei karda mitte põrmugi, aga all ootab auto.»

Riina lausus vahele:

«Ta sõitis ära.»

«Veel parem!» hüüdis Hannes kergendustundega. «Kas tohin nüüd sind aidata?»

Nad hakkasid kahekesi pakkima, pildudes kohvritesse odavaid asjakesi, kulunud kingapaare, riideid, mõne pesutüki, karbikesi, kogu elu

odavat tühja-tähja. Ja õieti palju rohkem siin polnudki. Lihtsad värvimata mööblitükid jäid justkui häbelikult alasti. Akna tume auk muutus eesriideta kõledaks nagu tühjaks jooksnud silm. Ühe pildi tagant tuli nähtavale näruseks kulunud tapeet. Aknalaualt pudenesid paari kidura toalille koltunud lehed sõtkutud põrandale ning üks klaas klirises ahjusuu ees kildudeks.

Riina kohkus ja tahtis hakata klaasikilde kokku korjama. Kuid Hannes haaras ta ümbert kinni ja hõiskas:

«Killud toovad õnne! Kas sa usud seda, Riina?»

«Minule on nad alati õnnetust toonud,» vastas see väga tasa.

«Ära usu! Nüüd hakkavad nad õnne tooma.»

Ta oli Riinaga võrreldes pikk mees, noor ja tugev, veidi ebalev, nagu noored mehed sageli. Tema tumedad silmad ekslesid kärsitult ringi, püüdes kõike näha ja tabada. Niisama kärsitu oli ka ta ise. Pildudes kohvritesse mitmesuguseid asjakesi, püüdis ta juba järgmisel silmapilgul Riinat suudelda. See isegi meeldis Riinale, ta tundis, et ei ole enam üksik, surnud inimene. Hannesele andis sära tema rõõmsus, ülemeelikus ja õnnelikkus. Need olid tema nooruse esimesed tõeliselt vabad ja piiramatud nelikümmend kaheksa tundi, millest ta tahtis kasutada iga minutit ja sekundit.

«Soo-h, nüüd oleme valmis,» kõmistas ta kandadel keerutades ja vaatas veel kord ruumis ringi. «Neid mööblitükke pole meile tarvis... elage hästi! Kas siin on olnud mõni kapp?»

Ta näitas tühjale kohale seina ääres, kus oda-

vatel tapeetidel olid näha mingi suurema mööbli pleekimata piirjooned.

«Jah,» vastas Riina sinnapoole vaatamata. Ta tundis nagu ootamatut külmavärinat õlgade ümber.

Hannes vangutas laitvalt pead:

«Ai-ai-ai! Ja too lagastas selle maha?»

Ta ei oodanudki vastust, vaid haaras mõlemad kohvrid, üsna kerged kandamid ta pikkade käte ning sitke piha jaoks, ja hakkas rabinal mööda järsku treppi alla astuma. Tema järel tuli Riina, heites veel kõhkleva pilgu selle mineviku viletsuste pesa poole. Ta ei tundnud erilist kahetsust, südametunnistusepiina ega ka siirast rõõmu. See kõik jäi temast nagu kusagile kaugele, juba ammu surnud tunnete taha. Teda haaras ainult see pisut mõtlik nukrus ja enesessetõmbumine, mis andis talle mõnikord väga väsinud inimese ilme. Aga võib-olla oli see ka kartus, inimese pelg, kes on komistanud elu pimedatel kõrvalteedel.

Trepist alla astudes tundis Riina, et hoiab ikka veel korteri võtit pihus. Nagu tahtes end viimasest sidemest vabastada, tegi ta äkilise liigutuse ning viskas selle kõrvalmaja aeda. Nüüd oli kõigel lõpp.

All trepiastmel seisatas Hannes ja pöördus poisikeseliku vallatusega ringi. Ta ootas Riinalt väikest suudlust. Riina ei näinud küll pimedas ta nägu, kuid aimas Hannese seismajäämisest ta soovi. See muutis korraga Riina südame hellaks, täis uut ning ootamatut õnnepuhangut. Kaks sõmerat pisarat veeresid tahtmatult üle ta pale-

nukkide. Ning ruttu-ruttu, nagu vabastades end ja Hannest mingist kohustusest, surus ta peaaegu tänulikult huuled vastu mehe jahedat palet.

2.

See oli siiski tore autosõit.

Kaks kohvrit, mis toas ei paistnud kuigi suured, muutsid autos ruumi päris kitsaks. Sõidul põrklesid Hannese ja Riina jalad vastu kohvreid, tekitasid müra, said teravate nurkade vastu veidi haiget ning otsisid üksteise lähedalt varju. Kuid ometi oli see tore sõit, see meeldis mõlemale. Vihmapadin oli lakanud, septembri pehme niiske tumedus mõjus sametina. Tänavate tuhm sädelus, elektritulede äkilised valgusejoad ja kuskilt nurga tagant ootamatult kostva trammikella kume kõlin saatsid neid tähendusrikkalt. Ühel pöörangul säras autoaknasse kõrgelt üksik helendav täht.

Riina sai ainult ühe silmapilgu vaadata seda tähte, siis pöördus auto jälle ning täht kadus puiestee kõrgete latvade varju. Kuid ta tundis siiski ootamatut rõõmulainet, selle tähe lähedus hellitas teda uute lootustega elule. Kogu ta kehal hakkas hõõguma see soe ja värske tunne, mis on pärast puhta pesu vahetamist. Jah, nüüd oli ta nagu üleni riietatud uude meeldivasse rüüsse, mis levitas kerget tundmatuse aroomi, pani õhetama kõik ta liikmed. Riina kallutas end tahapoole, sulges silmad ning tundis autosõidu hällivat rammestust.

Ta peaaegu ei mõtelnudki sellele, kes maha

jäi. See oli juba ammu lõppenud, lootusetult purunenud elu. Selle liitmiseks ei leidunud enam ainustki abinõu. Nad olid jäänud teineteisele võõraks, veel enamgi kui võõraks, sest mõnel silmapilgul nad otse vihkasid teineteist. Alalised tülid ja nääklemised, siis kahetsused, andekspalumised ja leppimised, tõotused ning lootused uuele elule, ja jälle uuesti nende lootuste sajakordsed purunemised seisid ülepääsmatute tõketena nende vahel.

Kaarlo oli joomar, tahtejõuetu ning nõrk inimene. Ta kõikus igas elu vähemaski tuulepuhangus nagu värihein. Oma elus oli ta pidanud lugematu hulga ameteid — viiulimängija väikeses tantsuorkestris, õmblusmasinate agent, proovireisija pambuga ringikäiv rändkaupmees vaestes külades. Kuid kõik see oli jooksnud tühja tuulde. Nüüd polnud tal juba ammu õiget töökohta ega mingit eesmärki, vaid ta oli üks neid väikesi tähtsusetuid inimesi, kes igal pool oma kulunud portfelliga ringi jooksevad, midagi-midagi askeldavad, püüavad end igal sammul vajalikuks teha. Neist kõigist õhkub vastu kulumise läppunud hõngu, mineviku inimeste manduvat tühjust ja vaesust. Ent nad kleepuvad justkui pori igale poole, kust haistavad saaki. Mõned neist teenivad mingil määral, teised oskavad varjatult sahkerdada, petta ja varastada, kolmandad aga ripuvad lihtsalt oma perekonnal ja tuttavatel ristiks kaelas.

Kuid igaüks neist kasutuist inimestest kujutleb endast väga tähtsat majandusmeest, keda pole seni veel õieti mõistetud ega tema tõelistest võimetest aru saadud. Neil on alati eest tuhat takis-

tust, alatuid ja kadedaid inimesi, sulisid ja karjeriste, keda nad laimates süüdistavad ning sajatavad endi saatuses. Laostunud, sageli vanglakaristuse äärel, petavad nad ikka veel ennast ja oma tuttavaid illusioonidega, et just nüüd-nüüd, mõne päeva või nädala pärast algab nende särav tõusutee. Nõnda kestab see aastast aastasse, ja nad ei märkagi, et on jäänud üksi oma väljamõeldiste ning illusioonidega. Nad on enamasti kõik mineviku kurvad varjud, endised kinnitusseltside agendid, õmblusmasinate järelmaksuga müütajad, väikesed sahkerdajad ning südametunnistuseta nöörijad, kes ei suuda mõista uut aega ega uut tööd. Pikapeale ei ela nad enam isegi oleviku ja tuleviku lootustest, vaid ainult oma ülespuhutud, sajakordselt liialdatud mineviku mälestustest.

Kaarlo oli üks neist.

Neli aastat oli ta tõotanud ja andnud Riinale tühje lubadusi, luisanud ning fantaseerinud nõnda kõrgelennuliselt, nagu kunagi ammu oli valmis tule ja õnnetuse vastu kindlustama kas või krokodille. Esmalt tegi ta end koguni tähtsaks, rääkis mingisugusest direktorikohast ning viietoalisest ametikorterist. Siis pidi temast saama kaubandusala tähtis ekspert, kes ainult sõrmeotsaga puudutab tooteid ja annab neile hinnangu. See oli veel vastutavam amet kui mõni direktorikoht, ta võis ainsa sõnaga direktoreid vahetada nagu kindaid. Viimaks hakkas ta rääkima tööstuskombinaadi peainseneri kohast, mis pidi vabanema täna-homme, vähemalt nädala-kuu pärast. Ja kõik need aastad elasid nad peaaegu ainult sellest palgast, mida Riina köitekojas tee-

nis. Kõik Kaarlo sissetulekud, nii puhtad kui mustad, kulusid mujale, kadusid hoopleva heldusega kõrtsi või hipodroomi traavivõistlustele.

Neli aastat . . . Riina tundis sellele mõteldes jäist hirmu. Talle näis, justkui oleks ta kogu see aeg viibinud painajalikus unes, millest ei suutnud ega suutnud ärgata. Veel praegugi sellele tagasi mõteldes tundus Riinale, nagu ähvardaks teda aknatagusest pimedusest mingi hädaoht. Neli aastat . . . Kas võib naine pärast niisugust piinavat nelja aastat veel loota õnnele, armastusele, uuele elule? Kas on tal selleks õigust, kõige lihtsama inimese õigust? Riina pigistas käed rusikasse, nõnda et sõrmedel hakkas valus. Sel silmapilgul vilkus jälle autoaknasse kõrgelt üksiku tähe helk. Riinal hakkas kergem, selle tähe puhas sära julgustas teda ning andis uut lootust.

Ta vaatas nagu oma küsimusele vastust oodates Hannese poole.

See najatus mugavalt, pisut laisalt ja hooletult vastu auto pehmet polstrit. Ta hällis rahulolevalt nõtketel vedrudel, suitsetades aeglaste tõmmetega sigaretti. Möödavilksatavate tulede valgel nägi Riina mõne silmapilgu vältel ta tõmmut, nooruse jõus kaunist nägu. See sirge nina, tugevate mustade kulmukaarte ja poisikeseliku meela suuga nägu oli saanud talle juba esimesel kohtumisel peaaegu silmapilkselt lähedaseks.

Nad said tuttavaks Riina käitise maipidul, kuhu tuli külalistena trobikond noori, veidi lärmakaid ja lõbusaid raudteelasi. Riina märkas nende hulgast Hannest ning mõtles: «Oh, kui see noormees tuleks ja võtaks mind tantsima!» Ja

peaaegu samal silmapilgul, kui ta nõnda mõtles, hakkas Hannes tantsijate vahelt endale teed rajama Riina poole. See kõik näis Riinale peaaegu uskumatu, ta salajane soov oli teostunud, nagu oleks ta lugenud võlusõnu.

Nad tantsisid kogu õhtu, sõid puhvetis kooke ja Hannes puhus täis punase õhupalli. See pääses nende käest kuidagi lahti ning hõljus kõrgel inimeste peade kohal. Riinale ei tulnud meeldegi, et ta seda inimest esimest korda kohtas. Pärast pidu lõppu läksid nad seltsis mööda pikki tühje tänavaid kodu poole. Mai oli tulnud ootamatu soojuselainega, aedadest õhkus vastu kevadise mulla ning esimeste pungade vaigust lõhna. Madal täiskuu tuli ühe katuseviilu tagant nähtavale, ja see justkui polnudki tõeline kuu, vaid nende käest lahti pääsenud õhupall, mis nüüd põgenes linna taha metsade poole.

Riina seisatas noorte paplite all, mis olid siia aguliserva alles sügisel istutatud, ning ütles:

«Kaugemale ma teid enam ei kutsu. Head aega.»

Hannes võttis tema käe, kuid mitte niiviisi nagu jumalagajätmiseks, vaid hoidmiseks. Alles tüki aja pärast küsis ta:

«Kas ma võin teid veel kohata?»

«Jah,» vastas Riina tasa.

Ta vaatas üles, see naljakas kuu tahtis jälle peitu lipsata ühe katuseharja taha. Ainult servake paistis veel ja see kumas nagu tulelõõm valukodade korstnate kohal.

Ootamatult haaras Hannes ta käte vahele ning suudles. Riina tundis viina lõhna, see oli talle alati olnud vastumeelne, kuid nüüd ei tõmbunud

ta tagasi ega avaldanud vähematki vastupanu. End mehe vastu surudes tundus talle, nagu polekski see nende esimene kohtumine, vaid et nad on lähedased olnud juba ammu. Niiviisi jutustati mõnedes muinasjuttudes, mida ta oli lapsepõlves lugenud. Nüüd ei mõtelnud ta rohkem, vastas niiskete huultega Hannese suudlustele ning tundis, et seda inimest oleks ta tahtnud kogu eluaeg enda lähedal hoida. Ent mõnikord hiljem leidis ta eneselegi ootamatult Hannese näost midagi mõistmatut, temale arusaamatut ja varjatut. Ta ei suutnud sellele nime anda, kuid see võõrastas teda, nagu oleks Hannesel kaks näopoolt: üks Hannes — tema Hannes, ja teine — hoopis võhivõõras. Sellele mõteldes haaras Riinat uus hirm ja meeleheide, mis sarnanes sellega, kui ta hakkas nägema Kaarlo tühisust.

Ja nüüd tundis ta jälle sama tunnet, Hannes oli talle ühtaegu väga lähedal ja väga kaugel. Nende vahel rippus otsekui nähtamatu eesriie. Ta oleks tahtnud Hanneselt küsida:

«Kas me ei eksi, kas me siiski ei tee meeletust, mis läheb meile mõlemale väga kalliks maksma? Kas sa suudad . . . kas sa tõesti suudad igavesti kõik unustada, mis on minul seljataga?»

Jah, nõnda oleks ta tahtnud küsida, kuid ei küsinud siiski.

Ta teadis, et Hannes oleks ainult pisut tema poole kummardunud ja veidi-veidi, iseäraliku armsa õrnusega püüdnud suudelda tema valendavat kõrvalesta või huultenurka. Nii oli see olnud juba palju kordi, ja igakord pahises siis

nagu mattev, kõike unustama sundiv laine üle Riina pea. See oli nõrkus, silmade kinnipigistamine tõelisuse otsa vaatamisel, seda tunnistas ta oma sügavamas hingesopis. Aga mõnikord oli ka selline nõrkus meeldiv, sellele tuli tahes või tahtmata alistuda.

Auto peatus ja ta unustas kõik.

See oli nende esimene õhtu uues kodus — piiramatute võimaluste nelikümmend kaheksa tundi.

Riina riietas end ruttu koduselt ümber ning hakkas teed keetma. Ta näis kena lihtsas mustrilises sitskleidis, millel krooked rinnal ja selline imepärane kaelus, mis ühteaegu varjas ja paljastas ta ilusat kaela. Tal oli nüüd kiire, vilksatas ainult korraks tuppa ja kadus jälle kööki. See pidi kujunema nende esimeseks õhtuks, midagi pulmapäeva taolist, kus nad olid ainult kahekesi.

Hannes kõndis aeglaselt mööda väikest ruumi ning uudistas seda. Siin lõhnas koirohu ja veel millegi järgi, mida hingavad ärasõidu puhul sissepakitud riided. Aga talle siiski meeldis see väike eluase. Tapeedid olid küll vanad ja luitunud, kuid nad näitasid veel ammuste aegade ilu. Mööbel oli talle tuttav — näis, nagu oleks ta juba lapsepõlves mänginud nende mustaks lakeeritud, keeruliselt treitud sohva- ning toolijalgade ümber. Ka istmete kulunud punane plüüš ja valged katteriided mõne varjatud nõela abil kinnitatud heegeldisega olid talle ammu tuttavad. Pildiraamidelt helkis vastu tuhmunud kuldjooni, kuna kõik lõuendid olid maalitud kuidagi rangelt ja külmalt. Üks sõbralik koer istus seal mängiva lapse kõrval ja paljajalgne vana-

mees puhus vilepilli. Teisel seinal hukkus tormisel merel purjelaev. Niisugused pildid aga Hannest ei huvitanud.

Kõige enam meeldis talle siiski ahi. See oli kõrge krooni ja värviliste rosettidega kahhelkividest ahi, mis seisis uhkelt ning tähtsalt nurgas nagu mingi raudteeülemus.

«Justkui isa!» naeris Hannes, patsutades peopesadega vastu kahhelkive. Ta oli veidi trotsiv ning üleolev, sest nüüd vist oli tema ja isa vahel kõik lõppenud.

Kuid nõnda oli meeldiv olla.

Nüüd nad ootasid teda kodus, seal heegeldatud laudlinakeste taga, aeg-ajalt vargselt kellale pilke heites, sõnagi temast rääkimata. Seal oli ema, kõhn, kahvatu, kodus isa juuresolekul arglik naine, värisevate käte ja alati veidi punetavate silmalaugudega, nagu nutaks ta salaja. Tema selja taga seisis õde Marta, Hannesest peaaegu kümme aastat vanem. Ta näis pika kahvatu osjana, kollakasrohelise näovärviga, närviliste suunurkade ja silmadega, mis iga hetk justkui ootasid mingit püörast imet. Ent see ime ei tulnud ega tulnud, kogu elu näis mööduvat seda tabamata. Temas oli midagi enneaegselt närbunut, võib-olla sellest, et ta polnud kunagi saanud küllaldaselt päikesevalgust. Seda varjasid tema eest rasked aknaeesriided, pikad, maitsetud seelikud, laiad tütarlapsekübarad, päikesevarjud ja isegi need madalate kandadega, kõvasti kinninööritud labased kingad, mida ta pidi alatasa kandma. Võib-olla polnud see veel kõik, tema kõdunemine algas seestpoolt, neist tundmatuist hingeniidikestest, mis toidavad keha.

Tädi Anna, sarnanedes oma kohevil juuste, mõru suu põlglikkuse ja suurte ümmarguste prillidega ehmunud öökullile, jätkas alatasa harjunud heegeldustööd, kordagi pilku üles tõstmata. Ent ometi paistis ta ka nii kuni pisiasjadeni nägevat kõike, mis tema ümber sündis. Isa istus oma toolil, isa toolil, mis oli teistele kogu majas niisama puutumatu nagu tädi Anna pajuvitstest punutud sinipunaseks värvitud käsitöökorv. Ta luges krabistades ajalehte, tähtis ja range, nagu istuks oma ametiruumis töölaua taga. Kuid tõeliselt ta vist küll rohkem mõtles kui luges, sügav kurd kulmude vahel, vurrude valged puhmad kohedalt laiali. Ning tema kõrval, vasakul, asus veel üks tool, tühi tool, mille omanik tundis end nüüd vabana, õnnelikuna ja samal ajal siiski ka süüdlasena nagu halb koolipoiss.

Seda kõike mõteldes ja meelde tuletades tundis Hannes järsku ootamatut sisemist hirmu. Ta tundis end poisikesena, kes on pillanud midagi puruks, mille killud vedelevad veel siin kõikidele nähtaval. Kuid sellest siiski ei räägitud, igaüks justkui püüdis kangekaelselt seda purustatud eset veel mitte näha. Aga ometi oli see olemas, kuidagi ei saanud seda nagu klaasikilde salaja laua alla tõugata.

Riina tuli askeldustest õhetavana köögist ja heitis Hannese poole naeratava pilgu. Ta ei märganud midagi tema mõtiskelust ega sellest tuhmist ilmest, mis varjutas mehe nägu. Hakates avatud puhvetkapist midagi rutuliselt otsima, küsis ta Hannese poole vaatamata:

«Hannes, kuidas meeldib sulle see vasklamp?»

«Väga meeldib . . . lihtsalt pööraselt,» kargas see istmelt üles ning tuli väljasirutatud kätega kapi poole.

Riina aimas kohe mehe mõtteid.

«Hannes, jäta nüüd,» ütles ta tõsinedes, «muidu pillan suhkru maha.»

«Pilla!»

«Aga tea, mulle ei meeldigi, kui mees niisugune on.»

«Missugune?»

«Nii . . . katsub sind iga kord siit ja sealt haarata.»

«See on armastus, Riinake!» katsus Hannes naljatada, kuid laskis siiski käed alla langeda.

Riina muutus veel tõsisemaks.

«Ei, see ei ole armastus,» vaatas ta ülestõstetud pilguga Hannese otsa. «Armastus on eeskätt teineteise sügav mõistmine. Aga see alaline haaramine . . . Ma tundsin üht noort autojuhti, kes alati püüdis teiste inimeste nähes oma noorikut suudelda või tema ümbert kinni hoida. Aga juba poole aasta pärast läksid nad lahku. Tähendab, ei olnud armastus.»

Hannes tusanes ja astus tagasi laua juurde.

«Kas see lamp põleb ka või on niisama iluks?» küsis ta jutuainet muutes.

«Muidugi põleb. Mulle meeldib see lamp just põledes . . . ta justkui tooks tuppa rahu.»

«Ah-haa, rahu!» hakkas Hannes naerma. «Ka meile on vist tarvis rahu, su jutlus võttis mul kõrvad päris kumisema.»

«Kui tahad, Hannes, ma süütan lambi ja kustutan elektri ära.»

«Süüta, see on ju romantiline. Ma pole hari-

likku lambivalgust vist juba poisikesest peast näinud,» muutus Hannes kohe elavamaks ning unustas oma hetkelise tusatuju. «Aga kui ma sind aitan, egas sa siis mulle näppudele ei löö?»

«Ei löö!»

Nad hakkasid kahekesi lampi süütama. Hannes tõstis kupli ja klaasi lauale. Riina läitis tiku. Mitu korda kustusid tikud, kord puhus selle ära Hannes, kord kustus see Riina käes. Nad naersid, see kõik oli nii lõbus, nagu polekski nad täiskasvanud, vaid mängiksid kui lapsed. Viimaks sai lamp põlema ja Riina kustutas elektri. Ruum näis nüüd olevat jaotatud kahte ossa: üleval lambikuplist varjutatud poolhämarus, all kollakas valgussõõr. Hannes nägi ainult Riina eredavärvilist põlle ning ta ülevalpool küünarnukke paljastatud valgeid käsi, kuna rinnad, õlad ja pea kadusid varjavasse hämarusse. Siis korraga ilmusid ka ta õlad ja pea valgussõõris, just lambi jala lähedal nähtavale.

«Kas sa oled tähele pannud, et lambi jalaks on vana merejumal Neptun?» küsis ta Hannese poole vaadates

«Muidugi olen, kuidas siis muidu,» kiitles Hannes lõbusalt. «Kohe esimese pilguga nägin seda sinu kräsus kabemega vesiselli.»

Kuid tõeliselt ta vist siiski luiskas, sest ta ei vaadanud hoopiski ei lampi ega selle vana merejumalaga kaunistatud jalga, vaid Riina valgussõõris nähtavale ilmunud väikeste põselohukestega nägu. Nüüd paistis see kollakas valguses veidi kahvatu ning mõningate teravate joonekestega suu ümber. Need joonekesed olid läheneva kolmekümnenda eluaasta esimesed ennustajad.

Ja nagu unustusest tuli nüüd ka Hannesele meelde, et Riina on ju temast kuus aastat vanem. Seda ei olnud hea meenutada, see pisut-pisut torkis Hannest ja tegi teda rahutuks. Kuid nüüd tahtis ta endist pahandust heaks teha ja Riina käest kinni haarates tõmbas ta enda lähedale.

«Riinake,» ütles ta meelitades, «tõesti, sa oled niisugune kena . . . mulle meeldid sa väga selles sitskleidis . . . ja üldse. Ma ei mõista, kuidas too lurjus . . .»

Riina ei kuulanud enam. Ta rebis enda Hannesest lahti, jooksis puhvetkapi juurde ja otsis seal mingit tegevust. Ta tundis, kuidas ta sõrmed hakkasid värisema ning meelekohad lõid tuikama. Ootamatult oli talle antud hoop, mis pani teda jälle kahtlema tulevikus ja õnnes. Kui Hannes oleks seda öelnud siia sõites, autos, ta oleks vist tagasi pöördunud. Kuid mida pidi ta nüüd tegema? Kogu tänasesse ilusasse õhtusse, võibolla ka kogu nende edaspidisesse ellu oli järsku roomanud midagi musta ja räpast. Heitmata pilkugi Hannese poole, ruttas ta nagu varju otsides õhukese vaheseina taha, kus praksus tuli ja solises vesi.

Ka Hannes oli jahmunud, ta ei oodanud midagi niisugust. Kas oli see siis Riina haavamine, kui ta meenutas toda lurjust? Muidugi ei olnud! Ta tahtis ja lihtsalt öelda, et too lurjus oli teinud talle häbematut ülekohut. Aga võibolla oli Riina ise niisugune kapriisne, pirtsakas nagu mõni kooliplika? Hoolimata neist mõtetest läks Hannes siiski köögiuksele ja hakkas keelitama.

«Riina-Riinake, ära ole pahane . . . ma ei tahtnud midagi halba.»

«Sina ei ole siin süüdi,» kostis Riina hääl sumbunult.

«Aga kes siis?»

«Ma ei tea öelda. Mulle tundus, nagu oleks mingi must ja räpane vari roomanud meie vahele. Aga hea küll . . . mine nüüd ära, ma tulen kohe teega.»

Hannes ei läinud veel, järsku tuli talle hea mõte.

«Tead, Riinake, lepime nii kokku, et me kunagi ei nimeta toda nime.»

Nüüd oli kõik jälle lepitatud.

Riinat oodates hakkas Hannes lampi silmitsema. Selle määratu suur kuppel laskis maheda kollakatoonilise laia valgusejoa langeda ainult laua ümber, jättes peaaegu kogu muu ruumiosa meeldivasse hämarusse. Pildiraamide tuhmunud kuld ja mustaks lakeeritud sohva ning keeruliselt treitud jalgadega toolid oma valgete katete all taandusid kaugele. Hannesele tundus, nagu oleks aeg selles ruumis vähemalt pool sajandit tagasi seisma jäänud.

Ent ometi ei olnud tal siin nõnda tüütavalt igav kui kodus. Seal teadis ta juba pilku heitmata tädi Anna heegeldise iga sakki ja mustrit, väljaõmmeldud lillekesi seintel, igavate nägudega ülesvõtteid, kes kõik pidid talle kuidagi armsad sugulased olema. Kuid veel tüütavamad olid koduste ükskõiksusse tardunud näod, isa harjunud käeliigutused ning ema enesessetõmbunud, varjatud ahastus. Õde Marta oma ebamäärast halli värvi riietega näis pleekinud tapee-

ildega ühte sulavat. Siin selles vanamoelises ruumis, mis ta koduga küll kuidagi sarnanes, kuid see siiski ei olnud, oli aga lihtsalt hea ja vaba mõtelda, poisikeselikult meeliskleda, oodata Riinat teetassidega või irvitada kahhelkividest ahju range hoiaku üle. See oli jumalikult laisk puhkus pärast pikka ja väsitavat tööd.

Siis tuligi Riina teekannuga.

See oli huvitava mustriga teekann, mitte niisugune rukkilillede kribu, tilas tolkneva roostetanud traatsõela ning murdunud kaanenibuga nagu kodus. Keegi justkui oleks fajansi kreemikale pinnale kogemata kallanud mitmesugust värvi: helesinist, roosa-punast, kahvatut kollast ja tembutavat violetti. See kõik oli nagu laiali valgunud, segunenud kõikide teiste toonidega, kord tuhmunud, muutudes peaaegu kahvatuks, kord jälle värskelt kirendades, otsekui oleks vööp veel päriselt kuivamata. Hannes katsus sõrmeotsaga neid värvitoone ja ütles:

«See on huvitav kann.»

Riina tundis sellest heameelt, see nagu oleks olnud meelitus ka temale. Ühes sellega kustus ka viimane valus pigistus ta südamest.

«Kas tõesti meeldib?» päris ta sellise õhinaga, nagu tahaks veel ja veel kord kuulda Hannese meelitust.

«Meeldib,» kinnitas too nüüd pisut laisemalt, mitte enam selle sisemise huviga, mida oli oodanud Riina. «Mulle meeldib kõik, mis on teistsugune ja huvitavam kui meie papa-mamma-tädi kanakuudis. Seal on kõik-kõik lihtsalt hirmus . . . igav.»

Nagu tagasi mõteldes kodule, tollele kanakuudile, tuli talle hoopis uus mõte ja ta küsis:

«Kas sul on ka teekannusoojendaja? Tead, niisugune kirju ja vateeritud, mida kutsutakse «ämma hoolitsus».»

Riina peaaegu kohkus.

«Ei ole,» vastas ta süüdlaselt.

Hannes lõi rõõmsalt käed laksatades vastu põlvi.

«Tore! Jah, tõepoolest, see on lihtsalt tore, seda ma just ootasingi!» hõiskas ta käratsedes, kargas istmelt üles ja haaras Riina ümbert kinni. «Sa ei või aimatagi, kuidas ma elus just kõige enam vihkan neid neetud teekannude soojendajaid ja nööbitud linasid sulgvaipade all. Olgu lina, aga mitte kinni nööbitud. Nad tahavad justkui kogu su elu aina soojendada ja soojendada, lämmatada, aurutada ja keeta. Ptüi! Ning sa ise ei ole nende ees mitte midagi, tõepoolest mitte midagi, ainult tühi — tuhakott. Kas tohin nüüd sind aidata?»

Riina küsis:

«Kas sa kodus ka aitasid?»

«Ei, kodus ma ema ei aidanud. Õde Marta pidi kõik niisuguse tegema. Aga tädi . . . see tahtis minust päris köögikata teha. Ma arvan, see tuli tal õelusest, sest peale isa ei sallinud ta ühtki meeshinge. Jah, mis see vana öökull küll minuga tegi!»

«Pani kartuleid koorima?» naeris Riina.

«Mitte ainult kartuleid. Kord, kui ema haiglas oli, pidin igal hommikul lapiga kõik põrandad üles võtma. Kuid see polnud veel kõige hullem. Kõige hullem oli toidunõude pesemine ja

kuivatamine. Ta, vana kronks, aimas seda ja jättis need alati minu hooleks. Mitu korda pillasin päris meelega mõne taldriku või alustassi maha. Vihaga oleksin nad kõik sodiks peksnud, aga tema, kurivaim, sai sellest aru. Temal on samasugune taip nagu isal — näeb kõigest läbi.»

Mõlemad naersid ning hakkasid koos lauda katma.

Hannes kliristas tassidega. Ta teeskles, nagu tahaks neid maha pillata, ja sai selle eest Riinalt rusikaga müksu selga. See ei olnud valus müks, kuid Hannes kiskus end veidralt kõveraks ning hakkas oigama. Kindlasti on nüüd mõni ribi katki ja neerud lahti põrutatud, hädaldas ta unnates. Tema noor eluke on läbi, ei tea, kas Riina enam tahabki niisugust kõverikku. Ja ta leppis alles siis ning sai kohe terveks, kui Riina oli teda suudelnud ja müksatud kohta hellalt silitanud. See oli nii naljakas, päris väike teatrimäng, ning meeldis mõlemale.

Siis läksid nad seltsis väikesest köögist uusi toidunõusid tooma. Kuid selle pisitillukese köögikuberiku uks oli nii kitsas, et nad ei mahtunud kuidagi koos sisse astuma. Aga Hannes tahtis tingimata just koos sisse astuda. Ta hoidis kõvasti Riina ümbert kinni ja nõnda rüselesid nad köögiuksel tükk aega, enne kui Riina sai end lahti rabelda ja kööki lipsata. Ent see oli Hannesele jälle uudne, imetore elamus. Milliseid toredaid kitsaid köögiuksi küll maailmas ometi leidub! Ja missugune aken, mitte kuidagi akna moodigi, vaid lihtsalt — pilutav kassisilm! Ning too ühte nurka justkui peitu pugenud asjandus polegi ju mingi keedupliit, vaid pigem mehe tubli peo-

pesa, hõõguv tuline peopesa, millelt aurab isuäratavaid lõhnu.

Siis oli laud kaetud.

Riina keeras vana vasklambi veel allapoole, nõnda et see kallas üle Neptuni kräsus pea kogu valguse otse lauale, jättes kõik muu poolhämarusse. Ja sellest hämarusest ilmusid aeg-ajalt nähtavale Riina valged saledad käed ning kallasid teed tassidesse. Siis kadusid nad jälle mõneks hetkeks nagu nägemused, et kohe ilmuda suhkru, biskviitide või keedisega.

Nüüd pakkus Riina biskviite.

«Võta neid tärnikesi, need otse sulavad suus.»

Hannes lükkas biskviite põlglikult sõrmedega. Ta krimpsutas nägu, sest need neetud tärnikesed meenutasid talle jälle vana, mahajäetud kodu. Ja täna ei tahtnud ta sellest enam midagi meelde tuletada.

«Ah-haa!» naeris ta ironiseerides. «Tädi Anna tärnikesed. Neid tuleb panna teesse ja teha mingi kole pudi.»

Ta ei märganudki, et Riina jälle kahvatas ning laskis käed ahastuses rüppe. Neetud tärnikesed! Tal oli neid terve hulk tagavaraks, nüüd tuli need ise salamahti ära krõbistada. Ent Hannes oli parajas pilkamisehoos, ta ei tahtnud praegu paljudestki asjadest märgata ega hoolida. Ta tundis end peaaegu esimest korda elus vabana, nagu oleks tema selja taga jäädavalt tuhaks põlenud kogu see kitsas ja vihatud noorusaastate vanglamaailm. Sellepärast meeldis talle nüüd ka see kummaliste värvilaikudega kaetud teekann, ja just sellepärast ei võinud ta sallida neid vana,

kopitanud kodu meenutavaid tädi Anna biskviiditärnikesi.

Kuid Riina mõistis seda vääriti. Hannese sõnad ja naer olid talle justkui etteheiteks, need tegid teda päris õnnetuks.

Nad vaikisid mõned silmapilgud, nagu oleks nende vahel katki kärisenud nägematu lõng. Riina ei olnud solvunud, ei, seda mitte. Kuigi ta ei suutnud veel lahti mõtestada kõikide pisiasjade seost, hakkas ta enesele etteheiteid tegema biskviiditärnikeste pärast. Need tühised tärnikesed, kuidas nad küll tema südant vaevasid!

Aga siis tuli talle midagi muud meelde, mis pani teda peaaegu õnnelikult punastama. Võib-olla poleks ta seda kunagi Hannesele avaldanud, oleks jätnud ainult enesele südamesoojaks. Õige naise instinktiga tajus ta neid mõningaid pisiasju, mis on parem enesele hoida, sest nad võivad vahel mehed veidi upsakaks muuta. Kuid nüüd olid tulnud vahele need koledad tärnikesed, nüüd tuli avada see salajane laegas, mida ta oli küll mõtelnud hoida ainult endale.

Ta võttis Hannese käest kinni ja ütles:

«Tule minuga akna juurde.»

«Akna juurde?» kordas see imestades. «Mis seal siis on?»

«Tule, ma tahan sulle midagi näidata.»

Riina hääles kõlas otsekui palve.

«Olgu, vaatame siis ära, mis sa mulle näitad.»

Nad astusid väikese aknaaugu ette selle vana kivimaja müüris, kust polnud peaaegu midagi näha. Riina lükkas eesriided kõrvale. Nüüd paistsid kaks lüngivajunud, lehtedest paljast vana pärna, haralisirutatud oksad vastu tuhmi tae-

vast. Kaugemal olid samasugused vanad majalobudikud, pappkatused ja nende taga mustav linnaäärne põld. Vasakul, jaama pool, vilkusid mingisugused tulukesed, kustusid ja süttisid jälle.

«Kas näed neid tulesid?» küsis Riina.

«Näen,» vastas Hannes väikese arusaamatusega.

«Mõistad, mis tuled need on?»

«Ah-haa! Muidugi mõistan — raudtee!»

Riina ootas vaikides ühe pika silmapilgu, vaadates üles Hannese poole. Ta lootis, et nüüd aimab Hannes kõik, mõistab seda peidetud, salajas hoitud mõtet, mida ta varjab oma südames. Mõistab just seda, mis tõmbas teda vastupandamatu jõuga selle väikese korteri külge, mis tõotas talle pakkuda aimamatuid õnnelikke silmapilke.

Kuid Hannes ei saanud ikka veel millestki aru. Ta küsis:

«Kas sa tahtsid mulle neid vanu puutohlakaid näidata? Ja-jaa, näib et nad on päris ilusad, kui lehte lähevad.»

«Mitte seda!»

Riina müksas teda, aga tal enesel olid peaaegu pisarad silmis.

«Mis siis?»

«Kuidas sa ometi ei mõista? Vaata . . . vaata lahtisemate silmadega, siis tuleb sulle taip pähe.»

Hannes võttis Riina käe pihku.

«Ma vaatan ja vaatan, aga midagi aru ei saa. Miks sa siis, kallike, ei sirista, millest mõtled?»

Riina heldis ja nüüd tulidki need pisarad silmi,

mida ta varem kangekaelselt tagasi hoidis. Pigistades kõvasti Hannese kätt, sosistas ta:

«Siit ma ju näen, kui sa tuled ja lähed. Ma seisan akna juures ning ootan sind. Su rongi tuled on mulle esimeseks terviтuseks ja viimaseks jumalagajätuks.»

«Haa . . . sedasi!» hakkas Hannes lõbusalt naerma.

Ta ei mõistnud muud teha, kui haaras Riina ümbert kinni ning embas teda. Nõnda jäidki nad sinna akna alla tükiks ajaks seisma ja sellega nagu oleksid lõppenud kõik arusaamatused. Hannes oli Riinast peaaegu peajagu pikem, väga sihvakas, suure tumeda juuksetukaga, mis kippus ikka metsikult otsaesisele langema. Siis näis mõnikord Riinale, nagu varjaks ta selle tiheda juuksetuka taha oma salajasemaid mõtteid.

Nüüd sirutas Riina lepitavalt käe ning silus Hannese juuksed tagasi. Ja niisugune oligi nende esimene õhtu, uue elu algus.

3.

Järgmisel nädalal tuli Hannese ema.

Riina oli parajasti koju jõudnud, väsinud, veidi ärev ja pahandatud mitmesugustest tööd takistavatest pisiasjadest. Ja missugused tühised pisiasjad! Üks ei märganud õigeaegselt muretseda liimi, teine-kolmas oli unustanud papi, ja ennäe — seal seisis kogu osakond pool päeva tööta.

Riina süda valutas. Ja mitte ainult Riinal üksi ei valutanud, vaid ka paljud kleepijad, lõi-

kajad ja lineerijad tundsid end justkui petetud. Petetud selle paljukordse õhutusega, et ka kartonaažiosakond on riiklikult tähtis kruvike tööstuses, meie elu edasiviija küllusele. Kuid enamasti jäid need kõned ainult ilusateks sõnakõlksudeks. Ikka ja jälle unustati see «elu edasiviija» sealsamas, lükati ta kõige viimaseks tagavarateede tupikusse. See ei teinud inimestele mitte üksnes haiget, vaid tekitas ka pahameelt. Vana meister Lehtmaa varjas end kuskile masinakolu taha niisuguse ilmega, nagu oleks ainult tema üksi süüdi. Miski põletas vanamehe südant. Ta oli vihaselt turris, ei tea küll kellele, võib-olla ka enesele, et oli jälle uskunud majandusmeeste lubadusi. Kõik ootasid, et nüüd prahvatab vana meister nende pihta krõbeda sõna.

Oktoobripühad seisid ees, kogu kollektiiv oli lubanud anda töös oma parema. Ent see polnud kaugeltki nii kerge, nagu näis mõningate fotoreporterite magedatel ülesvõtetel. Sada kaksteist protsenti, sada kolmteist protsenti, sada viisteist protsenti — kõik need mõneprotsendilised tõusud näivad kõrvaltvaatajaile sageli päris tühistena, pisitillukestena. Kuid ometi seisab ka iga niisuguse väikese arvu taga elava inimese hingeelu, tema mured ja rõõmud, tahtejõud, oskus, intelligents. Sageli on need mõjutajad aimamatult keerukad, põimitud inimese töö, koduse elu ja armastuse lugematute niidikestega.

Kui Riina koju jõudis, polnud Hannest veel tulnud.

Ta hakkas askeldama, korraldades üht-teist, ning tundis, kuidas selles õhinas kogu ta tusatuju kadus. Meeldiv oli tõsta mingit eset teisale,

nihutada veidi lampi, paigutada ümber tuhmunud pilte ja siis veidi eemalt kaaludes silmitseda ruumis tekkinud uut muljet. See oli jälle teistsugusem, kuidagi lähem ning kodusem endisest. Aken vajas lilli, seda tuli meeles pidada. Nüüd näis see tühi ja kõle nagu pime silm. Ning riiulitele tuli raamatuid osta . . . kuidas oligi tolle põr-põrriga untervitsi nimi?

Seda kõike oli nii meeldiv mõtelda, sest kolme tunni pärast, kell kakskümmend üks kümme minutit, saabub kaubarong. Aga võib-olla tuleb see ka varem, Hannes võistleb nüüd esimese brigaadiga ning tõotas soodsal juhul võita ühe jaamavahe. Kindlasti on tema, Riina, seniks juba mitu korda jooksnud akna alla vaatama. kas ei paista kaugusest, raudteeheki vahelt, vilkuvaid veduritulesid. Ruum on siis juba ammu koristatud, vana vasklamp põleb laual, väikeses köögis keeb ja podiseb midagi. Mitte ainult Riina, vaid ka kõik esemed selles ruumis on justkui ärevas ootuses. Hannes, Hannes tuleb! Ning siis kostavadki trepil kiired sammud, ikka kaks hüplevat astet korraga, ja järsku nagu oleks see väike ruum eraldatud kogu rahmeldavast, liimi- ja papihädade maailmast. Hannes on jõudnud koju!

See kujutlus oli nõnda elav, et ka Riina ise pidi tahtmatult naeratama.

All vööruses avati uks ja keegi hakkas aeglaste sammudega mööda treppi üles tõusma. Riina jäi kuulatama, need olid võõrad, talle tundmatud sammud. Miski hakkas ärevalt ta südame all pekslema. Tulija jäi nagu kaheldes ukse taha seisatama ja Riina aimas järsku kõik.

See võis olla ainult Hannese ema või tädi, too range käsitöökorv. Ning korraga tundis Riina, kuidas kõik ta liikmed muutusid tuimaks ja külmaks, nagu peaks ta järgmisel minutil süüdlasena kohtulaua ette astuma.

Tõsi küll, ta oli kogu aeg aimanud ning oodanud seda kohtumist. See oli teda sügavas südamepõhjas isegi veidi hirmutanud, eriti kartis ta Hannese isa ja tema tädi. Kuid see ootus oli teda ühtlasi ka julgustanud, tõstnud protestilaine ning vastuhakkamise. Missuguse õigusega segavad end emad, isad, vennad, õed, mingid tädikrõmpsud ja sugulased kahe inimese ellu? Neil pole mingisugust õigust! See mõte andiski Riinale kogu aeg julgust ja jõudu, tal oli enesekaitseks tagavaraks terve hulk vastuväiteid.

Aga kuuldes nüüd uksel tasast koputust ja aimates, et see silmapilk on käes, jäi tema protestidest järele ainult tühi kest.

«Jah!» ütles ta päris tasa.

Tulija oligi Hannese ema, seda aimas Riina esimese pilguga.

See oli väike närbunud naine hallide juuste, kokkupigistatud, kibestunud suu ja mitte niivõrd etteheitvalt torkivate kui väsinud silmadega. Vana-vanamoeline kübaralott halliks pleekinud violetivärviliste sametilillekestega moonutas ta päris armetuks. Tahtmatult meenus Riinale võrdluseks Hannese isa sirge hoiakuga, veidi põlglik ja kõikidele ülevalt alla vaatav kuju. Hannese ema aga näis talle niisugusena, nagu kannaks ta oma kitsastel, ettepoole kallutatud õlgadel kolmekümne-aastase abielu alistumisekoormat.

«Ma tulin Hannese pärast . . . olen tema ema,» algas ta ukselävelt sammu edasi astudes.

Ta ulatas Riinale lõdva käe, ühtlasi heites väikesele ruumile terase, vanainimeselikult uudistava pilgu. Nähtavasti hoomas ta selle esimese pilguga kõik. Pehmenev joon ta kokkupigistatud, mõru suu nurgas näitas, et saadud mulje oli teda pisut lepitanud. Võib-olla oli ta oodanud siit eest leida elu madalust ja närusust, seda ettekujutuses loodud häbitu kooselu jälge, millega naised — ja eriti veel oma meeste juurest ärajooksnud naised — püüavad sageli emadelt võrgutada nende kogenematuid poegi. Kuid siin oli kõik korralik, lihtne ja puhas.

«Palun istuge,» nihutas Riina laua äärest tooli tulijale lähemale. Ta tundis, kuidas pinge temas alanes. «Kas tohin teile teed pakkuda?»

Hannese ema istus raskelt ja väsinult, järsk trepp oli pannud ta hingeldama. Ta võttis mingist vanamoelisest näotust käekotist taskuräti, varjates viivuks oma vastuse selle taha.

«Tänan,» ütles ta siis, «ma joon meelsasti teed.»

See oli nagu pisike lepitus Riinale.

Ta ruttas kohe kööki ja elektrikeetjat sisse lülitades tundis, kuidas tal otsekui lagunesid mõtetest kõik valmismõeldud protestid. Talle tundus, nagu oleks nüüd kõik hoopis raskem, kui ta oli mõtelnud. Siis ta lõi ise Hannese ema sõnad ja vastas neile löögivalmilt, teravalt, taibukalt kõige vähematki võlgu jätmata. Kõik need päevad oli ta isegi töö juures mõtelnud, mida ja kuidas ta vastab. Aga nüüd . . . võib-olla oleks nüüd talle enam meeldinud mingi pikk,

kondine luuavars pungis silmadega, üleni vihast hõõguv ja käratsev nagu turunaine. Ta oleks siis osanud *kakelda*, kakelda ja võidelda oma õnne pärast. Kuid nüüd oli kõik juhtunud hoopis teisiti. Ta muutus jõuetuks selle lihtsa kurnatud naise ees, kes näis ise abi vajavat.

Segaste tunnetega, mitte enam nii enesekindlana, nagu varem oli kavatsenud, viis Riina tee tuppa. Siis koristas ta laualt mõned närbuma löönud sügislilled ning korraldas närviliste sõrmedega kortsunud lina. Heites külalise poole pilgu, nägi ta teda endiselt toolil kössitavat. Riina läks biskviite tooma, neid tärnikesi, mis Hannesele ei meeldinud. Ta oleks tahtnud nüüd veel millegi kallal askeldada, et oma mõtetega selgusele jõuda. Kuid see näis talle rumalana ja ta istus Hannese ema vastu toolile.

Mitu pikka minutit ei lausunud kumbki peaaegu sõnagi. Mõlemale tundus algus raske, kõik oli kujunenud hoopis teisiti, kui varem valmis mõeldud. Hannese ema sulatas aeglaselt tassis suhkrutükke, kuna Riina vaatas akna poole, kus eesriided olid jäänud ette tõmbamata. Just praegu tundus see tühi aknaauk talle väga inetuna. Tund aega tagasi oli ta mõtelnud lilledest, ja näe — nüüd olekski neid kõige enam tarvis olnud. Ta tõusis üles ning läks eesriideid korraldama, viites seal meelega enam aega kui tarvis.

«Teil on väga ilus laudlina. Kas olete selle ise välja õmmelnud?» kuulis ta selja tagant küsimust.

Riina pöördus ümber. Ta ei olnud niisugust algust oodanud.

«Jah,» vastas ta akna juurest tagasi tulles.

«Väga ilus . . . mulle meeldib, kui inimesel on töökad käed. Igaühel neid ei ole. Ka minu meheõde heegeldab ja koob. . .» katkestas ta teed rüübates lause. Aga Riinale tundus, nagu oleks ta meelega jätnud midagi ütlemata. «Kuid miks te olete ainult minu eest hoolitsenud, endale pole tassi toonudki? Tooge tass, istume veidi aega ja ajame juttu. Ma arvan, see tuleb meile mõlemale kasuks. Eks ole?»

Riina tundis sellest lähenemisest ootamatut kergendustunnet. Kogu aeg seisis nagu valvel, oodates teadmata kust — lööki. Nüüd aga vabanesid ta pingul ergud sellest survest. Ta ei taibanud Hannese ema sõnades upsakust ega süüdistust, mida oli kogu aeg oodanud. Pigem näisid need otsivat mingit lahendust, ükskõik missugust. Kiiresti läks ta kööki tassi tooma, kuid seal haarasid teda jälle umbusk ning kahtlustused. Võib-olla oli see lahkus ja südamlikkus ainult vanainimese kavalus?

Veel ärevamana tuli Riina tagasi ja istus oma kohale. Tükk aega rääkisid nad niisama tühjatähja biskviitidest ja teest. Imelik, ka Hannese ema armastas neid biskviiditärnikesi nagu Riinagi. Ja Riinale meeldis nagu külaliselegi lahja tee, mitte aga niisugune tõrvkange vedelik, mida jõi Hannes. Kuid sealsamas tundsid mõlemad, et see kõik pole see, millest tuleb täna rääkida. Riina ootas seda ärevusega, ja samal ajal kui ta Hannese emale biskviite pakkus, valmistus end visalt kaitsma. Ta ei alistu, ta ei alistu mingil tingimusel! Hannese ema aga näis vaikides korraldavat oma vanainimese-mõtteid.

Kui teetassid tühjaks said, tõstis Hannese ema pilgu ja küsis:

«Kas teie Hannest juba kaua tunnete?»

Riina mõtles peaaegu tigedalt:

«Ah-haa, nüüd tuleb see!»

Kas ta Hannest kaua tunneb? See küsimus viis Riina segadusse ja temas hakkas jälle tõusma protestilaine nagu inimesel, kellelt tahetakse vägivaldselt midagi ära võtta. Mis tähtsus on sellel, kas inimest tuntakse üks aasta või üks päev? Süda ütleb kõik, süda on õige otsustaja. Järsku aga tekkis Riina mõtetes nagu tühi koht. Ei, mõtles ta edasi, ka see pole siiski õige, on veel midagi muud. Riina tundis, kuidas ta takerdus mõtete vastuoludesse ning sattus ummikusse. Ta ei tohtinud Hannese emale midagi mõtlematut ega naiivset pahvatada. Kuid nii ja teisiti ei ole õigus. Kaarlot tundis ta enne abiellumist ligi kaks aastat. See on küllalt pikk aeg, et teineteist põhjalikult tunda ja mitte eksida. Aga mis tuli sellest tundmisest välja? Ainult õnnetus ja mõistmatus, pikki aastaid kestev piin.

Jõudmata oma mõtetes selgusele, vastas Riina ettevaatlikult:

«Mitte kaua . . . kevadest saadik.»

Kuid kohe sealsamas ei olnud ta oma vastusega rahul. Mitte kaua . . . kevadest saadik — neil sõnadel oli juures kergemeelsuse ja pealiskaudsuse maik. Nad koguni alandasid teda, nagu oleks Hannes talle lihtne seiklus, mitte midagi rohkem. Nõnda võisid rääkida ainult naised, kes olid mehe vastu ükskõiksed, kes ei tundnud armastuse suurust ja sügavust. Ent kas oli Hannes temale ainult «kevadest saadik»? Ei, ei, tuhat

korda ei! Hannes oli temale kogu elu, võib-olla enamgi kui elu.

Ärevil jäi ta Hannese ema otsa vaadates ootama uut küsimust.

«Kuidas see siis juhtus . . . pidul?»

Riinale tundus, nagu halvustaks Hannese ema niisugust tutvust.

«Jah, pidul . . . meie käitise pidul,» parandas ta, tundes end solvatuna.

Ja sealsamas märkas ta end nagu kõrvalt vaadeldes, et hakkab ikka enam ja enam ärrituma. Veel mõningad niisugused küsimused, mis võib-olla polnudki tõeliselt solvavad, ja ta võib prahvatada. Pigistades käed kõvadeks rusikateks ning litsudes need vastu põlvi, jäi ta võitlusvalmilt ootama. Ruumi tekkis mõneks silmapilguks väljakannatamatu vaikus. Riina kuulis kaugelt läheneva rongi müra, kuid see polnud Hannese rong. Sel silmapilgul soovis ta, et kogu see jutuajamine oleks juba möödas ja ta võiks üksi olles selle üle järele mõtelda. Nüüd aga oli tal kogu aeg niisugune tunne, otsekui ripuks ikka veel ähvardav kõuepilv ta pea kohal.

Ka Hannese ema oli märganud Riina ärevust ning mõtles, kuidas jutuajamist jätkata. Võib-olla oli õigem see pooleli jätta, oodata, kuni aeg ise lahenduse toob? Kuid Riina justkui aimas Hannese ema mõtteid ning ütles kärsitult:

«Rääkige . . . teie lubasite ju rääkida.»

«Jah, ma lubasin rääkida,» kordas Hannese ema Riina sõnu. «Siia tulles oli mul hulk küsimusi . . . ma ei tea, kuidas nüüd . . .»

Riina katkestas ta sõnad teravamalt, kui oleks just tahtnud:

«Küsige . . . ma pole ju eest ära jooksnud.»

Hannese ema nagu ei näinud kuulvatki ta teravat, ärritatud tooni. Ta tegi nüüd otsuse rääkida kõik, mitte enam edasi lükata.

«Niisiis . . . mulle on räägitud, et teie olete ka varem abielus olnud ja . . .» Ta jäi takerduma, nagu ei leiaks kohaseid sõnu, ning laskis käed abitult rüppe.

Kuid Riina mõistis teda kohe, seda küsimust oligi ta kogu aeg pinevalt oodanud.

«Teie tahtsite vist öelda nii: « . . . ja oma mehe juurest ära jooksnud naine,»» muutus ta üleni hõõguvaks.

Hannese ema tõstis hoiatades käed.

«Ärge saage sellest valesti aru . . . ma ei tahtnud teid haavata. Kuid ka sellest küsimusest tuleb tahes-tahtmata rääkida.»

«Siis räägimegi!»

Riina hääl muutus kilavaks. Ja siis tuli see. Eneselegi peaaegu ootamatult hüppas ta istmelt üles, iga erk põletavat kuumust täis. Näis, nagu keerleks tuba ta silmade ees ratast-ringi, ja ühes selle keerlemisega kaob ka Hannese ema kuskile lõpmatusse kaugusse. Mõlema kõvasti kokkupigistatud rusikaga vastu klirisevat lauda põrutades prahvatas Riina:

«Jah . . . siis räägimegi! Kuid oleme otsekohesed ja räägime ilma keerutamiseta. Ma tean väga hästi, mispärast teie siia tulite. Teie tahate meid lahutada . . . mind ja Hannest. Teie arvate, et olen mingisugune lirva . . . hukkaläinud naine . . . häbitu ja alatu meestekütt, kes tahab teie poja kulul elada kerget ning muretut elu. Vale! Vaadake . . . vaadake . . . need on tööinimese

käed, kes hakkas juba kuueteistkümne-aastaselt endale tööga leiba teenima. Ja nüüd mõtlete, et elame häbitut ja põlastatavat armukeseelu, mis mustab teid, teie perekonda, teie mehe punase põhjaga mütsi. Vale! Kõik on vale! Meie armastame teineteist, ja see annab meile õiguse elada niiviisi, nagu tahame. Kas mõistate nüüd?»

Riina tundis, nagu oleks kõikidest ta liikmetest kadunud viimane jõuraas. Ta jäi järsku vait, nähes endal Hannese ema rahulikke, ent väga väsinud silmi. Neis ei olnud süüdistust, etteheidet ega põlgust, nagu Riina oli oodanud. Need olid lihtsalt vana naise kurvad ja väsinud silmad, mille ümber eluraskused olid näonahka kaeverdanud lugematu hulga kurde ning kortse nagu juuspeeneid, risti-rästi jooksvaid praokesi. Niisugusena ei paistnud ta viiekümne-aastase, veel küllalt elujõulise naisena, nagu oli rääkinud Hannes, vaid peaaegu rauganа. Riina kohmetas, tal hakkas oma ägedast purskest häbi. Seda polnud tarviski, niisuguste ja veel palju hullemate sõnadega oleks tulnud lüüa toda tädi või Hannese isa.

Nagu andeks paludes kogeles Riina:

«Vabandage . . . ma ei tahtnud nii . . . See oli minust väga inetu.»

Hannese ema pani oma käe Riina käeseljale ning kordas:

«Pole midagi . . . pole midagi . . . öeldakse, et just ränkade sõnade kaudu mõistavad naised üksteist kõige paremini. Ehk on see niiviisi veel parem ja ka meie hakkame kiiremini teineteisest aru saama. Kui lubate, ma võtan kübara peast, see rõhub kuklale.»

«Palun.»

Ta võttis peast oma inetu kübaraloti, mille alt langesid kaelale ja õlgadele hallid mustasegased juuksetutid. Kukla tagant hargnes üks kokkurullitud juuksetutt lahti, kust mõned nõelad maha kukkusid. Ta hakkas neid üles korjama ning ka Riina kummardus appi. Kinnitades uuesti nõeltega kuklale lahtihargnenud juuksetutti, püüdis Hannese ema Riinat lähemalt silmitseda. Talle meeldisid selle kõrge puhas otsmik, ilus sirge nina ja veidi nagu isekalt kokkusurutud suu. Kuid võib-olla polnud see ka isekusest, vaid paljudest raskustest, mis tal oli tulnud üle elada. Kas temal enesel ei olnud nendes aastates juba samasugune suu? Aga kuidas ta oli plikana ometi naernud, kilganud ja lõõritanud! Keegi ei võinud siis aimatagi, et kord närbub see naerusuu muresuuks.

«Teie ütlesite, et armastate Hannest?» püüdis ta poolelijäänud juttu jätkata.

«Jah,» liigutas Riina vaevalt huuli.

«Õnnelik armastus saab olla ainult mõlemapoolne. Kas olete kindel, et ka Hannes teid armastab?»

Riina pigistas huuled veel kõvemini kokku ega vastanud kohe. Ta oli seda küsimust ühtaegu oodanud ja kartnud. Tõesti, kas ta ongi kindel, et Hannes teda armastab? Nüüd keerlesid ta mõtetes kõik need kahtluste piinad, mida ta juba Hannesega tutvumisest saadik oli tundnud. Armastava naise terava instinktiga oli ta tema kõrge otsmiku ning sassis juuksetuka taga alati aimanud peituvat midagi varjatut. Aga mis see oli? Kas ei olnud Hannese ema oma selge

vanainimese-pilguga selle lahendusele kõige lähemale jõudnud? Võib-olla. Kuid ta keeldus seda kangekaelselt tunnistamast ning vastas:

«Armastab.»

«Kas teie ei eksi . . . kas olete selles päris kindel?» tõstis Hannese ema küsiva pilgu. «Teie ei ole enam naiivne tütarlaps . . . kas teie pole eneselt küsinud, et võib-olla on see ainult nooruse möödaminev, lühike silmapilk?»

Riina võpatas neist sõnadest, nõnda et meelekohad lõid äkitselt valusalt tuikama. Kas ta oli seda eneselt niiviisi küsinud? Ei! See oleks olnud hirmus, alatu ja häbiväärne. Kuigi teda piinasid kahklused, polnud ta siiski Hannesest niiviisi mõtelnud. Kas võiski see tõsi olla? Ei, ei, ei! Ja jälle kordas ta endise kangekaelsusega.

«Ma tean, et Hannes mind armastab. Seda on inimesest näha . . . See kõik ei või ju silmakirjalik olla.»

Hannese ema jutt oleks nagu katki lõigatud. Ta oli tõepoolest siia tulnud paljude emade eelarvamusega, kes usuvad, et kuskil luuravad kogenud naised nende poegi, tõukavad neid õnnetusse ja häbisse. Emad teavad jutustada kümneid niisuguseid lugusid. Ja siis vangutatakse päid, kahetsetakse õnnetuid noormehi ning sajatatakse riivatuid naisi, kes nagu ämblikud võrgunurgast saaki varitsevad. See kõik oli tõe ja rumaluse segu. Seda oli talle meheõde kogu aeg kõrva sosistanud, hädaldades ja oiates, nagu seisaks Hannes hukkumise äärel. Ta käis igal õhtul kirikus või kuskil palvetunnis palvetamas, aga tuli veel enam masendatuna tagasi.

See tekitas ka Hannese ema südames pimedat hirmu.

Kuid siin oli kõik teisiti, seda aimas ta juba esimese pilguga. Ja seda võis aimata ainult tema kui ema, sest ta teadis, kui hooletu oli Hannes kodus. Igal pool laialipillutud riided, kortsutatud ajalehed, hoolimatult mahavisatud suitsuotsad ning tikud. Siin oli aga kõik puhas, meeldiv ja kodune. Seda võis teha ainult naine, kes meest armastab.

Kuigi Riina oli tema pojast mitu aastat vanem ja oma mehe maha jätnud, ei paistnud selle taga ainustki omakasu eesmärki. Alatu naine ei võitle niisuguse visaduse ja meeleheitega takistuste vastu, mis tahavad teda armastatud inimesest lahutada. See võis olla ainult armastus, võibolla küll mõtlematu ning naiivne, kuid siiski tõeline armastus. Seda mõteldes hakkas Hannese emal nagu märkamatult ja eneselegi ootamatult Riinast kahju. Tal ei näinud kerge olevat, sest mitte töö ja kodused askeldused polnud talle kõige raskemaks koormaks, vaid ta õnnetu minevik ja lugematute takistustega uue elu algus. Hannese ema tundis ise kõige paremini selle raskuse koormat. See oli ju peaaegu ta enese elupilt, osake tema minevikust.

«Uskuge mind, ma ei tea praegu enam kindlasti ütelda, kas tulin siia rohkem teie või Hannese pärast,» hakkas ta pärast mõni silmapilk kestnud vaikust jälle rääkima. «Sellepärast palun kuulake mu jutt lõpuni.»

Riina noogutas vaikides pead.

Ta tabas küll Hannese ema sõnades ja häälekõlas midagi, mis nagu oleks teda jälle ähvarda-

nud uue hädaohuga. Kuid nüüd oli see talle üks kõik. Ta ei alistu, mitte mingil tingimusel ei alistu ning keegi ei saa temalt Hannest ära võtta.

Hannese ema hääl oli muutunud tuhmimaks, kui ta ütles:

«Seda on kerge ütelda, et Hannes teid armastab. Ma ei tea, see võib olla tõsi ja mitte tõsi. Neid küsimusi ei ole kõrvalseisjal nii kerge otsustada. Kuid kas olete silmapilgukski mõtelnud, et Hannes on noor. . . veel vägagi noor mees. Ma arvan, ka tema kogemused armastuses pole vist veel väga suured. Kuid need tulevad . . . see on paratamatu. Ja mis saab siis, kui ta hakkab lahtiste silmadega vaatama teie minevikule . . . teie aastatele . . . paljudele praegu veel märkamatuile pisiasjadele?»

See oli nagu küsimus Riinale, kuid Riina ei vastanud.

«Võib-olla ta ise ei märkagi seda kõike, vaid ta sõbrad, tuttavad, kogu ümbrus juhib teda seda nägema. See on ikka nii olnud ja jääb ka nii. Ja mis siis juhtub? Ühel päeval selgub, et teie mõlema elus on tehtud suur eksitus, ja siis puruneb paratamatult teie armastus . . . kooselu . . . kõik. Nii ei ole juhtunud esimest ega viimast korda. Ja siis olete just teie see, kes leiab end jälle purustatud kildudena maas.»

Riina viskus istmel ettepoole ning kattis näo kätega. Ta ei suutnud Hannese ema juttu enam kuulata, see lõhestas teda nagu teravate nugadega tuhandeks tükiks. Ta oli peaaegu nutma purskamas, kõik tema liikmed olid täis tulist valu.

See oli sama piinav küsimus, mis temas endaski

oli kümneid kordi käärinud ja lahendust otsinud. Kuid ta ei suutnud ega suutnud sellele vastust anda. Ta oli koguni kartnud seda teha, püüdnud kõrvale põigelda, enese ees maha salata. Hannes oma armastuse ja poisikeseliku lihtsameelsusega justkui takistas teda lõplikult otsustamast. Jah, talle eneselegi näis mõnikord see kõik ebatõelise unena, kuid meeldiva soovunenäona, millest oli kahju ärgata. Nüüd aga esitas see vana naine talle sama küsimuse niisuguse selgusega, nagu oleks ta kogu aeg temaga kõiki neid kahkluste keerdkäike kaasa elanud.

Riina tõstis jälle pea.

«Kas ma ei tohi siis enam armastada?» küsis ta raugelt. «Ma ei ole mingisuguse mustaga määritud, mis mind alandaks. Olen alati tahtnud elada nagu inimene, mitte nagu papitükk. Mitte midagi räpast ega alatut ei ole kogu eluaeg mu küljes olnud. Ainult see õnnetu abielu ja need õnnetud aastad . . . Ma ise olen selle juures ju kõige vähem süüdi. Kas siis nende pärast pean ma kõigest ilma jääma?»

Ta vaatas nagu vastust oodates Hannese ema otsa ning märkas alles nüüd, et selle karm suu oli kuidagi pehmemaks muutunud. Vana naise silmades läigatas iseäralik helk, kui ta ütles:

«Ärge arvake, et hakkan teie üle kohut mõistma. Ma mõtlesin seda küll teha, kui mõned halvad inimesed teist mitmesuguseid kuuldusi rääkisid. See on ju loomulik, Hannes on ikkagi minu poeg. Aga nüüd tunnen ma naise südamega, et ka teie olete ainult armastav naine, muud midagi. Ka mina olen armastanud ja tean selle

kallist hinda, kuigi minu jaoks on nende kolmekümne aasta jooksul armastust vähe olnud.»

Ta luksatas, nagu oleks hääl järsku kurku kinni jäänud. Aga see ei olnud sellest, seda teadis ka ta ise väga hästi. Alles tüki aja pärast jätkas ta jälle:

«Võib-olla näen ma sellepärast niisuguse selgusega, et see kõik nagu oleks osake minu minevikust. Olin väikese sõlmjaama ülema näotu tütar, kui mu mees minuga abiellus. Ta oli lihtne telegrafist, kes tahtis iga hinna eest kõrgemale tõusta. Ja mina olin see, kes teda kõrgemale tõstis, aitas ühelt redelipulgalt teisele tõusta. Muud pole ma kogu eluaeg oma mehele olnudki. Mispärast ma seda teile räägin? Hannes on küll minu poeg, kuid temas on ka palju isa jooni. Need ei too armastavatele naistele kunagi õnne. Kas teie tunnete minu meest?»

Riina raputas pead:

«Ei. Olen ainult jaamas läbi akna näinud . . . õieti ainult tema punast mütsi.»

«Siis ei tunne teie ka tema iseloomu. Ta ei andesta kunagi teile ega Hannesele seda häbi, mida arvab enesele olevat tehtud. Samasuguse kirega, nagu ta tahtis Hannest ikka kõrgemale ja kõrgemale upitada, võib ta nüüd teda maha tallata. Ja Hannes teab ning kardab seda. Mu mees on nende paari nädalaga palju vanemaks muutunud. Teised ehk ei märkagi seda, aga mina näen. Ta juuksed on hakanud välja langema ja . . .»

Hannese ema surus taskurätiku silmade ette.

« . . . ja nüüd puhastab ta bensiiniga iga päev oma univormi, hõõrub plekke, mida seal polegi.

Ma olen kuulnud, kuidas ta toas üksi olles kõneleb ähvardavalt Hannese tooliga nagu elava inimesega. Ma arvan, ta . . . on peast pisut segaseks muutunud. Ma . . .»

Ta ei suutnudki edasi rääkida, vaid purskas nutma. Laskudes kummargil üle põlvede, käed näo ees, nuttis ta hääletult. Ainult õlad vappusid ja hallide hõredate juuste vahelt tuli nähtavale peenike kortsus kael.

Riina kummardus tema lähedale.

«Ärge nutke . . . ärge nutke . . .» kordas ta mõttetult.

Nagu tahtes nutjat kuidagi lohutada, pani Riina käe Hannese ema kondisele pihale. Ning järsku tundis ta, et see polegi see range, karm ja mõistmatu inimene, kes tahab temalt vägivaldselt viimast õnne ära kiskuda, vaid lihtne, paljukannatanud naine.

Hannese ema tõstis nutused silmad üles.

«Näete, kuidas juhtus. Tulin siia hoopis teistsuguste mõtetega, aga nüüd oleme nagu üheks saanud.»

Nõnda jäidki nad sinna kahekesi istuma.

4.

Alles kuu aega hiljem, ühel õhtul sõidust tulles nägi Hannes jaama klaasuksel isa kõrget kogu. See oli nii ootamatu, et ta jäi tahtmatult seisatama. Hetkeks kiusas teda mõte ümber pöörduda ja kaduda perrooni hämarusse, kuna isa polnud teda vist veel märganud. Kuid siis sai

ta oma argusest jagu ning käsi sügavalt taskutesse surudes astus otsustavalt edasi.

Seni olid nad hoidunud teineteisega kokku saamast. Mõnikord, kui Hannesel oli tarvis sõidudokumentide pärast ametiruumi minna, tõusis isa järsku toolilt, haaras seinatelefonilt toru ja hakkas liini väikestele jaamaülematele midagi kurjustades karjuma. Ta keeras seljagi Hannese poole, nagu poleks teda märganud, ning kõlistas seni, kuni too oli oma asjatoimetused õiendanud. Mitte kunagi polnud ta Hannesele lausunud ainukestki sõna. Sama kangekaelsusega vältis ka Hannes isaga kokkusaamist perroonil, roobasteedel või depoos, põigates teda nähes juba kaugelt kõrvale. Nagu kartes ootamatut kohtumist, ei läbinud ta tööle tulles ega koju minnes kunagi jaamaruumi, vaid läks reisijate väljapääsu kaudu.

Nüüd aga seisid nad teineteisest vaevalt kolme sammu kaugusel.

Kahe heleda elektritule valgel paistis isa pikk ja kõhn, kuid hoolimata aastatest ikka veel sirge nagu tikk. Ta korralikult kinninööbitud, valge kraerandiga mundrikuub istus uhkelt seljas otsekui ratsaväelasel. Punase põhjaga müts oli nõnda pähe pandud, nagu oskavad seda kanda ainult kaua aastaid teeninud raudteelased. See kõik oli Hannesele nii tuttavlik, juurdunud, aastatega südamesse kasvanud, ta polekski osanud isa teistsugusena kujutleda. Ja ühes sellega tundis ta end, nagu aastate eest, jälle päris pisikese kartliku poisikesena, kes hirmuvärinaga ootab mingi halva vembu eest teenitud karistust.

«Isa!» hüüatas ta seisma jäädes.

Ent see justkui poleks teda kuulnudki. Ta vaatas vihaselt kahe läheneva pakikäru poole ning käratas:

«Miks te jälle siin tolknete? Teisele platvormile!»

Mehed hakkasid midagi seletama, kuid Hannest läbis tunne, et tema ja isa vahel on paratamatu lõpp. Siin ei maksnud enam lepitust oodata, nagu nende ammuste koolipõlve-vempude eest. Mantlit koomale tõmmates astus Hannes edasi.

«Vanamees turritab,» mõtles ta jaamahoone helendavatest akendest mööda astudes nagu enese rahustuseks. «Aga ma pole ju ka enam poisike, kes peab aina tema tahtmist täitma. Põrgu! Igal inimesel olgu oma elu.»

Kangekaelselt ei vaadanud ta tagasi, kuid teadis, et niisama kindlasti ei pöördu ka isa ümber ega vaata pilgukski talle järele. Tema juba ei paindunud, ta võis ainult murduda. Vahest ainult ema suutis pisut-pisut sügavamalt näha tema tõelist tundeelu. Kõikide teiste eest oli see aga nagu raudukse taha suletud. Tema karmus niihästi teiste kui ka enese vastu võis olla kohutav. Ta oli aastakümnetega muutunud otsekui üheks neist suurtest veduritest, mis on võimsad ainult oma roobastel. Ja isa võimsuseks oli tema karmus, leppimatus, halastamatus. Sellega valitses ta kodus ja see pehmenes ainult välispidiselt rahulikkuse ning väärikuse varju töö juures. Aga südamepõhjas jäi ta ikka kiviseks ning külmaks nagu jääkamakas.

Väljapääsul peaaegu põrkas Hannes Bogdanoviga kokku.

«Haa, sina!» hüüatas see heameeleliselt, siru-

tades kiiresti tervituseks käe. «Olen tahtnud sinuga mitu korda rääkida, kuid sa kaod eest nagu tina tuhka. Või oled solvunud neist sõnadest, mis tookord ütlesin?»

«Ei ole,» põikles Hannes. «Mul on viimasel ajal vähe aega olnud.»

«Mis sa siis teed?»

«Õpin.»

«Õpid?» kordas Bogdanov, poolviltu Hannese otsa vaadates. «Kuid meie noorte õpperingis pole sind näha olnud.»

Hannes tundis end ebamugavalt, nagu uuriks ja puuriks Bogdanov midagi tema kohta. Kuid ta jäi kangekaelseks ja vastas:

«Ma valmistun keskkooli lõpueksamite vastu.»

«Haa, see on tore asi! Aga hea küll!» heitis Bogdanov käega. «Tule, räägime, meil on uudiseid . . . toredaid uudiseid.»

Et uudised võisid tõesti toredad olla, seda oli juba näha Bogdanovist, kes rõõmustas nagu poisike. See oli alati puhas ja siiras rõõm, mis haaras ka teisi nagu päikesepaiste. Tema ümber oli alati kära ja rõõm, ning alles siis, kui see haripunktile jõudis, võis näha, et Bogdanov ise oli kõige tagasihoidlikumaks jäänud.

Temast peeti lugu, ta oli tore ja heasüdamlik poiss, tubli seltsimees. Ainult Hannes nagu naeris endamisi kuskil sisemuses just seda Bogdanovi heasüdamlikkust. «Kuldsilmadega onu Poka,» poetas ta mõnikord ironiseeriva lause veinipudeli juures või klubis. Tema arvates oli Bogdanov omamoodi idealist, ja halb, eluvõõras idealist, kes nägi kõiki inimesi ainult läbi oma puhta ja naiivse südame. Aga kas nad olid tõe-

liselt kõik niisugused, nagu komsomolisekretär neid kujutles? Ei olnud! Neis oli, nagu ikka inimestes, head ja halba, riukaid ja ausust, viha ning rõõmu. Kuid Bogdanov armastas kaua meeles pidada head, halba aga oli valmis unustama juba teisel tunnil.

«Mis uudised?» hakkas Hannes ettevaatlikult pärima. Ta aimas Bogdanovi olekust, et need puudutavad ka teda.

«Kuidas me siin väraval räägime? Küsimus on tähtis, läheme bürooruumi, seal arutame.»

Ta haaras Hannesel kaenla alt kinni.

Kuid see oleks tahtnud praegu vastu tõrkuda. Ta tundis väga hästi Bogdanovit. Too võis mõnikord ka kõige halvemaid asju alustada naerul näoga, lõbusalt, ja muutus alles küsimuse sügavamal arutlemisel tõsiseks. Võib-olla oli isa käinud sekretärile kaebamas, seda võis vanamehest tõepoolest uskuda. Ta oli valmis ükskõik missugustele abinõudele toetuma, et hoida end välispidiselt sirgena, puhtana, ainsa tolmuplekita. Aga siis muutus Hannes jälle muretuks. Mis puutub tema ja Riina küsimus komsomolisekretärisse? See on tema isiklik asi, keegi teine ei tohi siia segada.

Komsomolibüroo asus mingi puust kõrvalehituse teise trepi kolmanda koridori pimedas sopis. Igal pool kägisesid astumisel trepiastmed ja põrandalauad. Ka ruum oli väike ja näotu, kitsas aken vastu laadimisplatvormi. Üksik paberiga kaetud elektripirn rippus laes, vana neljakandiline puhvetilaud asendas kirjutuslauda, mõned riiulid raamatutega ja nurgas tugevast puust värvimata kapp, mille ees rippus tohutu tabalukk.

See oligi komsomolibüroo «raudkapp», milles hoiti dokumente.

Ruumile andsid õdusama ilme ainult mõningad hoolikalt kujundatud loosungid ning värvilise pliiatsiga joonistatud Lenini-Stalini portreed. Need olid Bogdanovi tööd, kes vabal ajal õppis kunstiringis. Õieti oligi tema unistuseks olnud kunstnikukutse, see kõige imepärasem kutse, kus iga jooneke ja värvitoon loob elu. Kuid ema ja isa ootamatu surm viis ta tehasekooli. Nüüd oli Bogdanov kuuenda kategooria lukussepp, tubli meistermees, kuid südames kandis ta siiski armastust oma nooruseunistuse vastu. Ja seetõttu olid tekkinud ka need loosungid ning portreed.

«Võta istet,» viipas ta Hannesele käega tooli poole, «ja kui isu tuleb, võib ka suitsu teha.»

«Ma ei suitseta,» vastas see ettevaatlikult.

Teda vaevas ikka ebamäärane kahtlus, et Bogdanov oli teda kaasa kutsunud mingil erilisel, temale kahjutooval eesmärgil. Mis võis see olla? Võib-olla mõni kaebus . . . eelmisel korral olid nad kütjaga sõidul joonud pool liitrit viina. Või oli see Asta, too valgekulmuline jaamaülema tütar, kes piiras teda tüütava armukadedusega. Aga mis kaebust saab tema kohta arutada komsomolisekretär? Tal on omad ülemused, kellele ta allub.

«Vaat kus karsklane!» naeris Bogdanov rõõmsalt. Sellest naerust ei võinud aimata, kas ta uskus või ei uskunud Hannese juttu. Võib-olla uskus, aga võib-olla oli ka näinud teda mõnikord suitsetamas. «Ei suitseta, lihtsalt ime kuulata, kuid tuleb uskuda,» väreles ta helepruuni-

des, pisut mandlikujulistes silmades kelmikas säde. Siis muutus ta tõsisemaks ja jätkas: «Asume nüüd küsimuse juurde.»

Hannes jäi pinevil ootama. Bogdanov asetas küünarnukid laialt lauale ning ütles:

«Uudised on niisugused: linnakomitee poolt on meie algorganisatsioonile tehtud ettepanek — moodustada kommunistlikest noortest ja noortest kolmas veduribrigaad. Mis sina sellest arvad?»

«Viut!» vilistas Hannes kergendustundega ja oleks tahtnud nüüd paberossikarbist suitsu võtta, mille oli varem maha salanud. Niisiis, see ei olnud ikka see, mida ta kartis. «See on tore ja õige mõte . . . ma tean, et poiste keskel on sellest juba ammu juttu olnud.»

«Muidugi tore ja õige mõte,» innustus ka Bogdanov ise, heites järsu nõksakuga oma suured juuksekahlud üle pea. «Nüüd on aga tarvis põhjalikult kaaluda, kas meil leidub brigaadi jaoks küllalt noori.»

«Leidub,» kinnitas Hannes.

«Hakkame arvestama, sa nimeta nimesid.»

Nad hakkasid kahekesi arvestama, nimesid nimetades ja neid sõrmedel lugedes. Kuid nähtavasti oli Bogdanov kogu küsimuse juba põhjalikult läbi kaalunud ning mõelnud, nõnda et Hannesel polnud peaaegu midagi uut juurde lisada. Brigaad andis komplekteerida, sinna võis isegi parimaid noori valida. Hannesele meeldis väga, kui Bogdanov nimetas ka tema nime, öeldes: «Sina oled kindlasti üks, sealt sa ei saa kuhugi puigelda.» Siiski, Poka oli tore poiss! Nõnda arutasid nad mõlemad ligi tund

aega kõiki üksikasju, täiendasid teineteist ja muutusid rõõmsaks, kui leidsid mingi hea lahenduse.

Viimaks heitis Bogdanov end seljakile toolile ning ütles:

«Kõik näib hästi klappivat, brigaadist saab tingimata asja. Ainult üks tähtis küsimus on veel lahtine.» Bogdanov, sindrikael, viivitas nähtavasti meelega, vaadates muiates Hannese otsa.

«Missugune?» tõstis Hannes pilgu.

«Vaat . . . praegu ei tea veel, keda brigadiiriks valida. See on tähtis küsimus, sellest võib oleneda kogu brigaadi saatus. Missugused on sinu arvamused?»

Hannes tundis kuuma juga läbi liikmete surisevat.

«Mis mina!» heitis ta tõrjuvalt.

«Just sina!» nõudis Bogdanov veidi ägenedes. Vaadates üksisilmi Hannese otsa, jätkas ta rahulikumalt: «Sina töötad veduril, tunned palju lähemalt nende inimeste võimeid, omadusi, iseloomu, kui mina näen sinna lukussepa-töökotta. Sinu silmade ees on inimesed nõnda-öelda tööriietes, mina näen neid aga pühapäeva-ülikondades.»

Ent Hannes jätkas kangekaelselt:

«Mina ei tea midagi. Halba ei taha rääkida, head aga on vähe öelda.»

«Nii.»

Bogdanov avas lauasahtli ning võttis sealt paberossikarbi.

«Tee suitsu ja ära vigurda,» lükkas ta karbi Hannese poole.

See võttis suitsu, vandudes endamisi endist

valet. Nähtavasti teadis Bogdanov temast palju enam, kui ta ise arvas. Kuid praegu polnud tal aega selle tühise asjaga tegelda. Ta oli ikka veel haaratud brigaadi moodustamise küsimusest, inimestest, keda sinna valida, brigadiirist. Jaanuaris peab uus brigaad juba tööd alustama, kõik peab selleks ajaks valmis mõtlema.

Suitsu rõngasteks puhudes lausus Bogdanov viimaks:

«Otsekoheselt öelda, meil on siiski kaks kandidaati brigadiiri kohale. Aga kumb, kas sina või Rooma?»

«Paul?» küsis Hannes, tundes järsku südames ebamäärast torget.

«Jah, tema,» jäi Bogdanov veidi mõtlikuks. «Kuid teil mõlemal on vedurijuhieksamid veel andmata.»

Nagu mingi uus lootus kerkis Hannesesse.

«Mina annan ära.»

«See aitab küsimust lahendada. Ka Rooma andis lubaduse. Ootame siis . . . komsomolibüroo arutab veel seda küsimust ning teeb otsuse.»

Hannes aimas kohe Bogdanovi mõtet. On loomulik, et büroo esitab kommunistlike noorte ja noorte brigaadi brigadiiriks kommunistliku noore. Seni kui temal, Hannesel, pole piletit taskus, on eelistatud seisukorras Rooma. Nad seisavad ju üksteise eest nagu mõni suguselts. Aga kes on Rooma? Kui võiks nii öelda, siis on Rooma ainult tema kahvatu vari, kes katsub ka midagi punnida, kuid ei jõua ega jõua kuigi kaugele. Tigu! Mitu korda on ta katsunud temaga võistelda, kuid alati jänni jäänud. Ja pärast siis tuleb veel oma käppa pakkuma, nagu oleks sellest midagi

suruda. Ei käppa ega nappa, ainult oma komsomolipiletiga võib ta suurustada. Jah, tõepoolest tigu!

Sellele kõigele mõteldes hakkas Hannese süda järsku piinavalt valutama, nagu pigistaks seda keegi kahe käega. Ta oli pooleks lõhestatud: ühel pool Riina ja kõikide võimaluste nelikümmend kaheksa tundi, teisal aga see kõditav au ning kuulsus — olla kolmanda noorte veduribrigaadi brigadiir. Mida peab ta küll selles keerulises olukorras ette võtma?

Bogdanov heitis pilgu käekellale ning aietas: «Kas tõesti nii hilja? Pool üksteist!»

Peaaegu vihaselt mütsi pähe torgates lahkus Hannes büroost.

Astudes pikkamisi mööda pimedat puiesteed, juurdles ta ikka selle küsimuse kallal. Kuidas siin ometi lahendust leida? Mõnel silmapilgul näis, et see kõik on väga hõlpsasti lahendatav, aga kuidas, kes ütleks ometi, kuidas, seda ei suutnud ta endale veel päris selgeks teha. Kuid võib-olla juhtub nii, et Rooma ei suuda õiendada vedurijuhieksamit? Ei, seda ei võinud juhtuda! Ta tundis Roomat liiga hästi. Sel poisil oli visadust ja sitkust, ta oli nagu raudaas seinas, mida paljaste kätega välja ei tõmba.

Kahel pool kõnniteed tõusid vanad kastanid ja pärnad, nende haraliste okste varjus tukkusid veel vanemad majad. Polnud näha ainustki valgustatud akent. Neis majades mindi varakult magama, siin nirises vaikne, kuulmatute pulsilöökidega tuikuv elu. Tema ise oli pärit ühest niisugusest majast, mis oli otsekui külmunud raskete paraaduste väljalõigete, vanamoeliste

tuhmunud mööblite, pitslinakeste, sulgpatjade ja kulumisest pleekinud lindikeste külge. Siin avati harva isegi aknaid, kartes kõike uut, värsket, pealekasvavat.

Hannes jäi ühe terava viiluga maja ette seisatama. Siit saaks ta kindlasti nõu, isa, ema, tädi, kõik nad ruttaksid talle nagu kadunud pojale vastu. Aga missugune nõu see on? Tulla tagasi koju, astuda komsomoli, võib-olla isegi abielluda jaamaülema kahvatu tütre Astaga. Aegamisi, nagu järele mõteldes ja kaaludes hakkas Hannes edasi astuma.

Riina oli teda juba ammu kannatamatult oodanud. Kahe tunni eest oli ta näinud Hannese kaubarongi vedurituled, neid kahte möödavilksatavat tuttavat tulist silma, mis täitsid teda alati õnneliku ootusega. Igakord kujutles ta, kuidas kaubarong jõuab jaama, veel viis või kümme minutit askeldusi, ning siis hüppab Hannes vedurilt maha. Nagu kõike tõeliselt nähes kujutles Riina, kuidas Hannes astub ühelt roopalt teisele, kergelt ja vetruvalt, paneb käe perrooniservale ning on ainsa liigutusega üleval. Siis kaob ta jaamahoonesse, õiendab dokumentidega, ütleb mõne naljatleva sõna ühele või teisele tuttavale ning juba jookseb kergete sammudega jaamatrepist alla. Nüüd nagu ei näekski Riina teda enam, Hannes on jõudnud vanade pärnade ning kastanite alla. Aga seal on risttänav, kus tuules kõigub suur elektrilamp. Selle paistel vilksatab üks kogu, ja see on Hannes! Veel viis minutit . . . kuus minutit . . . seitse minutit, all koridoris prahvatab uks lahti ning kiired hüplevad sammud, ikka kaks astet korraga, tõttavad üles.

Nii oli hea kujutleda.

Kiiresti pilku üle ruumi heites nägi Riina, et kõik oli Hannese tulekuks valmis. Vana vasklamp seisis omal kohal laual, kuid ei põlenud veel, tuline pesuvesi oli suures kastrulis just keema minemas, toidud ja teevesi lõhnasid soojendusnõudes. Kõik oli täpselt nii nagu iga kord Hannese tulekul. Ta ise oli köögipõlle ning lihtsama koduse kleidi vahetanud veidi pidulikumaga, joostes mitu korda peegli alla end vaatlema. Endine kahvatus ja huulte külmus oli askelduste rutus kadunud, nõnda et rahvasõnal oli õigus: õnn toob ka jume palgesse.

Ent Hannes ei tulnud. Üks pikk veerandtund möödus teise järel. Riina hakkas juba rahutust tundma. Hannese ema külaskäigust saadik täitis teda ängistav aimus mingist eelseisvast õnnetusest. Kas oli nüüd juhtunud see, mida ta nii väga kartis? Seda mõteldes muutusid ta jalad nõrgaks, nõnda et ta ei suutnud enam püsti seista, vaid pidi istuma. Kuid kohe tõusis ta jälle üles ning hakkas tühja-tähja kallal askeldama, sest just istudes tulid kõige raskemad mõtted.

Jälle möödus pool tundi.

Riina oli juba valmis jaama ruttama, mantel õlgadel ja rätik peas, kui järsku kostsid trepil tuttavad sammud. Ometi, ometi! Ta ruttas nii nagu oli, Hannesele vastu, haarates juba trepil mehe ümbert kinni. Ja korraga olid kogu ootuseärevus ning õnnetuse ettekujutus pühitud. Ta tundis end jälle elava ning õnneliku inimesena.

«Kuhu sa ometi nõnda kauaks jäid, põrguline?» kurjustas ta pooltõsiselt-poolnaljatades, endal nutuluks kurgus. «Ootan ja ootan sind

mitu tundi . . . rong on tulnud, jaamatuled kustunud, kuid sind pole kuskil. Hakkasin juba kartma, et on mingi õnnetus juhtunud.»

Ta surus näo varju otsides vastu Hannese õlga.

Riina ootamine ning kartuseärevus meeldis Hannesele. Nii ootas ka ta ema alati isa, kui see kauemaks jäi. Peopesaga Riina õlale patsutades naeratas ta enesekindlalt, meelitatud uhkusega:

«Rumalake, mis õnnetus võib minuga juhtuda? Mitte midagi! Mõnikord on tähtsaid asjaajamisi, see peabki mind kauem kinni. Sina aga oled lihtsalt liiga närviline ja kannatamatu.»

Riina jäi silmapilguks mõtlema. Võib-olla oligi Hannesel õigus.

«Ära pahanda, kallis, et olen niisugune,» paitas ta heldimusega mehe palet. «Jah, alatine Kaarlo ootamine on mu närvid ära rikkunud.»

Selle minevikunime nimetamine pani Hannese lõuapärad tuksatama. Ta eemaldas Riina käed õlgadelt ning lausus karmilt:

«Jälle Kaarlo . . . jälle too lurjus. Ma olen sulle ütelnud, et ära nimeta kunagi minu kuuldes seda nime.»

Riina oli peaaegu nutma purskamas.

«Hannes . . . see oli kogemata!» surus ta end uuesti mehe vastu.

«Hea küll . . . hea küll. Aga miks me siin trepil seisame, lähme tuppa. Mul on sulle ka uudis.»

«Mis uudis?» haaras Riina Hannese käe.

Hannes naeratas heameeleliselt:

«Vaata, praegu sa ootad ja muretsed lihtsa vedurijuhiabi eest. Aga missugused mured tule-

vad sulle küll siis, kui see vedurijuhiabikene järsku hüppab veduribrigaadi brigadiiriks.»

«M-i-s?» kiljatas Riina üllatunult.

«Jaa-jaa . . . see võib juba varsti tõeks saada. Oota, küll ma sulle kohe jutustan.»

Ja mantlit seljast võttes hakkas ta Riinale õhinal rääkima jutuajamisest Bogdanoviga, uuest brigaadist ja Paul Roomast, sellest teost, kes on talle risuks jalus. Aga tema ei hoolivatki niisugustest, need olevat nagu väikesed klähvivad moskad elevandi jalus Krõlovi valmis. Kuid ometi ei andnud Paul Rooma Hannesele enam kogu õhtu rahu, torkis nagu terav okas ta hinge. Ülakeha paljas, mulistas ta köögis väikese kuumaveevanni kohal. Ruumi tekkis iseloomulikku kivisöetolmu mõrkjat lõhna ja Riina läks akent avama. Kuid Hannes nagu ei märganudki seda, vaid aina rääkis ja rääkis Paul Roomast:

«Usu, Riina, rumalasti, jah, väga rumalasti teevad nad, kui esitavad brigadiiriks tolle Paul Rooma. See on lihtsalt — suurim rumalus, mis võib iial olla. Bogdanov ei tunne inimesi, selles küsimuses on ta niisama lühinägelik nagu öövaht. Mis brigaad võib tulla Rooma juhtimisel? Tõesõna, minul küll ei ole isu sinna brigaadi astuda. Mis sina arvad, Riina?»

Riina ei teadnud midagi arvata, ta ainult küsis:

«Mis sel Roomal siis puuduseks on?»

«Puudusi on palju, ta on lihtsalt puuduste — hunnik. Mis brigadiir saab olla inimene, kel on ainult kolm-neli klassi haridust? Stalin ütles . . . aga hea küll, ma ei hakka seda meelde tuletama.»

«Oled unustanud!» naeris Riina lõbusalt.

«Riina!» hüüatas Hannes solvunult, pritsides

köögipõrandale vett. «Vaat kelleks kõlbab Rooma — turbapätside brigadiiriks, aga mitte vedurile! Tõesõna! Alles paar aastat tagasi jooksis veel palja jalu mööda tänavaid ja pildus kividega varblasi. Siis lõpetas kuidagi raudteekooli, ja nüüd korraga — brigadiir! Niisugune brigadiir oleks inimestele ainult naeruks. Ta pudistab kõik võõrsõnad valesti, organisatsiooni asemel ütleb organasatsioon, algebrast ei tea mõhkugi, sõi noaga torti. Ma ei usu, et niisugune suudab kunagi vedurijuhieksamit ära anda. Ainult lubab, suuga suurustab, kuid minust on igas asjas taha jäänud. Egas see teda põrmugi targemaks ei tee, et ta kannab taskus komsomolipiletit. Ka minul oleks võinud see olla, kui oleksin tahtnud. Bogdanov käib peale nagu uni. Aga ma ei taha! Riina, kas on mul õigus? Riina, sa ju ei kuulagi mu juttu! Anna käterätik!»

Riina ootaski juba rätikuga. Seda ümber Hannese veest tilkuvate juuste ja märja näo keerutades naeris ta:

«Kuulan hoolega, sest pole kunagi sinult niisugust juttu kuulnud. Ma ei teadnud arvatagi, et sa oskad nii kenakesti teiste inimeste kallal iriseda ja toriseda.»

«Riina, ka sina oled minu vastu!»

«Kuidas ma sinu vastu olen?»

«Noh, lihtsalt nii... mina räägin tõsist juttu, aga sina irvitad ja nöögid. Puh!» Hannes heitis kokkukägardatud rätiku südametäiega köögi-nurka. «Oleks parem olnud, kui ma poleks sulle sellest sõnagi lausunud.»

Ta ajas end turri, nagu oleks teda solvatud või talle ülekohut tehtud.

Esmakordselt nägi Riina Hannese otsmikul, just ninajuure kohal, püstloodis ähvardavat kurdu. Nagu sinakas piitsavorp paistis see seal. Niisugune äkiline vihakurd lõi ka Kaarlo otsmikule, kui ta nõudis kaardimänguks raha, pildudes, lõhkudes ja rebides kättejuhtuvaid asju. See mälestus hoiatas Riinat ettevaatusele. Talle ei meeldinud tüli mingisuguse Paul Rooma, temale täiesti tundmatu ning tähtsusetu inimese pärast. Võib-olla oligi Hannesel õigus — ta pidi ju oma töökaaslast tundma —, et too inimene ei kõlvanud brigadiiriks. Et tekkinud pinevust hajutada, hakkas ta kiiresti laual toite korraldama ning kutsus Hannese sööma.

Nad sõid vaikides, veidi võõralt ja külmalt. Riina püüdis lepitust otsida, pakkudes üht toitu teise järel, teeseldes lõbususega, nagu oleks ta juba ammu unustanud selle tühise sõneluse. Kuid Hannest näis ikka veel väike vimm rõhuvat, et Riina polnud õhinal tema mõtteid Paul Roomast toetanud. Ta kolistas nugade ja kahvlitega ning nurises tee üle, mis tema arvates polnud küllalt kange ja tuline. Kogu aeg rõhus teda ebamääraselt tunne, nagu oleks talle ülekohut tehtud. Kas see polnud mitte Bogdanov, kes teda vist sihilikult tolle Paul Roomaga õrritas? Või oli see Riina, kes ei mõistnud, mis praegu ta südamel kripeldas?

Pärast sööki avas Hannes ajalehed ja hakkas lugema. Najatudes laisalt tugitooli, üks jalg üle teise heidetud, ajaleht silmade kõrgusele tõstetud, matkis ta ebateadlikult oma isa ajalehelugemist. Ta luges korralikult ning tähelepanelikult, alates esimesest ja lõpetades viimase leheküljega.

Kuid peaaegu kunagi ei arutlenud ta loetut Riinaga ja unustas kõik varsti pärast lugemist.

Ent seekord aietas ta järsku:

«Oo . . . mis see on? Riina!»

Riina pesi köögis toidunõusid. Ta ei saanud parajasti Hannese hüüatuse peale tulla ning küsis vastu:

«Mis seal siis on?»

«Uudis! Tule siia.»

Riina tuli köögipõlles uksele.

«Mis uudis?»

«Sinu pilt on ajalehes!» sööstis Hannes rõõmsalt, ajalehte krabistades toolilt üles. Ta näis olevat unustanud kogu endise vimma ning tusatuju. «Vaata ise: meister Lehtmaa ja eesrindlik kartongilõikaja Riina Kallas ületamas norme. Tore!»

See oli ka Riinale üllatus.

Mõni nädal tagasi oli üks ajalehe fotoreporter käinud nende osakonnas ja teinud hulga ülesvõtteid. Neid ülesvõtteid oli tehtud ka varem, aga kunagi polnud nad kusagil ilmunud. Sellepärast ei lootnud ka nüüd keegi neist midagi. Kuid viimaks ometi tuli järsku see üllatus. Riina pühkis märjad käed põlle külge kuivaks ja silmitses ülesvõtet. Tõepoolest tema! Ent kas tõesti on ta niisugune kaame, otsekui ilma vereta? Ja missugused silmad! Auku vajunud, elutud, mustade kulmukriipsudega, nagu polekski ta kahekümne kaheksa aastane noor naine, vaid juba vanaeit. Ka töövõte polnud täpselt õige — käed seisid, need tema kärmed ja nobedad käed, mis võisid kakssada ja enam protsenti normi täita.

Tal hakkas ülesvõtte pärast Hannese ees häbi.

Kuid too ei näinud seda märkavatki. Temale tähendas niisugune ülesvõte ajalehes kuulsust, tõusu, meelitavat austust. Peaaegu iga kord töölt tulles imetles ta enda ülesvõtet autahvlil. See siin tähendas ju ka temale kuulsust, tõusu, imetlevaid pilke. Kui ainult seda Roomat, seda tigu, jalus risuks ei oleks!

«Kus on käärid? Kas lõikame ülesvõtte välja?» küsis ta Riinalt.

«Mulle ei meeldigi see ülesvõte,» vastas naine.

«Rumaluke! See on alles tõusutee algus. Sinust võib saada oma tööala vabariigi parim, ordenikandja, võib-olla koguni rahvasaadik.»

Ta oli unustanud kogu tusatuju tolle Paul Rooma pärast, keerles kärsitult toas ringi ja ajas riiulilt väikese klaasasjakese maha, mis kõlisedes purunes.

Riina müksas teda peaaegu pahaselt:

«Mis sa lõhud, need pole meie asjad!»

Hannes haaras ta kätest kinni ja naeris:

«Killud toovad õnne! Kas sa mäletad, kord ma seda juba sulle ütlesin, kuid sina ei uskunud. Aga hea küll! Ütle mulle nüüd, miks sa pole kunagi rääkinud oma tööst? Vait nagu sukk, järsku aga kuulus eesrindlane, ülesvõte ajalehes.»

Riina vastas veidi mõtlikult:

«Kuid sa pole ju sellest kunagi küsinud. Ma arvasin, et sind ei huvitagi, mida mina selles karbipoes teen.»

«Ei ole küsinud?» kohmetas Hannes. «Tõsi

küll, kuid sa ju tead, missugune pingeline töö mul on. Ja nüüd seisavad veel ees ka need neetud vedurijuhieksamid.»

Aga korraga lõi ta lõbusalt rusikatega vastu põlvi ja naeris:

«Tühi lora! Niisugune joon on mul vist vanamehelt päritud, pagan võtaks! Ka tema ei ole kunagi huvitatud mu ema tegevusest ega toimendamistest. Ema istutas akna alla peenralapile lilled, aga tema mühkab alles kahe aasta pärast: «Punaste asemel oleksid võinud valged olla.» Mis sa arvad, Riina, kas minust saab vanas eas samasugune vanatoi nagu isa? Hirmus!»

Ta kallutas end Riina poole ning haaras lepitades tema õlgade ümbert kinni. Ja ainult selle väikese armsa liigutuse pärast oli Riina valmis jälle kõik unustama ning andestama. Aga ta märkas, et Hannes vaatas teda nüüd teistsuguste silmadega kui varem. Eesrindlane!

See kujunes jälle üheks nende ilusaks õhtuks.

*

Kuid siis juhtus see inetu lugu.

Väljas tänavatel lainetas oktoobripühade rõõmus elevus. Kõik teed ja platsid olid täidetud rõõmsate inimestega. Autod tuututasid, jalgratturid tiristasid kelli, kuid ikkagi leidsid nad sellest rahvasummast vaevalt läbipääsu. Tuules plagisesid punased lipud ja riidekangad. Juba hämaruses süttisid hoonetel värvilised elektrituled. Mäenõlvakul mängis puhkpilliorkster, all väljakul tantsiti marulist polkat. Rühm rahvariietes tüdrukuid ja poisse keerutas noorte paplite

all lõbusat ringmängu. Kogu linn oli end nagu puhtaks pesnud, pidulik ja uhke, naeratades rõõmsalt vastu.

Riina ja Hannes olid tulnud täiskiilutud kohvikust ning trügisid nüüd lasketiiru rahvasummas.

«Kas tahad, ma lasen sulle ühe «pardi»?» küsis Hannes bravuuritades. Kohvikus olid nad joonud pudeli veini, nüüd tegi see Hannese lõbusaks ja üleliia käratsevaks.

Riina pigistas teda õrnalt käsivarrest. Täna oli talle ilus päev. See sarnanes tolle kujuteldava paadisõiduga, millest Hannes oli autos jutustanud. Ka siin olid kõikjal tuled, muusika, lehvivad lipud.

«Andke üks püss, aga hea püss!» trügis Hannes barjääri ette.

Ta saigi mingisuguse toika, mis polnud palju suurem laste mängupüssist. Ent ometi oli see püss ja Hannes uuris seda niisuguse asjalikkusega, nagu hoiaks ta käes maailma parimat relva. Siis lükkas ta nokatsmütsi uljalt viltu ning uudishimulike poisikeste keskel küünarnukkidega ruumi tehes asus sihtima. Plaksatas lask ja kümmekond sammu eemal tiiru tagaseinas pööras üks plekkpart tiivad allapoole.

«Käes!» võidurõõmutses Hannes, heites uhke pilgu Riina poole. «Kus üks, seal peab ka teisi olema.»

Ta asus jälle sihtima, kuid teine ja kolmas lask läksid mööda. Hannes kirus püssi, see polevatki mingi pardilaskmise püss, vaid lihtsalt luuavars. Antagu talle kivi, ta tabab kiviga palju täpsemalt märki kui selle kõvera kapsa-

rauaga. Näis, nagu polekski see kõik lihtne mäng, vaid tõeline jahiretk. Neljas lask tabas jälle märki ja uus part pööras end ringi.

«Küllalt!» naeris Hannes lõbusalt. «Kaks parti, sellest jätkub meile kogu pühadeks. Oleks ämm, viiks ka temale suukostiks tiivakondi.»

Nende ümber naerdi, kõigil oli lõbus.

Siis hulkusid nad mööda tänavaid, tõuklesid rahvasummas ja seisatasid kaupluste valgustatud akende ees. Nad hakkasid teineteisele välja valima naljakaid kingitusi. Hannes lubas Riinale osta läikivate nööpsilmadega plüüšist karupoja, Riina temale aga korgipüssi. Siis kõndisid nad jälle rahvavoolus, istusid ühe mäenõlvaku all pingil, kuhu pimedusest oli kuulda mere rasket hingust, ning läksid viimaks kinno.

Kinosaal oli veel valge, siingi oli igal pool tunda pühade ülevat meeleolu. Hannes tervitas paari tuttavat, kes istusid just nende selja taga. Riina vaatas ringi, otsides tuttavaid, kuid järsku nägi endal kuskilt kõrvalt Kaarlo teravaid silmi. Nende pilgud kohtusid, nagu pidasid mõne silmapilgu sõnatut võitlust, siis pöördus Riina kõrvale. Ent sealsamas hakkas ta end süüdistama, miks ta ometi pöördus kõrvale. See oli nagu süüditunnistamine, põgenemine, allaandmine. See tunne hakkas teda rõhuma kogu raskusega, kuid ometi ei julgenud ta enam Kaarlo poole vaadata.

Kui saal pimenes, sosistas ta Hannesele:

«Lähme ära.»

«Mis sul on?»

«Mul hakkas halb.»

Hannes võttis toetades Riina kaenla alt kinni

ning tõmbas ta endale lähemale. See väike abi mehe poolt hakkas Riinat piinama teadmisega, et ta oli valetanud. Ta ei suutnud end enam tagasi hoida ja pahvatas korraga:

«Kaarlo on siin!»

Hannes naeris tasakesi, peaegu hääletult ta kõrva ääres:

«Rumaluke! Mis sul veel temast, või kardad sa?»

«Ei karda, aga . . . aga tal olid niisugused hullumeelse silmad, mis panid mind otse värisema.»

«Mis ta võib teha?» uuris Hannes.

«Ma ei tea. Mulle pole ta küll kunagi sellest rääkinud, kuid inimesed teavad, et ta olla pudeliga näkkulöömise eest kaks aastat vangis istunud.»

Hannes vaikis. Alles tüki aja pärast ütles:

«Pole midagi . . . mina olen sinuga.»

Sealjuures pani ta käe Riina põlvele ja naine haaras nagu kaitseks sellest kinni. Kuid ometi ei suutnud ta filmi jälgida, midagi nagu oli ähvardamas sealt tooliridade pimedusest, kus istus Kaarlo. Ka Hannes tundis end rahutuna. Ta oli küll Riinale ütelnud «pole midagi . . . mina olen sinuga», kuid nüüd tekkis ta silmade ette inetu pudelihaav näos. Teda olid alati kohutanud niisugused löömised ja kisklemised, kus tarvitati löögiriistu. See röövis alati temalt kogu jõu. Nüüd aga istus nende taga pimeduses mees, kes oli valmis tarvitama pudelit, sõrmenukke, võib-olla koguni pussi.

Nad tundsid mõlemad alles siis kergendust, kui olid kinost väljas, kangialuses vahekäigus.

Inimeste summ tõukas neid vooluna edasi tänava poole. Riina vaatas kartlike pilkudega ringi, otsides Kaarlot. Ta aimas, et see neid kuskil pimeduses varitseb.

«Tule ruttu!» kiirustas ta Hannest, hoides kramplikult tema käe alt kinni. Ta peaaegu toetas end tema najale.

Ja siis juhtus see.

Kaarlo ootas kangi all vitriinide juures, kus elektrituled olid juba kustutatud. Riina ja Hannes ei märganud teda kohe, vaid alles siis, kui seisid peaaegu vastamisi. Kaarlo oli nähtavasti purjus, sest ta kõikus jalgadel ning müksas vastutulijaid õlaga. Riinat nähes tõstis ta ähvardades mõlemad rusikad ja hakkas rõvedalt sõimama. Siis sülitas ta Riinale näkku, haaras tema peast kübara ning seda maha paisates hakkas jalgadega vihaselt trampima. Riina oli sellest ootamatust kallaletungist justkui pimedaks jäänud. Ta ei näinud enam midagi, kõik keerles silmade ees ratast-ringi, ainult Kaarlo pondunud nägu tuli ikka lähemale ja lähemale. Riina tõstis käed silmade ette ning langes hetkel Kaarlo rusikalöögist vastu vitriini.

«Hannes . . . Hannes!» hakkas ta siis korraga meeleheitlikult hüüdma, sest märkas alles nüüd, et oli jäänud üksi. Hannest polnud enam tema kõrval.

Kuhu . . . kuhu oli ometi jäänud Hannes? Ta otsis teda ekslevate pilkudega, kuid ei märganud kohe. Viimaks silmas ta teda kuskil tagapool inimeste varjus, nagu kardaks ja häbeneks ta seda vahejuhtumit. Riina tahtis tema juurde

joosta, kuid Kaarlo astus teele ette ning lõi talle uuesti rusikaga näkku.

Midagi kleepuvat ja soolamaigulist hakkas suunurgast alla tilkuma. Riina katsus käega, ta peopesa muutus veriseks. Abi otsides tuikus ta laialisirutatud kätega edasi, katsudes kinni haarata siledast kiviseinast. Kuid siin ei olnud mingisugust tuge, ja Riina tundis, et kui ta nüüd, just nüüd ei saa millestki kinni haarata, siis variseb pikali. Samal silmapilgul tundis ta, kuidas keegi teda käe alt toetas.

«Tooge miilits ja toimetage see kaabakas pogrisse,» kuuldus nii tuttav hääl.

Nagu kuskilt lõpmatust kaugusest meenus Riinale see häälekõla. See polnud Hannes, seda tundis ta kindlasti, kuid kes... kes see ometi oli? Kas polnud see mitte vana meister Lehtmaa, kellega nad seisid alles hiljuti kõrvuti ajalehe ülesvõttel. Järgmisel silmapilgul aidati teda juba ümberringi kogunenud inimeste summast välja ja nad jõudsid kohe vaiksesse kõrvaltänavasse. Riina oli juba pisut toibunud, endine pimedusevõrk langes ta silmadelt ja nüüd nägi ta, et tema aitaja ning hoolitseja oligi tõepoolest vanameister Lehtmaa.

«Tänan teid,» surus ta meistri kätt.

«Pole midagi... pole midagi,» naeratas Lehtmaa oma hõbehallide vurrude alt. «Kas oled nüüd toibunud ja saad üksi minna?»

«Saan küll.»

«Aga kübar jäi sinna maha. Ma katsun üles leida.»

«Pole tarvis, las jääda.»

Ta tahtis võimalikult ruttu sellest kohast eemale jõuda.

Mööda tänavaid astudes ei tundunudki talle nüüd Kaarlo löögid näkku nõnda valusana kui Hannese varjupugemine. See küünistas palju sügavamalt, täites teda meeleheite ning ahastusega. Näis, nagu oleks jälle üks lootus, võibolla viimane lootus ta elus, purunenud nagu klaasikild. Sellele mõeldes pidi Riina peaaegu suure häälega nutma purskama. Ta juba tundiski, kuidas kuumad pisarad iseenesest mööda palenukke alla jooksid. Ta pühkis neid lihtsalt käeseljaga, kuid mõne sammu pärast olid palenukid jälle märjad.

Ühel kõrvaltänaval kuulis Riina taga ruttavaid samme. Ta tundis, need olid Hannese sammud, samad sammud, mida ta oli alati õnneärevusega trepil oodanud. Kuid nüüd tahtis ta nende sammude eest põgeneda, ükskõik kuhu peitu pugeda. Ta hakkas jooksma, ent ka sammud lisasid kiirust. Juba järgmisel tänavaristil jõudis Hannes talle järele ning katsus käe alt kinni võtta. Aga Riina tõmbas käe ära.

«Riinake, mis sa pahane oled?» madaldas Hannes nagu midagi kartes hääle sosinaks. «Ma tõin su kübara ära.»

«Viska maha!»

«Riinake!»

«Ma ütlesin: viska maha! Niisugust räbalat ma enam ei kanna.»

Ta haaras ise Hannese käest katkirebitud kübara ning heitis selle keset tänavat.

«Riinake . . . kuula mind. Ma ei ole . . .»

«Vaiki! Ma ei taha kuulata.»

«Riinake!»

Riina ei vastanud.

Nõnda läksid nad kogu tee vaikides, Riina rutates ees, Hannes tema järel. Alles koju jõudes viskus Riina kõige mantliga kummuli voodisse ja purskas nutma. Kogu tee oli ta tagasi hoidnud seda purset, mis tormitses ning mässas tema sisemuses. Nüüd pääses see takistamatult lahti nagu tormihoog. Hannes tuli teda lohutama, rääkides mingisuguseid sõnu, mida Riina õieti ei kuulanudki. Kui ta aga hakkas Riinat paitama, raputas see vastikusetundest ta käed õlgadelt eemale.

«Ära puuduta mind, alatu!» sattus ta peaaegu hüsteerikasse.

«Riinake!»

«Sa häbened mind . . . sa ei armasta . . . sa ei hoia mind ka koera eest. Isegi Kaarlo, see põhjaläinud inimene, oleks mind kaitsnud. Aga sina . . . sa poed inimeste selja taha varju.»

«Riinake, tõepoolest, ma olen süüdi . . . ma . . .» kogeles Hannes. Ta ei suutnud ikka veel ei enesele ega Riinale tunnistada, et oli olnud argpüks. Riina jutt pudeliga löömisest oli ta ära kohutanud. Järsku leidis ta lahenduse: «Riinake, luba, ma räägin. Seal olid kaks minu tuttavat, niisugust laralõuga . . .»

«Ära räägi, ma ei taha sind kuulata!»

Riina kattis kõrvad kätega kinni.

See oli nende esimene tõsine riid.

5.

Poolteist kuud hiljem andis Hannes ära vedurijuhieksami.

See ei olnud kerge ülesanne, mitte lihtne algebra- või geomeetriaeksam koolipingis. See oli juba tõsine mehetöö. Vist peale Riina ei võinud keegi aimatagi, missugust vaeva ning pingutust Hannes nägi selle ettevalmistamisega. Õhtud ja koguni ööd väikeses toakeses muutusid hoopis teistsugusteks, kui olid varem. Siia tekkis midagi vaikset ja töökat, mis andis kogu ruumile tõsisema ilme. Mitte kunagi ei tulnud ükski võõras siia segama ega eksitama. Riinale isegi meeldisid need töökad õhtud, tema ellu oli jälle tulnud midagi uut.

Peaaegu kogu vaba aja istus Hannes raamatute, täiskirjutatud paberite ning joonestustega üle kuhjatud laua taga, kuna see oli ainus laud toas, siis polnud siin sageli ruumi isegi teetassile. Vana vaskne Neptun kallas kupli alt kõik need paberid kollakat valgust täis. Joonestustelt paistsid võimsad vedurid ja nende mitmesugused keerulised detailid, mis jäid Riinale igavesti arusaamatuiks. Mõnikord ta ainult silmitses neid üle Hannese õla, julgemata midagi küsida, sest töö juures oli Hannes sageli väga järsk. Ta ainult mõtles, et tema töökoja liineerimismasinad, näiliselt väga keerulised sajasõrmelised kiirköitjad ja millimeetrilise täpsusega osavad lõikajad, näivad nende vedurite kõrval päris lihtsate mängukannidena.

Kogu aeg Hannes aina luges või uuris midagi, kirjutades raamatutest kitsastele paberiribakes-

tele pikki väljavõtteid. Ta juuksetukk oli alati alla langenud, puudutades peaaegu lauda. Ning mõnikord märkas Riina mehe suu ümber iseäralikku naeruvõru. See tundus talle üleolev, pilkav, võib-olla isegi julm. Näis, nagu oleks Hannes kuskil nägematus kauguses kedagi ähvardanud, kutsunud teda välja võitlusele. Siis jätkas ta jälle tööd niisuguse visa kangekaelsusega nagu inimene, kes paneb kõik ühele kaardile. Kogu oma tööst armastas Hannes kõige enam joonestamist. Seda polnudki eksamite kavas, kuid teda võlusid tuši puhtad jooned ja vatmanpaberi valevus, millele võis hoolika, kalligraafilise käekirjaga märkida numbreid ja nimetusi. Kõik ruumi seinad olid nüüd täis riputatud signalisatsiooni värvilisi märke, nõnda et vilepillimees kadus päriselt nende varju.

Riina kõndis tasakesi toast kööki ja köögist tuppa. Nüüd tuli vaikselt talitada nagu hiir, sest iga ettevaatamatu krabin pani Hannese kulmu kortsutama. Kuid ka talle enesele meeldis see vaikus, mille sügavuses näisid puhkavat uue ja õnnelikuma elu algmed. Ta katsus käega ahju, seda kahhelkividest tähtsat raudteeülemust. See õhkus juba kaugele soojust, sundides unustama aknataguse tuulevihina ning sügisese niiske rõskuse. Ja see oli just kõige tähtsam, sest neil töötundidel armastas Hannes kõige enam sooja. Ka kange ning tuline tee oli alati valmis, ootamas ta soovi. Kuid mõnikord otsekui salamahti katsus Riina üle Hannese õla siiski pilku heita neile raamatuile, täiskirjutatud paberilehtedele ja temale päris arusaamatuile joonestustele. Kuigi nad olid keerukad, meeldisid nad siiski

talle oma puhaste joonte ning ilusa käekirjaga. Ta oleks tahtnud ise midagi niisugust teha.

Kord ütles Riina:

«Nii võib sinust veel insener saada.»

See meeldis Hannesele, ta naeratas uhkustundest. Nüüd ei eksitanud teda Riina sõnad, nad puudutasid midagi meeldivat tema sügavamas südamepõhjas. Temast võib insener saada, miks siis mitte. Seda ei ütelnud mitte ainult Riina nagu poolkogemata, vaid ka ta ise oli hakanud sellele mõtlema. Sellepärast armastaski ta kõige enam joonestamist. Kallutades end tooli seljatoele, vastas ta pead noogutades Riinale:

«Ja ükskord saabki, tingimata saab. Ma ei kavatsegi kogu eluks ajaks mõnele lihtsale vedurikõksile kükitama jääda. Selle jaoks on teisi küllalt, kas või näiteks too Paul Rooma. Inimesel peab tahtmist olema, ei, mitte ainult tahtmist, vaid janu, kohutavat janu, siis saab kõik.»

Riina jäi mõttesse, ta ei mõistnud hästi Hannese sõnu.

«Kas siis ainult janu viib inimest edasi, mitte aga töö, kohustus, õppimine?» päris ta pisut naiivselt.

«Ainult janu!» kordas Hannes uuesti. «Miks ma siis siin istun ja teen kaks korda rohkem tööd, kui mul tarvis teha? Vaata, see ongi janu . . .» Ta katkestas järsku ning lõi käega. «Hea küll, sina vist seda kõike ei mõista. Aga mine nüüd kööki, sa segad mind.»

Riina lahkus vaikselt.

Ent oma töökaaslaste ees näis Hannes muretu

ja hooletu. Sõidust tulles viitis ta nagu sihilikult mitmel pool aega, mängis punanurgas kabet või naljatles laadijatüdrukutega. Talle meeldis neist üks tumedate kulmudega ning alatasa häbelikult punastav tüdruk. Mõnikord viis ta teda kioski juurde jäätist sööma või tuli, taskud täis kompvekke, ning jagas neid heldelt kõikidele. Ta näis kogu aeg elevil ja lõbus, nagu kunagi noor inimene, kes on lõpetanud oma töö ning tahab nüüd mõnusalt lõbutseda.

«Kas täna kuskil tantsitakse?» seisis ta hooletult, käed taskus, samasuguste noorte kütjate, vedurijuhiabide ja lukusseppade ringis nagu oli isegi.

Keegi vastas:

«Küllap ikka klubis . . . seal käib igal õhtul trall.»

«Oi, siis tuleb tingimata sinna minna!» rõõmustas Hannes. «Aga kust ma tantsuks tütarlapse kaasa saan?» Ta jäi end jalgadel kõigutades laadijatüdrukuid silmitsema ja hüüatas: «Hei, mustakulmuline, tule täna minuga klubisse tantsima!»

See lõi häbelikult pilgu maha ning vaikis.

Bogdanov silmitses Hannest tõsiselt ja hoiatas:

«Hannes, ära sa siiski eksameid unusta.»

Hannes tegi veidi mureliku näo ning lõi käega.

«Tont võtku neid eksameid! Nagu haigus on sul seljas, ikka eksamid ja eksamid. Kuid mina arvan, et parem on elada nii: kui veab, siis veab, aga kui ei vea, siis sammud kõrtsi poole sea.»

Kõik jäid korraga vait ja vaatasid Hannesele

etteheitvalt otsa. Tõsi küll, ka nõnda praaliti mõnikord õllepudelite või veini juures, kuid praegu oli Bogdanovil tõsine jutt. Ent Hannes justkui ei märganud seda, temas võiduröömutses ja pulbitses midagi, millele ei osanud nimegi anda. Oodaku need kahjurõõmutsejad, jah, oodaku nad, kui tulevad eksamid, küllap ta siis neile alles näitab!

Eemalt tuli kiirel sammul Paul Rooma kulunud portfelliga. Ta püüdis sellest poistesalgast eemalt mööda minna, et mitte asjata kulutada kalleid minuteid. Kuid Hannes silmas teda otsekohe nagu kiusaja ning hüüdis käratsedes:

«Paul, tule siia!»

Roomale see kutse nähtavasti hästi ei meeldinud, ta viipas ainult käega ja astus edasi. Hannes hüüdis uuesti:

«Tule siia, meil on nõupidamine!»

Rooma seisatas kahtlevalt ja vist alles nüüd teiste hulgas ka Bogdanovit silmates tuli siiski lähemale.

«Mis nõupidamine?» küsis ta tuttavaid teretades.

«Vaat niisugune,» kõigutas Hannes end lõbusalt jalgadel, «kas lähme täna tantsima?»

Paul Rooma justkui hirmus.

«Ei, ei!» tõrjus ta kätega. «Mul pole minutitki aega, pean kohe raamatukogusse minema. Kümne minuti pärast see suletakse.»

Ka kõik ümberseisjad võisid näha, et tal polnud tõepoolest minutitki aega. Paul Rooma kõhetust näost, ta raamatutega täistuubitud kulunud portfellist ja kärsitusest, millega ta tahtis otsekohe teiste seltsist lahkuda, paistis

suur mure eksamite pärast. See kõik tekitas Hanneses rõõmu. «Meil on kaks kandidaati — sina ja Rooma,» meenusid talle nagu kuskilt kaugusest Bogdanovi sõnad. Nüüd oli see kandidaadike siin, murelik, ärev ning saamatu nagu kõige viletsam koolipoiss. Tahtes teda veel sügavamale lükata, et sellega kindlustada oma võitu, haaras Hannest järsku üks mõte. Ta võttis Paul Rooma käe alt kinni ja lausus tõsisemaks muutudes:

«Hea küll, lähme siis ära. Mul on sinuga tõsine jutt ajada.»

«Mis jutt?» vaatas Rooma ärevalt kella.

«Oota, ära kiirusta, saad kõik teada.» Ta viis Rooma teistest eemale ja alles puhvetiuksel jätkas: «Mul on täna sünnipäev. Tõsi küll, mitte just sünnipäev, kuid siiski midagi niisugust tähtsat. Tahan välja teha pudeli veini, tule puhvetisse.»

Paul Rooma muutus veel hirmunumaks. Ta katsus Hannese käevangust ära libiseda, kuid see hoidis teda tugevalt kinni.

«Ära poe kuhugi,» hakkas Hannes noomides rääkima. «Tule, raha pärast ära muretse, täna maksan mina. Egas meie siin mõned türklased pole, kes ka tähtsa päeva puhul ei tohi keelt märjaks teha. Või on sul need eksamid nii südamel?«

«On küll,» tunnistas Rooma murelikult. «Praktikas, nagu sa isegi tead, ei karda ma midagi, aga teoreetiline osa teeb raskusi. Niipea kui üks küsimus saab selgeks, tõusevad kümme segast asemele. Ma ei tea, mispärast nad on

sinna eksamikavasse nii palju igasugust prahti toppinud?»

«Selleks ma sind just kaasa kutsusingi!» hüüatas Hannes heameelest. «Rüüpame veidi veini ja räägime sellest. Kas sa siis arvad, et ainult sinul üksi on selle teooriaga raskusi?»

«Kas sinul ka?» küsis Rooma usaldavalt.

«No muidugi! Jah, see teooria . . . sellega tahavad nad meid keerlema panna nagu oravaid rattal. Ka minul on nad pea segamini ajanud, nõnda et mõnikord hakkab eksamite ees päris hirm. Sina oled muidugi tublisti ette valmistanud, aga mis mina. Ma ei tea, kuhu see aeg kulub, aga seni pole ma peaaegu mitte midagi teinud.»

Hannese jutt oli Roomat juba rahustanud. Ta ei puigelnud enam vastu, vaid mõlemad astusid puhvetisse, nagu oleksid kavatsenudki sila tulla. Hannes tellis veini ja kooke ning vaatas kahjurõõmsalt, kuidas Rooma kallas veini väikeste klaaside asemel kohmakatesse õlleklaasidesse. Ta naeris endamisi: ikka tahumatu, mis tahumatu! Nähtavasti pole ta varem eluilmaski väikestest klaasidest veini joonud. Rooma abitud liigutused tekitasid Hanneses heameelt. Mis vedurijuhti või brigadiiri niisugusest küll saab! Aga kookide juures tarvitas Rooma siiski juba lusikat. Küllap õppis kuskilt!

Tund aega hiljem hakkasid nad mõlemad veidi tuikudes ja kuraasitades kodu poole minema. Kord hoidis Hannes Paul Rooma, kord Paul Rooma Hannese käevangust kinni. Nõnda läksid nad mööda tänavaid, Hannes sisemiselt naerdes ning võidurõõmutsedes, kuna Paul

Rooma jutustas mingit pikka ja igavat lugu oma noorusest. Ta kordas vahetpidamatult:

«Mul ei olnud ühtki sõpra . . . Tädi kasvatas, aga mis tädilgi oli. Paberivabrikus käis tööl, aga juba teisel päeval pärast palgamaksmist läks poodnik Joonase juurde võlgu manguma. Mind ta hoidis ja haletses: «Kui sinulgi, orvuke, oleks õnne mõni amet ära õppida . . . meistermeestel on ikka pikem leivapäts. Aga vaevalt niisugust õnne juhtub . . . lähed ikka sadamakuliks, mustatööliseks või pigilinnuks. Oleksid lombakas, ehk mõni rätsepki halastaks ja võtaks õpipoisiks.» Kui nüüd tädi mind näeks, missugusesse kõrgusesse olen küll lennanud. Ja kui palju sõpru, häid inimesi on ümberringi. Ka sina, Hannes, oled minu sõber, anname käed.»

Niisugune jutt tüütas Hannest. Ta simuleeris purjujäämist, ajas ühel tänavanurgal jalad harki ning jäi tõrksalt seisma.

«Stopp! ütles masinist, kui põrkas vastu laternaposti,» lükkas ta uljalt mütsi kuklasse. «Sina, Paulike, mine ilusti koju, aga mina lähen veel klubisse tantsima. Mis asja, lõbu peab olema!»

Paul Rooma haaras tal abivalmilt käe alt kinni ja ütles etteheitvalt:

«Hannes, ära jandi! Isegi sai selle veiniga liiale mindud, nüüd veel tantsud. See ei ole ilus . . . Meie oleme tulevased kuulsad vedurijuhid. Meil tuleb mõtelda eksamitele . . . Kus selle häbi ots, kui me eksameid ära ei õienda.»

«Eksamid . . . mis loevad mulle eksamid!» käratses Hannes, kõikudes Paul Rooma najal nagu purjus. «Käigu põrgu! Aga klubis on tore-

daid tütarlapsi. Ühe mustakulmulisega rääkisingi enne sind kokku. Ai-ai Paulike, sa vist ei teagi sellest asjandusest midagi!»

«Kuid sul olla ju endal . . . naine.»

See tuli nagu löök Hannesele.

«Mis naine?» muutus ta korraga päris kaineks. «Kes on seda rääkinud?»

«Poisid räägivad.»

«Käigu kõik põrgu!»

Hannes rabeles end Paul Rooma käevangust lahti ning hakkas tagasi klubi poole tuikuma. Miski ta sisemuses naeris kahjurõõmsat naeru. Tohlakas! Ta oli sanud Roomalt teada kõik, mida tahtis. Tõepoolest, see vaene mehike, see tädi orvuke, nägi eksamitega lõpmatut vaeva. Ta raius justkui nüri kirvega. See kõik, mis temale, Hannesele, oli juba koolipõlves sulaselge, oli Roomale tundmatu maa. Kuidas võib siis niisugune juhtida brigaadi? Mitte eluilmaski! Ta tädil oli õigus, niisugune kõlbab ainult sadamakuliks, mustatööliseks, pigilinnuks.

Kuid sealsamas torkisid teravalt nagu okkad ta hinge Paul Rooma sõnad: «. . . sul olla ju endal . . . naine.» Võib-olla ütles Rooma seda koguni meelega, irvitades tema üle. Kindlasti ütles meelega, ja Hannes tundis, kuidas ta nende sõnade pärast Roomat kohe vihkama hakkas. Tähendab, see pole enam varjatud saladus, vaid kõik juba teavad tema vahekorda Riinaga. See mõte tõi Hannese suhu justkui mõru maigu. Võib-olla teavad nad ka seda inetut skandaali kino ees? Muidugi teavad, seda nägid ju pealt need kaks laralõuga! Ja siis veel see, et Riina on temast tükk maad vanem ning teise mehe naine.

Seda kõike mõteldes hakkas Hannese südame all nagu tulise rauaga kõrvetama. Siin tuli leida lahendus, kuid missugune, seda ta veel ei teadnud. Võib-olla eksamid näitavad talle õige tee.

Järgmisel tänavanurgal jäi Hannes seisatama. Ta kuulatas tükk aega, kas Paul Rooma ei tule talle järele. Kõik oli vaikne, pimedusse mattunud aedadest kostis ainult tuule vihast rabinat. Siis pöördus Hannes järgmise tänava nurgalt kodu poole. Nüüd polnudki ta enam purjus, see kõik oli olnud lihtsalt kometimäng. Kuid sellest kometimängust jäi ka temale midagi kipitavat, rahutuks tegevat ja torkivat südamesse. «. . . sul olla ju endal . . . naine» — see ei tahtnud ega tahtnud meelest ununeda. Ta tundis end nagu määrituna ja alandatuna, kuskil oli keegi temale ülekohut teinud.

Koju jõudes heitis ta vihaselt mütsi ning mantli toolile. Riina ootas teda ja aimas kohe, et oli juhtunud midagi pahandavat. Ta ruttas lepitades vastu, kuid Hannes heitis talle ainult vihase pilgu ning surus läbi hammaste:

«Nüüd latravad kõik sellest skandaalist.»

Riina surus valu tundes käed vastu rindu.

«Hannes, ma ei olnud ju süüdi!»

Hannesele meenus teravalt, kõigi üksikasjadega too inetu sündmus. Ta mäletas, kuidas oli otsinud lepitust, alandanud end mangumisega Riina ees. See lisas veel enam mõrkjat kibedust ta südamesse. Nagu tahtes naist piinata, lausus ta samad sõnad, mis talle oli tookord öelnud Riina:

«Vaiki! Ma ei taha kuulata!»

«Hannes!»

«Anna ruttu pesuvett ja siis kohe söök.»

Sel õhtul ta Riinaga rohkem ei rääkinudki. Niisugune oli ka ta isa komme pahas tujus. Juba pool tundi hiljem istus ta valgusega üleujutatud laua taga ning jätkas eksamite ettevalmistamist. Kõik tema ümber oli rahulik ja vaikne. Riina istus väikeses köögis ega julgenud hakata isegi toidunõusid pesema, et mitte Hannest segada. Ta tundis end nagu kõrvaletõugatuna ja mahajäetuna. Aga see polnud ju tähtis, tähtis oli ainult see, et Hannes sai jätkata tööd. Aeg-ajalt raamatutelt pilku tõstes paistis Hannesele, nagu naerataks vaskne Neptun täna kuidagi kavalamalt. Ja jälle tuli talle meelde kogu tänane õhtu. Ägedusepuhang Riina vastu oli tema kibedust leevendanud. Pliiatsiga vastu Neptuni kumedalt kõlavat nina nipsu lüües naeratas ta:

«Ja-jaa, vana vesisell, näed, meie kahekesi peame töötama. Aga keegi Paul Rooma, kes ihaldab nii kangesti brigadiiriks saada, jõi enda täna purju ja põõnutab vist juba ammu magusat und. Pole meil kerge, ei mul ega sul.»

Kaks nädalat hiljem sooritas Hannes eeskujulikult vedurijuhieksami.

Ta nägi enda ümber jälle imetlevaid pilke, millest peegeldus vastu nii kadedust kui ka siirast rõõmu. Paljud tulid ta kätt suruma ja õlale patsutama. Hannes Konsen oli jälle teinud seda, mida seekord keegi temast ei uskunud, mis näis peaaegu võimatu. Kõik arvasid, et eksamitega oleks ta võinud veel kuidagi toime tulla, aga lüüa Paul Roomat, kel polnud minutitki aega, kes aina ruttas pooljoostes raamatupakkidega, seda ei oodanud keegi. Juba eksamiruumist välja

tulles märkas Hannes, et tema hiilgav edu oli igal pool teatavaks saanud. Ta kuulis sisemise rõõmuga, kuidas keegi tema selja taga ütles:

«No Hannes on juba poiss, teda ei püüa keegi kinni. Kui tema tahab, siis võib teha seitse imet. Ta läheb libedalt igalt poolt läbi nagu angerjas üle hernepõllu. On aga alles poiss!»

Ent Hannes ei hoolinudki nüüd neist imetlejatest ega kõnelejatest. Ta teadis oma võitu ette juba tollest silmapilgust alates, kui Bogdanov kõhkles tema ja Paul Rooma vahel. Nüüd otsiski ta Bogdanovit, sest just temaga oli tarvis täna rääkida tähtis jutt. Võib-olla saab ta jutu seas ka teda veidi torgata tolle kõhklemise pärast. Vähemalt pilgu või naeratusega annab ta siiski mõista, et Bogdanov eksis rängalt, et ta ei tunne inimesi ega nende võimeid.

Viimaks leidiski ta Bogdanovi kuskilt jaamahoone koridori nurgast Paul Roomaga rääkimas. Rooma õhetas suure heameele pärast näost, sest ka tema oli õnnelikult eksami õiendanud. See polnud küll niisuguse hiilgava eduga antud, nagu tegi Hannes, kuid eneselegi üllatuseks oli ta ometi jagu saanud kõikidest raskustest. See näis talle justkui ime, päris tõeline ime, mida ta hakkas uskuma alles sõprade õnnesoovidest ja käepigistustest. Kuid veel praegugi värises temas ootamatu õnne kõrval ka väike tume hirm, sest mine tea, ehk kuskil on juhtunud mingi eksitus.

Hannest nähes rõõmustas ta kogu südamest ning ruttas talle kohe pooljoostes vastu kätt suruma.

«Soovin õnne, Hannes!» rääkis ta ikka veel

eksamite erutusega. «Missugune tore ja õnnelik päev! Kõik meie poisid said ilusasti läbi. Hannes, kas tahad, täna teen mina sulle pudeli veini tagasi?»

Hannes pani käed selja taha ja Roomale ülevalt alla vaadates ütles noomivalt:

«Nüüd tuleb need veini- ja õllejoomised maha jätta. Mis tehtud, see tehtud, kuid vanale tuleb kriips peale tõmmata. Nüüd algab tõsisem töö, egas me enam poisikesed ole.»

Ta rääkis kõvasti ja tõsiselt, kurgupõhjast põristades, nõnda et ka Bogdanov pidi tema sõnu kuulma.

Paul Rooma kohmetas. Ühes kohmetusega näis haihtuvat ka tänane siiras rõõm ta näolt. Ta muutus jälle kahvatuks, nagu oleks päikese helendusest sattunud süngesse vilusse. Igale Hannese lausele noogutas ta pead ja kordas:

«Õigus, Hannes! Täiesti õigus . . . meie pole enam poisikesed.»

Kuid sealsamas tundis ta end allasurutuna ja kõrvalelükatuna selle alati uhke, kõikvõimsa Hannes Konseni ees. Tol toredal õhtul, kui nad kõndisid mööda tänavaid käevangus ja olid lubanud igavesti sõpradeks jääda, tundis Paul Rooma, nagu oleks ta ammuigatsetud soov teostunud. Kuid nüüd kippus see vägisi hajuma ja ta hakkas mõistma, et see sõprus oli Hannese poolt külm ning kale nagu kivi.

«Nii, nüüd ma tõttan,» tõstis Hannes ise veidi muiates kaks sõrme mütsinoka juurde nagu võhivõõrale. «Mul on tarvis Bogdanoviga rääkida.»

Ta jättis Rooma sinnapaika üksi seisma ning astus võiduka naeratusega Bogdanovi juurde.

«Tervist, Poka!» patsutas ta komsomolisekretärile familiaarselt õlale. «Räägime nüüd sellest, mis meil on mitu korda pooleli jäänud.»

Bogdanov kibrutas kulme, talle ei meeldinud tänane Hannes. Paul Rooma oli oma tänasest kordaminekust siiralt rõõmus ja õnnelik. Ta oleks tahtnud kõikidele head teha, sülelda, kostitada veini või ka hea sõnaga. Kuid Hannes võidurõõmutses ning uhkeldas. Temas tundus midagi võltsi ja varjatut, ta pilgud ootasid ainult imetlust. Seda imetlust ootas ta nüüd ka Bogdanovilt, kuid see tegi, nagu ei märkaks midagi, ning küsis:

«Mis see oli?»

Muidu oleks Hannes sellest napist küsimusest kohmetanud — ta tundis Bogdanovi ees peaaegu alati kohmetust —, kuid täna hüüdis ta suureliselt:

«Kas sa siis tõesti oled meie rääkimised unustanud?»

«Ah soo, sa tahtsid vist rääkida komsomoli astumisest.»

Hannes tabas Bogdanovi pilgu ja tundis selle põhjas midagi külma ning kinnist. Kuid ta ei hoolinud sellest, ka temal oli nüüd täis kaal. Vedurijuht seisab alati kõrgemal lukussepast, kuigi see on komsomolisekretär.

«Just sellest! Tahan lõppude lõpuks oma dokumendid esitada, selleks on juba aeg. Nüüd olen ma ka midagi korda saatnud, nagu lubasin.»

Bogdanov näis hajameelselt midagi mõtlevat, vaadates poolviltu üles lakke. Hannes järgnes

ta pilgule ega näinud seal midagi. Viimaks ütles Bogdanov:

«Hea küll, esita dokumendid, siis räägime edasi.»

Hannes aimas järsku halba.

«Kas on midagi juhtunud?» küsis ta ärevalt.

«Ei, pole midagi.»

«Niisiis homme?»

«Võib ka homme.»

Kuid ometi ei jäänud Hannese süda rahule. Ta aimas, et siiski oli midagi juhtunud, mis muutis Bogdanovi justkui võõraks. Kas too Paul Rooma polnud lobisenud nende veinijoomisest? Kuid mis põhjuseks võis see tühine asi olla, seda juhtus ikka. Ta tahtis nüüd Bogdanovist lahti saada ja ütles:

«Sa vabanda siis, mul pole silmapilgukski aega.»

Ta ruttas kohe kiirustades minema, vastates teel tuttavate tervitustele ja käeviibetele. Ta naeratas rõõmsalt ning lõbusalt, nii et kõik pidid nägema, et see oli tema õnnelikum päev. Kuid endamisi mõistatas ta ikka rasket küsimust, miks Bogdanov oli täna tema vastu nõnda jahe. Kõik olid teda õnnitlenud, ainult Bogdanov oli selle justkui meelega unustanud.

«Võib-olla on vanamees midagi susinud,» mõtles ta.

Ja just praegu tahtiski ta isa näha. Kes teab, missuguse näo ta küll tegi, kui sai kuulda tema hiilgavast eksamist. Siis ta vist küll ei hakanud telefoni väntama ega väikeste jaamaülematega käratsema. Ehk ometi kord ronib oma mundrist välja ning saab inimeseks.

Mitu korda kõndis ta isa tööruumist mööda, ikka kõheldes, kas astuda sisse või mitte. Mõned tuttavad märkasid ta rahutuid samme ja hakkasid sosistama. Hannes vihastas enese üle selle kõhklemise pärast, läks puhvetisse ning jõi kiiruga klaasi veini. See lõi talle veidi pähe ja nüüd mõtles ta välja kavaluse, et avab nagu mööda minnes isa tööruumi ukse ning küsib üle läve, kas seal pole Bogdanovit. Siis näeb ta kohe, missuguse näo vanamees teeb. Ja rohkem polegi talle tarvis.

Kuid suurde ootesaali tagasi tulles nägi ta parajasti isa klaasukse kaudu perroonile väljumas. Alles teisel pool ust, nagu kontrollides, kas on selle korralikult sulgenud, heitis isa pilgu tagasi ning nägi Hannest. Ta tuli tagasi ooteruumi ja viipas Hannesele käega, nagu kutsuks oma alluvat.

«Sul on vist ka homme vaba päev?» küsis ta rangelt, ülevalt alla vaadates.

«Jah,» vastas Hannes ning mõtles: «Vurrud on nagu lumi valgeks läinud, hakkab vanaks jääma.»

«Nii. Tädi tahab sinuga tingimata rääkida,» jätkas isa külmalt nagu võõrale. «Kas tahad koju minna või ootad siin?»

Hannes nõksatas pea püsti ja vastas:

«Ma ootan parem juba siin.»

«Tee nagu tahad, aga ära lase vanainimest oodata. Ole täpselt kell kaheksa siin ooteruumi ukse juures.»

«Jah,» kordas Hannes jälle kuulekalt.

Isa sulges hoolikalt klaasukse, rohkem sõnagi rääkimata. Ta läks, nagu ikka, uhke hoiakuga

vastu võtma kolme minuti pärast saabuvat reisijaterongi. Nüüd oli ta Hannesega rääkides ühe minuti ära kulutanud ning kiirustas veidi, et jõuda täpselt oma harjunud kohale, suure kella alla. Mingi liigutus ta näos ei lasknud aimata, kas ta teadis Hannese eksamite edust või ei.

«Mitte inimene, vaid puuslik,» mõtles Hannes.

Ta astus tagasi puhvetisse ning jõi südametäiega veel ühe klaasi veini.

Sel õhtul läks Hannes siiski klubisse. Ta tahtis end soojendada selle imetluse paistel, mis täna temale langes. Ligi kaks kuud oli ta seda kannatamatult oodanud, kujutledes lugematuis pisiasjades kogu sündmust. Ta nägi end kangelasena, kes on korda saatnud midagi niisugust, millega teised toime ei tule. Kuid nüüd pidi ta kogema, et sel kõigel pole tegelikkuses seda sära ja tähtsust, mis ta varem oli kujutlenud. Bogdanovi seletamatu külmus ja isa ülespuhutud rangus solvasid teda tõsiselt. Ühes ärajoodud veiniga hakkasid temas tõusma ka kibedus ja kättetasumise janu. Nüüd oleks ta tahtnud kohata Paul Roomat, toda vedurijuhiabikest, kes seisis ikka temal risuks jalus.

Juba klubiruumi sisse astudes märkas ta silmanurkadest seda elevust, mida tema tulek tekitas laadijatüdrukute hulgas. Nad olid kogunenud kobarikku orkestri lähedale ja Hannes silmas nende keskel temale meeldivat väikest mustakulmulist. Ka see märkas kohe Hannest ning rõõmupuhangus oma kaaslaste kätest kinni haarates hakkas neile midagi õhetava näoga sosistama.

See meelitas Hannest, ta hakkas jälle tundma oma tähtsust.

Ta jäi ukse juurde seisma ning vaatles, käsi püksitaskus, üleolevalt tantsijaid. Väike mustakulmuline ütles kõigile palujaile ära, ta justkui ootas kedagi väljavalitut. Mõte, et ta just teda ootab, pühkis otsekohe minema kõik Hannese tänased tusatujud. Nagu jonnides ei läinud ta, vaatamata tuttavate viibetele, nende kõrvale istuma, vaid jäi seisma endisele kohale, suunurkades väike üleolev põlgus ja käsi hooletult taskus, mis tema arvates talle täna hästi sobis.

Aeg-ajalt heitis ta pilke vasakule, kus üksi ja tähtsana istus raudteejaama ülema tütar Asta. Asta polnud just ilus, ta värvita, veidi punakasegulised juuksed, pruunide laikudega kaetud nägu ning kõhetu, kumeraks paindunud selg tegid teda teiste tütarlaste hulgas peaaegu märkamatuks. Aga ometi oli ta tähtsa ülemuse tütar!

Hannes mõtles just minna teda tantsima paluma, kui ootamatult ilmus tema ette väike mustakulmuline laadijatüdruk.

«Hannes, lähme tantsima,» ütles ta peaaegu sosistades.

Hannes oli juba valmis minema ja võttis käe taskust, kui korraga nägi enesel Asta pilku. See oli muutunud kurjaks ja ähvardas teda kitsaste värvita kulmukaarte alt. Hannes muutus kohmetuks, Asta pilk oli temale nagu käsk. Ta kummardas kerge naeratusega väikese mustakulmulise ees:

«Ei, kallis tütarlaps, täna mitte. Vedasin kihla, et tantsin ainult ühe tantsu, ja see on ära lubatud. Teine kord, eks ole?»

Ta võttis taskust peotäie kompvekke, et neid tütarlapsele lohutuseks pakkuda. Kuid see lõi näost üleni õhetama, näis, et ta oleks tahtnud häbi pärast põranda alla vajuda. Sõnagi lausumata katsus ta end tantsijate selja taha peita. Hannes vaatas talle silmapilguks järele, läks siis Asta juurde ning kummardas.

Tantsides sosistas Asta Hannesele kõrva:

«Mis tegemist on sul nende laadijaplikadega?»

«Mitte midagi,» naeris see.

«Hoia end!» vilksatas tüdruku silmist kiivas pilk. «Ma ei tule sinuga enam kunagi tantsima, kui sa niisuguste räbalatega tegemist teed.»

«Tige oled, Asta!»

«Võin ollagi! Näiteks minu isa ei luba mul lihtsa kütjaga tantsida, aga sinul kõlbab neile laadijaplikadele kompvekke pakkuda. Häbi!»

«Ah-haa!» naeris Hannes.

Tants lõppes ja Hannes saatis tüdruku tagasi kohale. Ta kummardas ja tahtis lahkuda, kuid Asta hüüatas:

«Kuhu sa lähed? Istu minu kõrvale.»

«Mitte kuidagi ei saa,» kummardas Hannes veel kord. «Pean tingimata koju minema.»

Tüdruk haaras tal käest kinni ja ütles peaaegu paludes:

«Hannes, jää veel üheks tantsuks.»

«Mitte ei saa.»

Ja korraga tundis ta end tähtsana, võitjana, vallutajana. Ta nagu polnudki enam lihtne vedurijuhiabike, vaid mingi salongilõvi, südametemurdja. Täna oli ta juba kahte tütarlast hinge torganud. See oli võit, see oli juba midagi, millega võis veiniklaasi juures sõprade ees uhkel-

dada. Ja niisugune pidigi täitsamees tema arvates olema, sest naised hakkavad mehest alles siis lugu pidama, kui see neist väljagi ei tee.

Nende mõtetega läkski ta hooletul hulkujasammul koju.

Riina ootas teda nagu harilikult, laud jälle uue väljaõmmeldud linaga kaetud, üht ja teist muudetud mööbli paigutuses, tee ning toidud soojas. Kuid Hannes justkui ei märganudki seda kõike. Ta viibis ikka veel selles üleolevas, veidi põlglikus ning upsakas olekus, mis pidi väljendama tema tähtsust. Riideid hooletult mööda tuba laiali pildudes mõtles ta, et nüüd oli ta ju niisama hästi kui veduribrigaadi brigadiir. Ja mitte ainult veduribrigaadi brigadiir, vaid täna oli tal ka kaks võitu: too mustakulmuline ning raudteejaama ülema tütar Asta.

Laualt suitsukarpi otsides silmas ta seal suurt lillepotti astritega.

«Oo . . . kas mulle?» kergitas ta end üllatunult varvastel.

«Sulle,» rõõmustas Riina, et ometi viimaks oli Hannes tema väikest õnnesoovi märganud.

Hannes kummardus astreid nuusutama ning mõtles: «See on täna juba kolmas võit.»

Rahulolevana viskus ta laisalt tugitooli ja ütles Riinale:

«Nüüd aga kraami kõik paremad toidud lauale, mul on päris hundi isu. Ja pane ka mu müts, kingad ja mantel oma kohtadele, ma tõesti ise ei suuda. Olen väsinud nagu vana hobune. Oi, sa ei või aimatagi, kuidas need eksamid mul võhma välja võtsid!»

Riina heldis naeratades. Muidugi võisid need

eksamid hullupööra väsitada. Kogu aeg ootamine, pinevus ja närveerimine. Ta tuli soojade toitude ning teeveega ja koristas siis ära ka Hannese mööda tuba laialipillutud riided. Hannes aga jutustas kogu aeg uhkeldades oma hiilgavast edust, nõnda et vahetevahel unustas söömisegi.

Riina istus tema vastu ja vaatas naeratades meest.

«Söö ometi, muidu jahtub kõik ära,» sundis ta Hannest. «Juba pool tundi oled rääkinud ikka endast ja endast, aga pole sõnagi öelnud, kuidas läks ka su sõbral Paul Roomal.»

Hannes lõi naerdes käega:

«Mis sõber ta mulle on! Aga see tühikott . . . ka tema punnis enda kuidagi läbi.»

Riinale ei meeldinud küll Hannese uhkeldamine, kuid ta tahtis siiski teda mõista kui inimest, kes on astunud tähtsa sammu elus. Ja nõnda see õhtu lõppeski, mis Riina arvates oleks pidanud küll hoopis teistsuguseks kujunema. Kuid ta surus kangekaelselt maha selle vaikse nukruse, mis ähvardas temas esile kerkida.

6.

Kogu järgmine päev täitis Hannes ankeeti ning kirjutas elulugu. Kahekümne kahe aastase noormehe elulugu ei ole küll kuigi pikk, kuid Hannesel paisus see ligi kümne leheküljeni. Ta muutus neil lehekülgedel peaaegu kangelaseks, sest oli poisikesena puruks visanud ühe fašistide abiteenistuse veoauto laternaklaasi ja hiljem

koos klassiga välja vilistanud saksa keele õpetaja-muti. Kaua mõtles ta, kuidas põhjendada koolist ärajäämist viis aastat tagasi. See oli keeruline lugu, laiskus, ulakus ja sagedased põhjuseta puudumised kõik kokku. Viimaks leidiski ta niisuguse ilusa lause: «Ihaldasin juba poisikesepõlvest alates minna tootvale tööle, surnud kirjatähe juurest elavate mootorite, aurukatelde ning tööpinkide juurde.» Talle endale meeldis see elulookirjeldus, siin polnud elulugu jutustatud mõne napi ja kohmaka sõnaga nagu Paul Roomal.

Ah-haa . . . Paul Rooma! Hannesel tuli nüüd ka teda hädapärast tarvis. Temalt pidi ta saama teise soovituse, kuna üks oli juba olemas tema brigaadi noorelt kütjalt Sooveerelt. Kolmanda aga mõtles Hannes küsida just Bogdanovilt eneselt. Nõnda läkski ta õhtu eel komsomolibüroosse.

Bogdanov võttis teda imelikult vaikselt vastu. Ta noogutas ainult peaga, näitas käega toolile ja hakkas jälle lugema tiheda masinakirjaga täidetud lehekülgi. Nii möödus mitu pikka minutit. Viimaks lõpetas ta lugemise ning pani lehed suurde tabalukuga kappi.

«Kas said dokumendid korda?» küsis ta laua juurde tagasi tulles?»

«Korras,» elavnes Hannes, sest talle tundus, et Bogdanovi hääl ei olnud vaenulik.

Bogdanov võttis Hanneselt ankeedi, elulookirjelduse ja soovitused, istus tagasi endisele kohale ning hakkas neid sirvima.

«Oled veel noor mees, aga vaat kui pikk juba elulugu. Kümme lehekülge!» Bogdanovi tõmmul näol lendles imelik naeratus. Hannesele tundus

selles nagu pisut-pisut irooniat. «Aga kes on sul kolmas soovitaja?»

Hannes muljus mütsi pihus.

«Mõtlesin seda sinult küsida.»

Bogdanov ei vastanud sõnagi. Ta tõstis ainult korraks pilgu ja vaatas nagu uurides oma helepruunide, pisut mandlikujuliste silmadega Hannese otsa. Dokumente kokku korjates küsis ta ootamatult:

«Kas sa tead, et su isa käis minu juures?»

Tahtmatult valgus Hannesele veri näkku, ta mõistis kõik.

«Ei tea,» püüdis ta end kuidagi välja rabelda. «Meie ei saa taadiga viimasel ajal enam hästi läbi.»

«Miks?»

«Ta on elust mahajäänud inimene.» Ning korraga tekkis temas päästev mõte: «Minu komsomoli astumine oli ka tema tõttu viivitatud. Ta keelas mind . . . ja sellepärast asusin eraldi elama.»

Bogdanov ei vastanud sellele midagi. Ta näis pingutatult mõtlevat, nagu oleks tal väga raske neist keerdkäikudest aru saada. Hannes muutus enesekindlamaks, ta oli end vist kuidagi välja rabelnud. Bogdanov tõstis pilgu ja küsis:

«Räägitakse, et sul olla üks naine. Kes ta sulle on?»

Hannes oli ka seda küsimust oodanud ning vastas järsult:

«Ta pole mulle ei keegi.»

«Tõesti mitte keegi?» puuris Bogdanovi pilk teda umbusklikult.

Esimest korda tundis Hannes, et see väikese-

kasvuline kõhetu poiss, kelle üle ta ikka oli armastanud endamisi naerda, nimetades teda kohtlaseks või «kuldsilmadega onu Pokaks», võis nagu raudklambritega kinni haarata. Ta ei talunud nüüd tema silmanurkadest sähvatavat pilku. See justkui valgustas läbi kõik salajase ja varjatu, mida ta hoidis oma sügavamas südamesopis.

«Jah, ei keegi,» kordas ta veel, seekord vaiksemalt.

«Jutusta.»

«Kuidas seda jutustada... võimatu,» tõmbas Hannes peopesaga üle otsmiku. Ta tundis, kuidas see muutus kuumaks, otse põletavaks.

«Jutusta, nii nagu tõeliselt oli ja on.»

Hannesel muutus ikka raskemaks ja raskemaks, ta tundis end olevat justkui tupikus, kust polnud pääsu edasi. Kuid ta hakkas siiski jutustama:

«Ma arvasin, et olen temasse armunud . . . ta meeldis mulle. Käisime mõnikord pidudel tantsimas, istusime kohvikus . . . ja siis tahtsin ma kodu kitsusest välja pääseda. Vanamees on mul niisugune range, mõistmatu. Tema tunnistab ainult enda tahet, teistest ei hooli üldse. Ja nii oligi . . . hakkasime üheskoos elama. Kuid ma ei teadnud, et ta on minust kuus aastat vanem . . . arvasin seda lihtsalt naljaks.»

«Kuus aastat?» küsis Bogdanov.

Hannes ei mõistnud seda küsimust õieti. Ta arvas, et ka Bogdanov teda õigustab, ning ruttas õhinal tõendama:

«Jah, kolm kuud veel üle sellegi.»

Ent Bogdanov katkestas teda kohe käeviipega.

«Kas sa ei mõista, et mitte kuues aastas pole küsimus, vaid teie vahekorras, teie tõelistes tunnetes ja suhetes. See on kõige tähtsam ja määrav. Luuletaja Jessenin armastas Duncanit, kes oli temast seitseteist aastat vanem.» Ta pani Hannese dokumendid pappkaante vahele ja lisas: «Nüüd ootame meie. See küsimus tuleb sul endal lahendada, keegi teine siin aidata ei saa. Kuid lahendada tuleb ausalt ja õiglaselt. Kui on juhtunud eksitus . . . olgu eksitus, see on inimlik. Aga alatust ei tohi olla.»

Näis, et Bogdanov jättis midagi ütlemata.

Hannes tõusis üles, punetav ning ärev. Ta ulatas Bogdanovile käe ja rohkem aimas kui tundis selle pigistusest, et nende vahel oli midagi muutunud. Kes oli selles süüdi, kas tema või Riina? Mööda treppi alla astudes vihastas ta enesele tolle meeletuse — tema ja Riina kooselu pärast. Seda tühist asja oleks võinud ju ka hiljem teisiti lahendada. Juba tookord, pärast seda skandaali kino ees, poleks tal tarvitsenud Riinalt lepitust manguda. Nad oleksid võinud kumbki minna ise teed, ja kõik oleks lõppenud, korras, ilma niisuguse kärata nagu täna. Uuel aastal moodustatakse noorte brigaad . . . nüüd aga ei ole enam kindel, kes selle brigadiiriks saab, kas tema või too tigu Paul Rooma.

Tädi tulekuni oli veel pool tundi aega. Hannes läks puhvetisse, istus varjatud nurka ning tellis klaasi veini. Nagu esmakordselt hakkas ta põhjalikumalt juurdlema, kumb oli selle õnnetu kooselu algatajaks, kas tema või Riina. Vist

siiski tema, aga ta oli seda ju naljaks rääkinud, nagu ikka räägitakse pärast tantsupidu koduteel või pargipingil. Riina oleks pidanud sellest aru saama, ta on vanem ja kogenum. See meeldetuletus kaevas Hanneses välja ühe kauge mälestuse. Ta oli kohe tutvumise esimesel õhtul, olles veidi purjus ja pealetükkiv, Riinat suudelnud. Riina ei avaldanud kõige vähematki vastupanu, ainult ta niisked ja kuumad huuled tukslesid nagu janunedes. See oli olnud Hannesele ühteaegu meeldiv ja eemaletõukav. Ta arvas, et nõnda võivad suudelda ainult väga kogenud naised. Isegi Asta, kellest ei räägitud midagi head, tõrkus ning lõi esimesel suudlemisel küüned kätte.

See meeldetuletus kibestas Hannest, ta tundis, nagu oleks teda kuidagi petetud. Kell hakkas saama kaheksa. Ta jõi puhvetileti ees veel kiiruga teise klaasi veini ning ruttas jaama ooteruumi.

Juba uksest sisse astudes nägi Hannes inimeste tõuklemisest eemal, ajalehe müügilaua juures tädi. Niihästi tema välimusest kui ka mõrust ilmest ning kogu ümbruse vastu põlglikust üleolekust oli kohe näha, et ta oli tõeline tädi. Hannes märkas nagu esmakordselt täie teravusega, kuidas ta sarnanes isaga. Ainult ta oli isast palju väiksem, kokkukägardatud ja kortsunud, nagu oleks just praegu kuskilt vajutise alt välja pääsenud. Hall kulunud karusnahast torbikutaoline müts ning triibuline vana plüüšmantel moonutasid ta peaaegu kümneaastase lapse suuruseks.

«Kuhu sa nii kauaks jäid?» hakkas ta kohe

käratsema, võtmata Hannese tervitustki vastu. «Mina, haige inimene, pean sind siin inimeste supis tervelt veerand tundi ootama.»

Hannes heitis pilgu ooteruumi kellale.

«Tädike, kell on täpselt kaheksa,» katsus ta lepitust otsida.

«Mina ei usu neid kellasid. Mis kellad need niisugused on, näitavad aega, nagu tahavad. Minul aga on vanaaegne hea kell, kividega, see on täpne. Hea küll, mis me siin seisame kui sambad. Lähme rutem rahvahulgast välja, kõik haiseb siin nagu prügikastis. Ma ei taha, et keegi teine või kolmas mu juttu pealt kuulaks, ja mõni võib ka veel mu käekoti ära krahmata. Seda ongi nad kogunenud siia piiluma.»

Hannes järgnes kuulekalt tädile. Ta muigas küll endamisi tädi kätsatamist kuuldes, kuid ühtlasi ka kartis teda. Juba lapsepõlvest alates püsis temas ebamäärane hirm tädi ning inetute, alati ringiluusivate buldogkoerte ees. Mõlemad justkui tahtsid teda haarata, rebida, tema peale uriseda. Esimese eest püüdis ta ikka kapinurga taha hämarusse peituda, teistest aga läks tänaval suure kaarega ringi.

Väljas küsis tädi: «Kas tead ka, mis päev täna on?»

«Teisipäev,» vastas Hannes.

«Ma ei küsinud seda, sa pagan!» heitis tädi põlglikult. «Täna on kallis jõululaupäev. Ma jätsin isegi kirikusse minemata ja tulin sind hulgust tagasi koju viima. Isa ootab, jõulupuul on juba küünlad küljes, aga sina laaberdad mööda maailma ringi. Pfui, haised viinast nagu sikk!»

«Tädike, see oli ainult klaas veini . . . jõuluõhtu puhuks.»

«Ära valeta, mina tean asja paremini. Oh aeg, mina kudusin niisugusele hukkaläinud inimesetükile oma haigete sõrmedega kampsuni. Ma ütlen: see on imeilus kampsun, küll sa alles näed. Lähme nüüd kohe koju.»

Hannes viivitas veel mõne silmapilgu. Talle näis, nagu oleks tema ees avatud pimeda, vastumeelse kongi uks, kuhu teda tahetakse järgmisel silmapilgul tõugata. Kuid tädi hakkas kohe hädaldama:

«Missugune südametu inimeseloom! Mina pidin sihukese rajaka pärast kodunt välja tulema ja end külmetama. Hannes, aita mind kohe koju, mu jalad ei suuda tõesti enam minutitki siin seista. Oh jumal, oh jumal, ma võin siiasamasse paika maha kukkuda ja surra. Ja kellelgi pole kaastunnet ega haledust. Oh mu süda, mu haige süda, see ütleb kohe üles. Hannes! Kas sa kuuled, kurivaim, võta kohe mu käe alt kinni ja toeta mind.»

Hannes võttis tädi kaenla alt kinni ning mõtles:

«Ja ongi vist kõigel lõpp.»

. . . Riina ootas kogu öö Hannest.

Ta oli end külmetanud ja hõõgus üleni palavikus. Vaip tundus raskena ning mattis hingamist. Ta püüdis seda eemale tõugata, vähkres asemel ja suigatas märkamatult lühikesse unne. Kuid mõne minuti pärast ärkas jälle nagu järsust löögist ning jäi hirmunud silmadega vaatama. Laual põles lamp, kõik oli ümberringi vait, kuskilt ei kostnud ainustki häält. Riina

tõstis pea tulikuumana tunduvalt padjalt ja jäi pinevusega kuulatama, kas ei kosta trepilt tuttavaid samme. Ei midagi. Siis hakkas teda piinama põletav janu, kuid ta ei suutnud kööki vee järele minna. Möödusid pikad, ahastavad minutid, mis tundusid tundidena. Siis langes ta jälle palavikulisse unne, millest ärkas karjatusega.

Väike, muidu nii armsaks saanud ruum tundus nüüd ebatavaliselt tühjana ja kõledana. Pildilt vaatas paljajalgne vilepillimees, kõõritades ühe veripunaselt läikiva silmaga tema otsa, ning puhus vahetpidamatult vilet. See oli hirmus häältesegu, mis torkis valusalt, nagu teravate nõeltega ta kõrvu ja pani pea valutama. Riina surus end kahe kuuma padja vahele, püüdes mitte kuulata neid vilehelisid. Ta kattis kõrvad kätega ning langes jälle rammestavasse unne.

Hommikul ei suutnud Riina tööle minna. Ärgates haaras ta kätega enese ümber ning kähises kuumast kurgust: «Hannes!»

Veidi aja pärast toibudes hakkas ta uuesti all trepil samme kuulatama. Ainult vähesed inimesed tulid siia väikesse kõrvalisse majja. Kaks korda kõlises kõrvalkorteri kell, kuid keegi ei läinud sealt ust avama. Siis jäi kõik jälle pikkadeks tundideks vaikseks, ainult vinge detsembrituul vihises jäätanud aknaklaaside taga. Veekruus, mille ta siiski oli öösel suure vaevaga köögist toonud, oli toolil tühjaks saanud. Ta püüdis üle voodipähitsi riiulil kella vaadata, ent selle osutid lõid ta silmade ees kiiresti pöörlema nagu mängurattad. Kell kaks viisteist läks Han-

nese rong. Aga kes ütleks ometi, kui palju kell praegu on?

Jõuetult langes Riina tagasi asemele.

«Küllalt!» justkui naeris keegi kiledalt siinsamas tema kõrval seina taga. Riina avas valutavad silmad ja kobas käega, sest seina taga ei pidanud ju kedagi olema. Plaksatas terav kuiv lask ja Hannese hääl ütles: «Kaks parti, sellest jätkub meile pühadeks. Oleks ämm, viiks ka temale suukostiks koiva.» Ümberringi kõhistati naeru.

Siis järsku haihtus kõik ja väike ruum muutus jälle endiseks. Seina taga jäi kõik vaikseks, seal polnud midagi olnudki. Kuid nüüd kuulis Riina selgesti, kuidas all koridoris avati eesuks. Näis, nagu oleks keegi võõras selle avanud ning seisatas nüüd kaheldes lävel. Siis tõusid sammud pikkamisi mööda treppi üles, aeglased, ettevaatlikud vanainimese sammud. Riina kuulis tasast koputust, kuid ta ei vastanud, sest tulija polnud Hannes. Ta ei tahtnud praegu peale tema ainustki inimest näha. Veel kord koputati, seekord kõvemini. Siis hakkasid sammud niisama aeglaselt ja ettevaatlikult alla astuma, nagu nad olid tulnudki. Ent poolel teel peatusid veel kord, seisatasid nagu kaaludes ning järele mõteldes, ja pöördusid siis otsustavalt tagasi.

Uks avanes ja Riina nägi lävel Hannese ema.

Nad vaatasid teineteise otsa ja nüüd polnud nende pilkudes enam võitlust nagu esimene kord. Hannese ema sulges tasakesi ukse ning astus voodi juurde. Ta oli nende kuudega veel kõhnemaks ja väiksemaks jäänud, kandis ikka samu vanamoelisi riideid ning inetut kübaralotti nagu

esimenegi kord. Pannes käe Riina paljale käsivarrele, küsis ta murelikult:

«Kas olete haige?»

Riina tõstis käe otsmikule ning vastas: «Jah . . . mul on vist palavik.» Keerates näo vastu patja, küsis ta sumbunult: «Kus on Hannes?»

Näis, nagu oleks emal raske vastata, aga ta vastas siiski:

«Hannes tuli koju. Ma tulin ta asjade järele.»

Need vähesed sõnad ütlesid Riinale kõik. Nad ütlesid, et Hannes ei tule enam kunagi tagasi siia väikesse tuppa, kus ta oli nii rõõmustanud vana kahhelkividest ahju, värvilaikudega teekannu ja paljude pisikeste asjakeste üle. Vana Neptun seisis omal kohal, ahing käes, ja justkui ootas teda jälle kummarduma üle pabereid ning raamatuid täiskuhjatud laua. Kõik oli lõpetatud, igaveseks katki käristatud.

Riina muutus härdaks, tal hakkas endast kahju. Miks siis tema jaoks ei leidu maailmas õnne ega armastust? Kaks niisugust rasket lööki, kas ta suudabki neid üle elada? Iseenesest hakkasid ta silmist pisarad veerema ning tegid padja märjaks.

«Ärge nutke,» pani Hannese ema käe ta kitsale pihale.

See hõõgus palavikust. Õhukese särgi all tukslesid värisevad õlad, kuna tugevad sõrmed olid kramplikult rinnust kinni haaranud. Näis, nagu veereks järgmisel silmapilgul tema üle meeleheite laine. Hannese ema kattis ta hoolikalt vaibaga ja ütles: «Oodake . . . ma lähen arsti järele».

Ta ei võtnudki Hannese asju, mille pärast oli tulnud, vaid läks niisama.

Alles siis, kui Riina kuulis koridori välisukse kinnilangemist, purskas ta nutma. Nüüd ei jõudnud ta enam tagasi hoida seda meeleheidet, kõigi lootuste kaotamist õnnele, tulevikule, elule, mida oli katsunud varjata Hannese ema ees. See kõik purskas nüüd temast ägedalt, vastupandamatu jõuga esile nagu tormikeeris.

Siis järsku nagu veel mingist viimasest lootusesädemekesest kinni haarates, vaatas ta kella. See oli kümne minuti pärast kaks saamas. Kümne minuti pärast kaks . . . aga kell kaks viisteist läheb Hannese rong.

Ta isegi ei teadnud, kust võttis selle jõu, et tõusis korraga voodist üles ja hakkas end kiirestikiiresti riietama. Kingad justkui ei kuulanud sõna ega tahtnud jalas püsida. Ta heitiski need minema ning tõmbas jalga ainult botikud. Kaelasall . . . kus on aga kaelasall? Nõrkadel jalgadel tuigerdas ta otsides mööda tuba ega leidnudki seda kuskilt. Ja siis kindad . . . väljas oli vist pakane. Ühe kinda leidis ta kokkukägardatult taskust, ent teist polnud. Kuid mis tähendasid kaelasall ja kindad? Riina ei hoolinudki nüüd sellest, vaid ruttas kiiruga välja, nii nagu oli.

Detsembripakane ei tundunudki nii külm ja näpistav. Riinal hakkas koguni palav, nõnda et pidi mantlihõlmad avama. Kuid ta oli siiski vist väga nõrk. Sest niipea kui ta katsus kiiremini kõndida, kadus jalgadest kogu jõud ning ta pidi ühe puutüve najale toetuma. Miski hakkas rinnus valusalt nagu teravate nõeltega torkima. Riinale tulid pisarad silmi, aga nüüd polnud

sellele aega mõtelda, sest kell võis olla juba kaks läbi . . . kaks läbi. Ta pidi kogu jõu kokku võtma ja kiirustama, et mitte hilineda.

Jaamas vilistas vedur.

Riina ehmus ning hakkas enesega sõitlema, et niiviisi koperdades võib ta rongi väljaminekuks veel hiljaks jääda. Ta katsus jälle joosta, kuid hakkas kohe köhima ega suutnud enam sammugi paigast astuda. Siis tuli talle järsku meelde, et siit aedade vahelt pidi ju üks lühem tee raudteejaama viima. Riina rõõmustas, küll oli hea, et see veel õigel ajal meelde tuli. Aga kus on nüüd see tee, kas ta pole mitte täis tuisatud? Riina hakkas teed otsima, leidis tuttava viltuvajunud plangu ja rõõmustas jälle. Kord oli ta selle plangu naela küljes mantlisse augu rebinud ja tundnud sellest suurt meelehärmi. Nüüd aga tundus see tuttav plank talle nagu hea sõber, teenäitaja. Kuid juba mõnekümne sammu järel sattus ta sügavasse lumme ning kaotas ühe botiku. Ta ei hakanudki botikut otsima, mis tähtsus oli praegu ühel botikul, vaid jooksis komistades ikka edasi, kuni silmas liiprivirnade taga lumist raudteetammi.

Samal silmapilgul väljus ka kaubarong jaamast.

Riina leidis jälle uut jõudu ning jooksis üle lumise põllu rongile vastu. Ta arvas hetkeks Hannest veduriaknal nägevat ja karjus kähiseva häälega:

«Hannes . . . Hannes . . . Hannes!»

Ta hakkas mõtlematult veduri kõrval jooksma, tahtes kuskilt kinni haarata, rippuma jääda, ühes rongiga kaasa sõita. Talle tundus, nagu oleneks

sellest kogu tema saatus. Ent järsku jäi mingi takistus talle jalgu, mis vedas ta pikali lumme. Ainult mõni samm eemal plaksusid vastu roopavahesid vagunite rattad. Nüüd oleks Riina tahtnud, et need temast üle sõidaksid, puruks lõikaksid, kannaksid olematusse. Kuid rattad aina möödusid ja möödusid temast, kõmisesid nagu kauge kõu.

Siis kaotas Riina meelemärkuse ja vajus pimedusse.

Kui ta jälle ärkas, tajus ta ebamääraselt, et tema ümber on inimesed. Ta tõsteti üles, kanti kuskile kaugele-kaugele, avanes ja paukus kinni uksi. Veidi hiljem lamas ta jälle mingil kõval asemel, katsudes end kogu jõupingutusega istukile ajada. Ta suutis ainult küünarnukile tõusta ja langes siis prantsatades tagasi. Kellegi jääkülm käsi katsus ta pulssi ning hõõguvat otsaesist.

«40,6,» lausus kauge hääl.

Veel kaugemalt kostis valusalt kõrvu sügav põrisev bass:

«Krupoosne kopsupõletik. Otsekohe sanitaarauto välja kutsuda.»

Siis ei mäletanud Riina enam midagi.

*

Kaks kuud hiljem lahkus Riina haiglast.

Veebruarituisud olid keerutanud tänavate äärde ning platsidele lumehangi. Nüüdki tuli tuulevihur mööda laia kõnniteed, kihutades ees tuhkjat lumetolmu. Kui tuul Riina põlvede ümbert kinni haaras, mantlihõlmu rebis ning lund

näkku paiskas, tundis Riina end nagu nõrkema löövat. Jah, nüüd võiks kas või siiasamasse maha kukkuda ning lamama jääda.

Ent ta pigistas siiski huuled kõvasti kokku ja astus edasi.

Ta ei olnud enam tugev, oo, seda ta polnud enam tõepoolest. Või missugune naine suudakski kõikuma löömata taluda kaht niisugust rasket, inimest hävitavat lööki? Kas ongi niisuguseid naisi? Ja kui on, missugused varemed neist siis küll seesuguste löökide all järele jäävad?

Kõik oli möödunud, kogu minevik oli nagu tuhaks muutunud. Aga mis seisab ees, mida toob homne päev? Hannese küsimust oli arutatud raudteesõlme komsomoli-algorganisatsiooni lahtisel koosolekul. Kõik olid hukka mõistnud tema nahhaalsuse, karjerismi, kodanlikud igandid, mida ta eneses kandis nagu teist nägu maski all. Avalikus süüpingis, tuhandete noorte ees, ei seisnud üksi Hannes Konsen. Küsimuse juured ulatusid palju sügavamale. Ajakirjandus lahkas selle näite varal nagu terava noaga tänase võrsuva elu mädanevat paiset. Kümnetes komsomoli-algorganisatsioonides tõmmati varjupugenud «hannesed» päevavalgele ja neile kõikidele sai osaks noorte üldine põlgus.

Kuid see kõik polnud Riinale tähtis.

Ta astus mööda tuisust teed ning mõtles, kas tal pärast seda kõike ongi enam õigust elule, armastusele, tulevikule? Ta ei suutnud end elust lahti rebida, nagu tegid seda kunagi vanasti inimesed, kes läksid kloostrisse kõdunema. Oo, ei! Ta tublid käed janunesid töö järele, ta süda ihaldas armastust, ta meeled tahtsid näha, kui-

das näeb aastakümnete pärast välja see uus, nii raskesti ülesehitatud maailm.

Kas on tal veel sellele kõigele õigust?

Üle lumiste katuste silmas ta järsku kõrvaltänavas oma möödunud elu toa akent. Eemalt vilistas vedur ja pikk kaubarong logistas aeglaselt jaamast välja. Korraga näis Riinale, et keegi seisab toakese akna juures ja lehvitab rongile käega. See oli ju ta ise . . . Veelkordselt elavaks saanud kujutelm tema enese möödunud elust. Ja järsku, otsustavalt pöördus ta valutava südamega ringi.

Huuli kõvasti kokku surudes kordas ta enesele:

«Ei! Mul on õigus . . . Mul on õigus elule, armastusele, tulevikule. Kas mõni juhuslik eksitus tohib siis inimest murda? Inimene peab olema tugev, sest elu on tema, inimese päralt.»

Ja pead julgemalt püsti tõstes hakkas Riina linna poole astuma.

1954.

Inimesed vaekausil

1.

Värsk sügisene hoovihm rabises nagu tuulest paisatud rahehoog vastu vaguniaknaid. Veest nõretavate klaaside taga vilksatasid pikkades ridades õhtueelse linna ähmased tuled. Nad paistsid kaugusest tillukeste täppidena nagu kustuvad söed. Kiiresti keerlesid vaguniakendest mööda tehaste segipaisatud laoplatsid, mõni suitseva korstnaga vabrikukorpus, paekividest laotud hallid müürid ning tahmaseks määrdunud majade blokid. Nende taga laius hall taevas, nagu polekski see tõeline taevas, vaid tehtud mingist ebamäärast värvi hallist vildist.

See vaene ja tüütu äärelinna pilt meelitas harva mõnd elupõlist tallinlast vaguniaknast välja vaatama. Ainult Rein Uudelepp vaatles ahnelt iga tuttavat ülesõidukohta või tänavate kvartaale, millest ta nii kaua eemal olnud. See kõik oli talle nii tuttav, lugematuid kordi nähtud ja läbi tallatud, kuid ühtlasi ka uudne.

Oli juba oktoobrikuu keskpaik, suur sügis, mil kõik raudtee-äärsed aiad näisid tühjad ja mahajäetud. Tuul ja vihmahood olid puudelt maha peksnud kogu nende lehestiku, nõnda et nad näisid nüüd vastu taevast tõusvat hiigla-

suurte rootsikute luuakimpudena. Ainult mõned üksikud kaharad vahtrad seisid veel tummalt viimases kollendavas lehtede kullas. Rõske ja sombune ilm paistis linna kohal tiheda ja liikumatu uduvallina. Iga silmapilk võis oodata uut ägedat vihmavalingut, mis paneb veel enam lainetama raudtee-äärsed kraavid ja pilgeni täis veelombid. Siis võis kätte jõudagi aeg, kus Ülemiste uputab Tallinna.

Peaaegu samasugune tinane raskus lasus ka Rein Uudelepa südamel. Veel mõningad jaamavahed tagasi hellitas ta endamisi lootust, et kodulinna nägemine ergutab teda ja toob ühes vanade mälestustega jälle tagasi ka kõik selle, mida ta arvas olevat juba kadunud. Just nende lootuste kadumise ja jälleleidmise vahemail oligi ta kõik need viimased nädalad kõikunud. Kord kadusid need, andes aset lootusetule ahastusele, kord tõusid jälle ellu, täites nagu rõõmus päikesevalgus ta meeleolu. Kord hävitas ta ise nad mõne mõttetu tujukuse, jonnakuse või sisemise raevuga. Just raev põles temas mõnikord kõige tugevamalt, ähvardades teda tuhaks põletada. Kuid juba pool tundi hiljem hakkas ta jälle sealsamas uuesti kild-killult oma mahajooksnud elu üles ehitama. See kõik oli nii raske ja piinav, kuid ka kuskilt mujalt ei osanud ta lahendust leida. Sadu kordi oli ta mõtelnud, milleks teha seda lollust, et tulla tagasi kodulinna, kui seal leidub nii palju häbi, võib-olla isegi inimeste põlgust ja ülekohut?

See küsimus oli vaevanud teda kogu pika tee. Aga see oli tekkinud juba palju varem, kui ta sai Leenilt viimase — lahkumiskirja. Mida teha,

kuidas otsustada? Ta kõikus nagu kirvehoobist tabatud puu, ei suutnud ega suutnud otsustada. Sest nii sagedasti nõuab ka otsustamine teravat nuga, mis võib lõigata inimese alt tuhanded mullasse kasvanud juured. Aga inimese loomuses on alal hoida oma juuri, mis seovad teda lugematute tarvilike ja tarbetute mälestustega.

Juba Narvas tekkis Uudelepal tahtmine rongilt maha astuda, sest eemalt vaadates paistis linnas palju uusehitusi, tellinguid ja seda lakkamatut töörütmi, mis kisub inimesi alati kaasa. Vana ajalooline Narva oli jälle kangekaelselt ahervaremetest välja kasvamas. Kogu aeg räägiti vagunis uue elektrijõujaama ehitamisest, sellest Baltimaade gigandist, kõlasid arvud, kiitused ja laitused. Näis, nagu oleks kogu see vagunitäis inimesi võtnud ise osa sellest suurest ehitustööst. Uudelepp nägi kogu aeg veomasinaid liikumas liiva, telliskivide, lauakoormate ning inimestega. Neil kõigil oli kiire, tulid ja läksid, aina tulid ja läksid. Kaugemal paistsid tuttavad kraanade ja ekskavaatorite teravad nokad, mis liikusid siia-sinna raskete kandamitega.

Palju kordi oli Uudelepp igatsusega mõtelnud just niisugusele ehitustöö rütmis lakkamatult käratsevale linnale, mis võiks saada talle uueks koduks. Salk tööpluusides ja -pükstes noori tüdrukuid möödus vaguniaknast väikese kärmete sammudega astuva vanamehe, vist mõne meistrimehe saatel. Nad lehvitasid ootava rongi poole kätega, ja korraga oli Uudelepp peaaegu valmis oma kohvrit haarama ning siinsamas rongilt maha hüppama. See ei oleks olnud hüpe tund-

matusse tulevikku. Küllap ehk oleks selles töörohkes linnas ka tema jaoks midagi hakkamist leidunud, kas või kõige lihtsamat tööd. Siin teda keegi ei tundnud ja siin poleks ka nii häbistav välja võtta tunnistust, mis nii lakooniliselt teatab, et ta on oma karistusaja ära kandnud ja kõigi õiguste taastamisega sel ja sel kuupäeval vabastatud. Uutes, suure töötempoga linnades ei vaadata nii kõõrdi niisugustele dokumentidele nagu mõnes mahajäänud kolkas. Ehituslinnad, kaevandused ja metsad ongi katsetuskodadeks, kus proovitakse ja vaetakse inimest, samuti nagu proovitakse vaekaussidel kulda. Aga inimene on tähtsam kui kuld, seepärast on ka tema vaagimine vaekaussidel palju keerulisem.

Siiski sõitis Uudelepp Narvast edasi.

Sõitis mingisuguse eneselegi tundmatu hellitava lootusega, millele ta isegi ei osanud nime anda. Kas see oli igatsus tuttavate paikade, inimeste, linna säravate tulede, lõbusa naeru ja lõbu järele või veel midagi muud, millest ta nii kaua ilma olnud? Võib-olla, võib-olla ka mitte. Või lootis ta, et Leeni viimane kiri on mingi arusaamatu eksitus, alatute inimeste intriig, kõrvalseisvate inimeste tühine nali? Võib-olla ka seda, ja just nimelt seda.

Aga kui ta nägi nüüd tuttavaid ülesõidukohti, tänavate kvartaale, kus peaaegu iga maja oli temale tuttav, kaugusest esilekerkivaid üksikuid tornide tippe ja seda Tallinnale iseloomulikku hämust uduvalli, millesse kogu linn oli sügiseti alati mähitud nagu suitsuvinesse, hakkas tal jälle julgus kaduma. Kes ootab ja võtab teda vastu

siin? Mitte keegi! Ja ta tundis ikka selgemini ja selgemini, et oli teinud Narvas suure eksituse. Just seal oleks ta pidanud rongilt maha astuma, pühkima eneselt kogu mineviku tolmuprügi ning alustama uut elu. Kes võtab teda selles suures ja sageli isegi mittelahkes linnas vastu? Ja mis õigus ongi tal nõuda, et inimesed kohtleksid teda samasuguse lahkusega nagu varem? Ei, niisugust õigust tal polnud! Seda mõteldes ja ühteaegu ka hirmu tundes kõige vanaga kohtumisel paistis Uudelepale kõik veel palju raskem ja ängistavam kui varem. Ta mõtles küll, et tema aastates ei ole nii raske elu uuesti alata, kui seda endiselt jätkata. Narva . . . Narva . . . võib-olla ainult seal oleks ta leidnud õige tee!

Rong aeglustas aegamisi käiku ja pöördus jaamalähedasele teele. Kümned raudteeharud sirutusid siin laiali nagu harali sõrmed, täis kiilutud kaubavaguneid, platvorme, kohmakaid õlitsisterne ja veel mingisuguseid vaguneid, mille akende ees rippus kuivav naistepesu. Siin-seal vilkusid semaforide punased ja rohelised tuled, kord kustudes, kord jälle süttides. Igalt poolt kostis vedurite kaugeid huikeid ja roopaseadjate tiristavaid vilesid. Vilksatasid mööda pikad heledates tuledes kaubaladude vihmast märjad platvormid. Suurem osa reisijatest oli juba varakult istmetelt üles tõusnud ning kohendas lahkumiseks oma kohvreid ja pakikesi. Siis kerkis järsku, nagu ootamatult kuskilt hoonete nurga tagant esile hall, alati süngelt ähvardav kivine Toompea ja temast veel kõrgemal Toomkiriku sihvakas-õhuline tipp. Vana Tallinn kogu oma aastasadade halluse ja süngusega, samal ajal

aga koduse rõõmsuse ning värvirikkusega! See oli nagu jälle ja jälle uus muinasjuttude maa. Seda mõteldes ja meelde tuletades tundis Uudelepp, kuidas ta süda hakkas nagu poisikesel ärevalt põksuma, sest siin oli tema paljude aastate ootuste ja lootuste lõpp. Jah, see oli siin!

Väljast kostsid vaguniakende taha rõõmsad tervitushüüded, lehvisid käed ning taskurätikud, terve kirev pilv inimesi ruttas aeglaselt liikuva rongiga kaasa. Igaüks otsis oma tuttavat, oma armast inimest, püüdes teda juba vaguniakende taga esimese pilguga tabada. Veel mõned lühikesed silmapilgud, ja siis peatus see kaugelt sõitnud rong nagu märkamatult vihmast märja platvormi ees.

Rein Uudelepp väljus viimasena vagunist, tassides kaasa oma kohmakat puukohvrit. See oli võrdlemisi raske, kuigi seal tegelikult polnudki palju muud kui kiduratest kasejuurikatest nikerdatud tühja-tähja. See polnud ju midagi, mitte midagi. Nikerdamist oli ta hakanud õppima alles koloonias, kuid imelikul kombel tundus talle mõnikord nagu unenäos, et need krobelised puutükid otsekui omaksid mingit seletamatut sidet tema vana ja uue, veel algava elu vahel.

Vagunist välja tulles püüdis Uudelepp ruttu inimeste hulgast välja saada. See oli justkui põgenemine hämaratele tänavatele, et paljud mõistmatud pilgud võivad puurida ta puust kohvrilogu, klõbisevate tanksaabaste ja siit-sealt lapitud riidenärude põhjal aimata, kustkandist ja kui kaugelt see inimene tuleb. Jah, ta oli kaugelt tulnud inimene . . . aga kus on ta kodu, kus on ta omaksed ja sõbrad?

Järsku seisatas Uudelepp ootamatust mõttest. Ta oli ju saatnud Leningradist telegrammi ja Leeni peab teda siin kuskil ootama. See mõte täitis teda jälle uue lootusega, selle õnneliku ootusevärinaga, mis silmapilkselt peletab eemale kõik endiste kahtluste mustad varjud. Kõndides oma raske kohvriga edasi-tagasi, ei leidnud Uudelepp kohta, kus ta oleks võinud seisatada. Viimaks ta najatus vaksalihoone vastu, silmitsedes väravast väljavoolavaid inimesi. Ta tundis neist endisest ajast mõningaid, kuid need kindlasti ei aimanudki, et tema siin paekiviseina ääres konutab. Kõik möödusid temast pilkugi heitmata, kes rutates, kes juba armsa inimesega, kes pikkamisi lonkides, kes üksik hulgus nagu temagi. Aegamisi tühjenes perroon, tulid kustutatud tuledega vagunite juurest viimased lahkujad.

Korraga . . . Vaguniterea lõpust lähenesid rutakad sammud, klõpsudes nii isekalt vastu asfalteeritud perrooni, nagu võisid ainult klõpsuda Leenikese sammud. Uudelepp jäi kõikide oma tuhandete ootustega ootama. Ta oli juba valmis tulijale vastu tõttama, teda võtma kogu südamega vastu oma tulikuuma südant, ent äkki . . . see polnud siiski Leeni. Kümne minutiga jäi perroon tühjaks, lambid kustusid ja Uudelepp jäi tühja südamega istuma oma kohvrile.

Väravavalvur tuli tema juurde ja lausus käredalt:

«Mis teie siin tukute? Palun lahkuda.»

Uudelepp tõstis tühja pilgu ja ka perroon oli tühi. Kõik oli maha jäetud ja hämar, ilma

ühegi lootuseta. Ta võttis oma kohvri ning astus roidunud sammudega üle lageda, vihmast läikiva platsi jaamaesisesse parki. Juba pimenev sügisene öö hõljus tema pea kohal. Silmanud üht valgeks värvitud pinki, pani ta oma raske kohvri maha ja istus sinna puhkama. Praegu ei suutnud ta enam edasi minna, ehk kuhu oligi tal minna? Mõned aastad tagasi oli ta nii sagedasti näinud samal pingil inimesi oma kompsukeste või kotikeste kõrval istumas. Kuid siis ei taibanud ta kunagi eneselt küsida, mis inimesed need on, keda nad ootavad, kust nad tulevad või kuhu lähevad. Ta läks neist mööda isegi veidi põlgliku vaatega, nagu nad oleksid tulnud temalt almust paluma. Aga võib-olla nii mõnigi neist istus siin, samasugune must mure südames, nagu temagi.

Enam kui kaks aastat oli Uudelepp põhja suurtes metsades seda tagasitulekut ette kujutanud. Sellest kujunes pika aja jooksul midagi maalitaolist, millele ta aeg-ajalt jälle mõne uue värvilaigu või pintslitõmbe juurde lisas. Nii hakkaski ta ettekujutuses end nägema nagu peeglis, kuigi juhtumiste ja meeldivate üllatustega. Muidugi ei tule ta tagasi niisugustes riidenärudes ja selle koliseva puukohvriga — seda ei tulnud Uudelepale kunagi mõttessegi. Enne tema areteerimist jäi Leeni poole nii mõndagi, mis sünniks veel praegugi selga panna. Vahetada nende vastu praegused räbalad, ja ta on kohe teine inimene.

Nad kohtuvad juba perroonil, seda oli Uudelepp vähemalt tuhat korda ette kujutanud. Juba vaguniaknast võib Rein eemalt näha Leeni

ootuseärevusest punetavat nägu. Ta jookseb klõpsuvate sammudega ühe vaguniakna juurest teise juurde, tõugeldes ja otsides Reinu. Siis seisatab ta ega oska enam kuskile minna. Nüüd hakkab ta kahtlema, kas ei ole telegrammiga mingi rumal eksitus juhtunud, sest Reinu ei tule ega tule kuskilt. Ent — ai-ai seda nalja! — Rein on siinsamas akna all, ainult veidi varjatud tihedast eesriidest. Ta tahab näha tüdruku saledat kuju, ta tõtlevaid jalgu, mis kärsitu ootusega sibavad ühe vaguniakna juurest teise juurde, ja ta suureks pettumuseks vajunud ilmet. Ja alles siis, kui Leeni enam ei loodagi tulijat leida ja võtab taskuräti välja pisarates silmade kuivatamiseks, koputab Uudelepp vastu aknaklaasi ja nad näevad korraga teineteist. Leeni vehib vihaselt rusikatega, nagu vemmeldaks kellegi turja, ja see pole keegi muu kui just tema ise — Rein. Aga tema seisab ju aknaklaasi taga ja aina naerab. Ta naerab nõnda lustakalt nagu varemgi, nii et isegi Leeni on sunnitud temaga koos naerma.

Muidugi saab ta selle peitemängu eest hiljem tublisti tõrelda ja käsivarrest sakutada. Kuid niisugune tõrelemine ja sakutamine, mille juures Leeni pahaselt huuli mossitab, sealsamas aga ka säravalt armsa pilgu heidab, on Reinu südamele nagu karastav palsam. See on justkui väike teatrimäng, kahe noore inimese peibutus, mis siiski mõlemale meeldib. Kindlasti tasub Leeni mõnikord hiljem samasuguse või veel kavalama mänguga talle mitmekordselt selle pettuse. Siis lähevad nad teineteise käest kinni hoides jaama einelauda ja joovad tulevaseks õnneks pudeli head

veini. Või veel parem — nad jalutavad läbi kitsaste tänavate alla kesklinna, kus on palju kohvikuid, muusikat ja lõbu. See on alati meeldinud Leenile ja temagi tunneb pärast neid raskeid aastaid seal nagu puhkust. Kindlasti kohtavad nad seal ka vanu häid tuttavaid, ja kogu selles käras, lõbus ja muusikas ununeb nii mõndagi, mis Reinule südamevaeva valmistanud.

Põhi on küll külm ja karm maa, kuid seal lainetavad põlised metsad kuni silmapiirini nagu roheline voogav meri. Kogu talv ja suvi, jälle kogu talv ja suvi töötas Uudelepp neis metsades, et lühendada oma karistusaega ning korjata, mitte ainult korjata, vaid kokku koonerdada mõnegi ilusa rubla kui mitte rohkemaks, siis vähemalt nende esimese kohtumisõhtu jaoks. Ta oli seda kohtumist lugematuid kordi kujutanud niihästi töötades kui ka õhtustes unistustes ning isegi unenägudes. See pidi saama nagu esimeseks sammuks tema tagasipöördumisel ellu. Seda ei tohi tumestada vanad ekslikud varjud, mineviku piinlikud meeldetuletused ja süüdistused. Kõik vana olgu unustatud, ja kriips peal! Ja alles hiljem, kui Rein on korraldanud oma dokumentide formaalsuse ja leidnud sobiva töökoha, abielluvad nad. Muidugi abielluvad nad tagasihoidlikult, mitte mingisuguse kära, peiupoiste ja pruudineidude hõisetega, vaid nii lihtsalt nagu tuvipaar. Vähemalt seegi oli hea, et neil korterimuresid ei tule, sest Leenil on tädikese juures mugav erasissekäiguga tuba. See kõik näis olevat kindel, kõikumatu, sest sellest olid nad teineteisele nii palju kordi kõikides üksikasjades kirjutanud, et pikkamööda kujuneski

Reinule pilt, elav ettekujutus, nagu ei suudaks isegi maavärisemine siin enam midagi kõigutada.

Mööda pikka alleed tuli tuisates tuulevihur ning paiskas Uudelepale koltunud puulehti näkku. Ta korjas need lehed nagu esimesed tervitused kokku ning pistis taskusse.

Kuid see hajutas ka silmapilkselt kõik need unenäotaolised mälestuste pildid, mida ta oli viimaste nädalate jooksul nii palju loonud ja siis jälle armutult puruks rebinud. Nende võlust lahti saanud, kargas ta ehmunult pingilt üles ning haaras oma koliseva kohvri. Jaamaesine oli juba tühi, viimased lahkuvad autod kadusid puiestee varju ja siin-seal hakati tulesid kustutama. Aga kuhu pidi ta nüüd minema? Muidugi Leeni poole, just sinna, seda ta oli kõik need aastad igatsenud. Aga siis käis nagu jäine laine läbi Uudelepa südame. Leeni, Leeni, Leeni! Kuidas võis ta unustada selle kirja, viimase kirja, mis nende vahel kõik sidemed katki käristas?

Uudelepp jäi kõhklevalt seisatama ja ta jalad muutusid nii nõrgaks, et pidi uuesti pingile tagasi istuma. Ta siurulinnutiibadega kujutlus, mis küll põikas kiirel lennul minevikku ja tulevikku, oli siiski vahele jätnud reaalse oleviku. Ta pidi jälle ahastusega mõtlema Leeni viimasele kirjale. Kuid võib-olla on see siiski kõik lihtsalt mingisugune eksitus ja arusamatus, mingi soniv unenägu?

Nüüd tuli talle järsku meelde, et oli seda kirja ainult üks kord lugenud ja siis, meeleheitest haaratuna, selle kohe sealsamas tulle visa-

nud. Kindlasti ei saanud ta tookord kirjast õieti aru, suurendab mõningaid asju ja on kõik muu ise juurde fantaseerinud. Niisuguseid lugusid võib juhtuda kaugel põhjas, kus üksindus ja ahastus kõiki meeleliigutusi teravdab.

Kuigi Uudelepp sellest mõttest kergendust tundis, ründasid teda uue hooga kohe teised kahtlused. Kui nii, miks ei saatnud siis Leeni ta riideid järele, nii nagu oli varem kokku lepitud? Kuid juba silmapilk hiljem hakkas Uudelepp kahtlema selles kergemeelselt tehtud oletuses. Ka siin võis peituda mingi väike eksitus või arusaamatus. See pole siiski nagu Tallinna ja Nõmme vahemaa, vaid terve kontinent tuhandete kilomeetritega.

Uudelepp oli juba minekuvalmis, kuid peatus jälle. Ei! Parem on siiski helistada ette, see on hoopis parem. Ta kartis praegu Leeni tädi uurivat pilku, mis võis mõnikord olla küll lahke, kuid sealsamas muutuda ainsa silmapilgu jooksul teravaks nagu kotinõel. Ja siis veel see mahorka ning lõkketulede kibe suitsuving, mis neist riidenärudest alati vastu lehkas. Seda ei kannataks see hea tädike eluilmas isegi oma esikus välja, rääkimata juba tubadest. Aga tädikestest oleneb nii palju mõne noore inimese õnne jaoks, sest enamasti tahavad nad kõik olla elutargad ning nooremate inimeste õnne otsustajad. Nad võtavad, muidugi mõista, selle kohtunikuõiguse endile vägivallaga, mõnikord isegi türanniaga, sest enamasti on nad juba viiekümnendates aastates, nii üksikud ja oma töökate abikaasade poolt justkui unustatud.

Nii mõtiskles Uudelepp, teadmata, mida teha.

Ta oleks tahtnud pärast neid aastaid näha Leenit-Leenikest. Aga siis otsustas ta kõigi oma soovide kahjuks ning läks jaama juures asuvasse kõnepunkti helistama.

Valides numbri, ootas ta hinge kinni pidades vastust, sõrmed kramplikult pigistatud ümber kõnetoru, nagu loodaks ta ikka veel midagi. Muidugi kõik on eksitus, pöörane eksitus, milles ta võib-olla on koguni ise süüdi. Sealt kaugelt maalt võib ju kirjutada niisuguseid hullumeelseid kirju, mida hiljem isegi uskuda ei taha. Aga mõne minuti jooksul, jah, kõige lähemate minutite jooksul lahendab ta selle umbsõlme jooksnud küsimuse, ja siis on jälle kõik hea. Ta läheb võõrastemajja ööbima või koguni Potrali poole, sest eks olnud Potral talle kunagi peaaegu sõber? Aga sealsamas haarasid teda ühteaegu nende elevil mõtetega jälle piinavad kahtlused. Järsku lõi ta kujutlusse ootamatu mõte, kui purustav löök see temale oleks, kui vastatakse, et seal pole ollagi enam mingisugust preili Klaari, vaid on olemas mingi koledanimeline proua Säinas, Labidas või Lagemaa. Kas siis lugupeetud küsija ei teagi, et preili Klaar, tähendab: preili Leonoore Klaar abiellus juba kaks kuud tagasi meie tuntud . . .

Vastus tuli ruttu.

«Ma vaatan kohe,» kostis tädikese tuttav hääl.

Uudelepale näis, et viimase kahe-kolme aasta jooksul polnud selles rahulikus pesakeses vist midagi muutunud. Sealne elu näis olevat justkui ilma alguse ja lõputa. Kõik kestis päevast päeva edasi, nagu ei lendakski mööda kuud ja aastad. Praegugi kostis kuuldetorusse mingi välis-

maa saatejaama imal-meloodiline muusika. See tuletas Uudelepale meelde, nagu võiks ta ka siia telefoniputkasse haista praokile jäänud köögiukse vahelt tulevaid pannidel ja vaskkastrulites särisevate toitude lõhnu. Muidugi on tädike ikka veel priske ja prullakas, lohukestega põskedel ja roosakaks puuderdatud kaelaga. Mõnikord heidab ta noortele näitlejatele kelmika pilgu ning kannab järgmisel päeval jälle uutmoodi tehtud vesilaineid. Ta on uhke ja veidi koketeeriv oma Rootsist saadetud imepehmete karusnahast toatuhvlite või Asta Nielseni kuukivist kõrvarõngastega. Väike roosakarvaline grifoongi on vist juba suureks kasvanud ning oskab kõik kunsttükid teha, mida ühelt healt koeralt niisuguste tädikeste tubades nõutakse.

Ainult väga headele tuttavatele kurdab tädike oma nõrka südant, päris äravaevatud südant, mis ei kannata enam joosta mööda neid koledaid poode ega rappuda selles hirmsas trammis, mis loksutab nagu laadakarussell. Parem oleks juba oma «Pobeeda», aga kui tuleb järsku sõda, siis rekvireeritakse see kindlasti ära. Ja kellel on siis seda südamevalu tarvis? Nagu kõigi nende mõtete rahustamiseks kallab ta siis salamahti puhvetikapist klaasikese, üsna pisitillukese klaasikese. See on roheline liköör, kuid räägitakse, et just roheline liköör kasvatab lõua alla nii meeldiva voldikese.

Šartröösi armastas ka Leeni, šartröösi ja lamedate kristallklaaside meeldivat kõlinat. Nii elatakse selles väikeses põiktänavas, mis asub niihästi lähedal vanadele, sadade aastatega puudele kui ka kesklinnale. Aga mujal maailmas on

iga aasta, iga kuu ja isegi iga tund jätnud oma sügavad jäljed. Saatused on muutunud, õnn ja õnnetused on käinud üle inimeste, eilne õnn on saanud täna mureks või tänane mure jälle rõõmuks. Ka temale, Uudelepale, on need aastad olnud justkui keevaks katlaks, milles sulatatakse tuhandete inimeste tulevikku. Aga mis sellest sulamist on välja tulnud, seda ta ei tea praegu isegi. Võib-olla on see uue tee algus, võib-olla ka lõpp.

«Jah,» kostis Uudelepa kõrvu nii tuttav hääl. See pani teda ootamatusest peaaegu võpatama.

«Leeni!» hüüatas ta ärevalt.

«Kes seal räägib?» muutus hääl imestavaks.

Uudelepale meenus kauge mälestuspilt, mis oli Leenile nii iseloomustav. Alati kui keegi tundmatu telefoni teel Leeniga rääkis, tõusis ta käsi nagu instinktiivselt oma soengut kohendama või ta pöördus end vastas asuvast suurest peeglist silmitsema. Nii oskas ta nagu edev näitleja iga sõna rõhutada, anda sellele just niisuguse tooni, mis tegi teda huvitavaks. Kas ta teeb praegu sedasama?

«Kas sa tõesti mind enam häälest ära ei tunne?» värises Uudelepa hääles pettumus. Tema oleks küll Leeni tuhandete ja tuhandete häälte hulgast ära tundnud.

«Ei,» tuli kõhklev vastus. Kuid see ei olnud enam nii kindel, Leeni silmitses nähtavasti end peeglis ja näis aimavat, kes temaga räägib. Ta vastas sosinal: «Tõesti ma ei tea.»

«Mina, Rein!» hüüdis Uudelepp, osalt solvunud, osalt nende uute lootustega, mis temas jälle esile kerkisid.

Ta ootas Leenilt üllatushüüet, seda tema armast ai-aid, kuid kõik jäi pikaks minutiks vaikseks.

Uudelepp kaotas jälle selle lootusekillukese, mille ta alles silmapilk tagasi Leeni häälekõla kuuldes oli uuesti leidnud. Ta langes nagu musta kuristikku. Kõik oli tõsi — too viimane kiri pole mingi viirastus ega fantaasia, vaid siiski tõelisus. Ja ootamatult haaras teda kartus, midagi hirmutaolist, et ta ei kuulegi enam Leeni vastust, vaid see klõpsatab kõnetoru tühjalt hargile. Ta jääb jälle kõigi oma purunenud ootuste ja tühjade kujutlustega üksi siia poolpimedasse telefoniputkasse. See oleks Leeni poolt temale viimane hoop. Väljas aga on pime, tuul oigab pargis oksaraagudes ja varsti hakkab uuesti rabisema tüütavat vihma. Kuhu peab ta minema ja kust leiab ta esimesel tagasitulekuööl endale lahkete inimeste peavarju?

Otsekui selle kõige ees hirmu tundes hakkas Uudelepp jälle ruttu rääkima:

«Leenike, kas tunned mind nüüd? Muidugi, muidugi . . . ma arvan, et sa kohe tundsid, kuid tahtsid mind ainult veidi kohutada. Kas kukkusid nüüd oma arvestusega sisse?»

«Nüüd tunnen,» tuli õige aeglane vastus, nagu oleks see kestnud pikad tunnid. Uudelepp kuulis läbi kõnetoru rasket hingeldust, mida ta tõlgitses kui Leeni esimest ehmumist ja üllatust. Muidugi, ka tüdrukul polnud kõik need pikad aastad kerge. Tädikese mees oli alati nii range nagu mingi kroonu püssirohulao juhataja. Ja ka tädike ise . . . Kuid siis tuli ootamatult järsk küsimus nagu lajatav revolvripauk: «Kas . . . kas sa mu viimast kirja kätte ei saanud?»

Uudelepp ei suutnud järsku vastata, valus, häält mattev tomp tõusis talle kurku.

«Sain,» vastas ta alles tüki aja pärast.

«Siis sa tead ju kõik.»

«Ei, Leenike, see ei või olla ju tõsi! See oleks hirmus!» hüüatas Uudelepp vahele ja naaldus nagu tuge otsides õlaga vastu telefonikabiini seina. Ta mõtetes keerles kõik hullupööraselt ratasringi, näis, nagu viibiks ta tõelisuse ja unenäo vahemail. Äkiline külmavärin pani ta õlad võbisema. «Leenike, see peab olema mingi eksitus või arusaamatus, millest ma midagi ei mõista!» hüüdis ta võõra häälega telefonitorusse. «Kallis, tõesta seda oma sõnadega . . . ma ootan . . . ja kõik saab jälle heaks.»

Leeni vastas kiiresti ja ärritatult:

«Ei, see on tõsi!»

«Tõsi?» hüüatas Uudelepp, valmis sel silmapilgul purustama kõnetoru ja kõike, mis talle ette juhtuks. Ta hingeldas raskelt, kuuldes suure vaevaga Leeni kaugelt, nagu maailma lõpust kostvaid sõnu.

«Jah . . . ma ju kirjutasin sulle, et meil pole enam midagi ühist . . . mitte midagi,» ütles Leeni melodramaatilise häälega. «Sa ei või aimatagi, Rein, kui palju olen ma sinu pärast kannatanud ja kui palju on mind häbistatud. See on lihtsalt kole! Tuhat korda olen mõtelnud, et sinul oli s e a l palju kergem elada kui minul s i i n. Missugust häbi talusin ma tädi ja tädimehe ees! Nad on ju seisukohaga inimesed, mitte igaüks. Ka neile hakati kõõrdi vaatama, nagu oleksin mina viimane hukkaläinud inimene. Kas sa saad aru, et mul hakkas sellest kõigest pikkade aas-

tate jooksul villand, ma olen tüdinenud. . . tüdinenud . . . tüdinenud! Nüüd tahan ma ka ükskord inimese moodi elada, mul on selleks õigus, ma pole veel mingi rongavanamoor, vaid täies nooruses naine. Kas sa saad sellest aru, Rein? Ma ei mõtlegi möödunud sajandi romaanikangelaste eeskujul elada, see oleks viimane narrus ja vaestemaja.»

Leeni vaikis järsku ja ütles nagu pärast hingetõmmet:

«Nüüd leidsin ma ühe toreda inimese, kes suudab mulle seda kõike pakkuda, millest olen pidanud seni ilma olema. Kas sa mõistad mind, Rein?» Sa jäta mind rahule, unustame, mis on olnud . . . ja jääme parem headeks sõpradeks kui vihavaenlasteks.»

Kuigi nende sõnade lõpp oli kiiresti ja ärritatult telefonitorusse paisatud, tundus Uudelepale, nagu tabaks teda iga Leeni sõna, isegi iga ta silp jälle uue hoobiga. Igast sõnast jäi jälle järele uus valutav haav. See justkui polnudki enam see Leeni-Leenike, keda ta oli hoidnud ja armastanud, kelle eest oli ta olnud kunagi valmis taluma kõiki raskusi. Ta jäi sellest sõnadevalingust päris oimetuks, nõnda et ei suutnud kohe vastatagi.

Kõnetorus hakkas jälle sumisema:

«Sa ei vastagi mulle?»

«Ma ei tea.»

«Sinu asjadest on mul veel üht-teist alles. Ma pidin häbi pärast töökohast loobuma, sest kõik hakkasid minule vaatama, nagu oleksin just mina sinu õnnetuses süüdi. See oli lihtsalt — hirmus! Terved nädalad ja kuud istusin ma

kodus meeleheites, julgemata välja astuda ühtki sammu. Ainult tädi väike grifoon tuli minu juurde ja pistis oma külma nina minu pihku. Teised kõik olid mind aga hüljanud, isegi kõige lähemad sõbratarid. Sellepärast arvan ma, et see polnud minust just alatu, ja ka sa ise annad mulle kindlasti andeks, et tegin mõningad sinu asjad rahaks. Ma ei saanud teisiti elada, mul polnud ühtki teist võimalust. Isegi klaasi kohvi ei saanud ma mõnikord kohvikus osta, rääkimata veel sigarettidest. Nii olid asjaolud, Rein... nüüd ehk mõistad sa mind paremini. Ütle, kuhu ma võiksin need asjad sulle järele saata, mis on veel järele jäänud?»

Uudelepp oigas raskesti, ta tundis, nagu ei suudaks jalad teda enam kanda. Leeni sõnad veeresid temast nagu määratu suur kivivare üle, mattes ta enese alla, lämmatades hingamise ja isegi selle viimase elutahte, millega ta siia jõudis. Kuidas ta küll mõtles siis igatsusega kodulinnale, Leenile ja kõikidele neile tuhandetele pisikestele mälestustele, mida lootis siit eest leida! See aitaski tal kõiki raskusi kanda ja end jälle ausa inimese kombel sirgu ajada. Iga silmapilk oleks ta tahtnud tagasi lennata siia kodulinna, siia Leeni juurde, siia, kus ta oli mööda saatnud kogu oma nooruse. Ja nüüd oligi ta siin, selles viletsalt valgustatud telefoniputkas, kus võib-olla otsustus tema tulevik ja saatus. Sellele mõteldes tahtis ta siit jälle ära, igatses tagasi sinna põliste metsade, külma ja lume, paljukannatanud karmide inimeste maale. Seal oli siiski südamele rahulikum ja kergem kui siin.

«Sa ei vastagi mulle,» kostis kõnetorust Leeni kannatamatu hääl nagu kaugest maailma lõpust.

Alles nüüd tuli Uudelepale meelde, et jutt on tema riietest. Leeni päris, kuhu neid järele saata. Riided . . . mis tähtsus on nüüd veel riietel . . . kas tal neid üldse tarvis ongi? Korralikke riideid kannavad inimesed, kes ei ole tulnud kolooniast. Uudelepp mõtles pikaldaselt ja tuimalt, ta justkui ei suutnud kuidagi õiget mõttelõnga tabada. Praegu oli talle kõik muu hoopis palju tähtsam kui need neetud riidehilbud. Leeni . . . Leeni . . . Leenike . . . kas ta siiski on oma lõpliku otsuse teinud? Muljudes vasaku käega valutavaid oimukohti, vastas ta siiski nagu sunnitult ja vastu tahtmist:

«Saada, ütleme . . .»

Ta jäi kogelema ega osanud ühtki aadressi anda. Jah, nüüd võib need riidenärud ükskõik kuhu saata, sellel pole enam tähtsust. Ütleme, et need saadetakse . . . kuhu . . . kuhu . . . kuhu? Korraga meenusid Uudelepale Narva uusehitused, tellingud, ehitusmaterjalidega voorivad autod, tööpükstes ja -pluusides noored tüdrukud. Seal on kergem seda südamevalu üle elada kui siin. Ta oli ju tahtnudki Narvas rongilt maha astuda — õige mõte, mille ta ainult oma lollide lootuste tõttu teostamata oli jätnud. Kui saatagi riided sinna . . . nõudmiseni? See oleks vist kõige parem lahendus.

«Potrali poole?» küsis Leeni pikaldast vastust oodates juba kannatamatult.

«Võib ka sinna, mulle on kõik ükskõik,» vastas Uudelepp väga väsinult. «Oota, siiski oleks kõige parem . . .»

Ta oli hiljaks jäänud. Teisel pool klõpsatas juba kõnetoru järsult hargile ja kõik jäi nii mahajäetult vaikseks. Ei . . . kuskil siiski veel midagi naksus ja klõpsus. Leeni . . . Leeni . . . Leenike! Uue lootusega haaras Uudelepp kõnetoru hargilt, sest võib-olla oli Leenil veel midagi väga tähtsat ütlemata jäänud.

«Hallo, hallo, Rein kuuleb!» karjus ta telefonisse.

Vastust ei tulnud, kõrvus undas ainult sumisev summertoon. Ent ometi klõpsus see nii, nagu oleks teda veel korraks telefoni juurde kutsutud. Või olid ta närvid juba nõnda üle pingutatud ning ärevil, et ta ei suutnud end sellest jutuajamisest enam lahti rebida. Võib-olla, sest tänane päev oli talle üks kõige raskemaid elus. Alles kõnetoru hargile tagasi pannes taipas ta, et see klõpsumine ei tulnud hoopiski aparaadist, vaid keegi koputas väljas kannatamatult metallrahaga vastu kabiini aknaklaasi.

«Juba pool tundi unistate telefoni juures . . . vaadake määrustikku,» pahandas soojas palitus tüse mees.

Uudelepp ei vastanud sõnagi, vaid võttis oma kohvri ja väljus kabiinist. Nüüd tundus kohver veel raskem kui varem, nagu oleks see täis tina. Ta ei teadnud, kuhupoole pöörata, kuhu minna. Viimaks hakkas ta pikkamisi, otsekui iga jalatäit kobades kahel pool tänavat reastatud vanade puude all edasi astuma. Tuul lõõtsus lehtedest paljaks roogitud puude oksaraagudes, piitsutades nendega vihinal vastu tumedat taevast. Hatused pilved tundusid rippuvat nõnda madalal pea kohal, nagu võiksid nad kesklinna

vanaaegsete teravate katuseharjade külge kinni jääda. Vaksali taga manööverdamisteedel huiklesid endiselt vedurid ja kostis puhvrite kõlin. Mitmel pool jaama teedel hakati kustutama viimaseid tulesid. Tänava rappudes möödusid palgikoormatega mõned rasked veoautod. Toompea oli tõmbunud juba pimedusse, ainult üksikud valgustatud aknatäpid sirasid kõrgusest vastu nagu kauged tähed.

Uudelepp astus edasi.

2.

Toompea kõrge paeseina juurest pöördus tee puiestikku. Sealtkaudu võis kõige hõlpsamini pääseda Patkuli trepile ja üles Toompeale. Potral . . . kas maksab siiski minna tema poole, välgatas vahetpidamatult Uudelepa mõtetes. Aeg ei olnud veel hiline ja võib-olla selgub seal nii mõndagi, mis oli talle praegu veel segane ja läbipaistmatu. Uudelepp keeras siiski puiesteele, Patkuli trepi poole.

Jaanus Potral, juba viiekümnendates aastates mees, väga osav ja kiire taibuga majandusala töötaja, oli Uudelepa alluv, kui kolm aastat tagasi see lugu juhtus. Uudelepp usaldas Potrali täielikult, sest keegi ei suutnud majandusala keerdkäikudesse nõnda tungida nagu tema. Kaastöötajad nimetasidki teda klaverimängijaks majandusalal. Kui avastati puudujääk, oli ka Potral hirmul, tõmbus hädiselt kühmu ning peitis oma kartlikud silmad tumedate prillide taha. Temast käis nagu pöörist loovast kaerapõllust

üle äge rahetorm, mis kõik segamini paiskas. Paljudele paistis, et vana Potral hakkab surema, — ta rääkis ainult sosistades ja hingeldades, hoides kogu aeg kätt südamel. Ent irvhambad rääkisid, et see olevat puha vana vigur, seesama näitlemine, millega ta armastas mõnikord veel isetegevuslavadel esineda. Pärast okupatsiooni, kui hakati klaarima mitmesuguseid musti tehinguid, olevat ta kord niisuguse haiguse kätte isegi surnud, ainult arstid tundsid seda vigurit ning toibutasid ta jälle ellu.

Pikkamisi muutus ka Uudelepp päris kindlaks, et mõned segadused ja puudujäägid olid just tema tekitatud. Tohutu hulga fiktiivsete töökäskude ja materjalide ülekuluga polnud Uudelepal mingit tegemist, sest seda tööala tundis ainult Potral. Kuid ometi seisis neil Uudelepa õige allkiri, seal polnud tarvis eksperti. Peale majandusala klaverimängu paistis Potral veel silma ühe erilise oskuse tõttu. Ta oskas dokumente nii esitada, et ka ülemprokurör oleks oma surmaotsusele alla kirjutanud. Mõnikord vintis olles ta isegi kiitles sellega, ja keegi ei hakanudki talle vastu vaidlema, sest Potral oskas, Potral suutis, Potralile jäi alati õigus. See kujunes justkui reegliks.

Uudelepp ei püüdnudki hakata kohtus kogu seda segast prahti selgitama. Tema oli paljudes asjades süüdi ja see selgitamine poleks temale kergendust toonud, vaid oleks võinud veel mõne teisegi inimese elu hävitada. Ent Potral oleks ikkagi püsti jäänud, nagu ta oli alati jäänud kodanlikul ajal ja okupatsioonipäevil. Uudelepa emalt päritud väike majake suutis parajasti

selle kõige eest vastutada. Kuigi selle majakesega olid seotud hoopis teistsugused unistused, täitis ta nüüd kõige kibedamal hädaajal oma otstarbe. Ja nii saigi Uudelepp nii enda kui ka teiste eksimuste eest võrdlemisi kerge karistuse — neli aastat.

Uudelepp seisatas Patkuli trepi jalal.

Ta pani oma raske kohvri aastasadadega juba klibuliseks murenenud paekivist astmele ning mõtles üht rasket mõtet. See mõte oli raskem ja piinavam kui möödunud rasked aastad. Alatasa tahtis ta seda mõtet enesest eemale tõrjuda, seda oma salajamasse südamesoppi peita, kuid ikka ja jälle tuli see tagasi uue murega. Juba varemalt, kui ta tutvus Leeniga, oli ta pidanud palju kordi selle üle juurdlema, kuid ei suutnud kunagi oma küsimusele õiget vastust leida. Ja kas siin oligi õiget vastust, selles keerulises loos, mis peidetud inimlike kirgede ja võib-olla ka närususe varju?

Juba ammu sosistasid inimesed, et niihästi temal kui ka Potralil kuluvad kõik keerulisi teid mööda hangitud rahad — Leenile. Ning võibolla polnudki neid ainult kaks, vaid Leenil võis leiduda veel häid, rahakaid sõpru seal, kus keegi aimatagi ei teadnud. Need kuuldused roomasid nagu inetu laim, mis on aga niisama kangekaelne püsima nagu takjapõõsaski umbrohuna. Uudelepp ei julgenud seda kunagi Leenilt otsekoheselt küsida, ta muutus ainult valvsaks, tähelepanelikuks, iga pisiasja arvestavaks. Ta jälgis kiivalt iga uut sõrmust, käevõru, kõige lihtsamatki tühist ehteasjakest, millega Leeni uhkustas. Kõik see valmistas Uudelepale lõpmatut

tuska ja teda lohutas ainult üks asjaolu, et Leeni uhkustas nendega avalikult, mingi lapseliku rõõmu ja ülemeelikusega! Kui naine suudab niisuguste asjade üle avameelsete silmadega rõõmustada, siis peab ta omama ka puhast südametunnistust.

Jah, tema oli ostnud kasuka, selle Leeni unistuse, et «pikkade jalgadega koolitüdruku välimusest ükskord välja jõuda tõeliseks daamiks». Nad olid sellest mõlemad head meelt tundnud — üks oma ohvrist, teine sellest aimamatust üllatusest, kuidas korralik kasukas võib noore tütarlapse peaaegu tundmatuks muuta. Nüüd oli Leenis kõik peaaegu uus — ta naeratus, liigutused ja isegi peahoiak, millega ta Uudelepale nagu kuskilt kõrgusest otsa vaatas. Selles oli palju seda sära ja uhkete tiibade jõudu, kui lihtsast tõugust ootamatult ühel päeval kaunis liblikas välja koorub. Ja Leeni tundis oma tiibade sära ning uhkust, ta oli neid valmis lehvitama kõikide inimeste ees. See meeldis Uudelepale, sest ka tema sai sellest kõigest osakese, kuid istutas ühteaegu ka Leeni kaotamise hirmu südamesse.

See sundiski teda kaugemale mõtlema. Kasukas oli tema kingitud, mõned ehteasjakesed sarnanesid laadapoe odava kribu-krabuga, aga kust olid tulnud Leeni hästi õmmeldud kleidid, käevõrud, kõrvarõngad ja kõik muu? Leeni siristas laulvas toonis heast tädikesest, kellel on kapid ja sahtlid täis ammu kogutud väärtasju. Tädike polnud alati olnud ühe ministeeriumi osakonnajuhataja naine, vaid see hall kogelev mehike, kes oma sentimeetripaksuste prilliklaaside tagant

elus midagi muud peale numbrite ei näinud, oli kunagi pealinna ühe tuntuma speditsiooni-firma osav prokurist. Ta oli oma nooruses kõigi teiste prokuristide seas nagu võimas haug särjeparve hulgas, ja sealt olidki tulnud kõik need ehteasjakesed ja riidekangad.

Leeni sädistus oli nii veenev, et kui jutud veel midagi Potrali ja Leeni vahekorrast kõmistasid, siis näis see Uudelepale täiesti uskumatu ja võimatu. Potral oli naisemees, üks ta tütardest õppis juba ülikoolis, teine konservatooriumis, kuna Leeni oli alles kahekümne ühe-kahe aastane noor tütarlaps. Tema ainult lendles, lehvitas oma õrnu tiibu, sest noorus andis talle kõik õigused naeratamiseks, ilusate jalgadega üle tühja tantsupõranda kõpsutamiseks ning isegi mõne vanapapikese põsenukile suudlemiseks. See kõik ongi ju nooruse eesõigus ja ühteaegu ka tema ilu ning väärtus.

Kuid alati, kui Uudelepp neile sosistamistele mõtles, tundis ta, nagu oleks temas kõik pahupidi keeratud. See jälgis teda alati selja tagant nagu must vari. Tuhat korda mõtles ta, et ei suudaks vist üle elada seda kohutavat silmapilku, kui saab teada, et see on siiski tõsi. Siis juhtub midagi meeletut . . . kas see on tema või Leeni elu lõpp. Aga seda ta lõplikult teada ei saanudki, enne juhtus temaga too inetu lugu, mis viis teda aastateks siit eemale.

Uudelepp ei tahtnud enam kaugemale mõtelda. See kujunes juba vastikuks sorimiseks mineviku asjades, mis hakkasid nagu piinavate raudtangidega ta ajusid pigistama. Ja kellele oligi seda tarvis, kas temale või Leenile? Mitte kumma-

legi! Ta haaras jälle ruttu oma kohvri ning astus mööda vana treppi üles Toompea poole.

Toomrüütli . . . Kaks või kolm korda oli Uudelepp nende hallide keskaegsete süngete majade vahel käinud, mille tuhmpunased katused kaugelt vaatamisel sarnanesid vanaemade öömütsikestega. Tulid meelde mõned legendid ja mõned tõsilood sissemüüritud inimestest, vennatapjatest ja armastajapaaridest. Igal sammul näis, nagu oleks aeg siin peatanud mõned aastasajad tagasi. Uudelepp leidis eksimatult kahe veidranäolise pühakukujuga kaunistatud vana ukse, kust järsk kägisev trepp nagu taevaredel teisele korrale tõusis. Potral elas kuskil hiiglapika, siia-sinna põikava koridori tagasopis, vist viimane uks paremat kätt. Siin leidus palju soppe ja käänakuid, mõned uksed olid lihtsalt tabalukuga suletud, teised äratasid jälle oma vanaaegse nikerduste iluga tähelepanu. Kui ta vaevaliselt valgustatud koridoris õiget korterit otsis, avanes ootamatult tagapool üks uks ja valgustatud esiku tagapõhjal silmaski Uudelepp Potralit.

«Tervist, Jaanus!» hüüdis ta.

Ootamatut hüüatust kuuldes tahtis Potral esimese ajuga ukse kinni lüüa, sest ta oli alati väga kartlik ja arg. Teda võis ehmatada isegi iga koerakutsikas, kes tuli tema kinganinasid nuuskima. Kuid siis peatus järelemõtlikult, taganes ainult üle läve tagasi siseesikusse. Talle tundus hüüdja hääl kuidagi tuttav. Ja pealegi ei kolistaks tundmatu ööhulgus kohvriga mööda võõrast koridori. See peaks ikka olema keegi tuttav, võib-olla mõni naise sugulane kaladega

maalt. Kaugemale ta enam mõtelda ei saanud, sest tundis korraga tulija ära.

«Sina . . . Uudelepp,» tasandas ta hääle peaaegu sosinaks, vaadates kartlikult selja taha, toaukse poole. «Ma ei lootnudki sind nii ruttu . . . jah, nii ruttu näha.»

«Kas sa siis mõtlesid, et ma igavesti sinna jään?» muutus Uudelepa hääl järsuks ning ta lisas ammu peidetud sapiga: «Surnud ei tõuse enam üles, aga elavad tulevad tagasi.»

«Tõsi, tõsi, seda tahtsin ütelda minagi.»

Potral sattus täielikku segadusse, tõmmates end harjunud kombel väikeseks ja kühmu, hoides vasaku käega ninal alla langeda ähvardavaid prille. Siis surus ta ruttu tervituseks Uudelepa kätt, tõmmates oma külmad ja kuivetud sõrmed niisama ruttu tagasi, nagu oli need ulatanudki. Ta justkui kartis, et keegi võõras seda käeulatamist näeb. Ja siis hakatakse jälle rääkima, et Potrali nina on igas asjas nii sügaval nagu vaablase nokk. Nõnda nad jäidki viivuks mõlemad kohmetult seisma, üks nagu kaitseks oma toalävel, teine koridoris. Potrali selja tagant, valgustatud mustriliste klaasustega ruumidest, kostis lõbusat kära, kristallklaaside kõlinat ja lauluhääli. Seal näis suurim seltkond koos olevat. Keegi keeras radioola mängima ja kohe kostsid argentiina tango pikaleveninud helid.

«Jaa-anus, kuhu sa jää-iid!» hüüatas läbi klaasukse väga võimukas naisehääl. «Tule rut-tu tango-ot tantsima.»

Potral lükkas ärritatult jälle ninakühmule vajunud prillid tagasi. Ta vaatas niisuguse pil-

guga Uudelepa otsa, nagu oleks ta tahtnud teda trepist alla lükata. Siis aga jooksis lühikeste, justkui hirmunud sammudega klaasukse juurde ja ütles meelitavalt:

«Üks silmapilk, kallike . . . ma kohe . . . ma kohe tulen.»

«Mi-is sa seal tee-ed?»

Potral väristas kõhetuid õlgu, kuid vastas ruttu:

«Kallike . . . maa-jahoidja!»

Kiiresti oli ta jälle esikulävel tagasi, otsekui kartes Uudelepa vägivaldset sissetungimist. See oleks talle väga ebameeldiv, jälle nende paljude juttude ülessoojendamine, sest nii mõnedki tema tänastest külalistest tundsid Uudeleppa. Ja ei tundnud just mitte kõige halvemast küljest, vaid koguni kogu aeg kahetsesid, et see tore noor mees oli mingisse segasesse võrku langenud.

«Ma pean vabandama,» püüdis Potral naeruilmelist grimassi teha, ise rutuga midagi taskutest otsides, «oled pagana kehval ajal mulle külla sattunud. Naisel on sünnipäev . . . teadagi missugune perekondlik virr-varr . . . Oleksin ka ise meelsasti siit pisut kaugemal, puhuksin sinuga juttu, aga nüüd kaota selle triangli puhul kas või peanupp otsast.» Järsku libises üle ta peenikeste kortsudega kaetud, nagu pergamentpaberist näo kergendustunne. «Ah-haa, leidsin! Kallis Uudelepp, kui sul juhtub veidi raha tarvis minema, võta see, leidsin õnneks natuke taskupõhjast. Helista mulle homme juba varakult töö juurde, ehk saan mahti pooleks tunniks välja lipata. Siis räägime pikemalt, sest ka minul ehk oleks sulle paar kasulikku sõna öelda.

Näiteks vabanes üks päris korralik koht, see kuluks just sulle ära. Eks ole, vennas?»

Ta pakkus Uudelepale paari kortsunud paberraha.

«Pole tarvis, ma ei tulnud selle pärast sinu poole,» tõukas see pahaselt ta käe eemale.

Potral tõmbas küll käe tagasi, kuid ei pannud veel rahapabereid taskusse. Raha oli alati bakšiš, seda võtavad vastu kuningad ja ministrid, miks see ei peaks siis meeldima mingisugusele Uudelepakesele? Tuleb ainult oodata, kui saabub õige silmapilk.

Nii mõnigi kord oli Uudelepp püüdnud endamisi meelde tuletada, missuguse loomaga Potral sarnaneb. Kui ta nüüd seal niiviisi seisis, raha pihus, ikka veel meelitav grimass näol, mõtles Uudelepp, et see oli vist väike kärmas nirk, kes alati midagi varitseb ja piilub, välkkiirelt oma käpa välja sirutab ja selle veel kiiremini tagasi tõmbab, kui teda kuskilt ka kõige väiksem hädaoht ähvardab. Ja siis jääb ta vaikselt varitsema, teeb end väiksemast veel väiksemaks, nagu oleks ta vaid rohulaik või kühmuline puuoks.

Kui Uudelepp pakutud raha tagasi lükkas, tekkis Potrali kiiresti ringi vibavatesse silmadesse uudishimulik helk. Kuid hetk hiljem see juba kustus, asendudes pahaendelise ootuse ja hirmuga. See pidi kindlasti midagi halba tähendama, kui inimene lükkab pakutud raha tagasi. Ta hakkas närviliselt meelekohtadel harvu, juba täiesti halle juuksekiude siluma, kõõritades ise ootevalmis üle prillide Uudelepa poole. Hea, et vaheuks seisis lahti, sealt võis ta kohe abi

oodata. Aga mida mõtleb Uudelepp, kas ta tuli tõesti nüüd temaga vanu arveid õiendama?

Selle mõtte juures jooksis tal kõhe hirmujudin üle selja. Uudelepp ei näi enam hoopiski niisuguse naiivse, pikaks kasvanud poisivolaski moodi kui varem. Nüüd ei ripu ta riided lotakil seljas, vaid isegi selle näruse palitu all on tunda täismehe jõudu. Ta on kasvanud meheks, kes võib meeldida naistele ja olla vastaseks meestele. Tema tõmmupruuniks muutunud nägu koos kõvera armiga põsesarnal näis sel silmapilgul Potralile otse kohutav. Kindlasti on see arm saadud mõnes niisuguses kakluses, kus ei hoolitud pussilöökidest ega teibahoopidest. Potral oli kunagi lugenud niisuguseid romaane ja see meeldetuletus tekitas temas veel enam hirmu. Kui niisugune paljudest proovituledest läbikäinud jõmm sinust järsku oma tugevate kätega kinni haarab, siis pole enam palju lootust homsele päevale. Ja Uudelepaga on neil nii mitmesuguseidki vanu asju veel selgitamata.

Sellele mõteldes haaras jäine hirmutunne nagu tangidega Potrali südame ümbert kinni.

«Kallis Uudelepp, homme räägime . . . homme räägime juba pikemalt, nõnda et meie vahele ei jää sõrmeküüne võrragi musta,» sosistasid ta kahvatuks tõmbunud, võbisevad huuled.

Uudelepp aimas umbkaudu Potrali mõtteid. Ta oli siiski suli, kiire taibuga ja osav suli! Kõik see, mida ta praegu siin etendas, võis olla tõsi, kuid samal ajal võis olla ka vale. Tema oskas näidelda, ja elus veel paremini kui laval. Nähes Potrali hirmu, hakkas Uudelepp aimama, et kõik need kahtlused ja oletused, mille üle ta

koloonias nii sagedasti mõtelnud, võisid vastata tõele. Kogu aeg teadis ta, et teda oli osaliselt osavasti sisse veetud, ent kelle poolt, see jäi talle ikka lõplikult lahendamata. Nüüd aga polnud sellel kõigel enam vähematki tähtsust. Seaduslik õigusemasin oli küsimuse lahendanud, tema oli oma karistusaja kandnud, ja asjal lõpp. Nõnda juhtus elus sageli. Kedagi ei huvitanud enam tähtsusetud üksikasjad, kuivõrd neis oli süüdi just tema, Potral või keegi kolmas-neljas. Ja ka Uudelepale oli see praegu täiesti ükskõik. Ta ei mõtelnudki tulla oma vanu arveid selgitama ning nende eest tasu nõudma.

«Ma ju ütlesin sulle, et ei tulnud selle pärast, mida sa praegu mõtled,» astus Uudelepp sammu Potralile lähemale. See taganes kohe kohkudes paar sammu, püüdes samal ajal osavalt kinni oma allalangevad prillid. «Ma tahtsin sind ainult paluda, et sa Leenilt mu mõningad asjad vastu võtaksid, kui ta need siia toob. See on kõik. Mul pole praegu veel kindlat elukohta ja ma ei tea neid kuskile mujale saata. Kas sa tuled selles küsimuses vastu?»

Nähtavasti oli Potral siiski hoopis midagi muud oodanud.

«Leeni . . . Leeni . . .» haaras ta mõlema käega oma hõredatest juustest kinni, vaadates samal ajal ehmudes valgustatud toaukse poole, mille käepide klõpsus. Pool-sosistades, kartes iga silmapilk naise tulekut, vuristas ta kätega vehkides: «Jumalapärast, jäta ükskord, ära räägi mulle ainustki sõna sellest inimesest! Ma ei taha seda nime enam kuulda! Olen juba vana mees, mul on perekond, tahan elada õigusega rahu-

likult ega taha tollest . . . tollest lipakast midagi teada.»

Uudelepale kõlasid need sõnad nagu kõige selle ülestunnistamisena, millest inimesed juba ammugi sosistasid. Tahtmatult tõmbus ta tugev käsi rusikasse. Kumb oli siiski peasüüdlane, kas see vilets mehike või Leeni?

«Jaanus,» ilmus samal silmapilgul Potrali selja taha raskes siidkleidis tüsedavõitu naine, mõlema randme ümber sädelevad käevõrud. «Mis sa siin teed, külalised ootavad, aga sina . . .»

Ta vaatas külma, ükskõikse pilguga Uudelepa poole, nii nagu vaataks tühja seina. Ükski liigutus ta liiga värvitud näol ega kalgistunud pilgus ei lasknud aimata, kas ta tundis Uudelepa ära või ei. Väike Potral vaatas hirmunult naise poole üles, võttis prillid ninalt ning tahtis vist hakata olukorda selgitama. Kuid naine lõi tõrjuvalt käega ning lausus:

«Jaanus, sellest võime rääkida hiljem. Aga praegu tule tuppa külaliste juurde.»

«Luba, Liisi . . .» hakkas Potral ootamatult tõrkuma.

«Midagi ei luba!» klõpsus naise kingakand kangekaelselt vastu põrandat. «Kas tahad, et ma kutsun miilitsa?»

Rohkem ei tahtnud Uudelepp kuulata. See naine tundis teda väga hästi, tal olid veel praegugi tema jaoks teravad sõnad varuks. Järsku keeras ta vastikusetundega ringi ning lausus üle õla:

«Head aega!»

Tema selja taga lajatas esikuuks tumeda mütsuga kinni ja koridoris jäi jälle hämaraks.

«Närakas!» sülitas Uudelepp südametäiega, ronides ettevaatlikult järsust trepist alla.

Ka tema lõi paukudes eesukse kinni ning hakkas siis endamisi kirudes pikkamisi alla linna poole astuma.

*

Kesklinna ühe kitsa ja käärulise tänava nurgamaja keldrisissekäigu kohal põles suures tuhmis kuplis hele elektrituli. Tänav ise oli pime ja näis justkui mahajäetud. Kuskil polnud näha ainustki liikujat, ainult üks öövaht konutas trepikojas pakk-kastil. Sellepärast paistiski keldriukse kohal asuva lambi helendus kaugele nagu meelitav valgus-oaas.

Uudelepp oli juba tüdinenud pikast vantsimisest ülevalt Toompealt alla kesklinna. Ta seisatas silmapilgu kõheldes õllebaari ees, raske kohver õlal. Ta ei teadnud, kas astuda sisse või mitte. Viimaks võttis ta kohvri käe otsa ning astus keldrisse. Poolkaares alla keerlev lagunenud kivitrepp viis otse avarasse, võlvlaega sopilisse puhvetiruumi. Kindlasti oli see mingi endine aastasadadevanune laoruum, kus kunagi gildikaupmehed hoidsid oma soolatünne, kimpudeks kokkuköidetud nahku ja kuivatatud kalu. Kindlasti peitus siin ka Rootsist ja Taanist toodud salakaupa, pitsi, siidi ja kalevikangaid, mis tol ajal olid samasuguseks jõukuse tunnuseks kui hõbetaalridki. Sellele mõeldes tundis Uudelepp justkui veel praegugi kõigi nende kaupade seiskunud lehka siin võlvlagede all.

Avara puhvetiruumi tagaseinas paistis hiig-

lasuur sissemüüritud, puukraanidega dekoratiivne õlleaam. Riiulitel seisid mõned samasugused imiteeritud kannud ja õllekapad. Kõik muu paistis siin viletsavõitu, nii nagu enamasti mõnedes vähekäidavates keldrikõrtsides. Kogu ruum oli maast laeni täis halli läpatavat suitsu, mis hõljus nagu pilv inimeste peade kohal. Seintel paistsid rõskuse krobelised hallituselaigud. Kogu suurele ruumile andsid mõninga meeldivuse ainult võlvkaared. Mitmel pool istusid lõbusalt õllekruuside ja viinaklaasidega täidetud laudade taga kõvasti rääkivad ja üksteist ülekarjuvad inimkogud.

Uudelepp oli siin üsna ammu paar korda käinud ja juba tollest ajast peale pidas ta seda joodikute ning kaltsakate joogikohaks. Ja säärane paistis see ka nüüd pärast kolme-nelja aastat. Õllekruuside ja viinaklaaside taga istusid niisuguse välimusega inimesed, kellel ei näinud olevat kuhugi ruttu. Nad vaatasid ainult vahetpidamata ukse poole, oodates kannatamatult mõnd sõbrameest, kes ostaks kannu õlut või klaasi viina. Kindlasti olid mõned neist siin juba varahommikust saadik norutanud, nagu polekski neil tööd ega kodu.

Lühidakasvuline, ilma mütsita ja õhukeses tuulepluusis viiuldaja saagis väsimatult ühe käratseva laudkonna ees oma kiunuvat viiulit. Nähtavasti teda ei kuulatudki, sest jutukõmin kostis viiulimängust üle. Aga lõpetamisel plaksutati kärarikkalt ja karjuti braavo. Siit-sealt ulatati poolikuid viinaklaase ning õllekruuse. Viiuldaja näis mängu tasuga väga rahul olevat, jõi viinaklaasid ainsa sõõmuga tühjaks ning rüü-

pas pakutud kannust tubli lonksu õlut peale. See oli kõik, süüa ega raha ei pakkunud talle keegi. Siis pöördus ta aeglaselt lonkival sammul järgmise laudkonna poole, klõbistades sõrmedega viiulikeeltel lõbusat lugu.

Keegi ei tulnud Uudeleppa teenima ja sellepärast oligi tükk aega võimalus ümbruskonda silmitseda. Kes olid need inimesed, kus nad töötasid ja kust said joomiseks raha? Sellele oli võimatu vastata. Igaüks justkui tegeles millegagi, näitas oma kortsunud dokumente, otsis taskutest midagi tühist müümiseks või proovis sõrme vedada. Mida kauem Uudelepp vaatles, seda tüütavamaks muutus talle siinne tühine askeldus. Teda läbis kahetsuslaine, sest siin oli midagi viltu, see ei olnud lõbu ega ka ajaviitmine. Inimesed justkui elasid tühja hingega ainult tänasele päevale, rõõmustasid viina ja õllega seda kõige suuremat, ainukordset ja pühamat, mis on inimesele antud, — elu.

Ka Uudelepp võpatas ise sellest mõttest.

Temagi oli ju selleks siia koopasse tulnud, et viinaklaasi juures midagi unustada, läbi mõtelda, uus teerada leida. Kas ka tema pole parem kui kõik teised siin? Muidugi pole! Ta heitis sellele kentsakale mõttele hooletult käega, tõusis üles ning läks puhveti juurde. Tal oli vähemalt hea meel sellestki, et keegi siin ta riietusele vähematki tähelepanu ei pööranud. Nad olid siin kõik umbes ühesugused, ühed halvemates, teised veidi paremates hilpudes.

«Palun kann õlut ja . . . viina,» ütles ta puhvetipidajale.

See ei heitnud talle pilkugi, nii nagu ei hei-

deta pilku kopikalistele, vaskrahadele, vaid võttis mõõduklaasi ja küsis:

«Palju viina?»

«Üks klaas . . . tähendab, sada grammi.»

Uudelepp istus jälle tagasi oma lauda ja tülgastavat vastikusevärinat tagasi surudes jõi viinaklaasi paari sõõmuga tühjaks. Nii polnud ta veel kunagi eluilmaski joonud, vaid seda ainult näinud või niisuguse joomise kiitlemist kuulnud. Alati, kui ta seda mõne kõrtsileti ees nägi, läbis teda vastik iiveldusvärin. Nüüd ootas ta suurte kahtlustega, missugune tagajärg on tema sajal grammil. Magu võbises ja kurku tõusis vastikult lämmatav tomp, nõnda et ta kartis järgmisel silmapilgul kõik välja pursata. See oleks olnud kole! Ruttu rüüpas ta suurte sõõmudega kannust õlut peale, tundes, kuidas viina vastikusevärin muutus pikkamisi väsinud uimastuseks.

Mõni minut hiljem ümber vaadates näis talle, nagu oleks nende väheste minutite jooksul kogu ruumis mingi seletamatu muudatus toimunud. See justkui polnudki enam sama ruum, kuhu ta alles kümme minutit tagasi oli sisse astunud. Ka inimesed ei paistnud enam allakäinud tüüpidena, nende käratsev rääkimine alanes üldiseks kõnesuminaks ja lagisevaks naeruks. Ning alles nüüd märkas Uudelepp, et ka paljude inimeste riietus oli päris korralik. Mõned olid tulnud vist kauplustest ostudega, mitmesugused pakid ja pakikesed lamasid nende lähedal toolidel. Teised paistsid jälle nagu vanad head sõbrad, kes üle hulga aja on juhtumisi jälle kokku sattunud. Kaks tuntud näitlejat vaidlesid elavalt, kogu aeg kätega žestikuleerides mingi ajaleheartikli üle.

Neid kuulas tõsiselt pealt suur hundikoer, kes vaatas kord ühe, kord teise otsa, nagu mõistaks ta nende vaidlust.

Uudelepp toetas lõua käele.

Jah, isegi see neljast kaarest kokkujooksev krobeline võlvlagi, mida ta varem oli halvustanult pidanud lihtsalt mingisuguse vanaaegse kaubakeldri labaseks laeks, näis talle praegu suurepärase sammastikuna. Kui otsida, võib-olla leiduks selles isegi midagi sarnast kuulsa Auerbachi keldriga. Ka ligasest, tuhandetest sammutud ning tallatud põrandast koorus täpsemal vaatlemisel nähtavale huvitav kiviparketi muster. Seda võis olla teinud ainult meistri käsi. See kõik rõõmustas Uudeleppa, sest ta hakkas juurdlema, kas ta ei olnud ka kõiki teisi küsimusi täna vaadelnud samasuguse pealiskaudsusega nagu seda õllekeldrit. See võiks tõsi olla, sest ta tundis juba vagunis väikest palavikku, mis teda erutas ja ärritas. Tühjendades ühe sõõmuga kogu õllekruusi, najatas Uudelepp puhates toolikorjule.

Ta tundis end praegu tõepoolest väga roidununa ja väsinuna. See ei tulnud ainult sellest sajast grammist, seda teadis ta kindlasti. Telefonikõne Leeniga . . . see mattis teda nagu mulla alla. Ja see pani temas ka lainetama kaks vastupidist tunnet — vihkamise ja armastuse. Kes suudab nende tunnete kohta õige definitsiooni anda? Kumb neist on õige, kumb neist juhib tema samme tulevikuteedel, see panigi teda sügavamalt mõtlema. Kuid ta ei suutnud praegu sellele küsimusele vastust anda. Ja kas niisugustele küsimustele ongi üldse vastust?

«Kann õlut!» hüüdis ta möödaminevale ettekandjale.

Ja jälle meenus talle tahtmatult kartlik ning arg Potral, kes võis küll lihtsa koristajaga käratseda ja oma alluvatele mõne lõikava sõna öelda, kuid kõikide teiste ees lömitas kinganinast kuni juuksetutini. Praegu kutsus see mõte Uudelepas esile ainult vastiku tülgastuse. Sellepärast ei suutnudki ta kuidagi ühendada neid kaht nime — Leenit ja Potralit. Kas olid neil kunagi mingid suhted olnud, nagu mõned lobisevad kõversuud rääkisid? Uudelepp ei suutnud ega tahtnudki kaugemale mõtelda, sest see paistis nõnda, nagu vaataks ta sügavasse kuristkku, mille põhja ei näe. Ja samuti ei näe ta vist kunagi seda, mis võib-olla on kunagi olnud Leeni ja Potrali vahel.

Ta rüüpas aeglaste sõõmudega õlut ja tundis alles nüüd, kui põhjalikult oli teda siiski füüsiliselt väsitanud nende mõttetute puuklotside tassimine. See ei olnud mitte kergem kui töötada põhja põlistes metsades. Pagana pihta, mõtles ta südametäiega, miks ma vean tuhandeid kilomeetreid neid tarbetuid, isegi mõningal määral naeruväärseid puukolaskeid kaasa, millel pole ega saagi olla kunagi mingit väärtust? Kas need olid talle kallid mälestused, nagu paljudele inimestele fotod? Jah, osaliselt küll, kuid ometi see on kõik ju lausa lollus! Puunikerdajat, kes võiks luua mõne kunstiteose, temast niikuinii ei saa eluilmaski. Selleks, et seda suurepärast ja rasket, võib-olla maailmas kõige raskemat kunsti ära õppida, on ta juba liiga vana. Seda õpitakse lapsepõlves või poisikeseeas, kui käsi on veel kerge ja nõtke nagu udusulg. Ainult nii kujune-

vadki suured meistrid, temast aga võib saada mingisugune toolide või laudade kraapija.

Temale oli nikerdamine olnud ainult pikkade talveõhtute ajaviide, kui väljas tuiskas raju ja südamele vajutas raske tuisk ning meeleheide nagu kivikangur. Siis otsib inimene mingit tegevust, sest naril vedelda või roppude sõnadega paaristurakat lüüa on ainult enesepete. Ükskõik missugune töö, ka kõige tavalisem ja lihtsam, seob mõtteid ja koorib südamelt maha musta mure. Dostojevski armastas lund rookida, ja ka Uudelepp tundis, et sel tööl on siiski enam loovat mõtet kui luuaga tolmukeerutamisel. Sellepärast tegeleski suurem osa tema kaaslasi vabadel silmapilkudel mingisuguse tööga. Siin kirjutati luuletusi, leiutati saabastele igavesti kulumatuid taldu, mõni isegi nuputas, kuidas saata Marsile või kuule rakettlennukeid. Kuid kõige rohkem mõtlesid inimesed praktiliste tööriistade üle, sest need on inimeste lisakäed.

Uudelepp oli puunikerdamist õppinud ühelt grusiinlaselt, endiselt osavalt mööbelsepalt ja puulõikajalt, kelle vanaisade ja vana-vanaisade meistritöid tunti kogu Gruusias. Sipito oli puunikerduse alal meister, veel enamgi kui meister, peaaegu võlur, muinasjuttude looja, kes suutis ainult hariliku taskunoa abil puujuurikatest luua ennenägemata koomilisi kujusid. Seal olid — rikas, puhevil vurrudega veinitõrrepaksune viinamarjaistanduse omanik ja tema ees igerik, ilma mütsita sulane, kes tõstis peremehele mahakukkunud kopika üles. Seal oli ka perutav eesel, kes oli seljast maanteetolmu visanud lehvivate mantlihõlmade ning hirmust pungis silmadega

papi. Neile seltsis mõne muinasjutulise nõiamoori krimpsus nägu, mis peenikest sõlmilist kaela ette sirutades välja vahib. Ja siis ja siis need lugematud kolooniaelanikud kõigi nendele omaste koomiliste varjundite ning inimlike nõrkustega — need olidki Sipito ammendamatud teemad.

Kui Sipito kärmelt töötas oma väikese taskunoaga, mille üks tera oli koolutatud pisikese lusika taoliseks, siis kogunes alati tema ümber vahtijaid — nii venelasi, lätlasi, armeenlasi kui ka teisi — nagu mõne vigurtantsu etendusele. Usbekid, tatarlased ja turkmeenlased istusid ristamisi koolutatud jalgadele maha, teised aga seisid püsti. Kõikidele näis, nagu oleks elutu puu hakanud nende silmade all Sipito noatera all elama ja saanud hinge. Ta võis kümne minuti jooksul visata mõnele heale kaaslasele kätte niisuguse alasti naise kuju, et see kohe tundis selles oma armsamat või naist.

Kuid kõik pealtvaatajad imestasid siiski ta päris tillukest, vaevalt kümne sentimeetri pikkust kolooniaülema kuju, selle loomulikku kühmus selga, sissepoole kõveraks pööratud parema jalapöia koomikat ja just täpselt niisugust näoilmet, nagu oleks Nazarenko parajasti tahtnud kellegi peale kurjalt käratada. See oli võrratu kolooniaülem kõigis tema pisiasjades, tema luitunud ja küünarnukkidel lapitud mundrikuues, mõlki pigistatud nööpidega, puusale rihma külge lotakile vajunud kunstnahast kabuuriga ja säärsaabaste kortsunud säärtega. Kõik oli nii täpne nii hästi puust voolitud, aga siiski nii pisitilluke ja ainult kasejuurikast. Näis, et siin on tarvis üksnes vanajumalat, seda Aadama puusaluu tegijat,

kes sellele puukujukesele hingeõhu sisse puhub, ning see hakkab kohe silmapilkselt elama.

Mehed seisid Sipito ümber, käed taskutes või vatihõlmade all, ning naersid Nazarenko kujukest silmitsedes.

Keegi ütles:

«Sipito, mis sa arvad, kui see vigur talle õige sünnipäevaks saata? Vana rõõmustab selle üle pööraselt ja teeb sulle niisuguse pika pai, et eluaeg mäletad.»

«Ja naine annab sulle salamahti musu nagu pikale Roštšinile,» irvitas teine.

«Kümneks päevaks on sul searibi rosinatega ja kompott pelmeenidega kindel,» naeris kolmas.

Sipito jäi mõtlikuks. Käsi ei tahtnud enam töötada puutüki kallal. Kuidas küll võivad siin maailmas ka kõige paremad mõtted aina pahandusi sünnitada! Nendel irvhammastel, kes olid tulest ja veest läbi käinud, võis õigus olla. Kindlasti ei hakka Nazarenko niisuguse kujukese eest tema muste lokke silitama. Pigem tuleb nende väljakitkumine, nõnda et tuli silmis. Sipito võttis nartsutüki, mähkis kujukese hoolikalt sellesse ning pistis kõige kindlamasse varjupaika — püksitaskusse. Kunagi ei hakka ta seda enam kellelegi näitama.

Ühel õhtul aga seisis Nazarenko Sipito nari ees ja ütles:

«Sipito, sa näita õige korraks ka mulle seda puuslikku, mille minust oled teinud. Kogu rahvas irvitab ja naerab, aga mind oled sa sellest heast suutäiest ilma jätnud. Sõbramehed räägivad mulle, et oled küll mingisugune kolooniaülem ja kõik, aga vaat, see must tont Sipito kannab

sind räbalanartsu sees nagu tikukarpi püksitaskus. Ütle nüüd ise, kas niisugune asi kõlbab? Sellepärast ole hea mees ja vaatame järele, kuidas ma sinna sinu kintspükste taskusse mahun.»

Harva rääkis Nazarenko nii pikalt ja niisuguse maheda tooniga. Ja kui ta seda mõnikord tegigi, siis järgnes sellele niisugune mürin ja tuulispask nagu liivatorm kõrbes. Kõik mehed seisid hiirvaikselt valveseisangus, pilgud maas, ja mõtlesid murelikult, et sellest tühjast kremplist võib veel suur pahandus tulla. Ja kui suur pahandus tuleb, siis mitte üksnes Sipitole, vaid kõigile. Sest Nazarenko oli käre mees, niisugune mees, kes küll mõnikord linnukeeli rääkis, aga kui korraga prahvatama lõi, siis prahvatas ka kui püssirohutünn.

Seda teadis ka Sipito ning kahvatas valgeks nagu siberi kasetoht. Ta siunas endamisi mõttes oma järjekordset lollust, mis talle alatasa enamasti ainult pahandusi tõid. Ja ega seegi kord võinud midagi head tulla, sest Nazarenkol oli niisugune larhv ees nagu rebasel, kes meelitab kanapoega. Kindlasti hakatakse temal, vaesekesel, peasilitamise asemel karvu kitkuma. Ja õnnetuseks oli tal neid karvu veel palju: neid oli elus kitkutud lugematuid kordi küll ja küll, kuid jätkus kitkuda ka sellel Nazarenkol. Rumal nagu puujumal, öeldi talle juba koduküllas. Miks ta ei oleks võinud teha kujukese Nazarenko koerakesest, sellest londust, kellel oli üks silm pruun, teine hall? Või ta prullakast eidest, kes talle oli kord vihmavarjuga kopsanud vastu turja? Jah, keeruline on inimesel vastata niisugustele küsimustele. Ehk vähemalt

oleks võinud selle hirmutise välja ära peita ja nüüd linnunäoga ütelda, et tegin küll mingi jukerduse, kuid kaotasin metsa ära. Mets on suur ja lai, mine võta sealt see tilluke puutükk kinni. Muidugi poleks tulikuum gruusia saun ja leil tulemata jäänud, see oli kindel. Kuid see poleks ikka see olnud, mis praegu võib tulla ja juhtuda. Sipito pigistas hetkeks silmad kinni. Ja kui ta need jälle avas, tundis, et kõigi heroodeste ja juudaste needuseks oli kujuke siiski praegu just siinsamas nari all, mitte kaugemal kui kolm sammu tema jalast. Kindlasti võis Nazarenkol isegi selle peidukoht teada olla, sest siin leidus ka niisuguseid lehmavedajaid, kes iga tolmukübeme valvuritele edasi sosistasid. Sipito tammus jalalt jalale. Jah, siin ei saanud ta end enam kuidagi loost välja keerutada, vingerda nii palju kui tahad.

Valutava südamega, mis oli torgatud läbi nagu kümnest pistodast, kiskus Sipito nari alt kõige kaugemast nurgast nartsu sisse mähitud kujukese välja. Ta ulatas selle Nazarenkole ning jäi ise seisma, lontis ja norgus nagu tühi tallenahk. Kõikidel hakkas temast kahju, sest nüüd polnud seda suurt noameistrit enam ollagi, ei tema lõbusaid silmi ega mustades habemetüügastes kangekaelset lõuga. Nüüd oleks võinud just temast voolida viimase lootuse kaotanud inimese kuju.

Tükk aega silmitses Nazarenko sõnagi lausumata oma kujukest, parem jalg just samuti veidralt kõverasse käänatud nagu sel pisikesel puutükilgi, mida ta käes hoidis. Kõik mehed seisid vaikselt nagu õrnad portselantaldrikud riiulil.

Nad tundsid, et nende peade kohal ripub ähvardav äikesepilv, mis võib iga hetk hakata kõmisema ning välke pilduma. Ja keegi ei võinud aimatagi, keda see müristamine ning välgusähvatus tabab.

Siis tõstis Nazarenko pilgu Sipito poole, noogutas paar korda halli peaga ja ütles nagu südamepõhjast ohates:

«Oh Sipito, oh Sipito!»

Sipito tõmbus veel enam kühmu, sest oma suures mures oli ta isegi valveseisangu unustanud. Juba seegi võis viia teda mõneks päevaks kartsa. Ent Nazarenko justkui ei märganudki seda, ta kõndis mõtlikult lühikeste sammudega edasi-tagasi, käed kujukesega ristamisi seljal. Kõik ootasid pinevil, sest nad aimasid juba ta lühikestest järskudest sammudest, et nüüd oli otsustav silmapilk lähedal. Kui Nazarenko nüüd seisatama jääb ja näost sinakaslillaks tõmbub, siis võib oodata kõige halvemat. Sipito rändab nädalaks kartsa või saadetakse koguni metsade taha mõnesse kaevandusse. Aga kõik teised naerjad ja irvitajad saavad tunda, mis tähendab Nazarenko võim.

Viimaks jäigi Nazarenko seisatama, siludes ühe sõrmega meelekohtadel halle juukseid. Ta vaikis ja kogu barakk ootas järgmisel silmapilgul äikese puhkemist. Kuid kõigi ootuste vastu ei pistnud ta siiski seekord paukuma nagu karupüss, vaid kordas uuesti.

«Oh Sipito . . . Sipito . . . oh sa igavene hädavaresest loomake . . . Sa ei peaks mitte siin Siberi metsades vedelema, vaid Moskvas meie kõige tähtsamatel ja uhkematel ehitustel töö-

tama. Just seal oleks sinu õige koht, mitte aga siin hirsiputru õgima. Sul on nagu kulli silm, kes võib eksimatult tabada oma saaki. Isegi seda oled sa, mait, oma terava silmaga märganud, et mul silmahammas on välja löödud. Selle lõi aastat viis-kuus tagasi välja üks sinutaoline meistrimees, kõige parem ja osavam sepp, keda ma kunagi, eluilmaski näinud. See võis oma vasaraga kokku klopsida varese, rebase või ükstahes missuguse looma, ja sina pidid seda enne kümme korda käega katsuma, kui jäid uskuma, et see on siiski rauast. Niisugune kuldsete kätega mees . . . aga silmahamba lõi mul siiski välja. Keegi ei tea praegu ütelda, missuguse tüki ka sina võid mulle veel mängida. Aga hea küll, eks aeg seda näitab ja arutab. Sina, Sipito, hoia hoolikalt seda kujukest, sest pane tähele — ükskord kingid sa selle veel mulle.»

Kõik hingasid kergendatult. Keegi polnud kuulnudki niisugust imepärast lugu hulgal ajal. Kümned pilgud ja käeliigutused andsid Sipitole märku, et andku see tühine kujuke Nazarenkole, soolaku see ta kas või sisse, ainult et mingit pahandust ei tuleks. Ja ka Sipito oli kohe valmis kujukest hea meelega otsekohe kinkima, kuid Nazarenko lükkas selle helde pakkumise tagasi. Ta kõndis ikka veel edasi-tagasi, otsmik kortsus ja parem jalg sissepoole käänatud. Siis ütles:

«Ei, Sipito, praegu pole seda tarvis teha. See näib, nagu võtaksin ma selle sinu käest vägivallaga. Oota, mu puujumalate tegija . . . küllap ükskord tuleb paras aeg, siis . . .»

Nii meestele kui ka Sipitole enesele jäi Naza-

renko kõnest nii paljugi arusaamatuks. Kuid vähemalt nende kõikide õnneks oli kõuekärgatus jäänud tulemata. Nazarenko kõnet hakkasid nad alles siis taipama, kui Sipito erakordselt kiiresti, enne tähtaega karistusest vabanes. Räägiti, et see kõik oli Nazarenko teene, sama Nazarenko teene, kes mõnikord vihasena mööda barakke ringi käis nagu vana õelus ise. Kuid Sipito meisterlikult valmistatud kujuke oli «vana» südame sulatanud pehmeks nagu küünlavaha.

Pool aastat hiljem, kui Sipito oli juba lahkunud, räägiti ka veel seda, et Nazarenko oli oma kentsaka kuju eest Sipitole ostnud riided, palitu ja terve kohvritäe teemoona. Ta oli tulnud teda koguni oma naise ja lastekarjaga Moskva saatma. Naisele aga polnud sugugi meeldinud, et tema mees, kõrge ülemus, niisuguse vanglahallitusega sekeldab. Peale selle oli naisel Sipito suhtes veel muidki vastumeelsusi, sest see must kurat justkui luges ära kõik tema salajasemad patud. Kui rong oli juba liikuma hakanud, kinkinud Sipito veel ühe õrnroosasse paberisse mähitud kujukese, seekord Nazarenko mossitavale naisele. Vaevalt oli naine saanud viivu seda uut meistriteost silmitseda, kui hakanud suure häälega kriiskama:

«Vassili, sa igavene puupea, võta see nurjatu varnakk kinni ja pista kohe kõige pimedamasse kartsa! Las hapneb seal kõik need kolm aastat tagantjärele, mis võlgu jäi. Mine kohe ja telegrafeeri ette, muidu torkan sul sirmiga silma välja.»

Ja siis viskas ta vihast üleni lõkendades

Sipito poolt kingitud kujukese mööduasõitva rongi rataste alla, nii et keegi kunagi teada ei saanud, keda või mida see puunikerduse paharett oli seal kujutanud. Aga teadjad irvhambad, keda leidub niihästi kuningakodades kui ka vangikongides, irvitasid, et küllap polnud seal mitte ainult üks kujuke, vaid koguni kaks. Nimelt ka Nazarenko pikk ja vimmas turjaga asetäitja Roštšin. Ja nii läkski täide vana ülema kartus, et Sipito võib talle tänu eest mõne vembu mängida. Too meistrimees-sepp oli löönud tal ainult hamba välja, aga Sipito torkas oma gruusia pistoda ta südamesse. Aga nii ongi ülemate saatused.

Pärast Sipito ärasõitu ei mäletanud teda enam keegi kui igavest hädavaresest loomakest, nagu Nazarenko oli ütelnud. Ei mäletatud ka seda, et ta kord hullus joomisehoos oli katsunud sajarublast paberraha vesivärvidega järele teha. Nüüd mäletati teda ainult kui suurepärast nikerdajat, osavat puukujude meistrit ja tublit vembumeest. Igavatel õhtutel arutati, et nüüd on Sipito Moskvas ja teeb seal suurtel uusehitustel imeasju, mis ei pane enam jahmatama nazarenkosid, vaid sunnib imestusest suud lahti ajama isegi ministreid. Ainult Uudelepp kahtles endamisi selles, sest ta tundis oma sõbra iseloomu, tema rahutust ja seletamatuid otsimisi, mis sarnanes veerevale kivile, mis veereb ja veereb ikka allamäge. Ning veereval kivil ei kasva sammalt, seda ütleb juba tark vanasõnagi.

Najatades vastu toolikorju, käsi ümber õllekannu, ei teadnud Uudelepp isegi, miks see kauge pilt talle just nüüd meelde tuli. See kar-

gas läbielatud päevadest järsku esile nagu meeldiv mälestuskilluke, mis aitas tal tänaseid raskeid mõtteid eemale peletada. Aga võib-olla meenus see ka sellepärast, et Sipito oleks tema olukorras kõigele lustakalt käega löönud, korraks oma valgeid, justkui elevandiluust hambaid näidanud ja vilistanud läbi sõrmede nagu mõni uulitsapoiss. Siis oleks ta ilma mõtlemata hüpanud esimesele rongile ning sõitnud ükskõik kuhu, kas või pärapõrgusse. Kuid niisama hästi oleks ta võinud oma terava nikerdusnoa võtta ja torgata selle petisele naisele südamesse. Seda võis teha Sipito, kuid tema, Uudelepp, oli selleks liiga nõrk.

Niisugustest dramaatilistest lugudest räägiti koloonias väga sageli, ja Uudelepal hakkas veel raskem kui varem. Temast polnud ei ühe ega teise kordasaatjat, ta ainult piinles sisemiselt, kuulates temale tundmatute inimeste vägevatest tegudest. Veriseid romaane lugedes ei uskunud ta nende tõelisust, aga siin tuli tahes-tahtmatult uskuda. Nii mõnedki neist kangelastest liikusid siin, tema silmade all ringi, ja imelik, Uudelepp ei tundnud nende vastu isegi tülgastust.

Lõpetanud õllekruusi, mõtles Uudelepp enda lohutuseks: ehk oligi parem, et ta toda toredat Sipitot meelde tuletas, muidu oleks hakanud jälle kindlasti juurdlema selle raske küsimuse kallal — kummal on õigus, kas temal või Leenil.

Õllekelder hakkas juba inimestest tühjenema, üks ja teine laudkond tõusis minekule. Viiuldaja istus üksi nukralt tühja õllekruusi taga ja klõbistas endamisi tasakesi sõrmedega viiulikeeltel «Solveigi laulu». Kas tema südamel

lasus ka raske mure? Tagaruumis kustutati tuled ja ettekandja tassis sealt välja kaks purujoobnud raudteelast. Tagasi tulles silmitses ta uudistavalt Uudeleppa, kes mõtles ikka veel oma raskeid mõtteid.

«Kas teil pole kuskile öömajale minna?» kõnetas sama ettekandja teda veidi hiljem tagasi tulles. «Ma võiksin juhatada siinsamas lähedal ühe hotelli ühiselamu.»

Uudelepp tõstis imestava pilgu.

Ta mõtles eest leida mõningaid neid kergemeelseid naisi, kes armastavad töötada baarides ning tiirelda nokastanud meeste ümber. Kuid kohe märkas ta ettekandja näos ainult muretseva inimese ilmet, kellele polnud tähtis mingi omakasu, vaid midagi muud. Võib-olla oli see hoolitsus, poolehoid või lihtsalt inimese lahke vastutulelikkus. Niisuguseid toredaid inimesi oli ta enam kui üks kord oma pikal teekonnal kohanud. Seal oli raudteevalvur, kes viis ta oma putkasse magama . . . väike tütarlaps, kes tõstis tema dokumentide ja rahaga mahapillatud mapi üles ning jooksis seda järele tooma . . . eideke, kes andis talle kaks suitsutatud kala, keeldudes nende eest raha võtmast.

Öömajale . . . Uudelepp polnud sellele täna õhtul veel mõtelnudki. Pärast Potrali pool käimist ei tahtnud ta enam ühtki vana tuttavat üles otsida. Enamasti kõikidel neil olid oma perekonnad, väikesed mured ja murekesed, eelarvamused ning eelarvamusekesed. Mõnigi neist, nagu see tühine hing Potral, võis samuti mõtelda, et ta tuleb nende juurde lihtsalt pommima. See oleks teda jälle hingepõhjani solva-

nud. Parem on, kui ta juba mõneks päevaks mõnes võõrastemajas või ühiselamus endale öökorteri leiab.

Kuid ettekandja küsimus kutsus temas siiski terava ärrituse esile. On ta siis mõni vargapoiss või põhjakäinud lakard, et militsionäärid, vagunisaatjad ja ettekandjad teda niisuguste kahtlustavate pilkudega silmitsevad? Sipito oleks nende üle naernud, võib-olla mõnele käega isegi üle näo tõmmanud ja niisuguse gruusiakeelse ropu sõna ütelnud, millest keegi mõhkugi aru ei saanud. Aga tema oli teistsugusem, temas see kõik ei plahvatanud, vaid ainult kees keerulistes mõtetes ja tunnetes. Rüübanud sõõmu õlut, küsiski ta sellepärast ettekandjalt veidi teravamalt, kui oleks just tahtnud:

«Miks teie arvate, et just mulle öömaja hädasti vaja on?»

«Ma mõtlesin, et . . .»

«Teie mõtlesite!» heitis Uudelepp veel teravama tooniga kui enne. «Aga mina mõtlen, et need kaks purujoobnud raudteelast, keda te alles äsja siit välja tassisite, vajavad öömaja kümme korda enam kui mina. Nimelt sellepärast, et kui mina öömaja vajan, siis ma selle kustkilt kindlasti ka leian. Näete . . . siin on kuldne võti, mis kõikide öömajade uksed avab,» kiskus ta taskust uhkustades kolm-neli kortsunud sajarublalist nähtavale.

Ettekandja tööst roidunud piht muutus sirgemaks.

«Ärge uhkustage asjata oma rahanatukesega!» lõi ta Uudelepale etteheitva pilgu. «Ma ei hakanud teiega sellepärast rääkima. Raha me

kellegi taskusse ei näe, aga ka meil on silm lahti inimeste nägemiseks ja tundmiseks. Teate vist isegi, et see õllekelder ei ole just hea koht. Vaevalt satuvad siia inimesed, kelle riided on õmmeldud kõrgema järgu moeateljees. Aga kes veel peale teie on praegu siin niisuguses ei tea kust väljavõetud vanamoelises metsavahi laavrokis ning omavalmistatud puukastiga? Mitte keegi. Aga niisugused inimesed on meile hästi tuntud, sest nad armastavad ikka sellesse keldrisse tulla. Meie oskame juba esimese pilguga aimata, missuguselt teekonnalt on nad tulnud ja missugune õnnetus nende südant valutab. Ka ettekandjatel võib olla samasugune terav pilk nagu kirjanikel. Selge, eks ole?»

Ettekandja naeratas, kuid Uudelepale tundus, et selles naeratuses polnud niivõrd pilge ja üleolek, kuivõrd mingi mõru üleelamise kibedus. See oli vist samasugune kibedus, mida ta isegi tundis nii sageli rasketel tundidel.

«Selge,» laskis Uudelepp vastu vaidlemata pea norgu.

Tähendab, teda tunti kogu aeg kui inimest, kes tuleb s e a l t. Need lipitud-lapitud riidenärud justkui põletasid ta otsaette karistuse märgi! Sellepärast oligi teda võtnud öömajale raudteevalvur ja sellepärast kingitud nood kaks suitsukala! See kõik solvas teda ja ta mõtles kahetsusega, et polnud oma raha viimse kopikani kulutanud veidi paremate riiete muretsemiseks. Ta lootis Leenile, aga Leeni oli teda petnud. Ja võib-olla just sellepärast ei tahtnudki ta temaga kohtuda ega temast midagi teada? Naised on ju mõnikord nii imelikud ja mõistma-

tud! Leeni on ju alati olnud nii nõudlik riieteküsimuses ja neis väikestes, mõnikord isegi naeruväärsetes pisiasjades, mida nimetab nii kõlava sõnakõlksuga — kultuurne käitumine. Praegusel hetkel vihkas Uudelepp südame põhjast seda tohmanite poolt väljamõeldud nn. «kultuurset käitumist». Sellega sageli tapetakse inimene.

«Ärge siis sellepärast norgu jääge,» trööstis teda ettekandja ja Uudelepp taipas kohe õige sisemise aimusega, et need polnud siiski ainult tühjad sõnakõlksud, vaid tõsine kaastunne.

«Ei jää. Mul on visa hing nagu mustal kassil,» pigistas Uudelepp kõvasti huuled kokku. «Palun veel üks õlu.»

Ta tahtis praegu õllega oma segast rahutust ja põlemist kustutada. Kuid sealsamas tundis ta, et see oleks liiga kerge allaandmine kõigile nendele raskustele, mis ootasid teda veel ees. Ja kerge alistumine polnud kunagi tema mood. Ta pole ju saanud veel võistlust alustadagi, kui juba esimesel õhtul laseb end sogastest rentslivetest nagu kerge puupilpa kollektorisse kanda. Jah, see polnud kunagi tema mood. Rein Uudelepp ei tee seda, nii oli ta enesele ütelnud juba koolipoisipõlves. Kuid nüüd ta oli ju ometi täismees!

Ettekandja käis töö juures ja siis tagasi tulles sosistas Uudelepale nagu suurt saladust:

«Ärge vanduge alla, pea tuleb alati püsti hoida. Ka minu mees tuli aasta tagasi s e a l t.»

Järsku mõistis Uudelepp kõik. See ei olnud lihtne ettekandja uudishimu, kahtlustus ega valvsus, mis sundis teda nõnda uudistama. Siin

peitus palju rohkem. Võib-olla tundis ta niisuguste tagasitulnud inimeste keerulisi eluteid ja saatusi. Ja see just sundiski teda mõttes heietama, kuidas küll sel uuel tagasitulijal elutee kulgeb, kas ta jääb ikka püsti või langeb veel sügavamasse poriauku.

Alles nüüd mõistis Uudelepp, et ta oli sellele naisele ülekohut teinud, teda võib-olla koguni solvanud.

«Kuidas teie mehe nimi on?» küsis ta pilku üles tõstes.

«Kudisiim. Ehk olete kuulnud või koguni seal kaugel maal trehvanud?»

«Kudisiim!»

Uudelepp kargas järsku istmelt üles ja haaras mõlema käega südamlikult ettekandja õlgade ümbert kinni, nagu oleksid nad elupõlised tuttavad. Ah siis niisugune ongi see kuulsa Trah-holla südamevalu ja armastuserõõm! See, kes on talle olnud kirstunaelaks ja ühtlasi kolmekordseks taevaingliks.

Kui palju oli ta pikkadel talveõhtutel kuulnud sellest uhkest Juliast, kel tarvitseb ainult kingakannaga vastu maad põrutada, ja kohe langevad kõik Tallinna kõige kekstumad ning rikkamad mehed ta ette põlvili. Ent Julia öömustad silmad ei vaatagi niisugustele krõmpkraedele, kellest pole õiget meest ollagi. Ta on vankumatu nagu Paksu Margareeta vana torn poisikeste lumepallide all ning ootab ainult oma kaugete maailma maade ja merede hulgushunti — Trah-hollat.

Kas siis tõesti see väike, juba paljude hallide juukseudemete ja nukrate silmadega naine ongi

Julia? Uudelepp tundis ühteaegu teatavat pettumust ja ka rõõmu. Ta lootis küll näha hoopis teistsugust Juliat, nagu Trah-holla oma osava keelepintsliga ta ettekujutusse oli maalinud, kuid ka nüüd tundis ta sellest kohtumisest puhast rõõmu. Ta tundis, nagu oleks kohanud kõige armsamat inimest maailmas.

«Julia!» hüüdis ta poisikeseliku rõõmuga.

«Teie siis tunnete mu meest?» küsis see ja ta tööst väsinud silmadesse lõi rõõmuhelk.

Trah-holla!

Kuidas ta mälestustes veel elab see kuulus Austraalia kängurute püüdja, Amazonase vihmametsade anakondade lõksumeelitaja ja Kopenhaageni luksushotelli tolmuahv. Tolmuahv just sellepärast, et saatuse imelikel ja keerulistel juhtumistel suvatses just sel ilusal päeval ära kärvata «Kuldse Krooni» võõrastemaja kõikidele üle linna tuntud herr Affe, kui herr Trah-holla ilma krossita Österbro jumalikus pargis lootusetult ringi lonkis ja juba mõlgutas kurbi mõtteid püksirihmast ning poleerimata pärnapuu oksast. Ta oleks tahtnud meelsamini seda viimast lõppu üle elada kuskil Pelgulinna kandis, ja mitte pärnapuu oksa küljes, vaid pärnapuust voodis. Kuid juhtus nii, et saatuse mõtted olid teistsugused ja ta sattus kokku ühe paksu härraga, kellest ta pidi süld maad eemal seisma, sest muidu oleks ta viisakusetult selle kümnepuudast vatsa riivanud. Nad tegid kahekesi ühe maailmatu kena lepingu ja selle lepingu tagajärjeks oli see, et herr Trah-holla vahetas herr Affega ülikonnad. See tähendas seda, et kõigile tuntud herr Affe rändas ilma kasukata Kalve-

bodstrandi, aga herr Trah-holla hakkas tema karvases kasukas «Kuldse Krooni» võõrastemajas vaskrahataldrikuga külaliste seas ringi käima. Ta sai nii kuulsaks, et üks vana ronganinaga krõnks, vist mingi hertsoginna või vähemalt hukkaläinud krahvinna, ta hiiglasumma eest paksvatsalt endale ostis. Aga juba kolmandal päeval pistis Trah-holla sealt putku, sest mine tea, mis neil vanadel saja-aastastel Potivari naistel veel meelde tuleb. Temal on aga Eestimaal Julia, see kõige kaunim koidutäht tema silmis.

Trah-holla!

See oli mees, kes rääkis Nazarenkoga ainult hispaania, portugali ja hollandi keelt ega tahtnud teistest keeltest midagi teada. Kuulajad naersid, siin oli tuhandeid nalju ja vigureid tehtud, aga niisugust nalja polnud veel keegi teinud. Nazarenko kratsis kõrvatagust, uuris dokumente ja hakkas siis midagi taipama. Ta kutsus linnast tõlgi, mingisuguse linakoonlataolise habemega professori. Kui ka tõlk Trah-holla kõnest mitte mõhkugi aru ei saanud ja aina raputas oma pikka habet nagu luuda, tuli Trah-hollal muidugi kümneks päevaks kartsa rännata, et hindude kombel oma valelikku hinge puhastada. Kuid ta tuli tagasi veel rõõmsamana ja kärarikkamana, jutustades uusi lõpmatuid lugusid nagu imede raamatust.

Aga ennäh, jälle juhuse keerulise peitemängu tõttu kohtab Uudelepp selles räpases kõrtsis tema naist, seda kuldjuustega inglit ja vanakuradi nõiamoori ühtekokku. Tema juurest on Trah-holla juba lugematuid kordi plehku pist-

nud, et parem härvata kuskil maailma lõpus tühjas soolakõrbes, kui taluda inimese kõige raskemat kannatust — abielumehe kümnepuudaseid ahelaid. Kuid soolakõrbes polegi nii lihtne kärvata, enne tuleb seitse nahka maha ajada, kui hing välja läheb. Sellepärast ihkaski ta kaugetel maadel seitsmes hädas ja viletsuses olles alati tagasi oma armsa Julia hõlma. Seal oli ikka kõige soojem ja valgem ja parem, põrisegu nii palju kui tahab. Selle põrina ja hella käesilitusega on ta siiski vaigistanud paljude käsikahmudes saadud muhkude valu ja aidanud tal jälle inimeseks saada.

«Tunnen, tunnen niisama hästi nagu oma paremat kätt või silma!» hüüdis Uudelepp rõõmsalt, unustades otsemaid oma mustad mured.

Mis olid mured, kui Trah-holla seisis tema kõrval? Tühi puru! Ta oli lõppude lõpuks siiski leidnud ühe inimese, hea ja toreda inimese, kellele ta polnud täna hoopiski mõtelnud.

Ka Juliat nähtavasti rõõmustasid Uudelepa sõnad. Ta naeratas, lõi justkui särama ja muutus palju nooremaks. Tal näis hea meel olevat, et tema Trah-hollat, keda mõned inimesed lakardiks ja laisavilla venitajaks peavad, heast küljest mäletatakse. Ja ta usub seda pikka poissi, kes küll s e a l t tulnud, kuid näib siiski teistsugusem kui need harilikud puukohvri-mehed.

Ka Uudelepp hoomas kohe Julia mõtteid ja tal hakkas nõnda hubane, nagu polekski olnud labases õllekeldris, vaid kodus. See õhutas teda veel enam oma laagripõlvekaaslasest rääkima:

«Oleme vana Trah-hollaga kõrvuti naril maganud ja külmal ööl ühte kasukat üle pea kis-

kunud. Kas saabki olla lähedasemaid inimesi kui need, kes teineteist hingeõhuga soojendanud? Kaks talve rügasime temaga metsas üheskoos puid, ja vaevalt keegi meie vastu sai. Meie küljes oleks justkui olnud tuhandete kilomeetrite pikkune terastross, mis kiskus meid vastupandamatu jõuga tagasi koju. Temal oli igatsuseks oma Julia-Julia-Julia, aga minul...»

Uudelepp katkestas järsku jutu ja jõi suure sõõmu õlut.

«Mis teil on?» küsis Julia, kuigi aimas targa ja kogenud naise pilguga ise juba kõik.

«Ei midagi . . . mitte midagi,» muutus Uudelepp kohe jälle lõbusamaks.

Ta tahtis kõik enesesse peita, jah, ainult enesesse peita ja seda varjata raskete graniitrahnudega, et keegi sellest midagi teada ei saaks. Kõikidele tunnetele tuleb anda aega ja rahu, et nende üle põhjalikult järele mõtelda. Võib-olla oli see küll osaliselt enesepete, põgenemine tõelisuse eest, kuid praegu oli seda Julia ees kerge teha. Ja sellepärast hakkaski ta hetk hiljem jutustama üht Trah-holla lõbusat lugu, nagu ei koormaks ega vaevaks miski ta südant.

«Mõnikord tundub mulle isegi nii, et käisime kunagi Trah-hollaga seltsis Hollandis tuulikuid parandamas. Kord haaras üks sihuke vanapagan meid mõlemaid nattipidi kinni ja keerutas kolm korda nagu karussellil veski tiibadel ringi. Siis oli vist tal eneselgi sellest naljast villand ning virutas meid nagu küpsetatud kaalikaid üle saunakatuse tulbiaeda. Õnneks kukkusime leedripuupõõsastesse, kus oigasime terve päeva. Õhtu eel leidis meid sealt veskiomaniku ilus tütar, nii

umbes seitse puuda raske ja palgest roosakas nagu suislepa õun, ja — tänu lapsukesele — tiris meid voodisse. Ah, see polnudki voodi, vaid lausa pilved ja hollandi hanede udusuled! Aga öösel . . . kell lõi parajasti pimm-pamm ja majas oli jäänud kõik vaikseks, kui järsku . . . valge tont seisab meie ukselävel. Aga tühjagi, see polnud mingisugune tont, vaid seesama voo-ruslik näitsik, kes lahkelt meie kahe vahele udusulgedest sooja vaiba alla puges. Ja puges sellepärast, et meie, õnnetud, rutem terveks saaksime ja haigusepäevade eest nii väga ta isakese rasket tengelpunga ei pigistaks. Ja juhtub imesid! Juba järgmisel päeval olimegi terved nagu purikad, kuid tolle neetud tuuleveski lähedale ei julgenud ega julgenudki enam minna. Järgmisel ööl polnud meil aga ei sulgvaipa ega sulgvaiba soojendajat, vaid elasime jälle oma harilikku elu sulasekambris.»

Julia hakkas naerma. Kunagi polnud keegi nii hästi edasi jutustanud Trah-holla luiskamiselugusid kui praegu see pikk poiss. Ta lõi käega ja ütles:

«Jutt on hea, aga Sass a'ab mõnikord ka naasama lora. Kunagi ei saa temast õiget aru kätte, kunas luiskab, kunas räägib tõtt. Just samasugune oli ta isa ja vanaisa. Üks oli püüdnud kümnepuudase, teine aga kümme puuda ja kaks solotnikku raske kala. Kuid mõlemal oli kala nimi meelest ära läinud. Nii on lugu ka Sassiga. Kui õigust öelda, siis pole minu teada ta eluilmaski peale Venemaa ja Hiiumaa kaugemale saanud. Hiiumaalegi sattus ta purjus päi, oli laadimisel laevaruumi norskama jäänud.»

Uudelepale meeldis Julia sundimatu, hõbekellukestena helisev naerulagin. Tõepoolest, see võis köita ja ära võluda veel kangemadki mehed kui Trah-holla. Ja järsku näiski Uudelepale, et tema ees ei ole enam tööst väsinud, hallide juukseudemete ja nukrate silmadega ettekandja, vaid too tõeline, peaaegu muinasjutuline Julia, kellest Trah-holla oli talle enne unetunde sadasid lugusid jutustanud. Ja need lood olid nagu muinasjutud, mida Uudelepp uskus ega uskunud ka. Nüüd hakkas ta ka Julia käegalöömisele tahtmatult kaasa naerma, sest kuigi see kõik võis olla luiskamine, kuid ometi tore.

Sellepärast ütleski ta täie siirusega:

«Tont võtku, olgu tõsi või ärgu olgu tõsi, sel ju polegi mingit tähtsust! Aga sel õhtul, kui ta magamise eel unevirves mulle seda lugu jutustas, tundsin ma kaljukindlalt, et mitte ainult Trah-holla, vaid ka mina olin temaga seltsis sellel veidral Hollandimaal. Ja selle eest talle suur aitäh, sest lõbus lugu on mõnikord parem kui kõhutäis süüa. Aga kuidas siis vana Trah-holla praegu elab?»

Julia pilk muutus korraga tuhmiks.

Ta vaatas kella, oli juba õllebaari sulgemise aeg.

«Eks minge vaatama, siis näete.»

3.

See oli pikk ja pilkaselt pime õuekäik nagu mõni tunnel.

Julia oli Uudeleppa juba hoiatanud pakk-kas-

tide, tühjade tünnide, laialipaisatud propsriitade ja paljude teiste tõsiste hädaohtude eest, mis võisid siin murda niihästi jala- kui ka kaelaluu. See oli iseloomulik Tallinna õu kogu oma laokilolekuga, kus peremehetses mõni pika arusaamatu nimega kaubastu, tööstuskontor või mõne ministeeriumi allasutus. Uudeleppa isegi rõõmustas niisugune tuttav õu, millest tema ega Potral kunagi jagu ei saanud. Kahjuks puudus ainult nii tuttav, alati kastivirnade taga tukkuv öövaht, sest see, juba keskajast peale lugupeetud ametikandja oli raamatupidaja eest kolmandat nädalat kolhoosis kartuleid võtmas.

Kui Uudelepp oli paljude takistuste ja hädaohtude kiuste siiski mõnikümmend meetrit edasi jõudnud, lõppes kangialune ja õue tagasopis hakkas paistma kämblasuurune valguselaik. Sellele helendavale täpile nagu päästvale majakatusele orienteerudes jõudis Uudelepp pärani lahti tõugatud välisukse juurde. Kuskilt paremalt kostis ebaselge laulujorin. Seal olid vist mingisugused joomavennad koos. Uudelepp otsis pooleldi käsikaudu teed selle laulujorina poole. See ei olnud siiski Trah-holla jõuline lõukoera-hääl, mis võis kas või krohvi laest alla põrutada, vaid pikaldane ja pinisev nagu hädise ämblikuvõrku sattunud kärbse toon. Seda laulis justkui haige ja jõuetu inimene, kellele kogu ta elust on jäänud meelde ainult üks kustutamatu pilt. Kogu aeg kordas ta alatasa iga uue salmi lõpetuseks nagu katkine grammofoniplaat ikka üht ja sama meeldetuletust:

Tuuled need tugevalt
Soome poolt puhuvad,
lained need «patarei».
rannale uhuvad...

Uudelepp astus kottpimedasse esikusse.

Siin lehkas seiskunud kapsatünnide ja rottide järele. Arvatavasti oli siin samasugune laoruum ja samasugune segadus nagu väljas õuelgi. Kui Uudelepp oli käsikobamisi leidnud siseukse ja koputas, katkes pinisev laul nagu lõigatult. Ukse taga kuulatades tundus Uudelepale, nagu oleks ruumis valitsenud mõni silmapilk segadus ja peataolek. Kostis edasi-tagasi ruttavaid samme, toolide kolinat ja ahjuukse lõksatust, nagu oleks sinna midagi varjule peidetud. Siis jäi kõik järsku vaikseks ja keegi tõusis tooli ragisedes üles. Avanes krampi pandud uks ja joomisest räme hääl küsis:

«Kes kurat seal lõhub?»

Kuigi ruum oli viletsalt valgustatud, sest selle laes rippus ainult üks elektripirn nagu turbatööliste ühiselamus, tundis Uudelepp kohe toalävel Trah-holla jändriku kogu. Ta seisis turris, nagu ootamatule tormi ägedale survele vastusirutatud jalgadega, jonnakas juuksetukk otsmikule langenud. Ta oli valmis igale võõrale tülitajale rusikatega vastu hakkama. Just niisugusena mäletas Uudelepp teda ka Siberi metsadest, kui ta vihaste pilkudega mõõtis hiiglasuuri kuuski, mida tuli tormistel päevadel vastutuult langetada.

«Trah-holla, sa igavene Kristuse kirst ja Kullamaa laada mustlaste voor!» hüüdis Uudelepp rõõmsalt sellesama tuttava tervituslause, mida

ta oli kümneid ja kümneid kordi igal hommikul Trah-holla suust kuulnud. «Suru ka käppa ja liiguta päkka, ehk tunned siis külamehe ära.»

Mõne hetke silmitses see kulmu kibrutades tunnistavalt Uudeleppa. See näis nii, nagu tuletaks Trah-holla meelde kõiki neid vesiselle ning tuuletallajaid, kellega ta on maailma kaugetel maadel ja meredel kokku juhtunud. Oo-o, neid oli palju, neid oli koguni lugematu hulk, kes tundsid kuulsat Pelgulinna poissi niisuguse kummalise hüüdnimega — Trah-holla. Neid olid kogu maailma sadamaääred, vanade aitade alused ja pargipingid täis.

Nii seisiski ta jändriku tammetüvena ukselävel kirju kauboisärgi väel, varrukad üles käänitud, äsja võetud napsi mõjul veidi õhetav ja kuraasika olemisega. See andis talle peaaegu täpselt niisuguse mõjuka välimuse, nagu teda kujutas üks kohmakas puunikerdus Uudelepa raskes kohvris. Tihedad rõugearmide täpikesed punetasid ta laiade põsesarnade ja tömbi ninaotsaga näos nagu tikuotste punased väävlid. Silmad paistsid veel tigedad, neis nagu selgus pikkamisi mälestus. Siis lükkas ta järsu liigutusega otsmikult juuksetuka eemale ning hüüdís kõmiseva häälega niisama rõõmsalt nagu enne Uudeleppki:

«Oo-o, saatana poiga, Raple tondid ja kiriku kellamehed! See on ju Naatsareti puusärgitegija Joosepi lihane poeg Rein Uudelepp! Astu sisse, va puujumalate tegija ja Siberi pagan. Ma otsekui oleksingi sind just praegu oodanud.»

Tervituse lõpp polnud enam nõnda vägev nagu algus, sest Trah-holla hakkas läkastama.

«Miks su hääl kähiseb?» küsis Uudelepp.

«Tühja kah!» viskas Trah-holla hooletult käega. «See on kliimast, sest siin on värsket õhku vähe, aga seda va pergulist palju.»

Ta ajas oma võimsad käed nagu tammeharud laiali ja nii nad kaisutasidki tükk aega teineteist. Trah-holla patsutas oma võimsate pihupesadega nõnda Uudelepa turjale, et sel hing peaaegu kinni jäi. Siis vedas ta Uudelepa ühes ta koliseva puukohvri ja rõõmsa meeleoluga tuppa. Uudelepal oli täna palju rännatud, kuid esimest korda kohtas ta nii lahket vastuvõtmist. Trah-holla lükkas ühelt toolilt kerra kiskunud musta kassi maha, püüdis teda veel jalahoobiga pennide alla tabada ja pani siis Uudelepa kui kõige auväärsema ja kaua oodatud külalise sinna istuma. Laud oli veel kaetud mitmesuguste pudelite, klaaside ja suupisteraasukestega.

Kohe oli näha, et alles hiljuti oli siin väikselt pidutsetud, viina ja õlut joodud, kilu ning vorsti peale hammustatud. Kuid seda ei võinud ju Trah-holla üksi teha, tal pidi ikka olema kaaslane? Aga kuhu oli kadunud ta sõbramees? Ehk võib-olla oli too sama ilus näitsik, kes oli jutustuste kaudu ka Uudelepale tuttav? Aga juba kääris Trah-holla aega viitmata oma kirju kauboi särgi varrukad veel kõrgemale ning kallas heldelt mõlemad klaasid pilgeni täis. Ta näis täna nii pidulik ja tore nagu mõni kõrgeauline ülemkokk kuskilt idamaa kuninga õukonnast. Patsutades kogu jõust otsekui puulõhkumise kirvega Uudelepa õlale, nõnda et see vägevate hoopide eest end kägarasse kiskus, hüüdis ta nagu torupasun:

«Olgu terviseks ja õnneks, vana elukooli-veli! Vaadid, aamid ja pudelid, kiisad, räimed ja kilud, — andku need meile tervist, jõudu ja pikka iga. Aga mul on siiski nii hea meel nagu prillidega Torma tohtril, kes kraavi kukkudes ainult ühe jalaluu murdis ja teine terveks jäi, et ka sina ükskord ometi tagasi jõudsid. Nüüd hakkad jälle toredasti omal käel elama nagu vana Peterburi lukussepp, pole sul tarvis seista supisabas ega teed anda mõne ülema koerale. Võid näpud suhu panna ja vilistada tagantjärele neile näguripäevadele.»

Ta tõstis viinaklaasi kõrgele pea kohale, kuid jäi järsku peatuma ning hüüdis voodi eesriide poole:

«Traat, mis kometit sa seal mängid ja kuulatad! Tule välja, see on oma poiss ja pealekauba veel tore poiss.»

Kirju sitsist eesriide tagant, mis varjas voodit ja ahjutruubi kõrval asuvat toidunõude riiulit, astus salapäraselt välja pikk, umbes neljakümnendates aastates mees. Uudelepp aimas kohe, et see oligi laulja, kelle pinisevat häält ta ukse taga kuulis. Mees kandis võrdlemisi head, kuigi vanamoelise lõikega ülikonda, tumedate kilpkonnaluust raamidega prille ning sirgevarrelist inglise piipu «Perfecto old briar». Ta teravanukiline pea oli paljas, veidi koltunud, nagu oleks see naha asemel kaetud pärgamiinpaberiga. Esimesel silmapilgul tundus temas kõik täpselt nii nagu paarkümmend aastat tagasi moelehel. Mees näis seda ka ise teadvat, sest ta tahtis oma lodeva oleku ja hooletu kõnnakuga seda veel enam rõhutada. See pidi nähtavasti

tema arvates kujutama teistest üleolekut, inglise spliini, mingit endiste üliõpilaste veiderdavat lodevust ja hoolimatust.

«Nii . . . siis jälle üks suguvend, kes meie kallilt kodumaalt tagasi jõudnud?» irvitas ta Uudelepale kätt andmata ning vajus röötsakil toolile. Ta otsis taskust tikud ning süütas laisa liigutusega kustunud piibu. «Tunneme teid, sest kogu minu vahmiil on seal kõrgetel ja auväärsetel kohtadel. Kes kaevab kuskil maake, kes nüsib põhja metsades puid, kes sööb juba peega mulda. Nii et kaevata pole millegi üle — puha uus aristokraatia.» Järsku haaras ta laualt ahnelt viinaklaasi ja seda kõrgele tõstes hüüdis kileda häälega: «Pax vobiscum! See tähendab, et kõigile tuleb tuli otsa panna!»

«Põrgu!» hüüdis ka Trah-holla.

Kõik lõid klaasid kokku, rüüpasid tubli sõõmu ja otsisid taldrikutelt viimaseid suupisteraasukesi. Trah-holla leidis terve kilu ja pakkus selle kohe Uudelepale. Traat muigas tema poole, kuid Trah-holla ruttas kohe Uudeleppa kaitsma:

«Traadike, ära sa nii väga torise ja muiga selle poisi üle, sa veel ei teagi, kes ta on. Ma ütlen: terve vaat kõige paremat ja kangemat viina pole teda väärt, sest ta on tore poiss. Jah, pagana tore poiss ja inimene ühtekokku. Ja ka tööd oskab käristada kahe mehe eest, seal pole temal oma naha hoidmist. Olen ise temaga saepead pihus hoidnud, ning igaüks teab, et see töö pole lihtne tolmupühkimine. Ja ka niisuguseid mehi leidub maailmas vähe, kes suudavad Trahhollaga kolm päeva paarimeheks seista.»

Traat puhus laisalt tubakasuitsu läbi kõve-

raks painutatud huultenurga. Ta mõtted näisid ekslevat kuskil mujal, mitte aga selles väikeses toas. Kuid Uudelepal hakkas viinast ja Trah-holla ootamatust kiidukõnest palav.

«Sa ju võtsidki mul juba esimesel päeval hinge välja, nõnda et ma ei suutnud kodu poole komberdada!» hüüatas ta vahele.

«See oli lihtsalt naasama prooviks, kas oled ahjualune või ahjupealne,» naeris Trah-holla laiade lumivalgete hammastega, mis andsidki õieti muidu ta krobelisele näole ilu. «Nii proovitakse ikka mehi, kas ta on tühi aganakott või vilja täis. Aga hiljem vibutasime üheskoos saagi terve talv läbi, ja ma ei juhtunud kuulma, et ükski vares oleks julgenud puu otsas kraaksuda, nagu leiduks metsas meist paremat paari. Traadike,» raputas Trah-holla tugeva haardega oma naabrit õlast, kes oli justkui tukkuma jäänud, «meie peaksime selle poisi oma transporti võtma. Ma võin terve telliskivi alla neelata, et temast paremat meest ei leidu maamuna peal.»

Kuid Traat justkui ei kuulnudki Trah-holla pikka juttu. Ta istus endist viisi lohakil toolil, üks jalg üle teise visatud, ja pahvis mõnusalt piipu. Tubaka magus-imal aroom täitis kogu ruumi. Nii nagu tumedad sarvraamidega prillid varjasid ta silmi, nii näisid tubakasuitsu keerlevad pilved varjavat ka ta mõtteid. Tükk aega valitses ruumis sõnatu vaikus. Uudelepp ootas enneolematult rahutu tundega, sest ta aimas, et siin on tagapõhjaks palju enam kui see tühine, võib-olla igapäevane napsiklaaside tõstmine. Lõpuks pilgutas Traat veidralt talle prilliklaa-

side tagant silma ja küsis lähemale kummardudes, ilma et oleks piipu suust võtnud:

«Kas oled eesti mees?»

Peaaegu niisugust küsimust oligi Uudelepp kogu aeg oodanud. Ta tundis järsku, nagu oleks teda tahetud kuskile tundmatusse sügavusse tõmmata. Ta nägi suurte prilliklaaside taga Traadi väikesi värvituid silmi nagu torkivaid nööpnõelu. Need olid ühteaegu valvsad ja ka rahulikud, oodates nüüd temalt vastust ja otsust. Ent mida pidi ta vastama? Ta teadis juba kolooniapäevadest, et temasuguste inimeste seast, kes võitlesid oma südametunnistusega, süü ja süütuse vahel, õigluse ja ülekohtu piiril, otsisidki Traadi-taolised inimesed endale mõttekaaslasi. Nad ei suutnud kuigi palju teha, kirjutasid majaseintele mõne Nõukogude-vastase lause, irvitasid iga puuduse üle ja andsid ebamääraselt mõista, et varsti on aeg lähedal, kus kõik uperkuuti lendab. Aga mõnikord juhtus ka metsikuid roimi, kus tapeti kogu kommunisti perekond koos laste ja vanakestega ära. Kas ka Traat oli üks niisugustest? Uudelepp ei osanud sellele vastata. Või oli see lihtsalt mingisugune lõks, mille eesmärke ta veel ei teadnud?

Ka Trah-holla oli Traadi sõnu kuuldes valvsaks muutunud. Ta turjakas kael kirju särgi all paisus tulipunaseks ning põrutades tühja viinaklaasiga vastu lauda, kähises vihaselt:

«Jälle hakkad sa jaburdama, Traat, nagu loksuja kana. Sul justkui oleks selle koha pealt pea ära nikastatud. Inimene on pikalt teekonnalt tulnud, tahab ükskord pärast aastaid ka korralikult suutäis viina maitsta, aga sina tuled jälle

oma neetud põhjakõrbenud poliitikaga. Sa näed ju ise, et see peale sinu ja veel mõne nikastanud peaga inimese kedagi enam ei huvita. Ja pane tähele, see haarab sind veel ükskord püksitagumikku-pidi konksu otsa.»

«Ma ei rääkinud sinuga, Trah-holla, vaid su sõbraga,» heitis Traat hooletult. «Ma arvan, et ta ise oskab ka vastata.»

Trah-holla vastas kohe löögivalmilt:

«Minu sõber on tubli töömees, ja tubli töömees on olnud alati ka õige eesti mees. Nii on vähemalt minu perekonnas olnud alates isast, vanaisast ja võib-olla koguni vanasarvikust saadik. Eks ole mul õigus, Uudelepp?»

Kuigi Uudelepp nõusolekuks ainult pead noogutas, oli ta Trah-holla tabavast vastusest üllatatud. Paremini ei saanud vastata ka isegi hea advokaat. Traat ei hakanudki vastu vaidlema, vaid heitis loiu liigutusega ühe jala teisest üle ning puhus põlglikult paksu tubakasuitsu Trah-hollale näkku. Ta paksude kurdudega suunurgad venisid loiult alla ning paksude prilliklaaside taha varjatud silmad muutusid korraga tigedaks, nagu oleks ta tahtnud nendega salvata.

«Trah-holla,» ütles ta veniva, alatoonis pilkava häälega, «sa oled ja jääd ikka igavesti kohtlaseks. Filosoofilistest küsimustest ei taipa sa mitte mõhkugi, isegi mitte nii palju nagu kutsikas kaerahelbe pudrust.»

«M-i-is?»

«Ah-ah-haa!» hakkas Traat kõhisedes naerma, koputades piibuga vastu lauaserva. «Näed nüüd ise, mis sa asjata vahele segad, kui kaks haritud inimest omavahel räägivad. Sinu kanamõistus

ei võta nende juttu kinni, selles võid olla päris kindel. See pole mõni sajakiloline suhkrukott, mida võid nagu palli pilduda. Nähtavasti ei tea sa isegi, mida tähendab sõna «kohtlane»?»

«Ei tea jah!» heitis Trah-holla tigedalt.

Traat liigutas oma pikki koibi ja ütles muiates:

«Siis seletame sulle selle ilusti lihtsas maakeeles ära. Kohtlane tähendab, et sa oled niinii . . . see tähendab — tsipake lihtsameelne või koguni napakas. Aga minu isa, kes armastas ainult kohtlasi sulaseid pidada, defineeris seda sõna vist kõige täpsemalt: lihtsalt — loll.»

Trah-holla oli juba valmis oma ägeduses üles kargama ning igaühele rusikaga sarvede vahele virutama, kes teda asjata solvab. Ta ei lasknud end solvata Pelgulinnas ega koloonias ja ei lase ka nüüd. Traat muutus valvsaks, sest sattuda Trah-holla rusikate alla, tähendas peaaegu sama, mis sattuda kivipurustaja vahele. Ta värvitutes silmades prillide taga vilksatas hetkeks koguni tõsine hirm. Kord oli ta õllebaaris näinud, kuidas Trah-holla tühise asja pärast vihahoos tammepuulaua pikuti lõhki virutas. Kuid samal ajal tundis ta ka väga hästi Trah-hollat, selle käratsemist ja kuraasi. See lõi kiiresti põlema nagu takukoonal ja võis niisama ruttu ka kustuda. Ja võib-olla sidus neid mõlemaid veel midagi muud, millest Uudelepal praegu aimugi polnud. Silmapilk hiljem oli Traat jälle endiselt rahulik ning tõrjus Trah-holla hooletu käeviipega tagasi:

«Ära ärple! Saad ju isegi aru, et sa mu mõtete põhituumast midagi ei taibanud. Jooksed nagu

vihane pull peaga vastu aeda. Parem istu rahulikult ja kuula mu jutt ära.»

«Noh?» avas Trah-holla ootavalt särgikrae.

Traat toppis jälle piibu aromaatset tubakat täis ja läitis selle. Ta tõmbas mõned mahvid nagu järelemõtlemiseks ja ütles siis:

«Ma tahtsin enne ütelda, et kui su kauge külaline ja sõber on õige eesti mees, siis teeb ta tagasituleku puhul liikudeks pudeli välja. Niisugune on ikka olnud ja on ka praegu eesti rahva vana komme. Aga sina pistad siin nagu lõhkine torupasun mingist poliitikast jaurama. Sa ju tead ise väga hästi, et kõik eesti mehed, kes on olnud täitsamehed, on olnud kõvad kärakavõtjad ja rinna kokkupistjad. Niisugune mees oled sa ju ka ise, va vihakoll Trah-holla-koll. Näed nüüd ise, et siin pole mingit poliitikat, vaid lihtsalt majandusasjade organiseerimine. Ühesugused üles- või allaehitajad oleme ju kõik, eks ole tõsi? Selle peale — proosit!»

Traat jõi üksi klaasi pikkamisi tühjaks. Uudelepale näis, nagu polekski sel inimesel ainsatki kiiret liigutust. Piipu suitsetas ta otsekui imedes, jalga tõstis põlvele raskelt venitades, naeratas ainult virildunud suunurkadega ja isegi viina jõi nagu meejooki. Ainult ta prillidega varjatud silmades sähvatas aeg-ajalt terav pilk nagu odalöök.

Trah-holla rahunes, nohises veidi nagu pettunult ning tõmbas end süüdlaslikult küüru. Sest tõepoolest ei taibanud ta sellest Traadi keerukast kõnest kuigi palju. Harilikult rääkis Traat hoopis teisiti, ta ainult käskis ja nõudis, aga praegu veeretas sõnu, nagu oleksid need lumepallid.

Tal võis õigus olla ja võis ka mitte olla, sest tema juba oskas end sõnadega ilusasti välja vingerdada. Ja süü jäi ikka tema, Trah-holla õlgadele, sest tema oli ju see niinimetatud — kohtlane. See tundus seetõttu veel raskem, et Trah-holla enamasti kunagi ei teadnud, kummal on õigus, kummal mitte.

Traat koputas piibust tuha välja ja täitis selle jälle uuesti. Uudelepp silmitses teda teravamalt. Muidugi oli Trah-hollal õigus, ent ta ei tahtnud vahele segada, sest sellest võis tulla suur tüli. Talle tundus Traadi sõnades ja häälekõlas kogu aeg mingit varjatud vihkamist. See ei olnud ainult nüri urisemine, vaid võis lõigata ka nagu vahe habemenoa tera. Nii võis uriseda ainult väga tige koer, kes ei olnud valmis ainult kihvu näitama, vaid ka enesest nõrgemat murdma. Kuidas mõned inimesed ja loomad olid nii sarnased! Uudelepale polnud täna tolles ligases õllebaaris, kus käis nii palju erinevaid inimesi ja kus visati raskemale sõnale hoolimatult veel raskem otsa, kõrvu juhtunud ühtki niisugust lauset, mis oleks olnud nii täis varjatud mürki nagu Traadi pealtnäha päris süütu vadistamine.

Kuid just viimased aastad olid Uudelepale õpetanud iga vähemagi varjundi ja pisiasja teravat märkamist. Sageli öeldi seal sõnadeta rohkem kui sõnadega. Nähtavasti ründas ka Traat teda just samasuguse taktikaga, moonutades oma mõtted lihtsalt lobisemiseks. See justkui hoiatas Uudeleppa ja ta võttis vastukaaluks appi inimliku teesklemise, nagu poleks ta midagi mõistnud ega millestki aru saanud. Vähemalt aitas see võita aega, et mitte kohe vastata Traadi

endisele küsimusele. Sellepärast võttis Uudelepp nüüd taskust krabisevate sajarublaliste hulgast ühe ning heitis selle hooletult lauale.

«Kui nii, et küsimus on ainult tühises viinapudelis, miks meie, sõbrad, siis vaidleme. Raha tuleb ja raha läheb, selleks ta ju ongi valmistatud. Ja teate isegi, et mõnikord on kergem elada ilma rahata, kui rahaga. Sellepärast teeme juba korraga kaks pudelit, sest topelt ei kärise ja harilikult jääb ka jalavaeva vähem. Hea oleks ka midagi pealehammustamiseks . . . nii mehisemat.»

«Õige mehe tegu!» kiitis Traat. «Kes läheb järele?»

«Mine ise,» ütles Trah-holla.

«All right,» nõustus Traat kohe, tõusis hooletu liigutusega üles ning tõmbas mantli selga. Nüüd sarnanes ta oma palja pealae, sarvraamides prillide ja õlgade vahele kühmu tõmbunud peaga veel enam mingile kummalisele linnule, kelle nime Uudelepp oli unustanud. Ent korraga selgines talle kõik nagu välkvalguses. See polnud mitte ainult sarnasus linnuga, vaid tüüpiline hoiak kõigi ettevaatlike liigutuste ja silmanurkadest peaaegu märkamatu piilumisega niisugustele inimestele, kes istunud hulk aastaid trellide taga.

Kui Traat oli lahkunud, vaikis Uudelepp tükk aega, sest ta ei teadnud, kuidas alustada Trah-hollaga juttu. Kas see oli ikka veel seesama vana lõbus lugematute lugude ja võimatute seikluste jutustaja või midagi muud? Inimesed muutuvad ju nii kiiresti, tuhanded põhjused võivad neid voolida nagu pehmet savi. Sageli ei tunne

mõne aasta möödudes isegi vend venda ära. Ja pärast kolooniat pole sugugi nii kerge alustada uut elu, sest vana mineviku augud ja künkad panevad nii tihti komistama. Ning niisuguste üleelamistega inimene komistab sageli palju raskemalt kui iga teine surelik.

Uudelepp mõtles Sipitole ja paljudele teistele. Kes võib teada, kuidas on nende elurada jooksnud? Mitte harva ei kohtuta paljude aastate pärast jälle uuesti pogris. «Tee viib inimesed jälle kokku,» öeldakse siis, kuid niisugused kohtumised ei valmista harilikult rõõmu. Näed, ka temal, Uudelepal, olid oma unistused ja lootused, kuid nüüd ähvardavad need kõik viltu kiskuda ja teda ennastki tundmatutele teedele vedada. Nõnda võivad ka kõige paremad mõtted ning kavatsused puruneda nagu klaas.

Trah-holla näis Uudelepa raskeid mõtteid aimavat ning sasis vaikides otsmikul oma juuksetukka. Nüüd ei näinud ta hoopiski kaugete merede ja maade seiklejana, kes üle elanud tuhat hullu lugu. Ta tundis end Uudelepa ees koguni justkui süüdlasena. Koloonias oli ta sageli suurustanud, kuidas uuesti elama hakkab ja sõidab kas või pärapõrgusse, et oma «musta särgi alla värsket tuult lasta». Kuid ometi ei jõudnud ta siiski kaugemale endisest tagaõue sopis asuvast viletsast kuudist, ning särkki on peaaegu niisama «must» nagu varemgi ja «värsket tuult» pole saanud hoopiski nuusutada. Ikka sagedamini ja sagedamini istub ta napsiklaasi taga ja sinna justkui kuivavad kokku ka kõik ta endised lootused. Mõnikord ta küll kuraasitab ning lubab end sarvist «pihku võtta», kuid ta isegi ei usu

enam hästi seda lubadust. Kui kunagi vanasti oli Trah-holla lubadus niisama kõva nagu graniit, siis nüüd on see muutunud sageli pudedaks nagu veest üle ujutatud liivakivi. Ta ei oska ka ise aru anda, millest see kõik on johtunud. Kõik justkui oleks umbsõlme jooksnud, teinud temaga kuradima nalja, kuid seda sassis kera ei oska ega suuda praegu endine kuulus Trah-holla kuidagi lahti harutada. Kes on selles süüdi? Muidugi tema ise, aga võib-olla ka . . . Järsku vilksatas Trah-holla mõte Traadile.

Ta tõstis Uudelepa poole tõsise pilgu ja küsis:

«Rein, ma saan aru, et sulle see Traat just hästi ei meeldi?»

«Miks sa seda arvad?»

«Lihtsalt sellepärast, et sina pole niisuguste inimestega harjunud. Juba ammu panin ma tähele, nagu oleksid sa hoopis teisest mastist mees. Meie lõime paaristurakat või jutustasime üksteisele oma olematuid nupukaid vägitegusid, sina aga tuhnisid raamatuid või voolisid oma puujumalaid. Tead, paljudele ei meeldi niisugused verevaesed intelligendikesed, sest nad on harilikult elus saamatud nagu lamba nisad. Aga minule sa meeldisid, sest sa polnud mingi värvitud pupe, vaid sinus näis peituvat ka täitsameest. Ja tööd rõhusid nii, nagu polekski aabitsat kätte saanud. Oleksin ise tahtnud olla sinutaoline, vähemalt sinnapoolegi. Kuid pole midagi parata, elu on justkui lõõtspill, kus kõiksugused toonid üksteist täiendavad.»

«Õigus!» noogutas Uudelepp pead.

«Jah mina olen selles kooris bass . . . vilets lõrisev bass, muud ei midagi,» sirutas Trah-

holla oma raske rusika lauale, nagu tahaks midagi nägematut puruks rebida.

Uudelepp nägi ta muidu nii selgetes ja ausameelsetes silmades meeleheitlikku pilku vilksatavat.

«Räägi,» lausus ta lauale najatades.

Trah-holla kallas klaasidesse jäänud viimase viina kokku ja neelas selle järsu liigutusega ainsa sõõmuga alla. See oli samasugune järsk, meeleolupuhangutest tingitud harjumuslik liigutus, nagu Uudelepp täna all õllekeldris paljude sisseastujate juures oli märganud. Inimene justkui põles, temas leegitses nagu mingisugune tuline katel, ja ainult sada grammi viina või ahnete sõõmudega rüübatud kann õlut võis seda sisemist tulekahju kustutada. Mitte kunagi polnud Uudelepp niisuguseid inimesi haletsenud, neile kaasa tundnud, sest ta ei jõudnud kunagi otsustada, missugused põhjused olid neid selle äärmise piirini viinud. Kas see oli nende nõrk karakter, harjumuslikuks saanud alkoholism või need lugematud põhjused ja elusaatused, mis sageli inimeselt tõelise inimese näo röövivad?

Nüüd ta otse kohkus mõttest, et ka Trah-holla, see alati metsik-lõbus mees, kes kunagi ei keelanud oma kaaslasele tükki leiba või viimast rublat raha, oli hakanud tallama samasugust hukatuslikku teed. Ja ometi oli niihästi Trahholla kui ka lugematuid teisi toonud just viin kolooniasse. Nad sajatasid seda kurja puuslikku ning tõotasid kõige raskemate tõotustega, et parem põlegu nende keel ära, kui maitsevad veel ainsagi sõõmu seda tulijooki. Seda oli ka Trahholla kümneid ja kümneid kordi tõotanud. Ent

missugused põhjused, missugused sidemed ja sõlmed olid teda uuesti tõuganud sellele hukatuslikule teele?

Trah-holla märkas Uudelepa tõsist pilku, mis justkui süüdistas teda. Ta virutas tühja klaasi lauale, nõnda et see purunes, ning haaras nagu tangidega Uudelepa käest kinni.

«Ma tean, mida sa praegu mõtled, Rein. Just samuti vaatab mind mõnikord Julia, just samasuguse pilguga, ja see lõikab nagu terava noaga südamesse. Siis tahaksin enesel kraest kinni võtta ja raputada, kõigest jõust raputada: kas sa ikka oled mees ja Trah-holla või mingisugune jalanarts.» Trah-holla laskis Uudelepa käe järsku lahti ning vaikis. Mõni silmapilk hiljem jätkas ta alistunult: «Kuid tuleb lõppude lõpuks siiski välja, et olen ainult tühine jalanarts, mitte midagi muud. Aga kas sa tead ka, Rein, kui halb on olla inimesel, kes enese ega teiste arvates pole punast krossigi väärt?»

Uudelepp ei suutnud sõnagi vastata, sest kõik need küsimused olid temale suuremalt osalt võõrad. Ta ootas, et Trah-holla annab talle oma jutuga mingi võtme kätte. Siis ta oleks vastanud midagi niisugust, mida oli lugenud headest raamatutest. Ent Trah-holla istus vaikides, sakutades oma otsmikule langenud sassis juukseid, nagu oleks tahtnud mõnd üleannetut poissi karistada.

«Vaata, Rein,» kargas ta mõni silmapilk hiljem istmelt ootamatult üles ning hakkas otsekui vihaga riietekapi ust lõgistama, «see kapp on alati minu eest lukus ja võtmekimp Julia taskus, nagu elaksid siin ruumis mingisugused varga-

näod. Seal on mu mantel, veidi paremad riided ja teised pühapäevased värgid, mis korralik inimene selga paneb. Kas võid aimata, sõber, mispärast see kapp alati minu eest lukus on?» Ta ootas hetke, näol niisugune hädine ilme, nagu tahaks iga silmapilk nutma puhkeda, ja vastas siis ise: «Sellepärast ... sellepärast, et ma ei saaks mõne meeletu tuju puhul oma viimaseid riidehilpe maha juua. Kaks või kolm korda olen seda teinud, nüüd aga on kapiuks lukus.»

Trah-holla istus kogu oma ligi üheksakümnekilose raskusega tagasi toolile, nõnda et see ähvardas pilbasteks laguneda, ja surus näo kätesse. Näis, et järgmisel hetkel puhkeb see vägev Trah-holla, kes pole kartnud maailmas ei jumalat ega kuradit, ei lõukoera ega tiigrit, nutma. Uudelepp silmitses teda tõsise pilguga ning tal hakkas sellest otsekui mahajäetud mehest kahju. Ta polnud vägevat Trah-hollat, kellele isegi põhjamaade pakane ja Siberi metsade tööraskused justkui ei julgenud külge hakata, nende üheskoos elatud aastate jooksul mitte kunagi näinud nii lössis ja loppis kui praegu.

See nagu polnudki enam endine Trah-holla, ühteaegu hoopleja, kiidukukk ja samal ajal ka kuueteistkümne-aastase naiivse poisikese südamega mees, kes võis vattkuue põues koju kanda mõne vigastatud linnupoja või siili. Kogu koloonia tundis teda, naeris tema kemplemisi ja lorajutte, mõnikord isegi pilkas ja narris, kuid austas siiski kui südamlikku inimest. Ent nüüd näis Uudelepa ees olevat hoopis keegi teine, päris võõras inimene sealt ligasest ja täissuitsetatud õllekeldrist, keda elu oli nagu tühja pakk-kasti

loopinud õõtsuvas laevaruumis ühe seina äärest teise. Iga hoop oli jätnud oma kustutamatu jälje, ja vist polegi enam tarvis suurt lööki, et kõik kokku variseks. Kas siis tõesti inimesed nõnda ruttu, ainult ühe aasta jooksul muutuvad?

See ootamatu mõte tekitas ka Uudelepas sisemist hirmu. Ta on täna alles esimest päeva tagasi oma kodulinnas, kuid see kodulinn pole hoopiski niisugune lahke ja sõbralik, nagu ta kujutles seal. Millegipärast kujutles Uudelepp alati, et ta tuleb tagasi soojal päikesepaistelisel kevadpäeval, mil haljendavad vana Tallinna pargid ja löövad pungades pakatama esimesed sirelid. Nüüd aga oli käes juba kõle sügis. Ja nagu vana Tallinna niiske, tuulest rebitud lehtedesse ja sombus pilvedesse mattunud loodus, nii võtsid teda siin vastu ka inimesed. Potral ja Leeni häbenesid tema tagasitulekut, nagu oleks ta sooritanud alatu mõrva. Siin on aga ta vana kaaslane justkui ümber muudetud teiseks, temale hoopis võõraks inimeseks. Alles tüki aja vaikuse järel, kui Trah-holla käsi jälle mehaaniliselt otsis laualt uut viinaklaasi, julges ta küsida:

«Mispärast see siis nii on?»

«Mispärast?» küsis ka Trah-holla ise jahmunult, tõstes pilgu Uudelepa poole.

Alles tüki aja pärast püüdis ta vastata:

«Ma ei tea ka ise, sest siin peaks targem pea otsas olema kui minul. Olen selle üle mõtelnud ja arvan, et tegelikult peaks kõik hoopis teisiti olema, aga näe, ei ole. Vanasti poleks mind, viis aastat raiskamise ja ühiskondliku vara riisumise eest kinniistunud meest, ükski vanapagana sohipoegki tööle võtnud. Vast ainult kuskil turba-

soos või metsatöödel oleksin võinud kuidagi hingitseda. Kuid nüüd on meil transpordis mitu niisugust. Ma arvan, et see on õigus ja seadusega lubatud, kuid selle õiguse taga peaks veel midagi enamat olema.»

Uudelepp tõstis Trah-hollale küsiva pilgu. Ta mõistis järsku, et see polnud siiski ainult tagasituleku kibedus, kus paljud luhtaminekud tõukavad inimest jälle languse teele. Tema vana kaaslast muserdas veel midagi muud, temale praegu seletamatut.

«Räägi siis, ära kokuta,» ütles ta päris pahaselt. «Kunagi oli sul juttu nagu vett, aga nüüd ei saa piiskagi kätte.»

Trah-holla vastas nagu mõtteid kogudes alles tüki aja pärast:

«Sa ei teagi, kui raske on sellele vastata. Tahad mind nagu naasklitega läbi torkida.»

«Ja torgingi.»

«Hüva. Võib-olla ongi see kõik sellepärast, et meiesuguseid «ühekandi» mehi, elukesega kiiva jooksnud inimesi, on liiga palju kokku kogutud. Üks on hea, teine halb, nagu ikka inimesed. Aga ma olen tähele pannud, et halbus kisub enese järele tugevama jõuga kui headus. Headusel pole ühtki tõsist sõjariista, aga halbus võib sind meelitada viinaga, naistega, rikkusega. Nii siis meie olemegi, elame kuidagi oma elu nagu varjus, kuid aitajat pole kuskil. Meile on antud töö, aga kuidas meie seda tööd teeme või pärast tööd elame, see ei huvita ühtki tonti. Ainult järsku tuleb miilits, võtab mõnel mehel natist kinni ja — tagasi. Kus on need põhjused — see ei huvita kedagi.»

Ta jäi jälle murelikuks, pea norgus ja käsi sasimas otsmikule langenud juuksetukka, nagu pigistaksid teda rasked südametunnistusepiinad. Uudelepp mõistis kogu ta kössilangenud olemusest, et vana Trah-holla tahtis talle midagi pihtida, jutustada oma muresid, mis painasid ta südant. Kuid ühteaegu näis ta ka kõhklevat ja juurdlevat paljude küsimuste kallal, mis polnud talle eneselegi võib-olla veel selged. Trah-holla võis küll lõpmatuid lugusid luisata ja lorajuttu ajada, aga tõe kohta ei öelnud ta kunagi ühtki ülearust sõna.

«Jutusta,» julgustas teda Uudelepp, taibates samal ajal, et ta seda oli juba ütelnud mitmel korral.

Trah-holla tõstis pea. Ta helesinistes silmades loitis jälle niisugune tuluke nagu põhja kaugetes metsades, kui nad mõnel vabal silmapilgul kahekesi oma tulevikku arutasid ja kaalusid. Sellele mõteldes tundis Uudelepp jälle endist sõbralikku ja sooja tunnet. See oli siiski ikka vana Trah-holla, seesama endine jutumees ja naljamees, ükskõik mis temaga vahepeal ka oli juhtunud. Uudelepa sõnad ja tema käsi, mis oli kinni haaranud Trah-holla käest, andsid ta mõtetele jälle tuge ning Trah-holla lausus hoopis julgemalt:

«Kallis sõber, meie pole vist kumbki päris valgete tiivakestega keerubid, aga ma ütlen: see Traat on meie kõrval püstikurat ise. Vaatamata kõigi seitsme patu peale on mul siiski mõnikord hea meel, et minul pole siiski sihukest musta südametunnistust nagu temal. Mulle tundub, et ta võib niisama hoolimatult inimest tappa, nagu mina astuksin mõnele konnale jalaga peale. Ptüi,

võtku teda kolm korda keerdu keeratud sabaga kurat! Sellel oleks ta paras suutäis orgi otsa pistmiseks ja katlas keetmiseks. Kui poleks mu Julia-Juliat olnud, ma ei tea, missugusesse musta auku ta oleks mind juba kaasa vedanud. Usu mind, tema oskab seda nii puhtalt teha nagu kõige osavam hambatohter, kes ei jäta enesele musta täpikestki.»

Uudelepale tuletasid Trah-holla sõnad järsku Potralit meelde. Ka tema oskas kõike talitada nii, nagu oleksid seda korraldanud nägematud käed. Neil kahel, Potralil ja Traadil, nagu oleks midagi hingesugulust olnud. Ja samal ajal aimas Uudelepp vaistlikult, et ta oli vana Trah-holla praeguse eluviisi mõistmisele väga lähedale jõudnud. Viinaga tahtis ta enese eest justkui midagi salata, ära peita, varjata kõik need mured sügavamasse südamesoppi, kus keegi neid ei näeks. Ja viinaklaasi kallas ta ka kogu oma rahulolematuse ning selle argipäevase närususe, millele ei julgenud avasilmi näkku vaadata. Siin seisiski tema lohutus ning hukatus ühtekokku.

«Kes ta on?» küsis Uudelepp.

«Praegu samasugune transporditööline nagu minagi.»

«Aga varemalt?»

«Varemalt . . .» laiutas Trah-holla käsi, nagu ei tahaks ta enam midagi Traadist rääkida. «Kes see teab . . . vist mingi endine ohvitser . . . kinni istunud . . . nüüd jälle vaba ja õigustega. Rohkem ma ei tea, aga räägitakse, et ta olla meie direktorile kuidagi sugulane. Aga tühja kah, kes neid tema asju nii täpselt teab! Mõnikord on tal niisugused ilusad sõnad suus, et laulab veel

paremini kui meie kolooniaülem ja kultuurlinstruktor ühtekokku. Usu mind, tema võib veel ükskord kaugele ronida . . . suuvärk on tal parem kui šveitsi kellavärk. See maksab ka nii mõndagi. Aga kui tige ja verine ta vahel on! Lihtsalt hunt, kes igaüht murdma hakkab, kes tema teele risti või põigiti ette juhtub! Ja see on lausa ime, kuidas ta veel tõmmata oskab. Sel alal transporditööliste seas vist kõige parem spetsialist.»

«Tõmmata?» küsis Uudelepp, kes sellest argoomõistest täpselt aru ei saanud.

«Nojah . . .»

Samal silmapilgul astus Traat kaht viinapudelit bravuuritsedes käes hoides ja endist pinisevat lauluviisi ümisedes tuppa. Ettevaatliku looma kiirusega heitis ta nagu märkamatu pilgu üle ruumi. Ta näis kohe aimavat, et Trah-holla ja Uudelepp olid temast rääkinud, kuid ainult muigas üleolevalt selle üle. Uudelepale tuletas see meelde mingit kunagi nähtud filmi, kus kurjategija on sattunud lõksu, kuid ei reeda end ainsagi liigutusega, et ta seda märkab. Midagi samasugust teatraalset esines ka Traadi liigutustes, kuna ta mõtted mõlkusid hoopis mujal. Ladudes taskutest suupisteid ja ülejäänud raha lauale, ütles ta jälle endise irooniaga:

«Lõbutsege siis hästi, mu härrad seltsimehed. Mina aga pean minema . . . struggle for life, nagu ütlevad inglased.»

«Kuhu sa kurivaim jooksed?» haaras Trahholla tal mantlihõlmast kinni. «Võta vähemalt naps viinagi, sest kui pudelid laual, siis ei lahku keegi Trah-holla toast kuiva suuga.»

Traadile näisid Trah-holla sõnad meeldivat. See oli ühtlasi ka just kui kontroll, kas ta alistub talle ikka endist viisi või on end kuidagi lahti rebinud.

«Tead ju ise, kallis vader, kell saab varsti kümme . . .» tegi ta veiderdava kummarduse nagu selleks, et oma mõtte rõhku asetada järgmistele sõnadele, « . . . ja sinu armas Džuulia ei tunne minu vastu just erilist sümpaatiat. Eriti just nende viinapudelite juures. Parem ma lähen — tuleb kergem, tuleb odavam ja tuleb meile kõikidele lõbusam. Aga selle noormehega, kes mu sõnadest õigesti aru sai, katsume ajada lähematel päevadel veel töököküsimuse üle juttu. Vana Kimask just tahabki ära minna, ja miks mitte tuttavat inimest asemele võtta. Eks ole, Trah-holla?»

«Õigus, Traat, see on sul just õige mehe jutt ja ka minu mõte!» hüüdis Trah-holla rõõmsalt toolilt üles karates. «Võta selle peale üks pudel reisipassiks kaasa, sest meie niikuinii ei jõua mõlemast jagu saada.»

Traat tõstis tõrjudes käed ja punnis vastu, sest sihuke tükk ei kõlbavat kuhugile, et ta meeste eest viina ära võtab. Kuid Trah-holla tundis tema kombeid väga hästi. See oli praegu ainult Uudelepa ees eputamine, sest kas ta polnud nõudnud temalt ja teistelt transporditöölistelt mõnikord peaaegu vägivallaga viina. Sellepärast haaraski Trah-holla laualt ühe pudeli ning toppis selle poolvägisi Traadile taskusse.

Traat lehvitas rõõmsalt mütsiga:

«Good bye!»

*

Nii Uudelepp kui ka Trah-holla tundsid endid pärast Traadi lahkumist palju vabamalt. See pikk logardivõitu mees oma sirgevarrelise piibuga, kilpkonnaluust raamides prillidega ning teeseldud inglise spliiniga tundus neile võõras. Trah-holla justkui kartis teda, nii nagu kardab koer alati taltsutatud hunti, kuid samal ajal püüdis ka võidelda tema vastu. Uudelepp aga tundis ebamäärast rahutust, millele ta isegi ei osanud põhjendust leida.

Nüüd, kahekesi jäänud, oli neil aga palju jutustada, vanu mälestusi meelde tuletada, naerda ning möirata. Vanad mälestused on enamasti ikka helged, neid ilustab romantika ning rikastab juurdeluisatu. Just selle tõttu jäävadki nad igavesti meelde. Ka pudelil, sel va kurja juurel, löödi pauguga kork pealt ära, lõigati vanamehe habe maha, nagu naeris Trah-holla.

Klaaside kõlina vaheajal rajati ka tulevikulootustele ja unistustele teed. Trah-holla jutustas mõnest kioskist, üsna väikesest putkakesest, kus ta võiks jälle oma Juliaga müüa, kaaluda ning ostjatega tuhat nalja visata. Ükskõik mida ta müüks, kas või laste mänguasju, aga õlleputkasse ei taha ta enam miski hinna eest tagasi minna. See kobrutav õlu viiski teda sinna põrgupõhja.

Samal ajal aga unistas Uudelepp vaikselt nagu seitsmenda klassi koolipoiss Leenist. Kui Trah-holla oli vaikinud oma unistuste kioskist, siis hakkas ka Uudelepp jutustama oma südamemuredest ja Leenist. Sel jutul oli isegi mõru maik juures, sest Leenil polnud küll veel sada halli juust peas, kuid ta polnud ka nii truu kui Trah-holla Julia. Julia ootas viis aastat ja oleks kind-

lasti oodanud veel mitu korda viis aastat, aga Leenil kustus armastus juba kahe aasta pärast nagu tuulest puhutud tuletikk. Ja kas oligi ta kunagi tõsiselt armastanud? See valus küsimus näris nagu rott Uudelepa põues.

Iga niisuguse jutu puhul tõstsid mehed klaasikese ja lõid kokku, kord teineteise õnneks, kord mõne meeldetuleva kurvastuse peale. Viinapudel aina vähenes, vanamehel hakkas külm ja ta tõmbas end kössi, nagu rõõmustas Trah-holla, suupisted kadusid ja ka väikeses ruumis jäi nagu muresid ikka vähemaks ja vähemaks. Nad lendasid südametest laiali ja pugesid seinapragudesse, kus oligi nende paras koht. Kuulates Uudelepa jutustust Leenist, põrutas Trah-holla mitu korda rahulolematult raske rusikaga vastu lauda ning raputas laitvalt pead. Talle ei meeldinud mitte põrmugi too Leeni, või täiesti prostalt välja öelda — too Potivari Leenu, kes oli osanud niisuguse toreda poisi nagu tema sõber Uudelepp lihtsalt haneks püüda. Siin oli Trah-hollal paljugi Uudelepale öelda, võis pimeda kohe nagu mõni imearst nägijaks teha.

Uudelepp oli väga rabatud Trah-holla säärasest halvast arvamisest Leeni kohta. Kas uskuda teda või mitte? Mis Potivari naine see Leeni-Leenike ikka on? Muidugi ei tohtinud uskuda Trah-hollat, sest ka selles temale väga tähtsas küsimuses ajab ta ainult oma hiina jutte. Neid oli küll mõnus kuulata ja nendele kaasa naerda, kuigi tead, et nad ei sisalda teragi tõtt. Aga tema ja Leeni küsimus on hoopis teistsugusem, isegi palju keerulisem, siin ei tohi Trah-hollat uskuda. Siin uskugu igaüks ainult ennast, oma südant.

Sellepärast muutuski ta veidi pateetiliseks, kui ütles:

«Usu, kallis Trah-holla, sa oled küll väga suurte kogemustega mees, sul on ka niisugune tore naine nagu Julia, aga armastusest . . . suurest, igatsevast armastusest, mis rabab sind ainsa löögiga maha nagu välk selgest taevast, ei tea sa mitte tuhkagi.»

Trah-holla oli Uudelepa sõnadest tõsiselt solvunud. Kuidas, tema ei tea armastusest mitte tuhkagi? Kui seda oleks öelnud keegi teine, mitte aga Uudelepp, siis oleks saanud siin asja mõne toreda lõuahaagiga kohe selgeks teha. Ja kui vastane põrandal pikali, siis ei hakka ta enam tõendama, et Trah-holla armastusest tuhkagi ei tea.

«Toh-oh, sa puujumalate looja,» turtsatas ta nüüd tagasihoidlikult ning pistis justkui ägeduse vaigistamiseks ilusa halli kilu suhu.

«Ma räägin tõtt,» viskas Uudelepp nagu petrooli tulle.

See poisikese kangekaelsus ei mahtunud enam Trah-holla hinge.

«Toh-oh!» turtsatas ta jälle. «Kuradima pihta, kes siis veel rohkem teab sellest-tollest armastusest, mis teeb sind pehmeks nagu vaha, magusaks nagu kärjemesi ja vihaseks justkui Hageri mõisa ühe sarvega pulli, kui mina, Trah-holla-kolla?» kõmistas ta mõlema käega ägedalt vastu oma vägevat rinda. «Usu või ära usu, aga kõik Pelgulinna nõiamoorid on mul noores põlves viimaseni läbi armastatud. Ära arva, Uu-uudelepake, ka Trah-holla on noores põlves kõvasti seelikute ja ilusate seelikusabade küljes kinni

olnud. Ja ka need Trusillad, Monikad ning Esmeraldad on minu kaelas rippunud, nagu oleksin ma mõni lõhnav sirelipõõsas olnud. Aga armsamat pole ma eluilmaski leidnud kui minu Juuli-Juliake. Proosit!»

«Proosit!» tõstis ka Uudelepp klaasi, kuid hakkas kohe vastu vaidlema: «Sa rääkisid siin küll ilusa jutu, kuid tuhkagi ei tea, sest sa pole ju minu Leenit näinud.»

«Ei tahagi sihukest näha, tuhka talle selle paabulinnu saba peale!» heitis Trah-holla hooletult käega. «Tean juba nägematagi: keskelt peenike, tagant lai, jälle peenike, jälle lai nagu herilane. Need ongi just kõige õelamat sorti naisterahvad, kelle käes oled sa ka ilma käeraudadeta varnakk. Ühe niisuguse letuka pärast sai aastat kakskümmend-kakskümmend viis tagasi rongirataste all õnnetut surma üks mu hea sõbramees. Ära mõtle seda, et ta oleks tahtnud end meelega tappa, vaid jooksis alimendimaksunõudjate eest ära ning sattus ähmiga manööverdava kaubarongi ette. Ja oligi korraga — trahh-h! Vaata ette, et sa endaga, kallis sõber, niisugust rumalat tükki ei tee.»

Uudelepp oleks tahtnud praegu kas või kümne keelega Trah-hollale vastu vaielda, kuid selle sõnademasina juures pidi ta tahes-tahtmata vait jääma. Kui juba Trah-holla rääkimisehoogu sattus, siis pidid vaikima kõik teised. Ehk ainult valjuhääldajaga oleks suutnud temast üle karjuda. Sellepärast vaikis ka Uudelepp ning õngitses ajaviiteks kahvliga karbist kilu. Kuid korraga kargas talle armsa mälestusena midagi meelde ja ta hüüatas:

«Stopp, Trah-holla-kolla! Oota, ma näitan teda siiski sulle, ja alles siis ütle sina oma sõna.»

«Kus . . . kus ta sul on?» hämmeldus Trah-holla toas ringi vaadates.

«Siin . . . minu kohvris. Ta kujuke on küll ainult puust, aga isegi Sipito ütles, et see on minu parem nikerdus. Sel on juures hingeõhku, ütles ta».

«Ah!»

Trah-holla lõi seda kuuldes küll käega ja tõmbas näogi krimpsu, nagu ei usuks ta enam midagi. Aga sellest hoolimata tassis Uudelepp tõttava tuhinaga kohvri keset ruumi ning ruttas seda avama. Ta tõmbas vist liiga räpakalt mõlemad sangad lahti, nõnda et kohvrist jooksid mitmesugused nikerdatud kujukesed kolinal põrandale, veeredes igale poole nagu munakesed laiali. Üks neist jäi siiski Uudelepale pihku ja, heitnud sellele pilgu, hüüatas ta ka ise üllatunult:

«Trah-holla, vaata . . . see oled ju, pagana pihta, sina! Võta sõbramehe poolest mälestuseks.»

Trah-holla võttis pihku mingisuguse puujupikese ja silmitses seda uudishimulikult. Näe asi või kedagi! mõtles ta. Neist pintslimeestest, kujukeste nikerdajatest ja raamatukoidest ta suuremat lugu ei pidanud. Käed, mis saevad puid, künnavad maad või lõhuvad kive, — need olid elu aluseks. Paberi ning mingisuguse nikerdatud puujumalaga sa end juba ei toida. Aga täpsemal vaatlemisel kujunesid puujupist siiski välja inimese kontuurid: lai nägu, rohmakad jalad, võimsate haaretega käed. Nähtavasti kujutas see

harkis jalgadega turjakat ja rasket meest seismas, juuksetutt otsmikul ning metsakirves õlal.

Trah-holla hakkas nohisema — kujukeses oli midagi tuttavlikku, päris omast ja lähedast. Kas see ei olnud viimati? . . . Ah! Ta veeretas kohmetult puutükki edasi-tagasi pihus, silmitsedes seda veel terasemalt igast kandist. Põrgu! Keegi oleks nagu nuiaga sähvatanud Trah-holla kuklasse. See oli ju tema ise, vana Trah-holla! Just tema, ja mitte keegi teine!

Täpselt just niiviisi läks ta koloonias igal hommikul metsatööle, habemetüükad lõua otsas, vasakus jalas irvakil kott ja metsakirves õlal. Tema mis tema, just tema!

Trah-holla südames liigahtas midagi: nii hale ja ühteaegu armas oli seda kummalist puujuppi vaadata. Puu oli surnud, ent temas siiski elas midagi armast ja lähedast. Aga kahelda pole siin enam millegi üle, tema mis tema kogu oma sasise juuksetuka, habemenadi ja irvakil kotaga. Ja ka jalad on harkis, nii nagu ta armastab enamasti ikka seista. Trah-holla tundis, et ta muutub millegipärast härdaks, hakka kas või seda krobelist puujuppi vaadates nutma. Aga milleks nutta? Ta südames hakkas koguni hõõguma imelik soojus, niisugune hell soojus, nagu oleks see väike puukujuke tema õlgadelt maha pesnud kõik need eluaegsed vigurid ja tembud, mida ta oli kunagi suures lolluses teinud. Ja nüüd hakkas nii kerge ja soe, nagu oleks ta saunast tulnud.

Nagu ei usuks ta veel tõelisust, küsis ta oma liigutust maha surudes kareda häälega:

«Rein, kurat . . . kas see olen ikka mina või ei ole mina?»

Uudelepp tundis Trah-holla hüüatusest heameelt ning vastas niisama rõõmsalt:

«Just sina . . . või vähemalt natuke sinnapoole.»

«Pergela! Söögu mind japonski bog-h, nagu ütlevad needsamatsed jaapanlased, kui see pole vana Trah-holla,» surus ta kujukese heldinult vastu rinda. «Traadil on vist tuline õigus, et ma olen seesama . . . mis ta nimi nüüd oligi? Ahhaa . . . seesama kohtlane!»

Uudelepp ei suutnud järsku Trah-holla mõttekäigust aru saada. Tal hakkas koguni veidi piinlik, sest see nikerdus oli üks tema esimesi katseid ja lõpuni välja töötamata. Aga et see oli talle kogemata pihku juhtunud, sellepärast näitaski ta seda esimese hooga Trah-hollale. Muidugi sarnanes see üsna pisut-pisutt-t temaga, andes edasi ainult väliseid jooni, harkis jalgade iseloomulikku seisangut, otsmikule langenud juuksetukka ja katkist kotaniru.

Trah-hollale aga tuletas see krobeline kujuke meelde kogu tema senist elu, kõiki häid ja halbu päevi. Seda kujukest nähes vilksatas talle isegi kaugetest aegadest meelde vana mälestus, kuidas Julia oli talle esimese särava pilgu heitnud. See kujuke oli justkui tema eluraamat kõigi lugematute lollustega, mis olid vahel lõppenud hästi, vahel halvasti. Jah, see oligi tema eluraamat ja sellepärast tundiski ta end südame põhjani liigutatud sellest lihtsast tähelepanelikkusest, et Uudelepp oli selle puukujukese jaoks sadade ja tuhandete inimeste hulgast valinud just tema. See õnnelikkusetunne kipitaski tal praegu kurgu sügavuses nagu nututomp.

«Ja sa tegid seda just minust, mingisugusest varnakist?» küsis ta, veidi ärevil nagu ikka inimene, kes ei ole lootnud ega loodagi niisugust rõõmu oodata.

Ta rõõmustas nagu laps ootamatult kauni lelu üle; sealsamas jälle kaheldes, kas see on ikka tõepoolest temale, kas siin pole juhtunud mingi arusaamatu eksitus. Eksitusi juhtub elus palju, isegi iga samm on neid täis, nii et ei taha langeda nende tumedasse võrku. Sellepärast otsustaski ta selle keerulise küsimuse otsekohe selgitada ning küsis Uudelepalt väga tõsise ilmega:

«Sa ju tead väga hästi, et ma pole mingi helesinises, roosade särpidega lapsuke, keda pühapäevahommikul ristimisele viiakse. Istusin viis aastat kinni, kas vähe või palju, kurat seda teab, aga see on kindel, et süütu pool polnud mina. Ja siiski tegid sa selle puujumala minust, mingisugusest katoržnikust.»

Ta ootas ahnelt, peaaegu paluva ilmega Uudelepa vastust, sest see tähendas temale praegu palju. See tähendas, et ta polegi mustem ega määritum kui teised inimesed, kellest niisuguseid kujukesi on voolitud. See annab talle jälle mõtte elada ning töötada. See oleks nagu rukkikõrre sirgeks ajamine, mida rahehoog on peksnud mullasse. Uudelepp aimas neid Trah-holla raskeid, ristamisi üksteise vastu pekslevaid tundeid ning vastas niisama tõsiselt ja avameelselt, nagu Trah-holla oli temaltki küsinud:

«Just sinust, Trah-holla.»

See vastus muutis Trah-holla härdaks. Siin oli kõik segamini, vanad mälestused, joodud viin, inimese endahaletsemine ja veel tuhat-tuhat näge-

matut põhjust, millele ei oska isegi nime anda. Sellest kõigest haaratud, tõstis Trah-holla äkilise liigutusega kujukese suu juurde ja suudles seda hardalt.

«Mis tembud siin lahti on?» kostis korraga ukselävelt.

Trah-holla vaatas kohkunult sinnapoole ja hüüatas:

«Juliana!» Ta jooksis rõõmsalt-ärevalt naisele vastu, kujuke pihku surutud, et seda talle näidata. «Vaata, Juulia, see on ju sinu jämeda ninaga Trah-holla! Sinu Vanapagan, Kirstu Ristinael, Möirgaja ja Vana Krõmpskott.»

«Kas mõnikord ka mitte Kuku-pai?» heitis Julia Trah-holla poole südamliku pilgu.

Trah-holla tõmbas end trammi nagu rivisoldat ja vastas naljatades:

«Sul on tuline õigus, va Nõiamoor! Olen olnud mõnikord harva ka Kuku-pai, Siisike ja Vanapõrr-rguline ja . . . Aga vaata, missugune see sinu mereröövel aasta või kaks tagasi välja nägi. Habe, juuksetutt, lõhkine kotanäru, harkis jalad, metsakirves õlal . . . kõik on minu. Minu ja minu, vaata ennast justkui peeglist. Julia, kas sa tunned oma Vanapõrr-rgulise ära?»

«Tunnen, kes siis niisugust Möirakaru ei tunneks!» naeratas naine, ja ka Uudelepp nägi tema tööst väsinud ilmes heameele sädelust selle lihtsa kujukese üle.

Julia riputas oma õhukese mantli varna ning hakkas end öökapi kohal rippuva väikese peegli ees kohendama. Praegu näis ta palju meeldivam ja kodusem kui seal suitsuses õllekeldris. Kõik see, mis on halvas mõttes omane ettekandjatele,

oli justkui sinna keldrisse maha jäänud. Temas peitus palju seda naiselikku armsust ja ka kadakaoksana särisevat tuld, millest Trah-holla oli Uudelepale nii palju kordi kõnelnud. See oli tõeline Julia, nii nagu ka Uudelepp teda ette kujutas.

«Rein jääb ööseks siia,» rääkis Trah-holla naisele, otsides ise silmadega sobivat kohta, kuhu võiks ta oma kujukese paigutada. «Julia, sa tee talle niisugune magamisase, kus ta võiks norsata nagu seitse härga taevavärava ees. Muidugi pole meil talle sulgpatju ega isegi krahvinna Margareete voodit pakkuda, aga meiesugustele tulest ja veest läbikäinud meestele on ka maas põõnamine olnud mõnikord lausa taevariik. Eks ole, Rein?»

Uudelepp ei saanud veel vastatagi, kui Trah-holla tuli jälle hoopis uuele mõttele.

«Kuule, Julia,» hüüdis ta käratsedes, hakates ise heameele pärast näost õhetama, «kui mu sõbramehel riideid tarvis on, anna talle selga minu pühapäeva-ülikond, mantel, ja anna kõik mis tarvis. Anna ka särk ja see kirju lips, mis on nüüd kõige uuem moehirmutis. Ära keela midagi, tema juba neid Kauba-Mihkli juurde ei vii, nagu võin mina teha. Tema pole niisugune mees nagu see põrgutukk Traat, kelle otsa võid vaadata nagu põhjatusse kaevu, kuid ikkagi mitte midagi ei näe. Tee seda, sest Uudelepapoisil on praegu rasked päevad. Ja tead, Julia, sa räägi Reinule ka veidi naistest, sest poiss on praegu ühe niisuguse letuka kimpu sattunud nagu Pahlbergi Kolla, kui ta kõrtsist koju tulles oma puujalaga lampkasti sattus. Ei saa kuidagi välja

ronida ega upu ka ära. Nüüd aga võtame selle kõige peale ühe väikese pits-pitsikese, mis andku hingerahu meie südamele.»

Ta asus laua juurde klaase täitma, kuid viinapudel oli nagu silmamoonutuse mõjul äkki kadunud. Trah-holla jäi kohmetuks, vaatas laua alla, tooli taha ja kobas isegi käega aknalaual, aga — ei midagi. Siis tõmbas ta end imelikult kühmu — nüüd oli kõik selge. Seni kui ta vadistas ja maailma maad ja mered kokku rääkis, oskas armas Julia juba asja korraldada. Viinapudelile olid Julial alati teravad silmad nagu kassil. Trah-holla lõi lootusetult käega ning pilgutas Uudelepale kurvalt silma. Kuigi ta ei lausunud ainustki sõna, sai Uudelepp kohe aru, et sõnad oleksid asjatud olnud, sest Julia käest poleks enam viinapudelit ükski meelitus ega ka kõige metsikum müristamine välja toonud. Ka koduses elus on parem rahu kui sõda.

Uudelepp magas kahe puhta krabiseva lina vahel põrandal madratsil ja talle tundus tõepoolest, et siin võib mõnusalt norsata otsekui seitse härga taevavärava ees, nagu ütles Trah-holla. Kuid vaevalt silmad suletud, virvendas üksikute piltidena ta eest mööda kogu tänane õhtu. Leeni . . . Potral . . . suitsune õllebaar . . . Julia . . . Ta avas silmad, ja kui ta need jälle uuesti sulges, kerkis nagu tema kohal esile jälle Trah-holla oma käreda hääle ja tabavate sõnadega, ning see töntsakas puukujuke, mille ta mälestuste järgi niisama harjutuseks ning ajaviitmiseks vestnud. Kuid mis saab homme? Kas ta hakkab transporditööliseks või läheb veel enne Nikolajevi, endise töökoha kaadriosakonna

ülema juurde? Nikolajev oli siiski inimene, kes suutis sügavamale vaadata ja keerukamatest küsimustest aru saada kui paljud teised. Temale ei olnud inimene ainult lihtne ankeet. Ent mis oli siin aru saada? Tema küsimus oli ju nii lihtne ja igapäevane, et siin polnudki midagi arutada. Vastuvaidlematult oli ta süüdi, selle eest karistuse kandnud ja — kõik. Edaspidised teed olid ainult tema enda rajada, kas ta ajas need sirged või kõverad.

Uudelepp sulges silmad.

Jälle hakkas ta südames nii valus ja tühi, sest viin oli kõik mured ainult ajutiseks, mõneks lühikeseks silmapilguks eemale peletanud. Nüüd tulid nad jälle uue lainena, veel raskemate löökide ja masendusega kui varem. See oli kindel, et ta tööga hakkama saab, ükskõik missugune see ka on, aga Leeni ... Leeni ... Leeni ... Kas ta suudab kunagi, kogu eluaja jooksul seda lööki unustada? Uudelepp tundis, kuidas ta meelekohtades lõi jälle endine piinavalt näriv valu tuikama. Silmade ees hakkasid keerlema suured punased ringid, tekkisid ja kadusid, pildusid teda nagu õõtsuvatel lainetel. Siis tundis ta, kuidas kogu keha haaras äkiline palavikutaoline külmavärin. See justkui tormas tema kallale sealt poolhämarast telefonikabiinist, kui teisel pool kõnetoru hargile klõpsatas ja polnud enam kuulda Leeni häält. Uudelepp katsus käega oma rinda ja kaela. Need tundusid higist märjad ja õhkusid tulikuumalt. Kas see oli tingitud joodud viinast ja üleelamiste ärritusest, või oli see jälle uue malaariahoo algus, mis tagasi pöördus?

Uudelepp pöördus raskelt teisele küljele, suru-

des näo vastu patja. Sealt õhkus vastu lämmatavat kuumust ja kauaseisnud sulgede läppunud lehka. Ta oleks tahtnud vaiba pealt ära heita, kuid tundis sealsamas jälle uusi külmavärinaid. Kord poisikesena, kui ta oli pesuridvaga katusesarika alt pooleldi uudishimust, pooleldi kogemata maha löönud väikeste poegadega pääsukese pesa, tundis ta samasugust raskust ja masendust nagu praegugi. Ei, nüüd oli siiski mitmekordselt raskem. Siis tundis ta ainult südametunnistuse kahetsuse piina, midagi täiesti ebamäärast, mis võib kunagi elus tema saatust siduda nende linnupoegade saatusega. Ent nüüd tundis ta enesel kogu armastuse õnne ja selle ebaõnne neetud painajat, mis justkui naelutas teda abituna maa külge.

Väljas põrises ikka veel aknaplekkidel tihe sügisvihm ja tuul kolistas lahtistel katusekividel. Uudelepale tundus, justkui räägiksid need hääled temaga mingit arusaamatut keelt, kord kurjustades, kord heatahtlikult, kuid ometi ei suutnud ta neid mõista. Viimaks hakkasid nad valusalt trummeldama, torkides nagu teravate nõeltega kõrvus ja meelekohtades.

Uudelepp sirutas paljad käsivarred vaibale, sest nüüd hakkas tal järsku väljakannatamatult palav. Kogu keha muutus jälle higiseks, kleepudes linade külge. Väljas trummeldas ikka vihm vastu aknaplekki. Kuskil kaugel, vist reidil huilgas üks laev pika vilega. Trah-holla magas juba norinal ristseliti sängis ja Julia, silitanud korraks ta sassis juukseid, lippas voodist särgiväel tuld kustutama. Nüüd mattus kõik pimedusse ja vaikusse.

Mõni minut hiljem tundis ka Uudelepp, kuidas ta vajus valutavate meelekohtadega sügavasse unne.

4.

Uudelepp lamas mitmed päevad kõrges palavikus Trah-holla korteris.

Enamasti magas ta palavikulist, rahutut und, kogu keha täis valulist väsimust ning raskust. Miski nagu rõhus kogu raskusega ta rinda ja meelekohti. Aeg-ajalt katsus ta seda nägematut rõhujat eemale tõrjuda, kuid see tuli ikka ja jälle uuesti tagasi. Mõnikord avas ta võpatades silmad, nagu ähvardaks teda ootamatu hädaoht. Ta isegi ei teadnud, mis see oli, kas metsas varisev puu, kõrgelt pervendikult allakukkumine või hirmutav tulekahju. Poisikesena oli ta sageli näinud pikki ning väsitavaid unenägusid just tulekahjudest ja veel nüüdki hirmutasid need teda. Ta häbenes seda ning püüdis hoida seda naeruväärset hirmu salajas, ainult enese teada.

Voodis istukile karates heitis ta eneselt äkilise liigutusega magamisriided ning vahtis hirmunud pilkudega ruumis ringi. Kuhu ta oli sattunud, kus ta viibis, mis hirmutas teda nõnda metsikult? Mis voodi see oli, ta magas ju naril? Kunagi ei suutnud ta neile tormavatele küsimustele esimestel silmapilkudel vastust anda. Alles nähes Trah-holla toa tuttavlikku madalat lage, vanamoelist lihtsat riietekappi ning kohmakat, alles äsja valgeks lubjatud ahju, rahunes ta otsekohe. Tal hakkas isegi hea meel, et ta ei

viibinud enam pikal teekonnal ega tolles ligases õllebaaris. Isegi käik Potrali poole ja telefonikõne Leeniga tundus olevat pigem väljamõeldis, palavikuline ettekujutus kui tõelisus. Ta oli olnud siin, ainult siin ja mitte kuskil mujal. See mõte rahustas jälle teda, nõnda et laskus väsinuna ja üleni higisena jälle tagasi voodisse.

Uudelepp hakkas mõtete rahustamiseks lage silmitsema.

Ühes kohas oli see vett läbi lasknud, ja kui ta pilgud juhtusid seal kauem peatuma, moondus laik suureks, mitmesuguste kirevate värvidega laemaaliks. Esimesel silmapilgul näis see mingi tormavate või tuulest tagakihutatud kujude karjana. Siis hakkasid nende kujude kontuurid pikkamisi selginema, elavamaks muutuma. Ilmusid nähtavale metsikud, tagumistele jalgadele tõusnud hobused, habemikud mehed, lehvivate juustega, surmani hirmunud naised ja veel mingisugused arusaamatud kummalised kujud, mis segunesid kõik ainsaks laialivalguvaks pildiks. Tagapõhjal aga tõusid teravad piigitaolised kaljurahnud, mida kattis merest kõrgele paisatud kohisevate lainete vaht.

Aeg-ajalt hõljus pilt Uudelepa silmade ees edasi-tagasi, kord tuhmudes, kord jälle elavamaks muutudes. Kujud liikusid ja paiskusid hirmunult laiali, nagu põgenedes läheneva hävingu eest. Uudelepp mõtles, et nende taga tormab kohisev meri, mis tahab kõike hävitada. Ent ootamatult voogasid teravate kaljunurkade tagant välja pikad sõjaväekolonnid, paistsid ratsanike vanaaegsed piikide metsad, rasked kilbid ning säravad soomusriided.

Kui aga Uudelepp katsus teravamalt seda pilti silmitseda, kõikidesse üksikasjadesse tungida, siis vajus korraga kõik silmapilkselt laiali vormituks roostepruuniks laiguks. Uudelepp ajas end küünarnukile, et veenduda, kas see oli tõsi või ainult ettekujutus. Muidugi polnud see tõsi. Nüüd polnud enam mingit laemaali, vaid ainult harilik vihmaveelaik, nii nagu see oli mööda pragunenud lage laiali valgunud. Uudelepp sulges väsinult silmad, ja kui ta need jälle uuesti avas, tekkis hoopis uus moondus. Laest hakkasid vastu irvitama mingid lõustad, kassipeadega olevused, kelle näugumistki võis kuulda vastu aknaplekki trummeldava vihma solinas. Nad lähenesid, tõmbusid küüru, olid iga silmapilk valmis justkui laest alla hüppama. Kuid juba mõni hetk hiljem lõid ka selle pildi äärjooned Uudelepa silmade ees virvendama, tuhmusid ja kustusid kohe.

Niisugune pingutav vaatlemine väsitas Uudeleppa.

Kogu ta keha muutus üleni märjaks, pea pööritas ja südame all hakkas iiveldama. Ta tundis end nii nõrgana nagu väeti laps, kes vaatamata kõigile pingutustele ei suuda üles tõusta. See väsitas teda veel enam, nõnda et ta vajus eneselegi märkamatult jälle sügavasse unne. Kas see kestis pikad tunnid või ainult mõned lühikesed silmapilgud, seda ei suutnud ta ärgates kunagi öelda. Kogu uni ei tundunudki unena, vaid mingi visa võitlusena olemise ja mitteolemise piirimail. Ainult kitsas riba nii tuttavat valgust, mis väreles kulunud põrandal või oli päeva edenedes eesriide pilude vahelt tõusnud kõrgemale

kuni kapi servani, laskis tal umbkaudu aimata päevaaega. Kella ei suutnud ta kunagi vaadata, see tiksus nagu kuskil lõpmatus kauguses ta voodipeatsi taga. Ja see tiksus nii kõvasti ning rütmiliselt, nagu polekski see olnud kell, vaid nagu lõhestaks ta ise metsatöödel jändrikke puuhalge.

Mõnikord ärkas ta võpatades sellest pool-letargilisest unest, kui talle pakuti juua või midagi süüa. Külma vett jõi ta alati ahnete sõõmudega, kuid toit tundus alati vastik, keerles läägena suus ja pani südame iiveldama. Nii vastumeelseid rasva ja õlide lõhnu polnud ta kunagi varemalt tundnud. Enamasti hoolitses tema eest väike kuivetu eideke kõrvaltoast, selg küürus nagu kadakane kõver kepipide, kohendades alatasa ta tulikuumaks muutunud peaalust või korraldades mahalangenud vaipa. Ta tuli ja läks alati nii tasa, ilma vähematki müra tekitamata, nagu polekski liikunud inimene, vaid ainult hetkeks vilksatav vari. Uudelepp püüdis mitu korda temaga rääkida, kuid ta sõnad takerdusid ja läksid sassi.

Vahel harva, selgemate silmapilkude vaheaegadel, uskus Uudelepp siiski enese lähedal märkavat ka Juliat.

«Julia!» hüüdis ta tasakesi, sirutades käe vaiba alt välja.

Naine tuli tema juurde ja pani raudkülma käe otsmikule.

Nüüd oleks tahtnud Uudelepp temaga nii hea meelega juttu ajada, päris pikka juttu. Ta oleks tahtnud järele pärida, kuidas elab ta vana sõber Trah-holla, kes on maailmas kõik kuumad ja külmad põrgud läbi kolanud, ning kas ta ikka

seda va pits-pitsikest armastab. Muidugi armastab! Seda teadis Uudelepp juba ette, aga sellest oleks olnud siiski tore rääkida. Siis oleks ta tahtnud veel midagi teada õllebaarist, selle toredast võlvlaest, mustrilisest põrandast, tuulepluusis, nagu kõikide poolt unustatud viiuldajast ja veel paljust muustki, mis tol õhtul talle mällu oli sööbinud, kuid nüüd hakkas juba ununema.

Ah jah, kas too pika sabaga, kole võhr ikka mööda paneeli kitsast äärt jookseb? Ah ei, mitte seda poleks ta tahtnud küsida, vaid hoopis noist paberlilledest, mida too väike, kavala näoga mutike korvikesest müütas. Ja ka mitte seda, ka mitte seda, vaid hoopis . . . hoopis midagi muud. Ent mis see oli? Ah-haa! Kas Julia ei tunne üht niisugust tütarlast nimega Leeni, kes on vana Trah-holla sõnade järgi — keskelt peenike, tagant lai, jälle peenike, jälle lai ja peale selle veel meeste südamete korgitser? Kuid Uudelepast polnud mingit küsijat ega isegi sõnakese lausujat. See kõik ainult keerles ta mõtetes, valmistades talle sisemist rõõmu.

Ja nii vajus ta jälle märkamatult sügavasse unne.

Ta ei suutnud enam arvestada, mitu päeva oli möödunud tema haigestumisest. Võib-olla kaks, võib-olla kolm, võib-olla koguni nädal või veel rohkem. See sarnanes tasakaalutu kõikumisega poolteadvuse ja kuhugi pimedasse kuristikku kukkumise piiril. Mõnikord tundiski ta palavikulises unes nii selgesti, et tema alt hakkab pind ära libisema, pole enam kuskilt kinni haarata ja ees ootab kuristik. Alati ärkas

ta niisugustest, kõige väsitavamatest unenägudest alles viimasel silmapilgul karjatusega üles. Kõik ta luud-liikmed valutasid, nagu oleks neid raske teesillutamise rulliga muljutud. Pea lõõmas nagu tuletukk. Iga kord kui ta tahtis end asemel ühelt valutavalt küljelt teisele pöörata, pidi selleks kokku võtma kogu oma jõu.

Kuid ühel õhtul, kui tuli oli juba süüdatud, mida Uudelepp pooleldi avatud laugude vahelt märkas vaevalt-vaevalt helendava kumana, tundis ta nii imeselgesti, et oli nüüd astumas üle selle poolteadvuse ja kuhugi pimedasse kukkumise piirjoone. See tähendas kindlasti tervise tagasitulekut. Piinav raskus oli juba peaaegu kadunud, ta võis jälle vabamalt hingata ja kõiki oma liikmeid sirutada. Nende päevade jooksul polnud ta kunagi niisuguse selgusega teda ümbritsevaid hääli kuulnud kui praegu. Need rõõmustasid teda, äratasid justkui uuele elule.

Korraga kostsid esikus rasked sammud, tulija kraapis otsekui vihaselt kuuseokstest mati külge poriseid saapaid. Toauksele ei koputatud, see prahvatas nagu järsust tuuletõmbest lahti. Muidugi võis see olla ainult Trah-holla. Ja see ta oligi, täristades vihase häälega:

«Kurat, ükskord teen ma selle Traadi-närakaga lõpu! Ta tahab mind vist jälle sinna neetud metsadesse tagasi vedada. Ta on justkui kõige hullem tahmategija, kes oskab kavalalt kõik mehed oma mustadesse tegudesse segada. Ma ei taha seda enam, ma pole poisike, kellel on veel pikk eluiga ees. Seda taipab ka vana Kimask, sest tema juba tunneb, kui laev lekkima hakkab. Ma ei taha enam . . . ei taha!»

«Räägi tasem ja ära ratsuta mööda tuba justkui igavene puuhobune,» kostis kuskilt kaugemalt, vist akna alt laua juurest Julia hääl. See kõlas ka ühtlasi hoiatusena, et Uudelepp võib ärkvel olla. «Ta jäi just praegu magama ja sa äratad ta jälle oma trampimisega üles.»

Trah-holla alandas kohe oma hääle sosinaks ning küsis:

«Kuidas on . . . kas parem?»

Uudelepp tundis selles häälekõlas sooja hoolitsust.

«Ma arvan, et palaviku tipp on möödas,» vastas Julia.

«Tore!» kõmistas Trah-holla end unustades jälle rõõmsalt. Kuid ta märkas kohe oma hoogusattumist ning alandas hääle jälle sosinaks: «Teadagi, see on kliima muutusest, nagu ütles ka arst, sest kui ka karu metsast välja tuuakse, ei maitse talle esimesel päeval isegi mesi. Võid arvata, et meie seal patisaksa elu ei elanud ega ka pehmet kohta päikese käes ei peesitanud. Käed olid alati täis tööd ja rähmlemist, hingegi sai mõnikord ainult jaopärast tõmmata. Mäletad, ka mind murdis ja käänas see haigus mitu nädalat pärast tagasitulekut nagu linakolgitsate vahel. Mõtlesin, et keerab mind eluks ajaks niiviisi rõngasse nagu lihunik Trossmanni leebervorsti. Aga tühja kah, kangetel meestel, kes oskavad maailmas kas või toobripuu peal õiglast und magada, see tühine tõbi juba tossu seest välja ei võta. Niisugused mehed on just sinu Trah-holla ja ka Uudelepa-poiss.»

«Ära kelgi ühtigi!» kostis vastuseks ainult Julia naer.

«Ei kelgi, see on selge nagu aamen kirikus.»

Trah-holla hakkas pikkade kõmisevate sammudega rahutult mööda tuba käima, nagu talle oli saanud harjumuseks paljudest kartsapäevadest, kus ta istus küll portugali keele, küll paljude muude kangekaelsuste pärast. Mööda tuba käies harutas ta seljast kuue, nööpis lahti kampsuni ja vesti, heites need siia-sinna hooletult toolidele laiali. Julia koristas ta laialipillatud riideid, kuna Trah-holla rääkis otsaesist kortsutades justkui enese ette:

«Küll oleks hea, kui see Uudelepa-poiss meie juurde tööle tuleks. Ehk saaks mõnigi asi selgemaks kui praegu.»

«Tema on haritud inimene, missugune häda sunnib teda niisuguseks kuliks hakkama?» küsis Julia. «Küllap ta leiab teistsugustki tööd.»

«Ära arva midagi! Keegi ei hakka talle juba kubernerikohta pakkuma. Ja Uudelepp seda ei tahagi, kuid meile kuluks ta nagu maasikmarjaks ära. Ta on aus poiss ja peale selle ka veel nupuga poiss, kes oskab palju kaugemale aia taha näha kui minusugune laulurääk. Koloonias oli meil temaga alati palju juttu väga tõsistest küsimustest. Kogu eluprobleemi arutasime omavahel läbi ja meie mõtted näisid olevat justkui vesi ühest ja samast kaevust.»

Uudelepal oli seda kõike hea kuulata. Nähtavasti oli Trah-holla end jõudnud juba riietest lahti koorida ning solistas nüüd pesukausi juures veega. Loopides vett üle näo ja pea, ohkas ta järsku nagu südame põhjast:

«Juliakene, sa ei või arvatagi, kuid eks meid olnud seal igasuguseid professoreid koos, küll

halbu, küll häid, küll sirgeid, küll päris kõveraid. Ja igaüks neist püüdis oma lambiga valgustada elu ning tulevikku. Mõne lamp oli nii väike ja vaevaline nagu seasilm, mis ei suuda ei teistele ega ka endale kämbla laiuseltki teed valgustada. Nad mõtlesid alna sellest, et neile on ülekohut tehtud, pistetud mingi salakaebuse või vale pärast aastateks vaevlema. Niisugused olid just kõige viletsamad töömehed. Ja ega niisugused lambimehed enamasti palju kaugemale ei pääsenudki, varsti olid nad jälle vanas tuttavas kohas tagasi.»

«Pese nüüd end, ajad jutujoru, aga seebivaht jookseb üle kaela maha!» hüüatas Julia kannatamatult vahele.

«Oota'nd,» torises Trah-holla poolpahaselt. «Tahan sulle mõnikord rääkida ka veidike oma mõtteid, seda mis mul südame all urgitseb ega anna rahu, aga sina pistad muudkui seebivahu pärast kisendama. Seebivaht pole ju kogu elu.»

Uudelepp oleks tahtnud voodist hüüda:

«Trah-holla, sul on õigus! Seebivaht pole elu!»

«No räägi siis,» ütles ka Julia.

«Eks ma katsungi siis rääkida. Sina aga pea kõrvad kikkis ja kuula aina pealt,» solistas Trah-holla pesukausis veega, nagu padistaks ta tiigis. «No-jah, kõige rohkem hakkas mulle meeldima Uudelepa-poisi jutt, sest ta ei jahvatanud ainult tühja suuga, nagu mõned teised, vaid oskas ka töö juures kärmesti käsi liigutada. Talle olid oma uue elu eesmärgid kõige selgemad ja tahtis nende eest kas või tulest ja merest läbi minna. Ta ei oodanud ega lootnud mingit

õnnemuna või suhu valguvat taevamannat, nagu paljudki neist professoritest unistasid, vaid näitas ainult oma kaht tugevat kätt. «Kui loll ja rumal pea on inimese alla kiskunud, siis muud võimalust enam pole, kui need käed peavad teda jälle tagasi tõstma. Muidu kaotab inimene omad inimese näojooned,» ütles ta. See meeldis mulle, need näisid olevat õiged sõnad, mis ka mind sügavalt puudutasid. Siis ma mõtlesingi, et niisuguse tubli poisi õla kõrvale võib julgesti sättida ka oma õla.»

«Õigus!» lausus Julia. «Seda oled sa vist hästi teinud.»

«Muidugi õigus!»

Trah-holla puristas tükk aega pesukausis, loopis vett laiali ja aina rääkis, sest harilikult sattus ta ikka kõige paremasse jutuhoogu millegi kallal tegutsedes. Haaranud nöörilt käterätiku, jätkas ta end kuivatades juttu:

«Ükskord kui Uudelepp rääkis mingisuguse kanali kaevamisest, kus ka minusugustele ja veel palju hullematele mustadele varestele olla antud tubli töö eest isegi autähti, siis võttis see jutt mu südamealuse nii pehmeks nagu sulavõi. Ma kahtlesin tükk aega, kas see on tõsi või mitte. Kas võis seda uskuda või ei? Mitu nädalat käisin justkui uimasena ringi, aina mõteldes ja arutades, kuidas ka vana Trah-holla saaks ükskord niisuguse suure au peale.»

Julia hakkas jälle naerma ja küsis:

«Kas sa siis nüüd sellele enam ei mõtle?»

Trah-holla vastas veidi haavunult:

«Julia, sa usud ikka, et ma olen niisugune tolapea nagu too sepp Jeremias, kes sidus endale

kümme kasevihta tiibadeks külge ja tahtis sauna katuselt lendu tõusta ning kuu peale jalga lasta. Muidugi, ilma kahtluseta on mul kogu aeg see Uudelepa jutt meeles mõlkunud, sest seda ei saagi kunagi ära unustada. Ja ka mina ei unusta seda vist enne, kui ükskord hakatakse mulle põrgusse minekuks kuljuseid kõlistama. See on nii hea jutt, et seda ei saagi kunagi unustada. Ja just see jutt tuletab mulle alati meelde, et ma enam kunagi niisuguse aia otsa ei lenda, kust sind püütakse nagu pihuga varblast ja pistetakse jälle puuri.»

Teda haaras äkiline meeleliigutus ja südametäiega käterätikut nurka visates hüüdis nagu ahastuses:

«Oi Julia, kurat võtaks kogu seda maailma elu, kuidas saaks küll vähemalt selle viimase elunatukesegi veidi sirgemaks ajada ja lahedamalt elada? Ikka jooksevad sikid ja sakid sisse, mitte ei oska enam selle elunatukesega toime tulla. Muidugi ma ei loodagi, et majavalitsus mu hauale pärja tooks, aga mõne sõbramehe poolt öeldud hea sõna oleks tore küll.»

«Ole ise mees ja pea mehe aru,» vastas Julia ja ta häälest ei kostnud sugugi etteheide, vaid justkui palve. «Uudelepa sõnad on õiged, et rumal pea palju lollusi teeb ja siis peavad jälle kärmed käed sellest välja aitama. See ongi elu võti, mida mõnikord isegi kõige targemad inimesed ei taipa.»

Trah-hollale nähtavasti ei meeldinud Julia vastus.

«Ole ise mees ja pea mehe aru,» kordas ta tusaselt, vaikis silmapilgu ning vastas siis kogu

temale omase ägedusega: «Kuidas sa saad olla mees või poolgi meest, kui su ümber haigutavad igasugused hundiaugud, kuhu võid jälle ülepeakaela sisse lennata! Raske, väga raske, oo Julia! Ja kui oled kord juba sinna sisse sumatanud, siis veeretatakse ka teiste patud ja patukestekoormad sulle tagant otsa. Kas niisuguseid inimesi on vähe? Ei ole vähe, neid on isegi palju rohkem, kui meie oskame arvatagi! Mina istusin oma musta särgi eest, selle üle ma ei kaebagi. Nagu sa isegi tead, olin süüdi ja — kõik. Kuid Uudelepa-poiss, tola, pesi vist ka kõik teiste korbatanud särgid puumetsas puhtaks. Ptüi!»

Trah-holla turtsus ja sülitas vihaselt.

Astunud mööda ruumi paar rasket sammu edasi-tagasi, jäi ta jälle seisma ning lausus raevunult:

«Meil on praegu töö juures niisugune keeruline asi. Direktor istub nagu takjas ühe lehtsaba seeliku küljes kinni, ostab aina kasukaid, käevõrusid ja kuldkelli.»

«Küll on vanamehed ogarad!» hüüatas Julia.

«Muidugi ogarad, seda ütlen ka mina. Need minuvanused krõpskoid on mõnikord jooksuajal justkui peast ära nikastatud. Siis ei hooli nad enam rahast ega millestki. Aga kust tuleb selleks kõigeks raha? Kust siis mujalt — kaup voolab vahetpidamata ühest laost teise, et revidendid haisu ninasse ei saaks. Vanamees keerutab justkui karusselli, aga Traat jälle valvab vanameest nagu kass katusel varblast. Tont teab mis, sellest ma aru ei saa, aga tal on nähtavasti suured plaanid. Tahab vist rahmata kogu

eluaja jaoks. Kui juhtub midagi . . . muidugi pistab vanamees kisama, et tema on kõige süütum ingel, ja meie nahk on jälle parkida. Traat on aga ära lennanud, mine võta niisugust saksamaa varest kinni, kui ei teagi, kas see on ta õige nimi või mitte. Näed nüüd isegi, Juliakene, mis mees sa siis saad niisugusel kohal olla, kus iga silmapilk ähvardab terve ehitus kaela variseda.»

Julia ei vastanud tükil ajal. Ta oli niisugustest asjadest palju kuulnud, iga päev räägiti õllekeldris midagi niisugust. Siis ütles ta nagu järele mõteldes:

«Sa peaksid sellest mõnele targemale inimesele rääkima.»

«Kellele kuradile ma räägin!» müristas jälle Trah-holla. «Egas minagi pole neid viinapudeleid ja konservikarpe ainult siniste silmade pärast saanud. Nendega võetakse sind nagu tuvikest õnge otsa, aga hiljem lendavad suled.»

«Ole ometi tasem, jälle põristad nagu ratsarügemendi signaalpasun,» hoiatas Julia teda uuesti. Kuid selles hoiatuses tundus ühtlasi, nagu kardaks ta Trah-holla kõige salajasemaid asju teada saada. See vaevas juba tükk aega ta südant, sest temagi aimas, et need viinapudelid ja konservikarbid ei tule Trah-holla siniste silmade pärast. «Ka saapad võiksid jalast ära võtta, et vähem kola teha,» lausus ta juba päris kurjalt.

Trah-holla istus toolile ning hakkas saapanööre lahti harutama. Ta tegi seda samuti nagu lapsepõlveski — kahvliharuga. Siis viskas saapad kolksatades nurka ning küsis sosistades:

«Julia, anna mulle selle südamevalu peale üks mihkelvei.»

«Ainult üks?» päris Julia umbusklikult.
«Jei boogu — üks.»
«Ja rohkem nõudma ei hakka?»
«Kus sa sellega! Ei hakka, tõendan seda sulle siinsamas ristikäsi. Tahan ka ise ükskord veidi proovida oma rööpaid õigele teele juhtida, muidu on jälle . . . kartsum-m!»
«Õigus, see ei anna ka mulle unerahu!»
Julia avas krigiseva võtmega riietekapi ukse.
Uudelepp kuulis seda kõike tumedalt, nagu läbi mitme vaheseina kuskilt määramatust kaugusest. Hääled kostsid kumedatena ja veidi võõrastena. Igakord ei saanud ta isegi sõnade mõttest õieti aru, kuid tal oli hea meel sellestki, et kuulis Trah-holla ja Julia hääli. See tähendas temale jälle tervist, endist elujõudu ning tagasitulekut kummaliste nägemuste maalt.
Ta sirutas käe vaiba alt välja nagu nende tervitamiseks või hõlmamiseks. Aga kumbki ei märganud seda. Tükk aega lehvitas Uudelepp kätt, et Julia või Trah-holla tema juurde tuleksid. Ent ikkagi ei märganud nad jutuhoos seda. Ta oleks tahtnud neile mõlemale midagi öelda, midagi väga tähtsat, kuid unustas selle juba järgmisel silmapilgul, nõnda et ei saanud sõnagi suust. Mis see ometi oli? katsus ta pingutades mõtelda ja meelde tuletada. Võib-olla tahtis ta ainult nende läheduses olla ja kinnitada, et müristagu va müristaja Trah-holla veel kõvemini, müristagu nõnda, et ka lubi laest alla variseb, sest ta on tore inimene ja tal on tuline õigus.
Kuid kõikidele pingutustele ja tahtmisele vaatamata ei saanud Uudelepp ka seda öelda. Temas

oli kõik veel tardunud, nagu tasakesi voolav jõgi jääkatte all, ta ainult tundis oma terve vaistuga selle purunemise lähedalolekut. Sellepärast ta suutiski ainult voodiserval kätt liigutada ja veidi-veidi endamisi naeratada, mida Julia ka viimaks järsku märkas. Ta tõusis ruttu üles ning asetas Uudelepa õhetava käe uuesti vaiba alla. Kuid see käsi polnud enam nõnda tuline nagu veel mõned lühikesed tunnid tagasi.

«Palavik on langemas,» lausus ta Trah-hollale.

See polnud veel oma napsi ära võtnud ja möirgas:

«Siis proosit . . . poisi terviseks!»

«Tss-s!» sosistas Julia.

Nüüd kuulis Uudelepp nende kõnelust nii selgesti, nagu oleks ta ise nendega rääkinud. Tal hakkas sellest lõpmatult hea meel. Keerates näo vastu patja ning pingutades kogu oma jõudu, kogeles ta suure vaevaga mõned pool-arusaamatud sõnad:

«Räägi . . . räägi . . . Trah-trah-holla. Põruta ka jalaga vastu põrandat . . . põruta nii . . . põruta just nii, kui rääkisid Nazarenkoga portugali keelt . . . Mul hakkab sellest hea meel . . . ja ma saan siis varsti terveks. Põruta . . . Trah-holla!»

Ta uinus jälle peaaegu silmapilkselt, nagu oleks raske kivina langenud sügavasse kaevu, millel ei näinudki tulevat lõppu. See oli sügav ja raske uni, üks niisuguseid, mis võib tuua surma või elu, ilma alguseta ja lõputa, ainult pime, teadvuseta öö. Nõnda magas ta peaaegu liigutamatult kogu õhtu ja öö, ligi kakskümmend

tundi. Julia ja Trah-holla käisid palju kordi ta voodi juures, kuulatasid hingamist ja katsusid mõõta temperatuuri. Nad valvasid hommikuni, kartes, et ta end voodist maha viskab. Alles siis näis kõik hädaoht möödas olevat, iga edeneva tunniga pöördus kõik paremusele.

*

Kui Uudelepp uuesti ärkas, oli juba keskpäev.

Toas näis olevat enam valgust kui harilikult. Keegi oli vist akna tihedad eesriided kõrvale lükanud, kust voolas ruumi helgetava sügispäeva karget valgust. Ka ei trummeldanud väljas enam vihm nagu trummipulkadega aknaplekile ega kriuksunud tuules lahtised vihmaveetorud. Uudelepale tundus midagi pühapäevalikku, vaikset ja rõõmsat. Nii oli ta ainult mõnikord poisikesena virgunud, süda täis aimamatuid eelseisvaid seiklusi.

Uudelepp vaatas uudistades ruumis ringi, nagu näeks ta seda esimest korda. Praegu tundus see talle ühteaegu tuttav ja tundmatu. Nõest mustaks määrdunud pliidisuu ette oli tekkinud värvilisest sitsriidest kardin, kuna tühja toiduriiulit ilustasid paberist väljalõigatud pitssakid. See näis päris kodune ja kena selles ruumis, mis näis muidu nii viltu ja nõlvak nagu tormist puhutud. Nii oli katsunud ka tema ema alati argipäeva inetust varjata.

Nagu midagi meelde tuletades vaatas Uudelepp üles lakke. Ta lootis sealt leida endisi košmaare, mis teda kogu aeg palavikulistes une-

nägudes kiusasid. Ent roostepruun vihmaveelaik laes ei kujutanud enam Uudelepa mõttemaailmas mingisuguseid tormavaid ratsanikke ega inimeste figuuride keerulisi kombinatsioone, vaid näis täpselt niisuguse harilikuna nagu ikka vihmaveelaigud läbijooksnud laes. See tõsiasi isegi rõõmustas Uudeleppa. Ta tundis, et oli mingisugusest ähmasest sügavusest jälle päevavalgusele ja elule lähemale pääsenud.

Julia tuli parajasti uksest raske puusületäiega ning nägi kohe Uudelepa avatud silmi. Neid ei varjutanud enam palaviku mõistmatu udu, vaid nad olid muutunud selgeks.

«Oo!» hüüatas ta rõõmsalt, puusületäit kolinal pliidi ette maha lastes. «Tervis on vist tagasi tulnud?»

«Jah,» vastas Uudelepp rõõmsalt. Tal oli hea meel, et seda märkas ka Julia.

Ta oleks tahtnud end praegu sirutada ja ringutada, et kogu kehas jälle endist jõudu ning soojust tunda. Ja just jõudu oli praegu kõige rohkem tarvis, sest viimaste nädalate üleelamised koormasid teda äravõitmatu raskusega. See oli midagi painavat ja ängistavat, mis justkui tahtis teda maha suruda ja jalgade alla tallata. Kogu aeg oli Uudelepp loid olnud selle vastu võitlema. Talle näis, et see masendus kaasnes Leeni looga, tema viimase kirjaga. See tähendas ju tegelikult tema elu lõppu, mingit tühjust ja üksildust.

Kuid nüüd tundus talle kõik hoopis teisiti. Talle näis, et ta polnud haige olnud ainult viimased kolm-neli päeva, vaid juba nädalaid ja

kuid. Ja ometi viimaks oli ta siiski ärganud jälle uuele elule ja valgusele.

«Kohv saab kohe valmis . . . see on pärast haigust väga kosutav,» ruttas Julia pliidil nõudega kolistama.

Uudelepp silmitses tähelepanelikult ning tärkava uudishimuga seda väikest, juba hallinevate juustega naist. Täna paistis ta jälle teistsugusem ja hoopis uues valguses kui varemalt. Ta polnud enam see väsinud näojoontega ja ruttamisest tülpinud lihtne ettekandja nagu tookord all õllebaaris. Neil kahel Julial justkui polnudki enam teineteisega mingit sarnasust. Ja nüüd, askeldades nii koduselt pliidi ees, polnud ta ka see vääramatu jõud, kellele sõnakuulelikult ja tõrkumatult alistus isegi kuulus Pelgulinna mereröövel ning naiste südamete vallutaja Trah-holla.

Vargsi silmitsedes näis Uudelepale, et täna oli Julias hoopis midagi uut — hoolitsevat ja emalikku armsust, seda kõikevõitvat südamlikku lahkust ning hellust, mille järele mehed nii sageli igatsevad. Ta oli lihtne naine kõigi oma murede ja rõõmudega, milles polnud midagi võltsi. See polnud Leeni oma tujukuse ja kergemeelsusega, vaid inimene, kes oli tõsiselt vaadanud silma elu raskustele.

Kui nad olid kohvi joonud, ütles Julia:

«Nüüd on mul aeg tööle minna. Aga kui teie kavatsete veidi jalutada, siis leiate riietekapi võtme soolakarbist.»

Uudelepp ei mõistnud järsku nende sõnade tähendust. Julia märkas nähtavasti seda otsekohe ning ruttas selgitama:

«See on sellepärast, et Trah-holla . . .» Ta sattus ootamatusse segadusse, katkestas lause ja ruttas silmapilk hiljem oma sõnade mõtet varjama: «Mõistate, see on sellepärast, et igaks juhuks . . . meid kumbagi pole enamasti kodus. Kapis on Trah-holla paremad riided, ja sellepärast asubki võti — soolakarbis.»

See veidi segane ja kogelev selgitus tuletas Uudelepale otsekohe meelde Trah-holla juttu neist viimastest hilpudest, mida ta on valmis mõnel hullu joomatuju silmapilgul maha jooma. Julia hoidis neid nagu viimast abinõu, mis aitaks veel vanal Trah-holla-kollal inimene olla. Sest sagedasti mõõdetakse ka inimest rohkem tema välimuse ja riiete järele kui võimetelt.

Uudelepp vastas nagu vastu tahtmist:

«Ma tean . . . Trah-holla juba rääkis.»

«Ka soolakarbist?» tõstis Julia küsivalt silmad.

«Ei sellest mitte. Ainult lukkus riietekapist.»

Julia hakkas naerma. Ta mõtles, et tema väike vale on paljastatud ning vastas avameelselt:

«Näete nüüd, missugune inimene see minu Sass-sassake on. Muidu justkui tuvipoeg, kõige parema südamega inimene maailmas. Aga oma eluga ei oska kuidagi toime tulla. Siin juhtuvad talle alati kõiksugused viperused ning sagedasti muutub ta just enesele vaenlaseks.»

Ta ohkas sügavalt ja tõusis üles minekule.

Trah-holla pühapäevased riided ei sobinud Uudelepale kuidagi. Üks oli pikk ja sale, teine jändrik nagu tubli tammetüvi. Nõnda juhtuski, et püksid ja kuuevarrukad olid Uudelepale lühikesed, aga kuue alla õlgade juurde oleks võinud

toppida veel ühe väikese poisikese. Mantel tundus nagu mingi üle õlgade heidetud langevari, millega võib hädaohutult kirikutornist alla hüpata. Aga need olid siiski enam-vähem korralikud riided, mitte niisuguse tuntud nimekaardiga, nagu ta alles mõni päev tagasi linnas ringi oli liikunud. Kingadega oli veel suurem häda — nad olid küll laiad nagu lodjad, aga pikkusest tuli puudu ning Uudelepp pidi varbad peaaegu kahekorra tõmbama. Kuid üheks-kaheks korraks nendega liikuda aitas küll, sest kindlasti oli Leeni juba saatnud tema riided Potrali poole.

Läbi risuse õue põigeldes tundis Uudelepp tänavale jõudes järsku, et tal polegi kuskile minna.

Kõik ruttavad, inimesed sagivad edasi-tagasi, autod sõidavad ja tuututavad, aga tema seisab kõheldes õuevärava kangi all ega tea, kuhu poole minna. Aga see on ju ükskõik, kas paremale või vasakule, otse üle tee või läbi kõverate tänavate alla mere poole.

Siis silmas ta veidi eemal väikest parki, mille kollendavad puud paistsid, nagu põleksid nad tules. Ta laveeris läbi inimestesumma ning istus vastu päikest ühele pingile. Öine vihm oli viimased sügislehed poristele kõnniteedele ja muruplatsidele kleepinud. Seal nad värelesid tuulepuhangutes nagu vigased, ühe tiivaga linnud, kes ei jaksa enam lendu tõusta. Põõsad olid alasti, paljaste raagudega, puud vihistasid ähvardavalt pea kohal oksi ja eblakas tuul tuli ning läks nagu kergejalgne hüplev varblastekari.

Uudelepp najatas väsinult pingile, nagu oleks ta ära käinud väga pika tee. Ales nüüd tundis ta,

kui haige oli olnud need päevad. Ta ahmis suuga õhku, kuid see polnud enam Siberi kuiv ja karge õhk, mida võis juua otsekui karastavat vett, vaid Balti mere raske rõskus. Seda tundus koguni vastik hingata, nähes majakatuste kohal vabrikukorstnate pikki, aegamisi madalamale langevaid suitsujugasid. Kõik kvartaalid tundusid olevat täis nõge ja sellest inetult hallitriibuliseks mustatud majasid.

Uudelepp tõusis üles ning sammus läbi väikese pargi. Ta tahtis kuskile eemale minna, kus oleks vabam hingata ja mõtelda. Kas minna mere äärde või Kadriorgu? Seal asus väike kohvik, kus nad varemalt sageli Leeniga istunud. Ent nähes enese ees jälle kärarikast tänavat kogu selle sagimise ja pritsivate veeloikudega, pöördus ta tagasi ning istus uuesti endisele pingile. Siin oli siiski veidi rahulikum, linna tüütav kära jäi kaugemale raagus puude taha. Ja kuhu tal oligi õieti minna? Uudelepp mõtiskles tükk aega selle küsimuse üle ja jõudis viimaks otsusele: mitte kuskile! Vaadeldes ükskõikselt tuules vihisevaid lehtedest paljaks roogitud põõsaraage ning inetult kollakaspruuniks muutunud rohukamarat, tundis ta end järsku nii tühjana ja mahajäetuna nagu kaldalt lahtilibisenud paat.

Ta hakkas mõistma, et nende mõningate haigusepäevade jooksul oli temas toimunud mingi seletamatu muutus. Nüüd polnud enam mitte midagi järele jäänud sellest, mis temas põles vabanemise ootel ja pikal teekonnal Tallinna. See kõik oli kustunud ja järele olid jäänud ainult tuhariismed.

Niisuguseid inimesi oli ta näinud ka koloonias,

kes mõne kodust saadud kirja puhul otsekui üleöö kokku kuivasid ja kustusid. Enamasti ei teadnud keegi, mis oli juhtunud, sest need paljudest katsumustest läbikäinud inimesed oskasid kõik enesesse peita. Võis ainult aimata, et seal oli põhjuseks surm või mingi muu traagiline sündmus. See lõikas inimesel järsku ja ootamatult nagu noaga juured alt katki, ta närbus ja närbus just samuti nagu puu. Vanad tarkpead rääkisid mõnikord, et inimese elusoon on just nii pikk nagu vahemaa kolooniast koduni ja armsate inimesteni. Võib-olla oli see õige, võib-olla mitte, kuid seal hakati uskuma nii mõndagi, mis muidu oleks tundunud lihtsalt naeruväärsena. Ent missugune põhjus oli närbuda temal, Uudelepal? Kas ainult Leeni, kes võib-olla oli teda petnud juba varem?

Uudelepp tundis, kuidas tal hakkas meelekohtades valuliselt tuikama. Ta süütas sigareti, kuid viskas selle kohe närvilise liigutusega ära, sest selle imal maitse pani pea veel enam pööritama. Praegu oleks ta tahtnud ainult lamada, lamada ja lamada. Iga mõte tundus valus ja raske, käristades jälle uuesti katki neid niidikesi, mis teda veel eluga ühendasid. Siis nägi ta eemal pargi teisel serval telefonikappi ning kargas kohe pingilt üles.

Mõni silmapilk hiljem kuulis ta Leeni tuttavat häält:

«Hall-loo!»

Justkui end kuskilt kõrvalt tähelepanelikult vaadeldes märkas Uudelepp, et ta pole seda nii igatsetud häält kuuldes enam sugugi elevil ega ärev. Seal raudteejaama juures oli seda häält

kuuldes peaaegu kogu tema jõud kadunud, kuid nüüd tundis ta end päris kindlana. Need haiguse-päevad olid temas midagi murdnud, võib-olla koguni lõplikult murdnud. Ent mis see oli? Ta ei suutnud praegu sellele muutusele isegi nime anda. Ja samal ajal mõtles ta teatava kibedusega, et nüüd silmitseb Leeni end peeglis ning kohendab tavalisel viisil oma juukseid või värvib koguni huuli. Nii nagu ta varemalt oli kümneid kordi seda edevat koketeriid imetlenud, nii tundus see talle praegu vastumeelne. Vist sellepärast tõriseski ta hääl veidi pahaselt, kui ütles:

«Siin räägib Rein.»

«Rein!» hüüatas Leeni, ja Uudelepale tundus, et nüüd tahab ta kõnetoru käest ära panna. Mõnikord tegi ta seda vihaselt, nagu oleks keegi teda solvanud. Kunagi ei saanud Uudelepp teada, kes need kõlistajad olid. Kuid nüüd kostis kohe jälle ta sillerdav hääl: «Usu mind, Rein, nüüd ei tundnud ma sind küll häälest ära.»

Uudelepp vastas mornilt:

«Ma tahtsin ainult oma riiete pärast rääkida.»

«Õigus . . . õigus!» sädistas Leeni, vahtides vist ikka peeglisse. «Ma olen sind ju kõik need päevad oodanud . . . kuhu sa ometi jäid? Riided . . .» tekkis hetkeks vaikus ja Uudelepp kujutas nii selgesti ette, kuidas Leeni praegu oma pikki musti ripsmeid pilgutab, et midagi välja mõtelda. «Jah, riided, sul on õigus . . . kuid ma ju rääkisin sulle, et neist on nii vähe järele jäänud. Kulla Rein, sa ju mõistad, et mul olid rasked päevad . . . väga rasked päevad, ma jäin üksinda justkui kõrbe. Isegi tädike vaatas minule viltu,

nagu oleksin tema supipotti sülitanud. Aga ma tasun sulle kõik... võib-olla tasun koguni mitmekordselt, sest lähemal ajal on mul selleks kõik võimalused.»

Uudelepp kuulas seda sädistamist, kuid temas oli kõik justkui tardunud. Varemalt poleks ta niisugusest tühisest asjast enam sõnagi rääkinud. Kuid nüüd vastas ta eneselegi ootamatult väga jäiselt:

«Ärme räägime praegu udusest tulevikust. Praegu oleks mul aga hädasti tarvis neid hilpe, mis sul on veel järele jäänud.»

«Muidugi... muidugi, seda võib saada kohe,» muutus Leeni järsku rõõmsaks, nagu oleks ta Uudelepalt palju halvemat oodanud. «Need ongi mul juba mitu päeva ilusti sisse pakitud ja aina ootavad sind.»

«Ma tulen siis järele.»

«Oota... ma mõtlen. Siiski, ära tule, tädiga tuleb mul jälle pahandus. Parem on, kui ma viin paki Potrali poole, eks ole, nii oli ju meil juba kokku räägitud? Mine sinna täna pärast tööd... oota!» Leeni jäi midagi mõtlema ja klõpsutas närviliselt sõrmedega telefonitorule. «Ei, siiski on parem, kui sa läheksid homme, sest see Potrali vanamoor on minu peale tige nagu vana kits. Homme saan ma ühe tuttava kaudu su asjad ära saata. Aga nüüd vabanda mind, keegi kõlistab kogu aeg koledasti ukse taga. Ma lähen vaatama, kes see niisugune sissemurdja on. Helista uuesti viie või kümne minuti pärast.»

Telefon klõpsatas Uudelepa vastust ootamata hargile.

Uudelepp kõndis mööda väikesi rajakesi ümber

pargi ja istus siis tagasi pingile. Viis või kümme minutit, nii oli öelnud Leeni. Kuid talle tundus, nagu oleks ta heitnud salajase pilgu kuskile väga varjatud eesriide taha. See kõik oli talle küll juba varem tuttav, kuid nüüd vaatles ta samu vanu asju justkui uue pilgu ja valgusega. See polnud enam tema Leeni-Leenike, kelle eest ta oleks lasknud end kunagi kas või tuleriidal põletada, vaid hoopis võõras naine, keegi talle täiesti tundmatu. Aga kas ta oligi kunagi teistsugusem olnud?

Uudeleppa haaras tugev kahtlus, nõnda et ta tundis uuesti meelekohtades valulist tuikamist. Just niisama kudrutas Leeni ka kolm aastat tagasi vana Potraliga, kuumust õhkuv põlv vastu Uudelepa jalga surutud ja kollakates silmaterades lugematud lubavad pilgud. Tema kõige väiksem liigutus, peahoiak või naeratus huultenurgas lubas siis Uudelepale kõik, Potralile aga — mitte midagi. Siis tundis Uudelepp poisikeselikku magusat võidurõõmu, et tema oli võitja ja kange mees, aga see juba aastates hallvunts — kaotaja. See oli nii meeldiv tunne, esimese võidu suur uimastus, et ta selle võidurõõmu juures unustas kõik muu.

Kari varblasi lendas kusklit kaugemalt pargi kõnniteele, otsides kibekiiresti oma tugevate nokkadega midagi liivaterade hulgast ning vurises kohe järgmisel silmapilgul jälle lendu. Nad laskusid rabinal longuvajunud pihlapuu latva, kus punetasid veel viimased hilised marjakobarad. See lindude julge ning hoolimatu saagiahnus tekitas tahtmatult Uudelepas ühe võrdpildi. Kas ka Leeni pole üks niisuguseid, kes ainult midagi

kasulikku, söödavat otsib ja siis kohe jälle edasi vuristab? Niisugustest naistest oli ta lugenud romaanides.

Minuti viie või kümne pärast tõusis Uudelepp jälle üles ning astus kõnekappi. Ta tahtis mingile otsusele jõuda, ükskõik kas see toob talle head või halba. Tädikese häält kuuldes aimas ta kohe, et Leeni ei tahtnud temaga enam rääkida. Ka see viis oli talle juba ammu tuttav, sest ta oli nii palju kordi Leeni kõrval istunud, kui see käskis tädikesel kõlistajale öelda, et teda pole kodus. Kõik kordus, kõik kordus! Siis tundis ta sellest rõõmu ja Leeni poolehoidu, nad suudlesid ja naersid ülemeelikult, kui keegi tundmatu pidi kõnetoru tühjalt hargile panema. Nüüd tegi see Uudelepa meele kibedaks, aga kas ta siis oli mõtelnud, missuguste tunnetega lahkus kõneleja telefoni juurest?

«Palun preili Klaasi,» surus Uudelepp siiski nagu vastu tahtmist läbi hammaste, kuigi ta teadis juba ette vastust.

Tädike nähtavasti mõistis kohe, kes temaga räägib, ning vastas samasuguse külma üleolekuga:

«Preili Klaas läks just praegu oma tuttavaga uksest välja. Nad läksid kunstinäitusele. Kuid lubage küsida, kes seal räägib, kas mitte härra Uudelepp?»

«Jah, mina,» kohmas Uudelepp, sest ei enne ega ka pärast tädikest ja Leenit polnud ta harjunud niisuguste sõnadega, nagu «preili», «härra» või «proua».

«Tervist siis, härra Uudelepp!» sädistas tädike just samasuguse häälekõlaga nagu Lee-

nigi. «Meil kõigil on väga hea meel, et teie tervisega tagasi jõudsite sealt... sealt raskete katsumuste maalt. Leenike on selle üle väga ja v-häga rõõmus. Ka minu meesterahvas... tähendab, minu mees — teie vist ei teagi, et juba kaks aastat tagasi matsin ma oma õndsa eelmise abikaasa maha —, ka tema on valmis teie jaoks tegema kõik võimalikku. Ta töötab väga kõrgel kohal, oli just mu endise mehe ülemus. Jah, ka tema on valmis kõik tegema... aga...» Tädike hingas nõnda sügavalt, et seda oli kuulda isegi läbi telefonitoru. «Aga... kas ma tohin teiega edasi avameelselt rääkida, härra Uudelepp, nii nagu ema räägib oma pojaga?»

«Palun.» Uudelepp aimas, et tädike oli oma puhvetikapiukse avanud ja pitsikese šartröösi joonud. Siis ta muutus ikka sentimentaalseks ja armastas noorematele emalikku nõu anda.

«Ma tahtsin teiega rääkida oma väikesest kallikesest, Leenikesest, sest ta on väga õnnetu. Otse kurb on näha, kuidas ta just minu silmade all ära närtsib nagu pisitilluke mirdioksake. Mina olen talle olnud niihästi emaks kui ka tädiks, sellepärast, just valutabki mu süda. Muidugi ma tean, et ta õilis hing teie poole kisub, sest kes jõuakski puruks käristada neid tuhandeid ja tuhandeid sidemeid, mida loob noorte inimeste vahel esimene armastus. Aga...»

Tädike ohkas jälle ja midagi klõpsatas lauaklaasil. Nähtavasti oli ta vist nende paari aastaga jõudnud oma armastatud pits-pitsikese puhvetikapist paigutada juba tualettlauale.

«... Aga elu ise loob oma ranged seadused ja meie peame kõik nagu kõrrekesed tuules selle

ees kummardama. Nii on ka Leeniga lood. Ta vaeseke ei tea, kas kuulata oma südame ja armastuse häält või minna palju raskemat teed — tuua oma noorus ja armastus ohvriks argipäevasele heaolule. Mõtelge, see on ju päris draama ja vääriks meie paremate kirjanike sulge! Sellepärast palungi teid, härra Uudelepp, lubage tal endal selle üle otsustada, kumma tee ta valib, ükskõik kui raske see ka on. Ärge tõugake teda nii või teisiti ettevaatamatut sammu astuma, sest selles seisab inimese saatus kaalul! Ma ei tea, kuidas Leeni otsustab, aga kui see samm ka teie kahjuks osutub, siis peitke oma valu südamesse, sest ma tean, et mu Leenike ka just sedasama teeb. Ja temal kui naisel on see veel raskem, tuhat korda raskem. Palun, andke mulle selle peale oma pühalik tõotus, härra Uudelepp. Siis jääb ükskord ka minu süda rahule ja minu meesterahvas . . . tähendab minu praegune mees võib teie jaoks palju head teha.»

Uudelepp ei vastanud sõnagi.

See oli ikka mäng, mingi naeruväärne kometimäng, millest ta ka ise oli kunagi lõbusalt osa võtnud. Siis ta ei tundnud veel selle mängu teist, traagilist külge. Nüüd pani ta aeglaselt telefonitoru hargile ja tundis, kuidas ta südames hakkas külm. Mantlihõlmasid kinni nööpides astus ta pikkamisi ja rahulikult mööda liivast pargiteed, nagu polekski selle lühikese poole tunni jooksul midagi juhtunud. Seda kõike oli ta aimanud ja oodanud, aga see oli siiski valus. Seda ei saanud kuskile peita, ei uputada viinaklaasi ega haarata teravat nuga, nagu võib-olla oleks teinud tema sõber Sipito.

Uudelepp läks tagasi Trah-holla poole ning viskus kõigi riietega voodisse. Kattes peopesadega näo, mõtles ta, et küll oli poisikesena hea mõne tühise südamevalu puhul nutta. Siis olid südamevalud kerged ja ka nutt enamasti lühike, kuid nüüd polnud tal isegi raskemate haavade puhul pisaraid.

*

Teisel päeval läks Uudelepp Nikolajevi juurde.

Nikolajev oli rässakas, raske astumisega ja väliselt karm mees. Teda kardeti tema loomupärase väga järsu ja kärarikka hääle pärast, mis võis klirisema panna isegi aknaruudud. Kuid veel enam kardeti teda siis, kui ta sõnagi lausumata hoopis vaikis ja oma nööbisarnaste tumedate silmadega kõnelejat puuris. Seda nimetatigi puurimiseks: Nikolajev katsub, kas saab inimese südamest vett kätte. Muidugi rääkisid seda Potral ja teised, kellele Nikolajev ei meeldinud.

Kuid kõikidele oli teada, et oma möirgava häälega ei löönud ta kedagi kunagi maha, vahest ainult mõned aremad lõid põlvedest võnkuma, sest ta äge jutulõng muutus lõpupoole enamasti koguni naljatavaks. Ent kui ta vaikis, raske meherusikas vastu kirjutuslaua klaasplaati surutud, silmad veidi mongoli moodi kissis, kuid siiski arukalt vilamas ning lõuapärades kramplikud muhud, just siis võis temast kõige halvemat oodata. Nii mõnigi raamatupidaja või laohoidja ehmus sellest, tundes, nagu oleksid kõik

ta patud ja patukesed pigistatud Nikolajevi raskesse rusikasse.

Kogu asutus teadis, et Nikolajev oli «besprizornõi», endise Makarenko koolkonna kasvandik. Ta ei eitanud seda, kuid ei hakanud sellest ka avalikult rääkima. Inimese pahesid ega eksimusi ei tohi vooruseks teha, oli tema esimene põhimõte. Kuid neid ei tohi ka nagu vanu kaltse ühte hunnikusse visata, vaid igaüht tuleb eraldi vaagida ja kaaluda, sest kõik pahed ja eksimused pole ühesugused. Nikolajevi arvates ei ole kaal mitte üksnes vilja, arstirohtude ja kulla jaoks, vaid just eeskätt inimeste tarvis, kes neist on kõige väärtuslikum. Ja nii püüdis ta ka kaaluda kõiki inimesi oma südametunnistuse järele.

Nikolajevi juurde minnes arvestas Uudelepp, et just sellelt inimeselt saab ta kõige õiglasema ja otsekohesema vastuse oma süü kohta. Tema juures käidi sageli, alates osakonnajuhatajast kuni kojameheni, keeruliste, enamasti isiklikku laadi küsimustega. Kõikidele oli teada, et Nikolajev ei armastanud kunagi oma mõtetega ümber nurga keerutada. Ta võis küll mõnikord järsku prahvatada nagu püssirohutünn, kuid selles laengus oli alati ka palju tõtt. Kes tunnetas seda tõtt, see austas ka teda lugupidamisega, kes ei tunnetanud, see hakkas teda koguni vihkama. Ja vihkas veel koguni tema jämedakoelise välise kuju pärast, mis siiski oli nii tihedalt seoses kogu tema mõtte- ja hingelaadiga.

Nikolajev ei tundnud Uudeleppa ära, kui see sisse astus.

«Pole veel valmis, oodake!» käratas ta vasaku

käega vehkides, ise pilku üles tõstmata ruttu edasi kirjutades.

Uudelepp väljus, seisatas kahevahel olles ukse taga ja mõtles, kas ära minna või oodata. Võib-olla ei tahtnudki Nikolajev temaga üldse tegemist teha? Samal ajal oli ta veidi ärevil, et iga silmapilk võivad siit tema endised kaastöötajad mööduda ja ta ära tunda. Nad võivad arvata, et nüüd istub ta nagu kerjaja kaadriosakonna ukse taga ning palub armu. See ei meeldinud Uudelepale, tundus talle alandav ja häbiväärne.

Tõeliselt aga ei tahtnud ta praegu neist paljudega kokku saada. Nii mõnigi inimene oli nende aastate ja kauge vahemaa tagant järele mõteldes hakanud talle hoopis uues valguses paistma kui varem. Sageli kujutas nende viisakas kummardus ja sõbralik poolehoid ainult kõige vastikumat silmakirjalikkust. Niisugusena paistis talle praegu Potral ja niisugune oli vist ka Leeni. Nikolajev oli siiski üks neist vähestest, kelle möirgav hääl muutus talle palju lähedasemaks kui paljude teiste mesimagus naeratus.

Ja just sellepärast tahtiski ta esimesena pöörduda tema poole.

Uudelepp mõtles ja kõhkles. Kas jääda ootama või mitte? Nikolajev võis ka temale nõnda peale käratada, et temal ei jätkuks julgust enam kuskilt tööd otsida. Aga siiski . . . võib-olla oli see kõige parem otsus. Ta otsustas siiski seda otsust ootama jääda ja istus toolile.

Piki koridori tuli vana käskjalg Margus. Ta kallutas oma teravaid kondiseid õlgu veel enam vasakule ja paremale kui varem. Tallinna pommitamisel oli ta rusude alla jäänud ja seal pikad,

vaevarikkad tunnid vaakunud. Nüüd näis iga samm tema seitsmekümnendate aastate kohta raske ja vaevaline nagu mäkkeronimine. Kuid Margus ei andnud sellest kunagi teistele aimu, ta püüdis ikka naeratada ja mõne toreda vanataadiliku naljatava sõna sekka heita.

Heites mööda minnes vilksamisi pilgu toolil istuvale Uudelepale, tundis ta tema kohe ära.

«Taevake, Uudelepp . . . seltsimees Uudelepp,» seisatas ta ning sirutas tervituseks käe.

«Ikka tunned veel pärast neid aastaid ära?» naeratas Uudelepp, oskamata midagi muud vastata.

«Miks ei tunne? Ikka ja alati tunnen, mul on veel head silmad, näevad ilma prillidetagi,» hakkas Margus pehme, hambutu häälega vadistama. «Ja ega see tundmine ei olenegi igakord silmadest . . . siin on ka inimese tahtmist vaja. Härra ei tunne teenrit, aga mõnikord ei tunne teener ka härrat.» Vana Margus kihistas naerda, ta oli vist jälle öelnud mõne niisuguse tarkuse, mis talle enesele meeldis. «Meie aga töötasime koos . . . ja palju kordi olen ma endamisi mõtelnud, kuidas küll see õnnetus just teiega juhtus. Mitte ei saa aru . . . mitte ei saa aru . . . ja mitte üksnes mina, vanainimene, vaid ka paljud teised. Aga jätame see rumal jutt, põlenud maja varemete juures ei räägita kaktustest, mis ära kõrbesid. Nii . . . nüüd on vist jälle uuesti tööletulek? See on hea . . . see rõõmustab meid kõiki.»

Ka Uudeleppa rõõmustas Marguse tasane, veidi susisev vadistamine. Seda oli niisama hea kuulda kui Trah-holla või Julia juttu. Margus ei

silmitsenud uudishimulikult Trah-holla lühikesi pükse ega kohmakaid kingi, ta vist ei näinudki seda kõike, vaid ta rõõmustas ainult hea ja tubli inimese üle, kes oli jälle tagasi tulnud. Vanamehe ergas, alati rõõmsailmeline pilk peatus Uudelepa näol samasuguse otsekohesuse ja ustavusega, nagu oleks ta ikka veel tema ülem.

Uudelepp vastas siiski põigeldes:

«Tööst ei tea veel midagi . . . kas siin või seal, aga kuskil tuleb siiski külge hakata.»

Vana Margus kallutas end Uudelepale päris lähedale ning patsutas vanainimese sõbralikkusega ta õlale:

«Õieti öeldud . . . tööle tuleb alati külge hakata. Töö on inimesele niisugune ülikond, mida ei õmble ka kõige parem sakste rätsep, vaid igaüks valmistab ise. Sellepärast ei tohi ka keegi kurta, kui ta selles ülikonnas paha välja näeb. Aga teie jaoks, seltsimees Uudelepp, peaks igal pool tööd leiduma, sest teil istus see omaõmmeldud ülikond väga hästi. Ja peale selle olite veel nii väga hea inimene, ei käratsenud ega kraaksunud alamal töötajatele varese kombel. Minu, vanainimese arvamist mööda on ka see üks nööbike selle tööülikonna juures, millest meil juttu oli. Rääkige ülemusega,» heitis ta peaga Nikolajevi kabineti poole, «tema on üks neist vähestest toredatest inimestest, kes mõnikord juba esimese pilguga kõigest aru saavad. Näete, Potral oleks tahtnud mind, vigast ja õnnetut inimest, hea meelega siit minema kihutada, aga tema ütles: ei! Ta mõistis kohe, et Potrali meele pärast on niisugused inimesed, kes tema

ees nagu prussakad sibavad, aga ka minusugusele vanamehele on leiba tarvis.»

Marguse kõnetoon oli laskunud, nagu sageli vanade inimeste juures ikka, veidi kurvatooniliseks ja kibedaks. Ta märkas seda ise ka kohe ja ütles reipamalt:

«Ärge kohkuge, kui ta möirgama hakkab, sest teate ju isegi, et sihuke on vahel tema mood. Seda on talle juba loodus kaasa andnud, sinna ei saa midagi parata. Kartke teda siis, kui ta sõnagi ei lausu ja sõrmed rusikasse pigistab. Aga nüüd nägemiseni ja õnn kaasa, ma pidin just tema juurde ühe kirja pärast minema.»

Vana Margus noogutas naeratades pead ning kadus Nikolajevi kabineti ukse taha. Juba mõne minuti pärast tuli ta mingi kirjaga tagasi, välgutas Uudelepa poole rõõmsalt silmi ning sosistas: «Minge nüüd . . . ootab. Aga krantsi ta teile pähe ei pane.»

Uudelepp mõistis otsekohe, et vana Margus oli tema eest paar head sõna kostnud. Ja Marguse sõnad maksid niisuguse inimese juures nagu Nikolajev alati palju rohkem kui mõni ministeeriumi soovituskiri. Need olid elukogenud inimese sõnad, kes ise tundis tööd ja kohustusi.

Kaadriosakonna juhataja istus endiselt oma suure, klaasplaadiga kirjutuslaua taga ning krabistas mingite paberitega. See oli just täpselt niisugune pilt, mida võib näha igas ametiasutuses. Ta ainult noogutas pisut peaga ning näitas käega, et Uudelepp istet võtaks, kuni ta on oma töö lõpetanud.

See ruum oli juba endistest aegadest Uude-

lepale väga hästi tuttav. Nende paari-kolme aasta jooksul polnud siin peaaegu mitte midagi muutunud. Isegi endised, rahvusmustriga lumeräitsakate sadu kujutavad eesriided rippusid akende ees. Ainult laiadele, peaaegu laeni ulatuvatele riiulitele oli uusi raamatuid juurde tekkinud ja seintele klaasraamide all kaks gravüüri. Siis märkas Uudelepp, et ka vana tarbetu kahhelkividest ahi oli nurgast maha lõhutud. Ja see oligi kõik, mis selles ruumis kolme aasta jooksul muutunud.

Järsku tõstis Nikolajev pea ja ütles, nagu oleks ta kaua seda mõtet varjul hoidnud:

«Ma olen pidanud teile mitu korda mõtlema . . . ja otsekoheselt öelda — mitte kuigi heade mälestustega.»

Uudelepp tundis, kuidas talle veri näkku tõusis. Kas siin peitus jälle mingi arusaamatus? Ükskõik mida, aga niisugust vastuvõttu ei teadnud ta küll Nikolajevi poolt oodata.

«Ma ei mõista,» vastas ta segaselt.

Nikolajev nagu ei pannudki ta vastust tähele ning jätkas:

«Teie isa langes Suures Isamaasõjas, au talle. Teie ise olite tagalas ja õppisite koolis. Muidugi, kuldset põlve te arvatavasti ei näinud, oli sõjaaeg ja mõnigi väike koolipoiss oma suurte hädadega võis kahe silma vahele jääda. Aga siiski olete oma hariduse eest tänu võlgu ainult nõukogude korrale. Siis edutati teid küllalt vastutavale kohale, sest olite noore vabariigi noor kaader. Ei tohi öelda, teie ei töötanud ka halvasti, aga . . .»

Uudelepp kartis kõige enam etteheiteid,

vanade lugude meeldetuletamist. See kõrvetas teda juba kujutluses nagu tuli. Ta tahtis midagi vastu ütelda, protesteerida, kas või toolilt üles karata ja sellest ruumist kaugele joosta. Ta ei tulnud ju selleks siia, et temale korrutatakse vana lugu. Ta tuli abi saama, mitte midagi muud.

Nikolajev nähtavasti mõistis Uudelepa mõtteid ning tõstis tõrjudes mõlemad käed vaigistamiseks vastu.

«Teie eksite. Ma ei taha rääkida teie süüst, eksimusest, seda ette heita, sest sageli polegi see veel kõige tähtsam. Ma ei mõtlegi, et inimene on lihtne käi, keera aina vändast ja ta hakkab ringiratast laskma. Tõsi, ka niisuguseid inimesi on, kuid enamasti ei oma nad kuigi suurt väärtust. Inimene peab mõtlema, ja õigesti mõtlema, see on kõige tähtsam, sest sellepärast ta ongi inimene. Aga teie ei mõtelnud õieti, teie unustasite oma isa ja oma kasvatuse.»

Need karmid sõnad panid Uudelepa veel enam punastama. Ta ise oli ka sellele palju kordi mõtelnud ja see lisas ta süüle justkui veel uue raskuse. Võib-olla sellepärast tahtiski ta Narvas rongilt maha minna ja alustada uut elu seal, kus keegi teda ei tunne. Muidugi oleks see olnud palju kergem, kui tulla tagasi tuttavate inimeste sekka. Aga ta süda ei andnud rahu Leeni pärast.

«Kas teie teate, mis terves selles muidu nii tavalises loos teie kõige suurem süü on?» küsis Nikolajev hetke pärast ja vastas ise ka kohe: «Ma näen, et teie seda isegi praegu veel ei taipa. Ma ütlen teile seda, et võiksite selle üle sügavamalt järele mõtelda. Teie kõige suurem eksi-

mus seisis selles, et nagu mõni põikpäine oinas kogu süü omaks võtsite ja võib-olla sellega varjasite samasuguseid või veel suuremaid süüdlasi, kui olite ise. Niisugune komme võib eksisteerida kodanlikus ühiskonnas, see on seal ühendatud vist isegi mingi kentsaka aumõistega. Džentelmen! Naeruväärne džentelmen! Aga nõukogude moraal ja eetika on hoopis teistsugused. Meil tuleb pidada halastamatut võitlust niisuguste «džentelmenikeste» vastu, sest nad ei too meie korrale mitte vähem kahju kui igasugused teised bandiidid. Kas mõistate nüüd, missugune on teie kõige suurem eksimus?»

Nikolajev oli enda nagu ikka harilikult tuliseks kõnelnud, nõnda et ta jäme kael ja kogu nägu peaaegu lillatasid. Kallanud klaasi mineraalvett, jõi ta seda suurte sõõmudega ning avas siis akna. Lehvitades taskurätikuga näo ees, ootas ta Uudelepa vastust.

Ent Uudelepal polnud midagi vastata.

Ta polnud kunagi sellest seisukohast mõtelnud oma eksimusele. Ta oli tõepoolest koguni õigeks pidanud, et polnud sellesse keerulisse loosse mässinud teisi inimesi. Nüüd justkui lootis ta selle eest koguni tänu, ent Leeni ja Potral olid ta armutult hüljanud. Paistis, nagu olekski Nikolajevil õigus, kuid ta ei tahtnud seda kangekaelselt praegu veel tõendada.

Kuid ka Nikolajev justkui ei oodanudki praegu veel vastust, sest ta hüppas järsku hoopis teisele küsimusele:

«Mis tööd teie seal tegite?»

«Kõike, mis ette juhtus,» vastas Uudelepp, ikka veel segane sellest uuest avastusest, mis

näitas ta eksimust hoopis uues valguses. «Enamasti lõikasin metsas puid.»

Nikolajev pani talle harjumuseks saanud järsu liigutusega täitesulepea lauale, nagu tahaks ta kedagi noomida või koguni läbi pragada. Kuid ta hääl kõlas hoopis teisiti:

«Seda ma tean ja seda näen ma ka teie välimusest. Olete hoopis mehisemaks muutunud. Aga ma mõtlesin siin midagi muud, mitte koloonia harilikku töökohustust. Tahtsin teada saada nimelt seda, mis teie oma põhitöö kõrval või vabal ajal tegite: lugesite, kirjutasite «märkmeid surnust majast», õppisite mõnd võõrkeelt, võtsite osa isetegevusest? Või larpisite salamahti plärudele paaristurakat ning kirjutasite seintele rumalaid salmikesi?»

«Ei!» hüüatas Uudelepp ja talle tulid meelde väikesed puukujukesed. Kuid sealsamas hakkas ta kahtlema, kas neist rääkida või mitte. Neil polnud ju mingit väärtust, neisse oli kätketud ainult tema tagasiigatsus ja armastus Leeni vastu. Nüüd polnud neil enam mingit väärtust, sest kõik oli läinud teisiti.

Nikolajev märkas Uudelepa kõhklemist ja ergutas:

«Julgemalt . . . julgemalt . . . mehisemaks olete küll tublisti muutunud, kuid pole otsekohest julgust. Ma tean üht inimest, kes õppis koloonias selgeks kolm võõrkeelt, ainult häda — ta ei osanud neis keeltes peaaegu sõnagi rääkida, vaid ainult lugeda.»

Kuigi siin polnud midagi koomilist, puhkes Nikolajev ise laginal naerma. Ja korraga näis Uudelepale, et see pidi olema keegi Nikolajevi

hea tuttav, võib-olla koguni ta ise. See mõte andis ka talle julgust ning ta ütles:

«Õppisin veidi nikerdama.»

«Nikerdama?» nähtavasti ei mõistnud Nikolajev vist selle sõna tähendust.

«See tähendab — puud voolima, väikesi kujukesi valmistama.»

«Aa-a!»

Nikolajev tõusis jälle raske liigutusega üles, nii nagu harilikult tõusevad reumahaiged inimesed, ja astus lühikeste tümpsivate sammudega üle ruumi. Alles nüüd märkas Uudelepp, et ta oli selle paari aastaga palju vanemaks läinud, nõnda et kuklatagust piirasid juba täiesti hallid juuksekahlud. Aga ometi peitus temas ikka nii palju jõulist, purskavat ja ülekeevat. Käies aeglaselt edasi-tagasi mööda ruumi, noogutas Nikolajev paar korda nagu heakskiitvalt peaga ja ütles:

«See on hea... see on hea... Mulle tuleb meelde üks Makarenko ütlus selle kohta, et mitte ainult töö, vaid just see, mida inimene ise püüab teha, luua, taotleda ja otsida, on kõige parem kasvatusvahend. See asetab inimese ette kindla sihi ja eesmärgi, eesmärk aga on ju — kõik. Mina ütleksin kõikidele kaadriosakonna ülematele, et nad eeskätt just niisuguseid inimesi tööle valiksid. Need on enamasti loova vaimuga inimesed, kellest võivad võrsuda tulevased leidurid, konstruktorid, ratsionaliseerijad ja tublid meistrimehed. Need inimesed otsivad alati ikka midagi uut, nad ei taha vanaga leppida ja sellepärast peabki niisugustele inimestele tee lahti olema.»

Uuesti hakkas Uudelepa nägu õhetama, seekord heast meelest. Nikolajevi sõnad puudutasid ka teda ja need olid head sõnad. Vanal Margusel oli õigus, kui ta ütles, et Nikolajev on inimene, kes saab mõnikord juba esimese pilguga kõigest aru. Tal hakkas jälle lootus tõusma, et Nikolajev juhatab talle kätte esimese kindlama tee.

Ent järsku seisatas Nikolajev lauaotsa juures, põrutas oma raske kämblaga vastu klaasplaati ja käratas justkui südametäiega:

«Aga siiski... olgu Makarenkol kas või tuhat korda õigus... ma ei võta sind tööle tagasi.»

See tuli Uudelepale ootamatult nagu rusikahoop. Ta oli oodanud ja Nikolajevile lootnud, aga nüüd.. Tema ette kerkisid pildid Potralist, Leenist ja tema prullakast tädikesest, jah, need võisid teda eemale lükata, see justkui peitus juba nende olemuses. Aga et nüüd põrutas ka Nikolajev rusikaga, see oli ootamatu. Uudelepp laskis pea longu, silmitsedes põrandale pillatud tindilaiku. Kas tema oligi see tindilaik? Ei, pärast Nikolajevi ootamatuid sõnu ja rusikapõrutust tundis ta end veel vääritumana kui see tindiplekk. Makarenko, ja järsku pärast seda niisugused ootamatud sõnad. Seda tindiplekki ehk oleks saanud kuidagi ära nühkida, kuid Nikolajevi sõnade järgi tuli välja nii, et ta on veel hullem kui mustast mustem.

Võib-olla oleks parem olnud, kui ta siiski poleks siia tulnud, mõtles Uudelepp kahetsusega. Mitu korda olid temas juba väikesed lootused tekkinud, kuid Nikolajev mängis temaga nagu

kass hiirega. Oleks ta ütleks korraga, mida mõtleb, siis on kõigel lõpp. Isegi Nikolajevi ees ei taha ta kerjust mängida.

Nikolajev hakkas jälle nagu enesega rahulolematult ruumi ühest nurgast teise tammuma. Kas ei olnud ta siiski sellele noormehele liiga raskeid sõnu öelnud? Ta ju tundis Uudeleppa küllaltki hästi. Tema ise oli teda aste-astmelt kõrgemale viinud, lootnud temale nagu noorele kaadrile. Võib-olla oli ta ka ise koguni süüdi selle noore inimese langemises? Veinikeldris on igal veinisordil oma riiul või kelder, kus ta käärib ja valmib. Muidugi, inimene pole ju tühine ja elutu veinipudel, kuid ka tema käärimist ja valmimist tuleb tähelepanelikult jälgida. Ja see on veel raskem ning keerulisem töö kui veinivalmistaja töö, mida Nikolajev oli oma nooruses õppinud.

Ta nägi, et Uudelepp oli püsti tõusnud ja tahtis lahkuda.

«Oodake!» tõstis Nikolajev käe. Ta mõistis, et oli võib-olla oma viimaste rämedate sõnadega torganud Uudeleppa sinna, kuhu ta hoopiski ei tahtnud torgata. Seisatades kirjutuslaua juures, käsi ikka veel endiselt rusikasse surutult klaasplaadil, hakkas ta pikkamisi oma mõtet selgitama:

«Ma tahtsin teile öelda, et ei võta teid tagasi tööle s i i a. Siin võivad teid segada endised igasugused keerulised suhted ning need ei too teile ega ka tööle kasu. On tarvis alata jälle algusest, ja selleks on kõige parem ärasõit, endistest inimestest eemalolek. Võib-olla tundub see esimesel silmapilgul raskena, isegi haavavana, kuid hiljem leiate, et see oli siiski kõige õigem tee.

Teile on see kergem kui paljudele teistele — perekonda pole ja vist ka vanemad on surnud. Eks ole?»

«Jah,» vastas Uudelepp poolel häälel. Ta tundis, et Nikolajevil on õigus, sest just nii oli tahtnud talitada ka ta ise.

«Nii-nii-nii,» koputas Nikolajev sõrmenukkidega klaasplaadile. «Ma tean midagi niisugust, mitte küll praegu, vaid kuu-poolteise pärast. Kas soovite kaasa sõita?»

«Ma siiski praegu ei tea.»

Nikolajev vaatas talle teravalt otsa ning ütles:

«Hea küll, mõtelge ja kaaluge järele. See on kõige õigem. Andke mulle oma aadress, ma teatan.»

Uudelepp kirjutas Trah-holla aadressi, ja see oligi kõik.

Ta lahkus Nikolajevi kabinetist segaste tunnetega. Midagi jäi ta ootustest ja lootustest puudu, ent mis see oli? Uudelepp astus mööda koridori pikkamisi mõned sammud ning jäi mõtlikult seisatama. Nikolajevi viimased sõnad katsusid teda küll lohutada, kuid kogu see lubadus jäi siiski kuidagi ebamääraseks. Kuhu sõita, missuguse tööga alustada, kust hangib ta selleks raha? Nikolajev sellest midagi ei rääkinud.

Muidugi ei lootnudki ta tagasi saada endist kohta, see oli päris võimatu. Trah-holla ütles õigesti, et kuberneri kohta talle ei pakuta ja midagi niisugust ta polnud lootnudki. Suure Isamaasõja ajal kuulis ta lugusid polkovnikutest ja isegi kindralitest, keda eksimuste pärast reameesteks alandati. Aga kui nad hästi võitle-

sid, siis said kord jälle oma aukraadi tagasi. Umbes nii olid lood ka temaga. Ta oli sellele mõtelnud juba koloonias ning otsustanud mitte mingil juhtumil alla anda, end longu lasta, ükskõik kui palju aastaid ning pingutusi see temalt ka nõuab.

Ent alata kärumehena või lihttöölisena samas asutuses, kus ta kunagi varem oli olnud osakonnajuhatajaks, see tundus talle siiski raske ja üle jõu käiv. See näis talle praegu koguni võimatu, sest kõiki neid nähtamatuid niidikesi, mis teda endiste tuttavatega sidusid, ei suutnud ta korraga puruks rebida. Juba Leeni oli talle raskeks kannatuseks ja katsumuseks, sellele koormale ei suutnud ta enam midagi lisaks võtta. Nagu mitu korda varemalt, nii kahetses ta ka nüüd tõsiselt, et polnud siiski juba Narvas oma puukohvriga vagunist välja astunud ning uut elu alustanud. Seal oleks kõik palju lihtsam olnud ning mõnigi südamevalu olematuks jäänud. Kuid mis takistas teda tookord seda tegemast? Kas see oli julgusepuudus tõelisele elule silma vaadata, või hellitas ta ikka suuremaid lootusi, kui tegelik elu võis talle pakkuda? Võib-olla mõlemad. Isegi nüüd, kus ta seisis nende lootuste purunenud varemetel, ei suutnud Uudelepp sellele küsimusele vastata.

«Tss-s!» hüüatas teda keegi.

Ringi vaadates nägi Uudelepp sopilise koridori nurga taga Potralit, kes tema poole ärevalt käega viipas. Nähtavasti oli Margus juba jõudnud tema tulekust ühele või teisele sosistada. Kuigi Margus oli hea mehike, kes ei tahtnud kunagi kellelegi halba teha, oli ta nagu ikka sageli

vanemad inimesed ka suur vaterdaja. Uudelepale tundus praegune kohtumine vastumeelne, kuid siin polnud midagi parata, sest tahes-tahtmatult pidi ta Potralist mööduma.

«Mis vana rääkis?» küsis Potral sosistades, piiludes vilavate silmadega ringi, et keegi nende kohtumist ei näeks.

Ta näis praegu veel kulunum ja kartlikum kui tookord oma toalävel. Tuhakarva, määramata värvi juuksed, lugematud otsekui mõranenud kortsukesed ning krimpsukesed näos, see tegi teda nii sarnaseks mõne vana poleeritud mööblitükiga, mis seisnud hulk aastaid pööningul. Ikka kartis ta midagi ootamatut ja temale halba, piiludes tuhmide rahutute silmadega siia ja sinna.

«Mis sinul sellest?» küsis Uudelepp südametäiega.

Potral kõhistas harilikul kombel naerda, kuid nüüd hoidis ta kätt varjuks suu ees. Nähtavasti oli ta vist nende aastatega isegi hammastest lagedaks jäänud.

«Eks ikka veidi ole, kuidas siis muidu,» vastas ta tähendusrikkalt.

«Mida?»

«Kes jõuab sulle seda siin koridoris seletada. Aga see on kindel, et meie temaga ühte puuri ei passi nagu laululindude paar. Sulle tahtsin aga sõbramehe poolest öelda: ära nii väga kindlasti temale looda.»

«Miks? Ma ei loodagi temale, vaid iseendale,» turtsatas Uudelepp.

«See on hea... see on väga hea... looda ainult iseendale ja mõningatele endistele hea-

dele sõpradele. Vanamehel on aga siin juba ammu neli tuult jalge all.»

Uudelepa arusaamatut pilku nähes ruttas ta täiendama:

«See tähendab, et meil muutub siin õhk puhtamaks. Pole enam asjatut kärkimist ega põrkimist, pole ka iga nädal tarvis uut kirjutuslaua klaasplaati osta. Sedaviisi on praegu lood.»

«Kuhu siis Nikolajev läheb?» päris Uudelepp sisemise pingega, sest ta hakkas midagi aimama.

«Läheb Narva mingisugustele uusehitustele. Koht ja palk on küll suurem, kuid mina tahaksin olla pigem pealinnas teine kui kuskil kolkas esimene. Temasugusele aga ongi seal õige paik, tsemendikamakaid juba palja rusikaga puruks ei löö.»

Potral naeris jälle kahjurõõmsalt.

Need tigedad sõnad ja tema kahjurõõmus naer paljastasid Potrali vana varjatud viha Nikolajevi vastu. Ta oli tahtnud kord osakonnajuhatajaks saada, ent Nikolajev oli sellele otsustavalt vastu. Ja alles nüüd hakkas Uudelepp aimama kaadriosakonna ülema vihjamisi lausutud sõnu. See tähendas tema äraminekut mingile teisele vastutavale tööle ja sellepärast nõudis ta ka temalt aadressi.

Uudelepal hakkas kohe kergem. Nikolajev oli jäänud ikka vanaks Nikolajeviks, igakord polnud temast nii kerge ja lihtne aru saada. Kindlasti oligi ta oma sõnadega mõtelnud, et tahab ka tema, Uudelepa, uude töökohta kaasa võtta. Uudelepp rõõmustas selle üle, ta tundis esimest korda, nagu variseks ta õlgadelt maha

raske koorem, sest need kavatsused langesid ka tema varajasemate mõtetega ühte. See ju oligi tema eesmärk ja tahtmine — proovida end suures töös ja võitluses, näidata, et tema minevik on olnud ainult juhuslik eksitus. Suures töös vaetakse inimesi, ja see on kindel, et tema ei tõuse sellel vaekausil üles nagu tühi takukoonal, vaid näitab oma tõelist kaalu.

Äkki haaras Potral Uudelepa mantliservast kinni ja sosistas:

«Tead, sa usalda parem need tööasjad minu hoolde, sest mul on laialdaselt tutvusi. Seal, kus Nikolajevi-taoline rusikamees ei suuda midagi ära teha, võin mina öelda oma kaaluka sõna. Just praegu on juhus, võin sulle vana tuttava poolest midagi head soovitada, kus ei tule ainult leivakannikat närida. Jah, just praegu on saadaval niisugune ots, vägev ots, kus võib mõndagi näkata.»

Potral mõtles, et Uudelepp tema ettepaneku kohe õhinal vastu võtab. Ja mis muud oligi tal teha, sest minna kuskile ehitustööliseks või hakata kärumeheks pole kergem. Tema poolt pakutud kohal saab ta vähemalt juba kuu-paariga korralikud riided selga. Ent see tohman mõtles nähtavasti hoopis millegi muu üle, võibolla vaakus ikka veel Leenit taga. Ptüi! See naine oskas kõiki kimpu võtta. Sellepärast kummarduski Potral Uudelepale lähemale ning sosistas:

«Saad aru, seal on tegemist utiiliga . . . täiesti tume värk. Hambatohtril pole ka kuldsemat teenistust kui seal.»

Uudelepale tundus kogu aeg, nagu oleks

Potral tahtnud teda kuskile porisesse auku tõugata. Sellepärast ei vastanudki ta tema vadistamisele, vaid silmitses kogu aeg tähelepanelikult Potrali kuube. Selle riidemuster ja lõige näisid talle nii väga tuttavad. Kord oli ta ise kandnud just samasugust ülikonda, samasuguste läbiõmmeldud taskutega ning revääridega. See ülikond meeldis nii väga Leenile ja ta kiitis alati, et see sobib talle nagu valatult. Enne tema vangistamist jäi ka see ülikond Leeni poole. Järsku tekkis Uudelepas kuri kahtlus, kas see polegi just tema ülikond, mille järelesaatmist ta oli seal kaugel pikki nädalaid oodanud.

«Sa ei tahagi mulle vastata, Uudelepp?» muutus Potral pahaseks. «Hea küll, siis pole ka minul sulle midagi pakkuda.»

Uudelepp võttis Potrali kuuenööbist kinni, nagu kartes, et see vingerjas tema pihust end välja libistab. Jah, ta tahtis vastata! Ent järsku tundis ta, et tema sõrmed puudutavad nööbi alumist mõranenud serva. Imelik! Ka tema kuuel oli just samasugune nööp, mis ükskord triikimise juures pragunes. Kuidas võib olla kaks ühesuguse mõranenud nööbi, riidemustri ja läbiõmmeldud taskutega ülikonda? Lahendamata seda küsimust lõpuni, tundis Uudelepp, kuidas temas tõusis kuum viha. Ta ei teadnud isegi, kas see pulbitses temas Leeni pärast või põhjustas seda see närune kuub, või koguni need solvavad sõnad, mida Potral pildus Nikolajevi kohta. Aga nüüd oleks ta siiski valmis kas või siinsamas selle vingerdaja rusikahoobiga maha lööma.

«Kasi ise utiili, närakas... seal ongi sinusugusele paras koht!» paiskas ta vihaselt läbi

hammaste ning rebis järsu tõmbega Potrali kuue eest nööbi ühes riidetükiga välja.

Nööp purunes tema raskes rusikas kildudeks. Ning nõnda astuski ta trepist alla, pigistades vihaselt pihus nööbi tükke.

5.

Transporditöö pole igav ega üksluine töö.

Lõpmatud peale- ja mahalaadimised, kauged sõidud, lihaste pingutused ja selle juures ikka meeste mahlakad kirumised ning vandumised äparduste puhul — see kõik lisab sellele tööle omamoodi võlu. Muidugi väsitab see mõnikord ülimal määral inimest, kuid praegu just meeldiski Uudelepale niisugune väsitav töö. See otsekui imes temast välja seda mõru mürki, mis teda kogu aeg vaevas ja piinas. Nii oli ta ka põhja metsades kõigest jõust tööd alustanud, et unustada painav mälestus, mis muidu ei andnud talle silmapilgukski rahu.

Nii oli ka siin. Juba mõne päeva pärast tundis Uudelepp end palju tugevamana ja tervemana kui varem. Ta mõte juhtus vahetevahel isegi mõnel meeldival mälestuskillul puhkama. Nähtavasti lõpetas raske transporditöö kogu selle keerulise tervenemisprotsessi, mis oli temas juba haiguse ajal alanud. Pärast mitmeid kuid tundis ta end jälle niisama tervena nagu mõnikord põhja kargetes metsades.

Nüüd magas ta kõik ööd raskelt, ilma unenägude ja visioonideta. Kõva põrand, külje all ainult õhuke puuvillamadrats ja peal kare vaip,

tundus nüüd tuhat korda mugavam kui kõige pehmem voodi. Aknaraamide vahelt puhus mõnikord isegi veidi tuult, kuid see ainult karastas. Igal hommikul ärkas ta värskena ja väljapuhanuna, pesi end kiiresti külma veega ning hõõrus kareda rätikuga kuivaks. Pärast niisugust pesemist tundis ta alati imelikku tunnet, nagu oleks temast alles viimaste nädalate jooksul kasvanud tõeline täismees. See kõik soodustas seda, et aegamisi hakkas ta kuskil ebamäärases kauguses nägema oma eesmärki, ent missuguseks see täpsemalt kujuneb, seda ei suutnud ta praegu veel ka ise aimata.

Muidugi, transporditöö on ainult ajutine, see oli vastuvaidlematult selge. See oli ainult töö, mis võis olla huvitav, kuid ei kujune kunagi elukutseks. Elukutse, see, mille poole inimene püüab, on midagi muud. Kunagi poisikesepõlves oli teda huvitanud arhitektuur, majade, sildade ja tornide ehitamine. Kuid nüüd oli ta selleks, nagu skulptorikski, juba liialt vana. Võib-olla kujuneb siiski tema alaks ehitustöö, sest seal vajatakse peale arhitekti ka paljudelt teistelt töötajatelt loovat mõtet. Ja loov mõte, isegi mõne hoopis tähtsusetu asja sünd, oli teda alati paelunud.

Leenile oli ta veel paaril korral helistanud, kuid alati vastas tädikese pahur hääl. See keskeas tädike, vesinikublondiks pleegitatud juustes sissekeeratud papiljotid, kes kunagi Uudelepaga sädistas lahkelt nagu puurivint, oskas nüüd ka kurjustada. Ja tema kurjustamisel olid teravad küüned, paljuelanud vananeva naise küüned, mis oskasid Uudelepa mõtetesse veel kauaks ajaks

nende valutavaid jälgi jätta. Alati noomis tema rohelisest liköörist kärisev hääl Uudeleppa nagu väikest koolipoissi. Mõnikord oli ta isegi justkui paluv ja rääkis:

«Miks teie kiusate minu kallist Leenikest nagu mõni hull vaim. Jätke ta ükskord ometi rahule, sest noor inimene tahab ka oma elu elada. Teie ei suutnud talle midagi head pakkuda, ärge siis olge kademeelne, kui teised seda p-hakuvad. Kui pillasite oma õnne käest, ärge siis halisege selle üle. Elu pole pillata, seda ei saa enam ii-ialgi tagasi kerida nagu mahajooksnud lõnga poolile. Saage sellest om-meti ükskord aru, noormees.»

Uudelepp tundis jälle, nagu oleks teda valusalt piitsaga näkku löödud. Kas siis tema oli tõepoolest kõige suurem süüdlane? Tõeliselt aga polnudki tal ju rohkem süüd, kui et oli Leenit armastanud, teda hoidnud ja tema eest kas või surma läinud. Ja see oligi kõik. Uudelepp tahtis midagi vahele öelda, end natukegi õigustada, kuid tädike tõstis kohe karmilt häält:

«Kas teil siis enam põrmugi viisakust pole! Varem olite lihtsalt naiivne poisikene, aga seal Venemaal olete päris hukka läinud. Kuulake mind, vanemat inimest, lõpuni. Saage om-meti aru, et teie ja Leenikese teed on igavesest igavesti lahku läinud. Ja ka tark rahvasõna ütleb, et lahtilõigatud leivakääru ei saa enam kunagi tervele pätsile külge panna. Niisugune on elu, ja see peaks ju ka teile om-meti selge olema. Eks ole?»

«Selge!» vastas Uudelepp irvitades.

Tädike kraaksatas vihaselt:

«Ärge irvitage minu üle, noormees, olen haige

inimene. Oodake üks moment, keegi kõlistas ukse taga.»

Uudelepale meenus, et kord oli Leeni just samasuguse valega telefoni juurest lahkunud ega tulnudki enam tagasi. See oli tal nähtavasti tädikeselt õpitud. Aga tädike tuli mõne silmapilgu pärast tagasi, sest ta polnudki vist kaugemal käinud kui puhvetikapi juures. Nüüd oli ta hääl muutunud veel kurjustavamaks, nõnda et sellest otse tigedus vastu õhkus, kui ta ütles:

«Muidugi peaks teile see kõik selge olema, kuid teie ei taha sellest lihtsalt aru saada! Oleksite võinud ju sealt Venemaa pärakolkast endale mõne tüdrukulipaka kaasa tuua. Kas neid on seal siis veel vähe ringi kekslemas ja meest otsimas? Ehk minge mõnel pühapäeval Kadriorgu jalutama. Kui otsite, küllap leiate ka sealt mõne madruse hõlma alt omasuguse. Aga minu Leenike jätke rahule, seda ütlen ma viimast korda. Muidu olen ma sunnitud oma mee-esterahva kaudu samme astuma, et teid Tallinnast välja saadetaks.»

See kostis lausa ähvardusena.

Uudelepp tahtis vastu käratada, et praegu polegi talle enam Leeni see kõige tähtsam, vaid ta helistab ainult oma riiete pärast. Andku riided kätte ja kõigel võib ollagi lõpp. Kuid sealsamas sai temast võimust jälle see tagasihoidlikkus, mida Nikolajev alles hiljuti oli naeruväärseks džentelmenlikkuseks nimetanud. Ja nüüd ta oligi siin nagu süüdlane tädikese ees, see naeruväärne džentelmen! Ja nüüd mõistis ta ka nii selgesti, et teiste sulide varjamine tema poolt oli muidugi naeruväärne igand, mingi pet-

lik kujutlus poisikesepõlves loetud raamatutest. Siin polnud midagi tegemist aumehelikkusega, vaid pigem juba mõne psühholoogilise kompleksiga. Ja kuigi ta praegu seda nii selgesti tundis, kõhkles ta ega tahtnud tädikese ees Leenit süüdistada.

Need riided olid ju tühine asi, palju tähtsam oli see, et Leeni valetamised ja hullutamised olid nende vahele ehitanud nagu ülepääsmatu tõkke. Jah, just see oli kõige tähtsam! Kuid see aitas ka Uudelepal koguni kergemini katki rebida neid viimaseid niidikesi, mis teda ja Leenit veel kuidagi ühendasid. Ja ometi oli tal ikka veel kahju Leenist, sellest Leenikesest, kes oli temale kord olnud haldjas, kogu õnne tooja. Neid vanu mälestusi meelde tuletades jättis Uudelepp ka nüüd vintis tädikesele oma helistamise tõelise põhjuse ütlemata.

Ta ei tahtnud enam tema teravaid sõnu kuulata, pani kõnetoru hargile ning astus telefoniputkast välja. Nii oli parem, kuid nüüd oli ka kõigel lõpp. Väljas tibas tihedat, tuulest rasitud vihma, mis nagu haavliterad tänavaid piitsutasid. Uudelepp tõstis pea kõrgele, hea oli, kui need valusad vihmapiisad piitsutasid nägu.

Koju jõudis Uudelepp tusasena, kuidagi loppis ja masendatud. Rebides seljast märja mantli, riputas ta selle ainult sellepärast ahjutruubi kõrvale kuivama, et see oli Trah-holla mantel. Ta oli tusane just endale, et ei suuda ega suuda ükskord lõppu teha kõigele sellele, mis teda vanaga seob, vaid käib ikka siit ja sealt almuseid kerjamas nagu kõige armetum sant.

Trah-holla märkas kohe tema tusatuju, vaatas

teda teeseldud koomikaga eest ja tagant ning küsis siis sügava kummardusega:

«Vabandage, tulevane transpordibrigaadi brigadiir, kas teile on jälle kuskil keele peale sinepit lapitud? Võib-olla ehk oli see too letu-risu või tema vurrudega tädi?»

«Ära lõõbi!» heitis Uudelepp tujutult.

Trah-holla teeskles, nagu oleks ta ehmunud, taganes paar kohmakat sammu ja pani käe südamele.

«Miks sa nii mossis oled, vanapoiss?» küsis ta.

Nüüd ei olnud see enam narrimängimine, sest Uudelepp kohtas Trah-holla puhtsüdamlikke silmi, mille sügavuses nagu väreles ärev ootus. Ta tahtis kõigest, niihästi halvast kui ka heast osa saada, mis juhtus ta sõbraga. Sellepärast tuligi Uudelepal tuju rääkida neist mõlemast — nii oma riietest kui ka sellest, mida Trah-holla ärevusega ootas.

«Näed, lood on niisugused,» ütles ta, «et meil tuleb vist veel tükk aega sinu ülikonna ning mantliga pooleks läbi ajada. Oma riideid ei näe ma vist enam kuñagi.»

«Aga mis siis sellest häda?» lõi Trah-holla käega. «Kui tuleb pooleks ajada, siis tulgu, sest ega me puruvanakesed pole, kellel liivateradest ja oksaraagudest ülikond on kõvasti selja külge traageldatud. Ära aga sina sihukesest tühisest asjast norgu jää, sest võib-olla on ka abi üsna lähedal.»

Uudelepp ei taibanud korraga Trah-holla sõnade mõtet. Ta mõtles Traadile ja kõigele sellele, mida mõningate transporditööliste brigaa-

dide kohta oli kuulnud. Kas Trah-holla tegi talle mingi varjatud ettepaneku? Ei, see ei võinud siiski olla! Kogu Trah-holla rahutust olemisest paistis välja, nagu loodaks ta ise Uudelepalt Traadi vastu abi. Seda oli ta rääkinud ka Juliale tol korral, kui ta ärkas üles palavikulisest viirastusest.

«Räägi siis,» lausus Uudelepp süngelt, etteheitva häälega. «Mina küll teie asjadest midagi ei tea, aga sinna tulisesse katlasse ka oma näppe kõrvetamiseks ei pista. Mõni päev tagasi rääkis vana Kimask mulle tükk aega mõistujuttu, kuid sellest ma palju targemaks ei saanud. Vanamees nähtavasti lõdiseb Traadi ees veel enam kui sina. Aga kes see Traat siis õieti on?»

«Ma sulle juba ütlesin.»

«Ja rohkem ei tea sa midagi?»

Trah-holla ei vastanud kohe, vaid jäi tükiks ajaks mõttesse.

Uudelepp nagu oligi seda vaikimist oodanud ning vastas ise oma küsimusele:

«Nagu sa mäletad, tekkisid ka meil koloonias mõned isehakanud «batkad», kellele aremad mehikesed tubakat või mõne teenitud rublakese pihku pistsid. Ütle nüüd ausalt, kas ka Traat siin transporditööliste hulgas niisugust võimumeest ei mängi? Üleeile purunes teel kast viina. Sina ja autojuht jooksite kohkunult ringi, aga Traat ei liigutanud kulmugi. See justkui poleks olnudki tema kui brigadiiri asi. Mina aga sain sellest loost palju targemaks ja hakkan juba midagi aimama.»

Trah-holla mõistis kohe Uudelepa kahtlustusi, sest tõepoolest oli see lugu viinakastiga Traadi

väljamõeldis. Ta tundis sellest isegi südametunnistusepiina, et polnud kõik ära rääkinud. Kui Uudelepp oleks olnud nii rumal ja läinud sellest laojuhatajale või direktorile kaebama, ei oleks sellest midagi välja tulnud, sest saatelehel polnud mingisugust viinakasti märgitud. Ja kui pole märgitud, siis ei hakka ka keegi tõsisemalt seda lugu uurima.

Kuid Trah-hollal oli siiski nähtavasti hea meel, et Uudelepp juba midagi taipab, mis nende igapäevases töös juhtub. Samal ajal aga hoidus ta ka midagi ülearust ütlemast, just samuti nagu vana Kimaskki. Traadil olid pikad käed ja need võisid temast kiiresti kinni krahmata. Sellepärast ta pilutas ainult kavalalt Uudelepa poole silmi ning naeratas. Sellest naeratusest lõid ka ta laias näos rõugearmide täpikesed üleni roosatama.

«Hea, et sa sellestki aru said, va tuhknui!» naeris ta, nõnda et üle kogu näo säras heameel. «Mis seal ikka muud, küllap Traat tahtis sind veidi proovida.»

«Kuidas siis oli?» nõudis Uudelepp tungivamalt.

«Oli kuidas oli!» lõi Trah-holla hooletult käega.

Uudelepp muutus tusaseks ja pidi Trah-hollale mõned krõbedad sõnad ütlema. Kuid talle meenus kohe hiljutine jutuajamine Nikolajeviga, ja eks tema oli kord olnud oma kaadriosakonna ülema ees just samasugune tola nagu praegu Trah-holla tema ees. Nad mõlemad varjasid keerukaid mahhinatsioone ning nende taga justkui varjatult seisvaid inimesi, sest see nagu oleks

riivanud nende au. Üks polnud parem teisest. Kuid see «au» oli vist pärit veel poisikesepõlve juturaamatutest, kus paugutati püstoleid või täristati kahevõitluses mõõku mitte millegi eest. Nüüd olid nad küll mõlemad juba täiskasvanud, üks kolmekümnendates, teine viiekümnendates aastates, aga see võlts ja rumal autunne istus neil mõlemal ikka sügavalt sees.

Uudelepp ütles tõsiselt nagu prokurör:

«Ära hakka vigurdama, see sulle kasu ei too. Ütle siis vähemalt tõtt, kas pudelites oli viin või lihtsalt vesi? See oli mulle püünis, proov, kas lähen direktsioonile kaebama või lepin teie mahhinatsioonidega. Ma ju tean, et te kontoris hiljem mingit akti koostasite ja ootasite, kas ma segan sellele vahele või ei.»

Trah-holla laiutas naeratades käsi:

«Aga kust mina seda kõike nii täpselt tean? Mina tean ainult siis, missugune nimi lapsele pandi, kui olen ise ristimise juures olnud. Nende viinapudelite villimist mina aga pole pealt näinud, ja tõtt öelda — ei tahagi enam näha! Kui see asi sind nii kangesti huvitas, eks siis nuusutanud.»

«Ära vingerda!» hüüdis Uudelepp pahaselt.

Ka Trah-holla polnud põrmugi enesega rahul — Uudelepale oleks tulnud ikka kõik õieti ära rääkida. Ent ta oli Traadil kõvasti pihus, ning seda ta teadis, et see mees niisuguseid lobisemisi juba ei kingi. Selle mõtte juures tuhmusid rõugearmide roosatavad täpid Trah-holla näos ning ta mõtlik pilk hakkas nagu kaitseabinõud otsides mööda ruumi ringi uitama.

Mõlemad olid muutunud pahuraks ega lausu-

nud tükil ajal sõnagi. Uudelepp kõndis rahutult mööda tuba edasi-tagasi, kuna Trah-holla otsis lillepoti taha peidetud väikese viinapudeli, «sukavarda» üles ning kallas klaasid täis.

«Tahad, teeb südame pehmemaks?» küsis ta Uudelepalt.

Ent see raputas pead.

Trah-holla jõi üksi, hammustades peale kuivanud juustukoort, ning ütles siis nagu lepitades:

«Jätame seekord nüüd selle jutu, sest praegu ei saa meist kumbki sellest targemaks. Kihnu mees ka kiirustas ja laskis va halli pähe maha oma koera. Eks igal asjal tuleb oma õige aeg, sest kanagi ei sünni enne maailma, kui muna on munetud. Meil aga jäi ju pooleli palju tähtsam jutt, nimelt sinu riietest.»

Uudelepp heitis käega.

Trah-holla, kes oli hakanud näost jälle veidi punetama, kallutas end Uudelepa poole ning sosistas sellele tasakesi kõrva, nagu oleks toas sada pealtkuulajat olnud:

«Ei jäta, mul oli selle jaoks juba ammugi oma plaan valmis. Ma ei mõtelnudki, et sa hakkad endale n i i v i i s i riideid hankima. See on minusuguste ja Traadi-taoliste meeste töö. Ja minagi pole niiviisi riideid selga saanud, vaid ainult mõne üleliigse pitsikese. See ongi kõik. Sina aga räägi parem minu Juliaga selles asjas.»

Nüüd pidi ka Uudelepp tõsiselt imestama, sest niisugune lahendus tuli talle täiesti ootamatult. Ta mõtles hoopis midagi muud, midagi niisugust, mis veab teda jälle tagasi hukatusse. Aga Trah-holla jutt polnud hoopiski sellest ja

sellepärast tundis ta end nüüd Trah-holla ees peaaegu süüdlasena.

«Aga kuidas siis tema? kohmas Uudelepp segasena.

Trah-holla sakutas teda kuuesiilust ning lausus:

«Vaata . . . eks needki riidenartsud ole rohkem Julia kui minu omad. Minu rubladel, ükskõik kuidas need on ka saadud, on head jooksujalad all. Aina imesta, kuidas nad taskust plehku panevad ja jälle vana Trah-holla kuivale jätavad. Aga Julia rublad on hoopis teist tõugu: nad aina hoiavad kodu poole ja muutuvad vahel kardinapuuks või voodivaibaks. Enamasti aga rändavad niisugusesse imelikusse kohta, mida nimetatakse — sperkassaks.»

Peaaegu tahtmatult hakkas Uudelepp laginal naerma. Sperkassa — sinna polnud ka tema rubladel olnud lusti kunagi kokku koguneda. Trah-holla aga tõstis nimetissõrme püsti ja ütles tõsiselt:

«Ära naera. Julia ei ole sugugi kooner ega ihnustaja, aga ta teab toredat tõde, et kui sa nende rublade sabast hoolega kinni ei hoia, siis libisevad nad nagu angerjad pihust. Sellepärast . . . Kuid ma olen selle peale kindel, et ta on valmis ka sinu ees igal kellaajal oma pangaraamatu lahti lööma.»

Nähes Uudelepa silmis mõtlikuks muutunud pilku, kõmistas Trah-holla rusikaga ägedalt vastu rinda:

«Usu, see on vana Trah-holla kindel sõna nagu aamen kirikus, sest tema ju tunneb oma Juliat.»

Uudelepp hakkas jälle naerma ning ajas Trah-holla viinaklaasi ümber.

«Kas sa ei usu või?» lõi Trah-holla sõjakalt rinna ette.

«Usun . . . usun,» tõrjus Uudelepp Trah-holla ägedat vaidlemistuju tagasi, «aga see ju ei sobi kuidagi.»

Täna aga ei lasknud Trah-holla enesele kedagi vastu vaielda.

«Aga mina ütlen: sobib!» põrutas ta raske rusikaga vastu lauda, nõnda et kõik nõud kliri-sesid. «Kes tegi minust niisuguse toreda puu-kujukese nagu Saksamaa keisri? Sina! Ma uuri-sin tasapisi järele, et isegi meie direktoril pole oma kabineti poleeritud laual niisugust kuju-kest, vaid puhas kipsirämps. Ja mitte ainult meie direktoril, vaid ka tema ülemustel, sest enamasti on kõik niisugused asjad muu-seumi luku taha pandud. Ja ka seda ma tean, et sihukeste kujukeste hulgas pole ühtki Trah-holla-kolla taolist meest, vaid nad on enamasti kõik keisrid, professorid või tähetargad. Mõned on ka västraga merejumalad või kalasabaga näkineitsid, Trah-holla-taolist lihtsat meest aga pole ühtegi. Ning pealekauba — pane seda hoo-lega tähele — kogu see veeuputuseaegne kupa-tus enam ei elagi, vaid on juba ammu-ammu loojakarja läinud. Aga Trah-holla ikka veel elab, tema viskab heal päeval napsikese viina ja ütleb mõne ropu sõna, kuid tunneb siiski sihukesest kujukesest palju enam rõõmu kui mõni surnud Saksamaa keisri-krõmps. Ning sellepärast on ka Trah-holla sõna Julia ees sinu poolt.»

Nõnda lõppeski neil seekord kõnelus.

Töö juures olid kibekiired päevad.

Kogu suur kaubandusorganisatsioon üle linna laialipaisatud ladude, kümnete autode ja sadade inimestega töötas lakkamatu pingega. Ta tuksus ja sumises varahommikust kuni hilise õhtuni ja mõnikord isegi pärast keskööd nagu mesilastaru. Sageli tuli Trah-hollal ja Uudelepal minna tööle isegi keset ööd, kõige magusamal magamisajal. Jälle oli juhtunud mõni ootamatu avarii, kuskil segamini aetud kõige lihtsam küsimus, jäänud siin või seal midagi täitmata või koguni joonud end meelemärkusetult purju mõned töölised.

Siis oli ikka alati platsis Traadi brigaad.

Alalõpmatult voorisid autokoormad ühest laost teise kaupadega, laojuhatajad ja teised asjamehed vehklesid paberitega, kogu aeg kiruti üht või teist, nagu oleks surnumatmisega hiljaks jäädud. Mõnikord valitses isegi niisugune kaos, otsekui oleks puhkenud tulekahju. Uudelepale, kes sellest kõigest veel vähe taipas, näis, nagu valitseks kõikidel laoplatsidel ja kontorites mingi arusaamatu segadus. Nii mõnigi kord juhtus, et autodele tuli laadida kaupu, mis homme või ülehomme tuli jälle uuesti endisesse kohta tagasi tuua. Mõnedel ärevatel päevadel keerles kõik ratasringi nagu karussellil. Juhtus ka sedagi, et kui oli vaja leida mõnd presenti kaupade katteks sügisvihmade eest või nöörikimpu kinnitamiseks, siis ei leidunud seda mitte kuskil. Terved koormad ootasid ja asusid niisama teele.

Seda segadust vaadates tundus Uudelepale, et ta on siin lihtsalt õpipoisiks, kes vähehaaval õpib niisuguse suure organisatsiooni juhtimist. Ja esimest korda avastas ta üllatava tõe, et pal-

jud neist kohmakatest töölistest, kelle ülesanne oli peamiselt ainult peale ja maha laadida, omasid kogu töös palju enam praktilist taipu kui kontorirahvas. Kibedusega mõtles Uudelepp, et küllap ta ka vist ise oli kunagi andnud niisuguseid rumalaid ja vastupidiseid korraldusi, mida küll täideti, kuid vastumeelsuse ning tugeva kirumisega. Siis aga polnud tal vähematki aimu neist segadustest, mida niisugused mõtlematud käsud ladudes ja transporditöös võivad tuua. Võib-olla oli ta siis veel koguni uhkegi olnud ja endamisi mõtelnud, et see on — operatiivsus. Nüüd ta nägi oma nende mõtete rumalust.

Vanad elupõlised transporditöölised, kes olid Mayeri aitades soola- ja suhkrukotte tassinud, Rotermanni karvaste jalgadega hobustega nisukoormaid vedanud ning tapamajadest Joksa-Jolla vorstivabriku jaoks punase templiga, juba haisvaid loomakeresid kokku korjanud, rääkisid, et sügis ja kevad kasvatavad transporditöölistele tiivad külge. Muidugi oli see ainult muhedate meeste mõistujutt, kes oma ajamata habemeid silusid. Kuid selles oli ka palju tõtt. Kevad ja sügis on siiski transporditöös nagu pööripäevaks, mil tuleb kiiresti lahti saada kõigest sellest, mis hakkab juba ladudes hallitama ning sunnib asemele hankima uut, mida võib-olla alles poole aasta pärast tarvis läheb.

Neil töörikkail ja edasi-tagasi sõelumise päevil kõndis isegi Traat kuidagi poolvimmas, pragunenud gummeeritud mantel lohvakil seljas, varjates kilpkonnaluust tumedate prilliraamide taha oma värvituid silmi. Kuigi ta kõndis rahulikult, samm-sammult, mis teadjaile meestele

meenutas mõõdetud kartsasamme, näis igaühele, et talle meeldis niisugune segadus ja rutt. Harilikult oli ta alati tige ja hammustav, kuid neil päevil ta mõnikord isegi naeratas.

Oma terava kullipilguga nägi ta kõike ning aimas isegi eksimatult seda, mis toimus laomeeste putkades ning osakonnajuhatajate või direktorite kabinettides. Alatasa jäi siin laomeestel ikka midagi üle või tuli puudu, paberid läksid ja läksid arusaamatul kombel sassi või tulid direktorikabinetist niisugused korraldused, mis tekitasid selles segaduses veel suurema segaduse. Paljud kaotasid siin pea, kuid Traat oskas siis igakord õigel ajal jaol olla ning asja korda ajada. Sellepärast näiski direktorile ja paljudele teistele, et Traat tundis seda ratastel veerevat majandust palju täpsemalt ning üksikasjalisemalt kui keegi teine. Nad olid talle selle eest küll tänulikud, kuid ühtlasi ka rõõmustasid, et nende õnneks kandis see kilpkonnaluust prillidega mees taskutes määritud pabereid. Niisugusena ta juba nende asemele kunagi ei roni!

See aga ei häirinud Traati, ta käis ikka igal pool ringi, tuhnis ladudes ja kontorites, sekeldas oma paberitega ja andis alati seal nõu, kus teised ei osanud enam midagi peale hakata. Sellepärast seisis ka ta pilt, kuigi veidi kõvera suumuigega, alati autahvlil.

*

Vana Kimask, kes oli jäänud nüüd lihtsaks laotööliseks, hoolitsedes igasuguse taara eest, mida tuli välja anda või vastu võtta, kibrutas

sageli rahulolematult oma valgeks pleekinud kulmututte. Ta nagu oleks tahtnud midagi rääkida, lahti ajada oma kulmude vahele tekkinud vanainimese kortse. Aga kellele sa räägid? Kord juhtus ta siiski kokku Uudelepaga ja ütles:

«Pane sina, noormees, neid asju hoolsamini tähele. Muidu ei kanna sa neid saapataldu läbi, vaid lähed juba varem sinna tagasi, kust oled tulnud.»

Vanamehe sõnad olid Uudelepale pisut solvavad. Ta süda kargas eneselegi ootamatult täis, sest see polnud esimene kord, kui vana Kimask temaga niisugust mõistujuttu ajas. Need vanamehed oskasid ainult keerutada, teisi narriks teha, aga õiget sõna neilt kunagi suust ei saanud. See seisis nagu tangidega kinni. Sellepärast küsiski Uudelepp kurjemalt, kui oleks just tahtnud:

«No räägi siis ometi ükskord, nagu on tarvis rääkida. Mõistujuttu oled sa minuga juba paar korda ajanud, aga mina pole sellest palju targemaks saanud. Niiviisi võivadki mul sinu jutu üle järele mõteldes saapatallad läbi kuluda. Sa ju tead seda rahva vana kõnekäändu, et pane muna lauale, muidu läheb ta sul taskus katki.»

«Tean, tean. See on õige mõte, aga vanasti öeldi sadamas ka niiviisi, et enne kui räim rääkima õpib, on päike ta paadis juba krõbedaks kuivatanud.»

Vanamehe juba veidi tuhmiks muutunud silmad vaatasid Uudelepale ausalt vastu. Neis polnud mingit kavalust, vaid pigem vanainimeselikku ettevaatust. Ning korraga mõistis Uudelepp, et paljudel, eriti vanematel inimestel, ongi

kombeks justkui ümber nurga rääkida. Nii rääkis sageli Trah-holla ja nii rääkisid enamasti kõik, kui polnud inimese vastu veel täit usaldust. Kõikidel polnud kombeks Sipito või Nikolajevi moodi rääkida ning käratseda, nagu oleksid nad vastamisi vihase pulliga.

Kimask pani mõned kastid virna niisuguse tõsidusega, nagu ei kavatseks ta täna enam sõnagi lausuda. Ta oli andnud asjast märku ja hoiatanud — see oli kõik.

«Tee suitsu,» katsus Uudelepp lepitust otsida, ja kui vanamees oli suitsu vastu võtnud, ütles: «Sa ju tead, et ma seda tööd ei tunne ega igakord ei taipa, mis hea, mis halb. Olen harjunud rohkem sulevarre taga istuma, ja eks see sealt tulebki, et ma igakord nendest mõistujuttudest aru ei saa.»

Kimask noogutas tõsiselt pead:

«See on tõsi, aga päris tita sa ka enam ei ole.»

See oli Uudelepale nagu meelitus, kuid ühtlasi ka nagu nõusolek pikemalt rääkida. Nad istusid kõrvuti ühele pakk-kastile ja tõmbasid tükk aega vaikides suitsu. Vana Kimaski vimm näis pikkamisi lahtuvat ja ta hakkas rääkima:

«Kui ma vanasti sadamas või Mayeri ladudes töötasin, siis oli meil niisuguseid kulisid, kes üle põlvede ulatuvates püksitaskutes kümnete kilode viisi suhkrut, rosinaid või riisi välja tassisid. Mõnigi mees ostis selle eest maja, enamasti aga joodi Karu tänaval maha. Härradele selle pärast kaebama harilikult ei mindud, sest egas neilgi silmad istme all polnud. Aga kui need kulid kord ühelt nõukogude transiitlaevalt

oma põhjatutesse taskutesse hõberebaseid ja karusnahku ajasid, siis tuli sellest suur lärm. Mõnel mehel löödi silm siniseks, teised visati ametiühingust ja artellist välja. Kõik ausad transporditöölised tundsid, et siin polnud enam tegemist Mayeri või Rotiga, vaid iga karusnaha küljes seisab ka mõni kopikas tööliste raha. Aga siin . . .?»

Vana Kimask sülitas vihaselt ning ütles muutunud häälekõlaga:

«Siin aga võib ühel päeval autokoorem kaubaga kaduda, ja ega keegi seda vist ei märkagi.»

Uudelepp mõistis, et vanamehe süda valutas. See oli töömehe valu, kes näeb, et tema töövaev läheb võõrasse taskusse. Ta oli selle üle sisemiselt rõõmus, et seda räägiti just temale, kes oli alles hiljuti sealt tulnud, kuid ta ei suutnud ka ise praegu midagi otsustada. Laojuhatajate või direktori juurde tormata — sellest polnud mingit kasu. Ka vana Kimask oleks niisuguse mõtte hoopis ära laitnud, sest suli ei istu igakord tünni otsas, vaid sageli ka pehmel toolil. Ja neid pehmel toolil istujaid oli palju raskem rabada kui tünnil istujaid. Kindlasti ei rääkinudki Kimask talle seda juttu selleks, et ta saba selga võtaks ja direktori juurde kaebama jookseks. Tal pidid endal silmad olema ja ta pidi otsustama, kuidas talitada.

Nagu juhtumiste juhuslikul kokkusattumisel tõdes ta veel samal õhtul, et ta mõte oli õige.

Kogu päev udutas peenikest sügisvihma nagu läbi sõela, mis mattis linna otsekui sõrrusuitsu. Autokastis sõites tundus Uudelepale, nagu ujuksid nad kuskil kitsas kärestikulises jões kõr-

gete kaljurüngaste vahel. Trah-holla konutas kägaras märja presentmantli all ning imes sigaretti. Ta vaikis kogu aeg kangekaelselt, sest tal oli täna paha päev. See uduvihm, sügisene rõskus ja hallus pani teda igatsema kaugete päikesepaisteliste maade järele. Ja kui Trah-hollat vallutas niisugune igatsus, siis seisis ka ta jahvasuu justkui seitsme tabalukuga kinni. Sealt võis vastuseks kuulda ainult pahast urisemist või rahulolematut köhatamist. Neid seitset tabalukku võisid Trah-holla möirgavaks naeruks lahti murda ainult paar «sukavarrast», kui ainult raha oleks mõnda möödavilksatavasse baari sisse astuda. Aga raha polnud ja ka see neetud uduvihma hallus rõhus kogu raskusega.

Juba hommikul varakult olid nad Traadiga mingi päris tühise asja pärast naksu läinud. Kuid see polnud veel kõige hullem, sest seda juhtus ikka ja pealegi ei teadnud täpselt öelda, kummal oli õigus. Siis aga sattus ta kärsitule direktorile jalgu, kes hakkas temaga ajamata habeme pärast asjatult käratsema. See oli juba palju hullem lugu, sest asi võis küll kolmepäevase halli habemega alata, aga töölt minemalöömisega lõppeda. Trah-hollal oli kange isu vastata, et direktorit ennastki on varematel aegadel, kui tal polnud veel seda setu-letut, samasuguse habemega nähtud. Kuid ometi sai ta sellest äravõitmatust kiusatusest viimaks jagu ega vastanud tuhkagi. Direktor oli veidi võimumehe olekuga mees, ja siis oleks tingimata tulnud enneolematu ragin. Ta mõtles sellele, et direktoril on nüüd mingisugune siidi-niidisaba, kes tihtipeale läbi tagaõue tema kabinetti lipsab. Ja kõikidel on ju teada,

et niisugusel puhul püüab iga vanem meesterahvas vähemalt veidi hoolikamalt korraldada oma lõuaalust ja nõuda selle eeskuju täitmist ka alluvatelt. Ja pealegi polnud direktoril mingisugust muud erilist vassongi ilu, sest ta larhv oli Trah-holla meelest koguni veel nurgelisem ja vildakam kui temal, Trah-hollal.

Nüüd jäid nad selle sombuse ilma tõttu veel tööga paari tunni võrra hiljaks, sest auto ujus tõepoolest otsekui mõni kohmakas vene läbi hämarate tänavate. Ja ka punased signaaltuled, mis reguleerisid liiklemist, justkui kiusasid nimme. Muidu polnud neid sageli nähagi, aga täna aina vilkusid igal risttänaval, pidurdasid sõiduki ja venitasid aina kallist aega. Niisugused väikesed pahandused ja tusatujud kibestasid kogu päev Trah-holla meeleolu.

Viimaks ometi jõudsid nad alles tubli pool tundi hiljem kohale. Seekord aitas ka Traat mahalaadimisel kaasa, kuna muidu ta sekeldas enamasti ainult oma paberitega. Trah-holla meeleolu hakkas juba leplikumaks muutuma ja ta laskis kuuldavale isegi mõne vilesiristuse. Veel mõned õiendused paberitega laomeeste ja kontorirahva juures, ning tänane väsitav ja tülikas päev näis ometi kord lõpule jõudvat. Ent vaevalt sai auto liikuma hakata, kui järsu nõksatusega jälle peatus. Trah-holla vandus endamisi, sest niisugune järsk peatus tähendas tingimata jälle mingit asjatut sekeldust ja ajaviitmist. Teda aga ootas kodus lillepoti taga väike «sukanõel», mis pärast niisugust pingerikast päeva nagu marjaks ära kulus. Või oli Julia selle juba

üles tuhninud? Teadagi, siis tuleb suu kõigest puhtaks pühkida.

Traat, kes istus autojuhi kõrval kabiinis, avas ukse ja hõikas:

«Pagan võtku, ühe kasti kribu-krabuga unustasime laoukse taha maha. Uudelepp, mine viska ruttu peale.»

Seda oli palju kordi varemgi juhtunud, et säärastel kibekiiretel laadimistel midagi maha unustati või kogemata võõrast kaasa võeti. Enamasti selgitati niisugused asjad kontorirahva vahel järgmisel päeval, tülinat aga tõi see ikkagi. Sellepärast tõusis ka Uudelepp ruttu autokastis püsti, et tänasele pikale veninud ja tüütavale tööpäevale kiiresti lõpp teha.

Ent järsku haaras Trah-holla tal mantlihõlmast kinni.

«Oota... ma lähen ise!» sosistas ta kähisedes ning hüppas vastust ootamata autokastist välja.

Alles nüüd mõistis Uudelepp, et selle kastiga polnud kõik lood korras. See polnud lihtsalt mahaunustatud kast, vaid midagi muud. Juba varem taipas ta ebamääraselt, et mõni kast võid, konserve või teisi hinnalisemaid tooteid läks kuidagi kõrvale. Kuidas seda tehti, sellest polnud tal udust aimugi. Siin pidi peituma sügavamaid niidikesi, mis ulatusid Traadi ning Trah-holla juurest palju kaugemale, laomeeste ning juhatajate juurde. Ja kas nad ei ulatunud otsaga ka direktorite manu, kes muutusid ikka priskemateks ja priskemateks?

Nähtavasti märkas ka Traat Trah-holla väljahüppamist. Ta lõi kabiiniukse pärani ning röögatas vihaselt:

«Kuhu sina... tainapea!»

Trah-holla jooksis edasi, nagu poleks ta brigadiiri käskivat hüüatust kuulnudki, ning kadus läbi udu tuhmilt hõõguvate elektritulede varju. Traat puristas veel mõned arusaamatud vandesõnad ning hüppas autokabiinist välja. Ta jooksis Trah-hollale järele ja mõni silmapilk hiljem kostis eemalt ladude juurest katkendlikku sõnelust. Uudelepa kõrvu ulatusid ainult mõned kähisevad, vihaga pursatud sõnad. See oli Traat oma vihast pungis silmadega, kes kraaksatas:

«Kes sind käskis... tolade tola ... Mis mängu sa tahad minuga mängida... ise ju soovitasid? Ütle nüüd, kas ta on meie mees või ei ole? Vasta kohe... vasta kohe, muidu valan sulle siinsamas tinavoolikuga pähe, nii et...»

«Käi kuradile!» kähises Trah-holla.

«Sa julged mulle vastu hakata?»

«Ära aja end liiga kohevile... sa pole enam batka.»

«Saatana pergela!»

«Ptüi!»

Uudelepp oli juba valmis autokastist alla hüppama, et kuidagi seda tüli lahendada. Ent kas see oligi lihtne tüli? Siin peitus midagi tema eest varjatut, osalt arusaadavat, osalt arusaamatut, kuhu taheti tõmmata ka teda. Sellest rääkisidki mõistujuttu vana Kimask ja Trah-holla. Ta surus end kastide vastu ja jäi ootama. Samal ajal kostsid ta kõrvu nii selgesti Trah-holla sõnad:

«Mees, pea aru! Ma ütlen sulle: seda poissi ära niisugusesse solgiauku sega. Sinu tinavoolikule ma sülitan, aga kui ma sulle kord rusikaga valan, siis sa ei ärka enne homset päeva.»

«Ära röögi!» käratas Traat.

«Ka sina ära tule kraaksuma!»

Rohkem Uudelepp ei kuulnud või ei tahtnudki kuulda. Talle oli selge kõik, mis nende lühikeste minutite jooksul juhtus. Kõik need väikesed tagasituleku ideaalid ja ideaalikesed purunesid korraga nagu klaasikillud tolmuks. Nüüd võis ta vaadata elule avatud silmadega näkku. Kas ta peab neile alistuma või mitte? Ei!

Ladude juures muutus sõnelemine vaiksemaks, sest ka kontorist väljusid selle kära peale mõned inimesed. Kolistati tühjade kastidega ja kostis kellegi jalalöök vastu kõmisevat tünni.

Siis ütles Traat valjusti nagu Uudelepa jaoks:

«Ah, pole tarvis, Trah-holla, las jääb! Ma ei viitsi ka enam saatekirjadest järele uurida, päev on veninud juba liiga pikale. Eks homme selgitame ja klaarime, kelle oma, sest oleme ju kõik ühesugused kulid. Kahju teistele meie ei tee!»

Ta põrutas rusikaga vastu laomehe väikest akent, kus vilkus veel tulesilm, ning hüüdis:

«Potral, ae! Võta see konservikast oma hoole alla. Meil tekkis siin väike segadus, ei oska praegu õieti aru saada. Eks homme klaarime saatekirjade järele.»

Potral? Uudelepp sattus segadusse, sest siin justkui põimusid mitmed niidikesed ta endisest elust. Kas see laomees oli tõesti Jaanus Potral, kes alles mõned nädalad tagasi uhkeldas tema ülikonnaga ringi käia? Missugused tuuled on ta siia kandnud? Ta jäi teraselt kuulatama ja kuuliski Potrali tuttavat häält, kes ütles:

«Pange siis see kast siia nurka. Ise vastutate kõige eest, mina mingisugust allkirja ei anna.»

«Polegi tarvis!» heitis Traat.

Minuti kümne pärast tulid Trah-holla ja Traat pikkamisi auto juurde tagasi. Elektritulede valguses paistis selgesti silma Trah-holla tülpinud kõnnak. Mantlihõlmad eest lahti ja mõlemad käed sügavalt taskutesse surutud, lonkis ta niisugusel sammul, nagu oleks tulnud jälle kartsast. Traat kõndis kerglaste, kuid justkui hiilivate sammudega tema taga. Uudelepp nägi ainult mõne silmapilgu vältel seda pilti, kuid teda haaras mingi segane hirm, nagu võiks siin juhtuda mõrv. Muidugi võis selles neetud udus ja tuhmis valguses kõik moonutatud olla, ka ta ise ärevil ja erutatud, kuid vaistlikult mõtles ta, et neist kahest inimesest olid saanud leppimatud verivaenlased. Mis oli selle põhjuseks? Kas ainult see tühine konservikast?

«Trah-holla!» hõikas Uudelepp autokastist, nagu tahtes oma hüüatusega kinnitada, et ka tema, Rein Uudelepp, vana metsatöö-paarimees, seisab ikka kindlalt vana Trah-holla kõrval.

Trah-holla mõistis seda hüüatust ning viipas käega.

«Kõik on korras, ära muretse, vanapoiss,» ütles ta autokasti ronides väsinud häälega. Ta istus tagasi oma endisele kohale, selg vastu juhikabiini klaasi, ning süütas presentmantli hõlma all jälle uue sigareti. «Sõidame!»

Nõnda nad jälle justkui ujusid pikkamisi läbi uduste tänavate tagasi kesklao poole. Linn oli udust ja lühikestest vihmahoogudest muutunud justkui veel pimedamaks. Uudelepp ootas kogu aeg, et Trah-holla talle sellest vahejuhtumist paar sõna sosistab. Ent Trah-holla vaikis kange-

kaelselt, pea nagu kilpkonnal mantlikrae vahele peidetud, ainult tuline sigaretiots hõõgus kuskil presendi voltide vahel. Sõites kuskil üleskaevatud tänavatel, kloppis auto neid üsna tugevasti. Ja korraga hakkas Trah-holla endamisi ümisema väikest, nii ammu tuntud, kuid siiski lõbusat ja riivatut laulukest.

Uudelepp mõistis, et vanamehe paha päev oli seekord siiski õnnelikult möödunud. Ei tulnud mingit suurt tüli ega ka viinajoomise uputust. Ta patsutas Trah-holla õlale, sest niisugune lõpp oli kõige parem ning mõistlikum. Ja korraga mõistsid mõlemad, et neid peale töö ja laagri sidus veel midagi muud, millele praegusel silmapilgul ei osanud nimegi anda.

*

Mõni päev hiljem juhtus Uudelepale ootamatu üllatus: ta kohtas tänaval Leenit. Ta oli isegi mõnikord mõtelnud niisugusele juhusele, nüüd aga tuli see temalegi ootamatult. Tema ees kõndis klõpsuvate sammudega, pea veidi nagu uudishimust või uhkusest kuklasse heidetud ja bordoopunane ridikül hooletult peaaegu kaenla alt välja kukkumas, keegi väga heas karakullkasukas naine. Niisugused naised äratavad tahes-tahtmata meestes veidi uudishimu. Sellepärast jäi ka Uudelepa pilk pisut kauemaks eessammujal peatuma. Ning korraga tundus talle neis klõpsuvates sammudes, selles isekas peahoiakus ning ridiküli lohakas hoidmises midagi nii väga tuttavlikku.

Uudelepp isegi jahmus sellest võimatust mõt-

test, mingist veidrast assotsiatsioonist. Tõsi küll, nii klõpsutas kingakandadega ka Leeni ja oskas vastutulijaile nii kõrgelt ning nipsakalt nagu kirikutornist alla vaadata. Kuid see ei võinud ju Leeni olla, — ta näis palju tüsedam, uhkem ja eneseteadlikum. See, mis sarnanes Leeni juures lihtsalt tütarlapseliku mänguga, oli siin juba kujunenud koketeerivaks poosiks. Uudelepp mäletas veel väga hästi — ja kes seda mälestustest iialgi kustutada saabki? —, kui abitu oli Leeni selles esimeses, tema poolt ostetud küllalt odavas kasukas olnud. Ja mitte üksnes abitu, vaid ühtlasi ka südant-liigutavalt lapsik ning rõõmus. See juhtus neil vahemaadel, kus tütarlaps pole enam tütarlaps, kuid pole ka veel võrsunud küpseks naiseks.

Järsku keerutas eessammuv naine kingakannal ringi ning jäi ühe vaateakna ette seisma.

Uudelepp teadis, et enamasti ei huvitanud niisuguseid naisi põrmugi vaateakende tühised väljapanekud, vaid ainult nende eneste peegelpilt. Seal tardusid nad mõneks lühikeseks hetkeks eneseimetlemise uima. Kuid sageli kontrollisid nad ka vaateakende peegelpildi põhjal neile heidetud uudishimulikke pilke, mõnd tuttavat inimest või koguni võõrast jälgijat. Ja sageli juhtub — kuidas seda ka seletada —, et eessammuja tunneb teravalt oma kuklas võõraste tülitavaid pilke ning tahab sellest seisatamisega lahti saada. Sellepärast tahtiski Uudelepp astuda kitsale rajale, noorte kaskedega kõrvalteele, mis viis värskelt värvitud kirikust mööda mõnede üksikute pinkide juurde. Teda

ei huvitanud põrmugi niisugused naised, need täitsid ta südame valuga.

Ent järsku tundis ta selja taga nii tuttavat hüüatust:

«Rein!»

Hetk hiljem seisidki nad Leeniga vastamisi, teineteist uudishimulikult silmitsedes, mingeid segaseid vanu mälestusi meelde tuletades ja ühtlasi ka veidi piinlikkust tundes. Leeni vilavad silmad hindasid kohe esimese pilguga Trah-holla odavat laagritöö-ülikonda ning kõige tavalisemat odavat mantlit. Ta pilgud põiklesid järsku kohkunult kõrvale, nagu kartes, et neid samal silmapilgul keegi Jutu-Doora kuskilt eemalt piilub.

Niisugune oli ka varemalt mõnikord Leeni komme.

Ent kedagi polnud läheduses ja Leeni jäi üllatunult, veidi pilutavate silmalaugudega Uudelepa otsa vahtima. See oli tema harjunud viis, veidi koketeeriv ja ühtlasi ka häbitu. Uudelepp tundis piinlikkust, nõnda et ta vist isegi punastas. Mitte esimest korda ei vaadanud naised talle niisuguse pilguga otsa, mis ütles juba sõnadeta kõik. See oli ühteaegu meelitav, kuid siiski solvav. Neis pilkudes peitus häbitust, naise varjamatut poolehoidu ja sümpaatiat tema kui välimuselt kena ja noore mehe vastu. Leeni pilgus peitus veel midagi muud, vist vanade, juba unustatud, aga jälle uuesti tärkavate mälestuste meeldetuletamist.

«Aa... missuguseks sa oled muutunud nende aastatega!» ütles Leeni veidi hingeldades, kohendades samal ajal harjunud kombel tagantkäe liigutusega oma juuksekiharaid. «Ma kuulsin enda

taga tuttavlikke samme ja mõtlesin kohe, et see võib olla ainult — Rein. Kas ka sina tundsid mind kohe ära?»

Uudelepp raputas pead. Ta tundis meeldivat ärevust, sest need Leeni sõnad justkui viisid teda tagasi jälle sellele unistustemaale, kus ta oma mõtetega oli olnud nõnda sageli. Ja nii pidi ta ka nüüd mõtlema, et olgu kuidas oli, aga Leeni-Leenike on siiski teda kunagi armastanud. Muidu ei suuda vist ükski naine niisuguseid sõnu tuulde pilduda. See tegi teda praegu peaaegu õnnelikuks. Jah, ka tema oli kunagi ära tundnud Leeni iga väiksemagi jalaastumise, uksele koputamise, vargsi hüüatuse või sosina. Need vist olidki armastuse puhtad tunnused, sest need täitsid alati teda rõõmuga ning tegid õnnelikuks. Neile võis tagantjärele mõtelda ning unistada. Alles nüüd, esimest korda elus, kuulis ta, et ka Leeni tema samme tunneb.

Surudes maha kogu selle vanade mälestuste koorma, püüdis ta võrdlemisi ükskõikselt ning tundetult vastata:

«Muidugi . . . see oli lihtsalt sinu ettekujutus.»

«Muidugi . . . muidugi . . . aga näe, läks tõeks,» klõpsutas Leeni kingakannaga närviliselt vastu kõnniteed. Nüüd muutus ta rahutuks sellepärast, et Rein teda nii külmalt kohtles. «Tädike on mitu korda rääkinud, et sa oled mulle helistanud, aga juhuslikult polnud mind ikka kodus.» Leeni tähelepanelik pilk vilksatas jälle üle Uudelepa riietuse ja ta ütles veidi kõhklevalt, viivitades: «Kui sa minuga tahad rääkida, eks siis räägime.»

Uudelepp mõistis, et Leeni oli millestki sol-

vunud. Kuid ka tema ei tahtnud alla anda. Ta pani rahulikult käed selja taha ning vastas iroonilise muigega:

«No räägime, mina selle vastu ei ole.»

«Aga mitte siin... mitte siin,» tõstis Leeni hirmunult oma helekollase glasseekinda. «Mul polegi praegu aega, on tarvis veel siia ja sinna sisse astuda. Tädikesel on tarvis uue mantli jaoks moelõiget. Teeme nii... tule poole tunni pärast Kadrioru kohvikusse. Sa ju tead seda kohta?»

Miks siis Uudelepp ei teadnud neid paljude mälestustega toole, kus ta koos Leeniga oli nii palju kordi istunud? See oli nende põgenemise koht, kus nad olid varjul kõikide tuttavate eest. Nad tahtsid olla kahekesi või tundmatute inimeste seltsis, kes ei teadnud neist midagi ja kellest ka nemad ei teadnud mitte midagi. Kui nad juhtusid seal mõnikord üksi olema, siis tundis Leeni-Leenike, et kuskilt akna- või ukseprагude vahelt puhus lõikav külm tuul, ja ta pani oma saledad jalad Uudelepa mantli alla sooja. Siis jõid nad jälle lamedatest klaasidest väikese sõõmukese likööri või suudlesid salamahti.

«Tean... väga hästi tean,» vastas Uudelepp solvunult, sest talle näis, et kõik need vanad ja kallid mälestused polnud Leenile nii armsad kui just temale.

Nad vahetasid veel mõningaid tühiseid lauseid, nii nagu ikka tänaval kohtumisel tavaliselt vahetatakse. Siis naersid nad kahe kohevil sulgedega varblase üle, kes tühjal liivapeenral kiskuma läksid. Nad näisid nii inimlikud, täpipealt nagu kaks turumoori. Missugune hingevalu oli

neil katkuda? Leeni klõpsatas jälle närviliselt kingakannaga, sest keegi härra sorti mees möödus neist ja tervitas väga viisakalt. Uudelepp oleks tahtnud sellele keigarile kiviga tagant järele visata. Ja siis, mõni silmapilk hiljem, oli Leeni läinud, nagu poleks teda olnudki. Ainult varblased kaklesid endist viisi edasi liivateel ja härra sorti mees tuli pikkamisi lonkides tagasi.

Uudelepp heitis pea kuklasse ning kõndis pikkade, kõnniteesse surutud kannajälgedega kirikust mööda. Ta istus vanade vahtrate alla pingile, tundes mingit seletamatut rõõmu, kuid samal ajal ka kuristikuna musta tühjust. See hakkas teda jälle painama. Kas Leeni oli talle niisama vadistanud või rääkis ta ka terake tõtt? Kadrioru kohvik... muidugi ei tule sinna Leeni ega lähe ka tema. See oli ju räägitud mõlemate poolt niisama suusoojaks, rohkem mitte midagi. Niisuguste lubaduste ja juttudega lohutati lapsi.

Uudelepp süütas sigareti ning hakkas põlve otsas jalga kõigutama. Ta mõtles kahjurõõmsalt, et las läheb Leeni-Leenike sinna kohvikusse ja ootab ning ootab teda nagu vana kuud pilve tagant. Las ootab! Las ootab! Aga tema ei tule ega mõtlegi tulla, vaid ostab pudeli viina ja läheb koju vana Trah-hollaga klaase kõlistama. See oleks kõige õigem otsus. Las Trah-holla räägib jälle Hollandimaast, tuuleveskist ja tollest toredast peremehe tütrest, kes on siiski tuhat korda etem kui mõni Leeni, keda härrasmehed on hakanud tervitama. Uudelepal hakkas isegi hea meel niisuguse kindla ja meheliku otsuse üle.

Risttänava nurgal näitas kell, et oli möödu-

nud juba kümme minutit. Uudelepp ei tahtnudki enam mõtelda Leenist. Ta mõtles neist kellatõllaratastest, mis olid igale poole Tallinna tänavatele üles seatud. Kust küll niisugused moonutised olid välja võetud? Ja pealegi käib üks nii, teine naa, nii et kunagi ei või olla õiges kellaajas kindel. Aga kui ta uuesti ühele niisugusele tõllarattale vaatas, siis nägi, et oli möödunud juba viisteist minutit.

Kakskümmend minutit... kakskümmend kolm minutit... kakskümmend neli minutit. Uudelepp ei mõtelnudki tõusta ja kohtamisele minna. Kindlasti oli see ainult mingi Leeni vigur, tema väljamõeldis, millega tahtis mõnikord inimestele meeldida. Ta oli sellele niisama osav nagu tema tädikenegi. Kakskümmend viis minu-t-i-t... ja korraga ei suutnud Uudelepp enam rahulikult oma pingil istuda. Ta viskas pooleldi suitsetatud sigaretiotsa maha ning ruttas jooksujalal trammile.

Nagu sel kellaajal enamasti ikka, oli ka nüüd kohvik inimestest peaaegu tühi. Eesruumis vadistasid kaks naist jahtunud supi juures ja üks lotakile vajunud mantlihõlmadega kunstnik jõi õlleklaasist veini. Astudes tagumisse ruumi, silmas Uudelepp kohe esimese pilguga väikese nurgalaua juures Leenit. Just sama laua juures olid nad varemaltki nii palju kordi kohtunud, naernud ja lõbusalt vadistanud nagu ikka kaks noort inimest. See oli Uudelepa arvates kõige toredam ja ilusam nurgalaud selles väikeses kohvikus. Ja võib-olla oli see ka kõige toredam laud, mille taga ta kunagi istunud.

Leeni oli nähtavasti end parajasti puuderda-

nud ja huuli värvinud, hoides käes veel avatud puudritoosi.

«Ometi tulid...» naeratas ta võidukalt kitsaste, värskelt värvitud huultega Uudelepa otsa vaadates.

«Kas sa mõtlesid, et ma ei tule?» küsis Uudelepp.

«Mõtlesin ja ei mõtelnud ka. Istu.»

Uudelepp istus, aga nagu kuskil mõtete sügavuses puuris temas mõte, et see on tema Leeni-Leenike, aga ei ole ka. Ta pidi ikka ja jälle teda vaatama. Temas oli nii palju tuttavlikku, Uudelepale armast ja kallist, kuid ühtlasi ka midagi võõrast ja kohutavat, millele ei osanud nimegi anda. Aeg voolib inimesi karmi käega, ja see on juba meisterlikum nikerdus, kui suudab tema oma noaga teha. Paljud neist küll pragunevad ja purunevad, aga teised muutuvad veel kaunimaks.

Missugusesse liiki kuulus Leeni?

Uudelepp ei suutnud seda praegusel silmapilgul otsustada. Temas leidus veel palju vana, seda tuttavlikku Leeni-Leenikest, kuid oli ka midagi uut. Kõik ta liigutused olid muutunud hoopis teistsuguseks, minetanud tütarlapseliku arguse ja omandanud naise võluvuse.

Ta tellis ettekandjalt kohvi, ning heites silmanurkadest uuriva pilgu Leeni poole, küsis:

«Kas ka šarivari?»

Leeni hakkas laginal naerma ning tuttaval kombel pikki silmaripsmeid pilgutades noogutas peaga. Nii olid nad hakanud kunagi naljatades

nimetama seda tädikese rohelist jooki, millele tuli veel lisada tilgake sidrunimahla, muskaati ja ei tea mis veel.

Kõik näis esimesel silmapilgul nagu vanastigi — see väike nurgalaud, lõhnav kohv sidrunilõikudega ning laiaäärelistes klaasides roheliselt sädelev liköör. Ent ometi tundus, otsekui istuksid nad teineteisest tuhandete kilomeetrite kaugusel. Uudelepp segas aeglaste liigutustega kohvi, mõteldes samal ajal, et kaugel Siberi metsades oli talle Leeni siiski palju lähemal kui praegu siin.

Nähtavasti piinas sama tunne ka Leenit ja mõlemad katsusid teeselda, nagu oleks kõik endine ega polegi seda kaugusevahet olemas. Kuid samal ajal tundsid mõlemad närivat kahetsust, otsekui oleksid nad midagi väga kallist ära kaotanud, mida ei suuda ega suudagi kunagi enam üles leida. Nagu selleks, et seda närivat kahetsuslainet maha suruda, suitsetas Leeni väljapaistva žestiga kuldotsaga sigaretti. Ka varemalt oli ta mõnikord suitsetanud, kuid alati ikka areldi, oskamatult, väikese punastava häbiga, mis ajas alati Uudelepa südamest naerma. See tundus talle siis justkui koolitüdruku koerustükk, kes tahab vempu mängida. Nüüd aga tundus see hoopis teisiti. Tundus, nagu tahaks Leeni selle hoolimatu ja jõhkra viisiga Uudelepa protesti välja kutsuda. Kuid Uudelepp ei protesteerinud, ta nagu ei märganudki seda lohakat suitsetamisviisi, mis omane kergemeelsetele naistele. Ja see tekitas Leenis veel enam meeletuska, ta muutus hingepõhjas isegi tigedaks, et see Uu-uudelepp temast enam põrmugi välja ei tee. Ja Leenile tun-

dus see ükskõiksus just kõige solvavam, palju halvem kui vihavaen.

Palju kordi oli Leeni endamisi mõtelnud ja analüüsinud, kas ta oli Uudeleppa armastanud või ei. Muidugi oli! Esimest korda elus tundis ta, et tahaks igavesti, isegi kuni surmatunnini sellest pikast vibalikust poisist kinni hoida. Tahaks pugeda tema lähedale ihusooja nagu esimene kevadine kuldnokk. Tahaks kogu eluaeg temaga käsikäes kõndida läbi orgude ja üle mägede, laulda, tantsida ja lõbusalt naerda. Aga kui ta seda kõike oma tädikesele rääkis, kõõritas see imelikult silmi ja ütles, et see kõik on ilus asi küll, aga selle jaoks on tarvis raha, raha ja raha. Tädike arvas koguni, et mingisugused philosohvid ajavad jaburat juttu, kui nad räägivad inimeste võrdsusest ja ühetaolisusest. Maailmas peavad ikka olema ühed, kes teenivad ja kummardavad, teised aga ainult selleks, et seda kõike vastu võtta.

Kuid üheksateistkümne- või isegi kahekümneaastase tütarlapse armastus võib olla sageli ka muutlik nagu kevadel keerutav tuulevihur, mis tuiskab ja tormab mõtlematult siia ning sinna. Aga kahekümne kolme-nelja aastane naine on juba palju niisuguseid tuulekeeriseid selja taha jätnud. Nii rääkis ka tädike, silmad pooleldi laugude vahele suletud, sest tema salajastes laegastes oli vist nii mitugi seda sorti kogemust. Kuid see mõte ei toonud praegu Leenile lohutust. Just vastupidi — ta tundis jälle uue teravusega, nagu oleks jäädavalt midagi kallist ja ainukordset ära kaotanud. Kas see oli Rein, kas see oli tõesti Rein?

See mõte kostis nagu karjatus ta südames.

Kuid samal ajal kui Leeni mõtles sellele nii keerulisele küsimusele, millele ta ei suutnud praegu otsekohest vastust anda, meenus talle järsku papike. Papike... See meeldetuletus oli praegusel silmapilgul nagu mõru pill ja ta haaras laualt likööriklaasi ning jõi selle äkilise liigutusega tühjaks. Jah, too papike oli ainult papike, muud ei midagi, kuigi tädike teda küll kiitis ja ta ka ise tahtis näida reipana ja suure majandusmehena. Tore oli küll sõita tema autos ja kanda seda... seda karakullmantlit!!! Sellest tundis tädike vist isegi suuremat rõõmu kui tema. Papike...

Aga endisest kahvatanud näoga ja kõhnavõitu vibalikust Uudelepast oli nende aastatega kasvanud tore mees. Tõsi, ta riided ja see kõige odavam närune mantel näisid küll koledad, need justkui oleksid õmmeldud mõne jämeda puupaku jaoks. Niisugustes riietes käis ringi papikese autojuht, viiekümnendates aastates vanapoiss, kes nüüd pruuti otsis. Ka papikese riided polnud palju paremad, kuid temal oli võim, ja kui inimesel on võim, siis ei hakka keegi tema riietust täpsemalt vaatama. Vaadatakse uudishimulikult tema naise või armukese riietust.

Leeni heitis ripsmete alt pilgu Uudelepale.

Ei saanud salata, nende aastatega oli Uudelepp ka ise palju mehisemaks ja painduvamaks muutunud. Ta ei kolistanud enam toolidega ega kõigutanud lauda, nõnda et kohvi klaasist maha loksus. Ta justkui polnud viibinudki Siberi metsades, vaid mõne suurlinna kohvikutes. Leeni tundis tahtmatult väikest kiivuse-ärevust, sest nii

paljudki naised heidavad niisuguse toreda kujuga mehele silmanurkadest mõne põgusa pilgu. Ainult need riided... kuid eks temagi ju oli selles süüdi, et Rein nüüd niisugustes hilpharakamoodi riietes ringi käis.

«Räägi midagi,» ütles ta vaikust katkestades, ise kaaludes üht kauget mõtet, mis tal tekkis seoses Uudelepa riietega. Siin peab papike aitama, see on temal lihtne korraldada.

«Räägi sina,» vastas Uudelepp nii tuttavliku lausega.

«Jälle mina!» hakkas Leeni lõbusalt naerma ja kustutades sigaretiotsa tuhatoosis, kallutas pea harjunud kombel isekalt kuklasse. «Mulle paistab, et sa ei ole s e a l rääkimist just juurde õppinud. Aga hea küll, tädike ütleb, et isegi vaikne mees on kümme korda parem kui puupakk. Ma usun, et mu tädikesel on õigus. Aga räägi nüüd, kuidas sa selle kõvera armi palenukile said. Kas kiskusid seal varnakkidega mõne ilusa tüdruku pärast?»

Ta poleks tahtnud hoopiski niisugust rumalat küsimust esitada, mis ühtlasi reetis ka ta vana nõrkust — kiivust. Kuid ta tahtis kogu aeg Uudelepaga rääkida, kuulda tema häält ja nõnda lipsaski suust see rumal küsimus. Nüüd polnud enam midagi parata.

«Ei, kahjuks pean sind niisugusest toredast romantikast seekord küll ilma jätma,» vastas Uudelepp rahulikult kohvi rüübates. «See lihtne arm on saadud päris proosaliselt, nimelt töö juures. Kiil, millega väga okslikke puuhalge või tüvesid lõhutakse, kargas mulle vastu nägu. Ja see ongi kõik.»

«Luiskad!» heitis Leeni, tundes samal ajal ühtlasi ka head meelt, et see oli olnud siiski ainult mingisugune kiil, aga mitte midagi muud.

«Potral rääkis mulle, et s e a l lähevad mehed taigasse, võtavad endid vööst saadik riietest lahti ning võitlevad mõne naise pärast. Kes ellu jääb, see võidab ka naise.»

«Potral podiseb, ta on ehk kunagi mõnda niisugust halba filmi näinud,» lõi Uudelepp hooletult käega.

«Aga sa olid seda talle ju ise rääkinud.»

«Mina?»

«Nii ta rääkis mulle,» süütas Leeni jälle uue sigareti. Ta näis põnevil ootavat Uudelepa vastust.

«Mina ei ole seda kunagi rääkinud,» lausus Uudelepp rõhutades. «Nii võib rääkida ainult inimene, kes ei tunne Siberit ega taigat, kes on selle mõne juturaamatu järele kokku keerutanud. Taiga elu on karm, ka seal leidub romantikat, aga niisugust kiviaega küll ei ole.» Järsku tuli talle meelde udune õhtupoolik, sekeldus mingisuguse konservikastiga ja Traadi hüüatus laomehe akna taga. «Kas Potral töötab ikka endisel kohal?» küsis ta Leenilt.

See viivitas vastusega ja harjunud kombel silmi pilutades ütles nagu vastu tahtmist:

«Ah ei! Ta oli vanale Margusele rusikatega kallale läinud ja kohe päevapealt vallandatud. Ta töötab nüüd kuskil laos.»

«Ah!»

Ja Uudelepp mõistis nüüd ka täie selgusega toda kastilugu, mis oli talle ikka veel veidi segaseks jäänud. Tähendab, Potral nihutas end jälle

uuele saagile lähemale, et õigel ajal jaol olla. Nüüd on võib-olla ta kaaslasteks Traat ning teised temasugused.

Potrali meeldetuletamine kutsus Uudelepas ühtlasi esile ka midagi ebameeldivat Leenist.

«Miks sa mind siia kutsusid?» küsis ta varjamatu tigedusega, tundes, et kõik ta haavad pole siiski veel kinni kasvanud. Ja kas nad paranevadki kogu eluajal?

Leeni läitis uuesti sigareti. Ta pikad ja kitsad sõrmed värisesid selle juures veidi närviliselt. Tädike hoiatas teda iga päev, et ta tolle varnakiga enam tegemist ei teeks. Tema jaoks oli loodud papike, tõsi küll, veidi ülearustes aastates ja kulunud, kuid parem vana varju all, kui noore piitsa all. Tema, tädike, võis sellest palju rääkida, ja egas muidu poleks ka tema sahtlid täis riidekangaid ja iga sõrme jaoks kümme sõrmust.

«Kas ütelda ausalt?» küsis Leeni vastu, najatades toolile.

«Muidugi ausalt.»

Leeni viivitas mõne silmapilgu vastusega.

«Ma ei mõtelnudki seda sulle ütelda, aga olgu pealegi. Nii saab meie vahel ehk mõnigi asi selgemaks. Asi on niiviisi . . . ma . . . ma olen hakanud mõtlema ja ka ise aru saama, et olen sulle teinud ülekohut.»

Need sõnad üllatasid Uudeleppa, seda ei teadnud ta oodata. Ta tegi tõrjuva liigutuse, nagu oleks nüüd sellest kõigest hilja rääkida. Samal ajal meenusid talle ka tädikese sõnad lahtilõigatud leivakäärust. Tädikesel oli siiski õigus, kuigi tema õigus seisis ainult kasusaamises. Aga inimeste hingesid pole nii kerge lappida nagu kinga-

paari. Neid ei saagi lappida, või teeb seda imet ainult aeg.

«Mitte seda . . . ma ei taha sinult midagi andeks paluda ega andestust saada,» justkui mõistis Leeni Uudelepa mõtteid. «Tahtsin seda kuidagi hoopis teisiti heaks teha, sind veidi aidata. Minu süü tõttu jäid sa riietest ilma, aga nüüd on mul võimalus . . .»

Leeni piilus silmanurkadest, kuidas Uudelepp sellele reageerib. Kuid mehe nägu oli muutunud rõõmu asemel karmiks, võib-olla koguni veidi valuliseks. See oli inimese karm nägu, kes oli palju läbi elanud. Ning korraga mõistis Leeni, et see tõsidus ja karmus oligi Uudelepa näos see uus, mis talle nii väga meeldis. Ja seda uut kaunistas ka too arm, ükskõik kuidas see ka oli saadud.

«Pole tarvis . . . pole midagi tarvis,» lõi Uudelepa näol arm punetama. Leeni ei saanud järsku aru, kas ta oli ainult ärritatud või vihane. Siiski vist vihane, sest järgmised sõnad ütles ta suure kibedusega: «Veel mõned nädalad tagasi uskusin ma sind, kuid nüüd . . . nüüd aga ma enam ei usu. Su lubadused on olnud kõik valelikud ja mulle polegi neid riideräbalaid enam tarvis.»

«Rein!»

Leeni oli ärevil ja solvunud, sest keegi polnud talle kunagi niisuguseid teravusi julgenud ütelda. Kuid ta ei saanud salata — selles peitus ka tõtt, ja see tõde oli just kõige valusam kuulata. Ta oleks ju võinud tunnistada, et Uudelepa riided on juba ammu tükkhaaval maha müüdud ja neist pole enam midagi järel. Aga ta tahtis

selle ülestunnistuse päev-päevalt edasi lükata. Ja ta tõesti ei valetanud, sest tookord oli tal nii hädasti tarvis raha väikeste asjade ostmiseks, kohvikus istumiseks või sigarettide jaoks. Ja kas polnud ka Uudelepp ise süüdi, et oli teda õpetanud suitsetama neid kalleid kuldotstega sigarette? Seda kõike peaks ta nüüd Uudelepale ütlema, aga . . .

Järsku tegi ta eneselegi ootamatu otsuse.

«Siin on minu kuldkell,» rebis ta ägeda liigutusega randmelt musta paelakese lahti. «Osta selle eest, mida just hädasti vajad. Aga nädalapoolteise pärast annan ma sulle nii palju raha, nagu on tarvis kõige korraldamiseks.»

Leeni pani kella lauale ja see jäigi nende vahele.

«Pole tarvis . . . ma ei tulnud sinult midagi nõudma,» lausus Uudelepp pikkamisi poolel häälel. «Sa saad ju isegi aru, et sellel kõigel pole enam mõtet.»

Ka Leeni oli ise seda mõistnud ning tahtmatult veeresid talle pisarad silmi.

«Kutsu ettekandja,» ütles ta Uudelepale.

Uudelepp kutsus ettekandja ja tasus arve.

Nad väljusid kohvikust, Leeni veidi ees, Uudelepp tema järel, nagu nad olid siit varemalt lugematuid kordi väljunud. Aga see lahkumine polnud siiski endine, seda tundsid mõlemad nii selgesti. Neil tuli astuda nagu üle määratu laia kuristiku, mis viib neid igavesti teineteisest lahku. Leeni tundis, et ta jalad olid millegipärast nõrgaks jäänud, ning ta klõpsutas kohmakalt kingakandadega. Ta tundis ikka selgemalt ja selgemalt, et ei jaksa täna oma pead ise-

kalt püsti hoida. Tänav oli peaaegu tühi, teeäärsed puud ja põõsad raagudes, majade seinad suitsutahmast määritud. Imelik, et ta kunagi varem seda luitunud pilti nii teravalt polnud näinud. Aga nüüd . . . Leeni oli peaaegu nutma puhkemas, sest talle meenus tädikese paljude lobisevate sõnade hulgast ka üks niisugune, mis iseloomustas just tema praegust olukorda: silmad näevad ainult seda, mida süda tunneb. Tädikese kerge mõistus polnud vist kunagi nii teravat tõtt ütelnud. Ning korraga haaras Leeni Uudelepa mantlirinnast kinni ning lastes end jõuetult tema najale, ütles nutuse häälega:

«Rein, ükskõik mida sa ka minust arvad, aga usu, ma olen sind siiski armastanud. Ma ei tea, kas seda oli vähe või palju, aga see oli siiski . . . armastus.»

Mõned möödaminejad heitsid neile uudishimulikke pilke. Leeni oli alati kartnud niisuguseid pilke, mis võisid teda alandada või naeruvääristada. Seda oli talle tädike rangemalt pähe tuupinud kui üks-kord-üht. Aga nüüd valdas teda niisugune kummaline nõrkus, et ta ei suutnud end sellest jõuetusest lahti rebida.

«Sa ei vastagi mulle, Rein?» tõstis ta nagu abiotsiva pilgu Uudelepa poole.

«Ma ei tea . . .» vastas see kaheldes. «Kord ma uskusin seda, kuid nüüd olen hakanud kahtlema.»

«Ah nii . . .»

Silmapilk hiljem oli Leeni oma arusaamatust nõrkusest võitu saanud. Ja ta tundis esmakordselt elus, et kõige solvavamad pole mitte uudishimulikud pilgud, vaid see, kui su kahetsus ja enese-

alandus nii külmalt tagasi lükatakse. See ei too mitte üksnes puna näkku, vaid lõikab ka nagu terava noaga südamesse. Heida pea uhkelt kuklasse ja kõnni edasi, Leeni, armuandi pole sulle tarvis! Ja ta heitis jälle pea isekalt kuklasse, klõbistas Uudelepa kõrval kingakandadega ning lausus alles tüki aja pärast väljakutsuva kibedusega:

«Muidugi võib sul õigus olla, sest kes seda nii kindlasti teabki! Niisuguste küsimuste mõõtmiseks pole täpset kaalu ega süllapuud. Räägitakse, et mehed mõistavad seda mõistusega, naised tundmustega. Kuid selle üle ei maksa vaielda, sest kõik võib olla ka ainult kauge unenägu, mis mõtetes viirastub.»

*

Põlistes laantes puid lõigata, hämarduvas hommikuvalguses või koguni enne seda üles tõusta ning paljude kilomeetrite kauguselt juba kustunud päikesega tagasi tulla, see pole kerge töö. Noorematel metsameestel elustab seda väsitavat tööd ning teekonda siiski lumiste metsade puhas värskus, mõnelt puuoksalt ootamatult kostev hilise orava kurjustav kädin või kaugelt, üle kokkutuisatud lumemägede vilkuv üksik tulesilm. Seda vaadeldes võib mõnikord astuda nagu lahtist raamatut lugedes, mis jutustab kaugetest põhjamaa metsadest, mitu ööd-päeva kestnud tuiskudest, igast väikesest jäljekesest, mille säravalt puhtale lumele on jätnud mõni lind või loom. Sageli on kõik see, millel pole mõnes linnas või asulas mingit tähtsust, siin suursündmuseks.

Kuigi transporditöö on palju elavam ja vaheldusrikkam, ei juhtu seal kunagi neid meeldivaid looduse üllatusi, mis panevad sind tähelepanelikult kuulatama mõnd tundmatut häälitsust, tuule tormiks paisumise salapärast hoiatust vanade kuuskede mühisevates latvades või seirama tundmatut jälgede viirgu, mis korraga ootamatult lumme kaob, nagu polekski siit alles mõni minut tagasi mingi loom läbi lipsanud.

Kas see oli lendorav, kes on end inimeste eest üksiku puu tihedatesse okastesse peitnud, või mõni teine loom, kes oskab jälgegi jätmata sügava lume alla pugeda? Ei tea. Kuid nii, nagu transporditöös jäävad tundmatuks niisugused väikesed looduse rõõmud, ei vaeva siin ka inimest kauged igatsused ja pettepildid, ääretu tühjuse kõle tunne, mis võib sind hakata ühel päeval niisuguse meeleheitega muserdama, nagu oleks kogu maakera plahvatanud lugematuteks tükkideks, mille ühel killul kihutad sina mööda maailmaruumi ega kohta enam kunagi teisi killukesi.

Uudelepp tundis end väsinuna ja roidununa, sest juba nädalapäevad kestis töö mingi enneolematult seletamatu pingega. Ühed laod tühjendati, teised täideti, ning mõnikord tuli neist juba järgmisel päeval jälle autokoormad tagasi vedada. Puu langeb, oksad laasitakse, tüvi lõigatakse tükkideks — selles kõiges on kindel reeglipärasus ja süsteem. Ent igasuguseid kaste, tünne, kotte vedada ning laiali paisata, ja neid juba järgmisel päeval jälle uuesti tagasi vedada — see näis Uudelepale juba arusaamatu segadusena.

Nende töörohkete päevadega oli isegi Trah-holla väljaulatuvate põsesarnadega nägu justkui kitsamaks muutunud. Ka ta naljatused ning lõõpimised ei omanud enam endisi lendavaid tiibu, need ei tõusnud säravate rakettidena kõrgele, vaid visisesid märja püssirohuna maas. Ainult vana Kimask lagistas veel nende üle naerda ja pühkis kämblaga naerupisaraid. Kuid seegi naer oli justkui ainult sellepärast, et nad mõlemad olid neid kulunud lugusid kuulnud juba aastakümneid tagasi oma nooruspäevil ning nüüd muutusid need rohkem kaugete aegade meeldetuletamiseks kui tõelisteks naljadeks.

Neil päevil tatsas ka direktor sagedamini õuel kui harilikult. Ta astus elatanud inimese väsinud sammuga, nägemata kõike seda, mis tema ümber sündis. Trah-holla ütles tusaselt Uudelepale:

«Näe, seal läheb see väsinud suhkrukott. Vanamees rabeleb hullupööra, tal istuvad iga päev revidendid kukil. See on juba kuumem lahing kui võtta metsas maha viiskümmend palki.»

«Auto tühjaks laadida!» hõikas ladude juurest Traat.

Kui nad jälle hingetõmbeks mahti said, süütas Trah-holla suitsu ja lisas nagu selgituseks:

«Oleme varemaltki niisuguseid asju näinud. Kui mul kioskis puudujääk tuli, siis tassisin öösel nagu kass poegi sõbramehe poolt kraami lisaks. Teine päev aga tassis ta jälle minult. Nii see eluke mõnikord on. Kuid nüüd on see papike selle siidi-niidikeraga veel hullemini õnges, kui mina olen kunagi olnud.»

Uudelepp ei vastanud sõnagi.

Alles pool tundi tagasi oli ta näinud läbi laoukse vilksatamas tuttavat karakullnahast kasukat. Kas see oli Leeni või keegi teine? Muidugi, kindlasti oli see keegi teine, too siidi-niidikera, sest mis on Leenil selle juba üle viiekümnendates aastates mehikesega tegemist? Aga midagi valusat ja seletamatut jäi ikka Uudelepas purema ning õõnestama nagu tüütav puutõuk. Ta hakkas kiiresti raskeid kaste autolt maha laadima, tundes selles pingutavas töös ka enesepiitsutamise valusat rõõmu. Aga kui see oli ikka Leeni? Kurat võtku, mis temal sellega asja! Muidugi polnud ega võinudki see olla Leeni! Juba ta uhke peahoiak ja isekas sammude rutt ei lubaks tal niisuguse tasemele laskuda. Aga tädike? Niisugused tädikesed oskavad elu värvida mitmesugustes valguses. Kuid ei, ei, see oleks ju peaaegu prostitutsioon.

«Näe!» tõukas Trah-holla teda järsku õlast.

Uudelepp vaatas üle laoukse ning nägi Leenit üle õue ruttavat.

«Leeni!» hüüatas ta võõra häälega, laskis mingi kandami sülest langeda ning ruttas talle järele.

Leeni jäi rahulikult seisatama võlvaluse all, nagu oleks ta seda kohtumist just oodanudki. Ta vaatas Uudelepale väga selgete ning kindlate silmadega otsa. Kui Uudelepp ei suutnud sõnagi öelda, lausus ta kitsaste huulte iroonilise muigega:

«Ma teadsin, et sa siin töötad. Potral ütles

mulle ja küsis . . . kas sind siit mitte minema kihutada.»

Uudelepp nagu poleks kuulnudki Leeni sõnu.

«Aga sina . . . mida sina siit otsid?» küsis ta, tundes samal ajal, nagu võbiseks ta üleni külmavärinais.

Leeni ei vastanud kohe. Ta lõi kindaga kasukalt maha mingi nähtamatu tolmukübemekese ning ütles siis väga rahulikult:

«Aga niisama . . . mul on siin üks sõber.»

«Tähendab, see papike?» purskas Uudelepp.

Leeni tõstis tõrjudes käe:

«Ole sina üsna rahulik, kõik on korras. Homme või ülehomme võid endale osta uued ülikonnad ja kõik, mida vajad. Ja siis pole ma enam sinu võlglane.»

Silmapilk hiljem oli ta juba läinud, kuna Uudelepp ikka veel segasena võlvialuses seisis. Ta ei mõistnud veel praegugi, kas see kõik oli Leeni poolt mingi enesepiitsutav kättemaks või midagi muud.

«Mehed kohale!» kostis kuskilt Traadi pinisev hääl.

Kogu päev töötas Uudelepp masinlikult, katsudes end raskustega väsitada. Nii oli ta töötanud ka metsas, kui teda haaras meeleheite tusk. Mitte midagi mõtelda, mitte midagi tunda ega isegi kaaslastega ainukestki sõna rääkida, vaid väsinult narile ronida — see sarnanes justkui põhjatusse kuristikku hüppamisega.

Seal tundus see siiski lihtsam ja kergem, sest juba järgmisel päeval kerkisid jälle uued lootused ja ootused. Ent mida pidi ta tegema nüüd? Kas miilitsasse minna ja kogu see lugu ära jutus-

tada? Kuid mida teeb miilitski, sest tal pole ainustki tõendit ega fakti? Ainult midagi segast, võib-olla koguni väljamõeldut kujunes tema mõtetes. See sarnanes kuidagi selle vana looga, mille temagi oli kord üle elanud. Ja võib-olla jäävad selle eest vastutama ainult vana Kimask ning Trah-holla, ei keegi muu?

Ja alles nüüd mõistis ta nii selgesti, miks ka vana Kimask ja Trah-holla niisuguseid mõistujutte ajavad. Nad ainult aimavad, võib-olla koguni ehk teavadki neid tumedaid tehinguid, kuid ei saa midagi tõestada. Sõnad ei tõesta, faktid tõestavad. Kuid ühe Kimaski või koloonias sitsinud Trah-holla jutu põhjal ei hakata kogu seda lugu nii põhjalikult uurima, sest palju lihtsam on seda järele vaadata revidentide protokollidest. Kuid protokollid on ikka enamasti korras, sest kes jõuabki täpset ülevaadet saada niisugusest suurest organisatsioonist.

Uudelepp haaras üksi veel raskema kasti ning vinnas autole.

Kuigi nad kogu aeg kiirustasid, jäid ometi ka sel õhtul tööga väga hiljaks. Traadil tuli igal pool paberitega väga kaua sekeldada, kurjustada laomeestega ning vanduda põrgu põhja seda neetud transporditööd. Kõik logises justkui halvasti liimitud laud tappides. Ainult Trah-holla seekord isegi ei kirunud, vaid oli nagu liivamees oma presentmantli alla tuppe pugenud ning imes vaikides oma sigaretti. See polnud tavaline Trah-holla mood, sest ta armastas ikka käratseda, ühe või teisega vaielda, siis kõik jälle ära unustada ning jutustada kõikide naeruks mõne lõbusa loo. Nüüd aga paistis Uudelepale, nagu

ootaks ja valvaks täna õhtul Trah-holla midagi erakorralist.

Oli juba päriselt pime, ainult aknaklaaside taga kumasid tuhmunud tuled, kui nad viimase koormaga läbi pärani jäetud väravate kuskile pimedasse õue sõitsid. Uudelepp polnud kunagi niisuguses kohas mingit ladu näinud. Tal tärkas järsku ebamäärane kahtlus ning küsis sosistades kõrvalistuvalt Trah-hollalt:

«Mis ladu siin asub?»

Trah-holla pomises midagi arusaamatut ning katsus presentmantli varjus kustunud suitsu süüdata. Siis venitas ta nagu vastu tahtmist:

«Vaa-atame.»

Traat oli juba kärmelt juhikabiinist välja karanud, mõlemad väravapooled kinni lükanud ning käratas:

«Jäta siin suitsetamine!»

Ta näis ärev ja rutakas, kadus kuskile pimedasse tagaõue, kust kostis koputus vastu laoruumi ust. Tükk aega valitses täielik vaikus. Siis kostsid jälle tagaõuest Traadi ruttavad sammud ja ta valge kogu ilmus nähtavale autoukse juures.

«Lase veel natuke edasi, ma näitan teed. Ettevaatlikult!»

Auto veeres pikkamisi mingi madala hoonelobudiku ette. Seal polnud ühtki inimest näha, ainult ühest väikesest aknast kumas tuhm tulekuma.

«Stopp!»

Auto jäi seisatama ja Traat andis korralduse:

«Maha laadida!»

Trah-holla ja Uudelepp ronisid autokastist alla. Piserdas tihedat uduvihma, mis tungis isegi

riietest läbi. Uudelepp imestas, et seekord Trah-holla ei kirunud vihma üle ega tahtnud ka laadimisega eriti rutata, kuigi aeg oli juba hiline ja teda kodus ootas peidetud «sukavarras». Samal silmapilgul süttis kuskil kaugemas tagaõue sopis ühes aknas ere valgus. See justkui heidutas Traati, ta hakkas arusaamatult kiruma ning kätega vehklema.

«Tehke ruttu, poisid!» kraaksus ta, lisades juurde hulk vandesõnu... «Saame ruttu koju ja minu poolt paar pudelit viina.»

Ja just see kirumine ning viinapakkumine muutis Uudelepa veel ettevaatlikumaks, nagu oleks ta aimanud läheduses mingit hädaohtu. Mis see oli? Ta ei suutnud sellele vastust anda, kuid kogu aeg sundis teda vaist valvel olema. Ta astus Traadi juurde ja küsis temalt nagu veidi aega tagasi Trah-hollaltki:

«Ütle, mis ladu see niisugune on? Ma pole siin veel kordagi käinud?»

Traat heitis talle toorelt:

«Aga mis see sind huvitab? Võib-olla varustatakse siit mõnd traataia-tagust.»

«Huvitab.»

«Siis mine homme direktorilt küsima,» purskas Traat juba vihaseks muutudes.

«Lähen ja küsingi,» vastas Uudelepp kangekaelselt, jäädes Traadi ette nagu kindlus seisma. Ta tundis, kuidas Trah-holla teda julgustuseks jalaga kaugemalt tõnksas, ja lausus veel kuraasikamalt: «Kuule Traat, räägime tõsimeeste juttu. Kui sa seda mulle ei ütle, siis ei lase mina siin ühtki kasti maha laadida.»

Alles praegu, kui ta seisis vastamisi Traadiga,

meenusid talle nii selgesti vana Kimaski hoiatavad sõnad, et niisuguses segaduses võivad mõnikord ka terved autokoormad kaupa kaduma minna... Rohkem Kimask ei rääkinud, kuid kogu ta olek andis mõista, et olgu Uudelepp ise iga silmapilk valvel. Kas nüüd oligi niisugune silmapilk?

«Sina?» küsis Traat lähemale astudes, nõnda ta gummeeritud mantel puudutas Uudeleppa.

«Jah, mina.»

Traat prahvatas nagu granaat:

«Ah, sina. Raisk!»

«Mi-ina...»

Korraga hoomas Uudelepp instinktiivselt samasugust ootamatut hädaohtu nagu tookord puumetsas, kui talle kiil järsku vastu nägu kargas. Ta suutis tõsta kaitseks ainult käed, nähes samal ajal ühe lühikese silmapilgu jooksul, kuidas Trah-holla kiire, kogu tugeva õlajõuga rusikalöök nagu suurtükikuul Traadi poole vihises. Kuid just samal hetkel lajatas ka temale midagi valusalt pähe, mis röövis tal jalgadest kogu jõu, nõnda et ta kukkus uimaselt vastu autokasti. Ta haaras millestki kinni, need olid vist autokasti haagid, ent käed ei suutnud pidada ja ta prantsatas maha.

Järgmisel silmapilgul tahtis Uudelepp jälle üles karata.

Kuid see polnudki vist järgmine silmapilk, sest akendest paistis keskpäevane valgus ja ta lamas kinniseotud peaga valgete linade vahel voodis. Kas ta lamas ikka veel haigena Trahholla toas? Nagu selle mõtte kinnituseks hakkas ta laest silmadega otsima tuttavat vihmavee-

laiku. Ent siin oli kõik puhas, laiku polnud enam olemaski. Ta pilk libises pikkamisi üle kogu lae, heleroheliseks värvitud seinte ja mõnede kaugemal asuvate voodite. See polnud siiski Trah-holla tuba. Tundes iseloomulikku hõngu, hakkas Uudelepp pikkamisi taipama, et nõnda lõhnavad ainult haiglaruumid.

Kõrvalvoodist silmitses teda uudistavate pilkudega noor heledate silmadega poiss, käsi kuni õlani kipsis.

«Õde käis just praegu vaatamas, kas olete ärkvel,» ütles ta poisiliku laulva häälega, nähes Uudelepa avatud silmi.

«M-i-i-s?» küsis Uudelepp kange keelega.

«Ooteruumis ootavad teid külalised,» ütles poiss ning krapsas voodist ruttu üles.

Külalised... see tundus Uudelepale nii imelik, peaaegu võõras, sest juba mitme aasta jooksul polnud teda enam keegi külastanud. Ta sulges silmad, oodates, et pilt jälle moondub ja ta leiab end uuesti haigena Trah-holla väikeses toas. Ukse avamist ja inimeste lähenemist kuuldes avas ta uuesti silmad ning nägi korraga nagu läbi ähmase udu kolme valgetes kitlites kogu. Ta hakkas silmi pilutama. Esimesena eraldas ta neist Trah-holla, vana Trah-holla-kolla, rõõmsalt punetava näoga. Tema kõrval astus Julia, hoides midagi pihus. Need olid vist lilled, märkas Uudelepp täpsemal silmitsemisel. Ka see kolmas tulija näis talle kuidagi tuttav... kas see polnud mitte tema endine kaadriosakonna juhataja Nikolajev? Julia pani väikese pakikese ja lilled ta voodi kõrvale lauale ning naeratas julgustavalt. See lihtne naeratus, millest säras

vastu poolehoid ja rõõm, lepitas Uudelepa kõigega. Ja korraga tundus talle, et see oli kõige ilusam päev tema möödunud aastate elus.

Nüüd kuulis ta ka Nikolajevi häält ... tähendab see kolmas külaline oli ikka Nikolajev? Kas ta hakkab jälle niiviisi põrkima nagu tookord oma kabinetis?

«Kõik on korras ... kõik on korras ...» kõmistas ta, vehkides rusikaga, kuid nüüd ei tundunud see hääl Uudelepale enam käratsevana, vaid mõjus koguni rahustavalt.

Nagu läbi allalangeva veekohina kuulis Uudelepp midagi suurtest puudujääkidest ladudes, direktorist, Potralist ja Traadist. Traadiga ei olnud veel kõik asjad selged, sest ta oli põgenema lipsanud. Võib-olla polnudki ta lihtne traadike, sest seda küsimust uurivad ning selgitavad veel teised organid. Uudelepp sulges silmad ja surus valutava pea vastu patja, kogu aeg kartes, et kuuleb midagi niisugust ka Leenist. See oleks talle veel tuhat korda valusam kui Traadi tinavoolikuga löök. See tõendaks talle, et tookord kohvikus Leeni talle ainult valetas ja luiskas, tahtes ka teda uuesti tõmmata kuskile musta auku. Kuid keegi ei lausunud Leenist sõnakestki.

Järsku küsis Nikolajev põriseva häälega:

«Kuidas siis on, seltsimees Uudelepp? Kas sõidame Narva, kui tervis tagasi tuleb?»

Jah, see oli siiski Nikolajev, sest ainult tema oskas niiviisi põristada. Tema kõrval seisis Trah-holla, täna kuidagi pidulikum, valge krae ja kireva kaelasidemega, mida oli kandnud ka Uudelepp. Nähes endal Uudelepa uudistavat pilku, koputas Trah-holla tähendusrikkalt vastu

oma ülespuhutud rinda ning naeratas. Julia oli salamahti tema suure pöidla oma pihku võtnud ning naeratas samuti. Neil oli justkui mingi kokkulepe. Uudelepp mõistis kohe, mida Trah-holla, see vana tore Trah-holla-kolla tahtis ütelda. Tähendab, ka tema sõidab kaasa ja hakkab uuele tööle. Nähtavasti oli see kõik neil juba Nikolajeviga selgitatud, see säras nii selgesti Trah-holla ja Julia näost.

«Sõidame,» vastas Uudelepp, lastes valutava pea tagasi padjale.

•

Järgmisel nädalal sõitsid Uudelepp ja Trah-holla Narva, sinna uute ehituste linna, mis mitu korda ajaloo jooksul on tuhaks põlenud, kuid ikka jälle uuesti võrsunud.

1957

SISUKORD

*

Эдуард Мянник
ЛЮДИ НА ЧАШЕ ВЕСОВ
На эстонском языке
Оформление: П. Реэвеэр
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Hiedel. Kunstiline toimetaja H. Viitsur
Tehniline toimetaja H. Kohu. Korrektor S. Kõiv

Ladumisele antud 7. IV 1959. Trükkimisele antud 22. V 1959. Paber 70×92, 1/32. Trükipoognaid 10. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 11,7. Arvutuspoognaid 12,56. Trükiarv 14 000. MB-05210. Tellimise nr. 1058.

H. Heidemanni nim. trk., „P".

Hind rbl. kr. 5.40

7—3

Kr.
Rbl. 5.40